

Hovedfagsavhandling
I arkeologi

Gravholmer

**Gravlokalisering og samfunn
i jernalder i Vesterålen**

Børge Evensen

Institutt for arkeologi
Universitetet i Tromsø
Høsten 2003

Som (frafallen) odelsgutt er deler av dette arbeidet basert på en mentalitet jeg selv kjenner. Avhandlingen er derfor tilegnet minnet om min bestefar, Bendiks O. Bendiksen, som lærte meg å forstå og verdsette koblingen mellom gård og slekt.

Forord

Etter at det nylig gikk opp for meg at *studiosus perpetuus* hverken var en yrkestittel eller en karrieremulighet, bestemte jeg meg for å fullføre den foreliggende avhandlingen. Arbeidet bærer derfor noe preg av forfatterens brennende ønske om å tre ut av studentenes rekker. Innledningsvis vil jeg derfor komme med en uforbeholden unnskyldning til de menneskene som, i embets medfør eller pga. for mye fritid, måtte føle seg kallet til å lese seg igjennom mitt opus: De neste 100-og-noen-for-mange sidene er *ikke egentlig* skrevet med det mål for øye å plage dere, selv om jeg til tider nok har humret ondskapsfullt for meg selv over tastaturet ved tanken på at folk skulle være nødt til å lese mannskiten. Unnskyld.

Nuvel. Jeg vil takke professor Reidar Bertelsen for både veiledning (den foreliggende avhandlingen) og villedning (et for vitenskapen heldigvis aldri fullbyrdet – eller påbegynnt – forsøk på å omskrive hele den nordnorske forhistorien *as we know it*). Begge deler har vært lærerike. Professorens overbærenhet og grenseløse tålmodighet med min heller lite imponerende studieprogresjon fordrer også respekt. Amanuensis Brit Solli fortjener også takk for å ha forsøkt å plukke vekk de verste manifestasjonene av undertegnede uvitenhet på det religionsvitenskapelige området (dog uten at dette nødvendigvis skal beskrives som noen ubetinget suksess).

Jeg ønsker også å takke arkeologiens svar på de fire ridderne av apokalypsen – Geir Davidsen, Eline Holdø, Bjørn Ramberg og Morten Olsen – hvis selskap i felt og ellers har betydd meget både faglig og sosialt. Førstnevnte fortjener også en spesiell takk for (bl.a. ved sitt *fremragende* sjømannskap) å ha hjulpet meg med å fremskaffe store deler av de foreliggende data. På det mer private plan vil jeg takke mine foreldre for å ha fôret og luftet meg med regelmessige mellomrom. Jeg vil også uttrykke min takknemlighet til min søster Anna, og lille Birk, for å ha gitt meg noen å avreagere på/med.

That I actually managed to finish this work, finally, is wholly due to my *Ya-Yee*, miss Thiti Chantikul, who provided me with the the motivation so badly needed. *Kob khun krab!*

Tofta, Harstad, september 2003

Børge Evensen

Innholdsfortegnelse

FORORD.....	ii
INNHOLDSFORTEGNELSE	iii
LISTE OVER TABELLER	vi
LISTE OVER FIGURER	vii
1 INNLEDNING	1
1.1 PROBLEMSTILLINGER, AVGRENSNING OG FREMGANGSMÅTE	1
1.1.1 Innledende bemerkninger	1
1.1.2 Problemstillinger og fremgangsmåte	2
1.1.3 Avgrensning	3
1.2 UNDERSØKELSESMRÅDET	4
1.2.1 Avgrensning av undersøkelsesområdet	4
1.2.2 Naturforhold og ressursgrunnlag	5
2 EMPIRI, KILDER OG KILDEKRITIKK	6
2.1 EMPIRI	6
2.1.1 Graver og gravholmer i undersøkelsesområdet (appendiks a)	6
2.1.2 Graver "på land" i Bø kommune (appendiks b)	8
2.1.3 Funn (appendiksene c og d)	9
2.2 KILDER	10
2.3 KILDEKRITIKK	11
2.3.1 Problemer ved dokumentasjonen	11
2.3.2 Problemer ved materialet	14
2.4 OPPSUMMERING	16
3 AKTØR OG STRUKTUR	18
3.1 AKTØR/STRUKTUR-PERSPEKTIVER	18
3.1.1 Giddens' struktureringsteori	18
3.1.2 Bourdieu og habitus	20
3.2 OPPSUMMERING	20
4 DET GERMANSKE GÅRDSSAMFUNNET I NORDNORSK JERNALDER	22
4.1 KULTURHISTORISK BAKGRUNN	22
4.1.1 Gårdssamfunnets opphav	22
4.1.2 Den germanske jernalderkulturens opphav	23
4.2 GÅRDEN – DEN GRUNNLEGGENDE SOSIALE OG ØKONOMISKE ENHET?	24
4.2.1 Kartleggingen av nordnorske jernaldergårder	24
4.2.2 Gård og økonomisk tilpasning	25
4.2.3 Kulturdualisme?	26
4.2.4 Den sosiale bosetningsenheten	28
4.2.5 Alternative tanker	29
4.3 ETNISITET OG KULTURELL TILHØRIGHET	30
4.3.1 Det essensialistiske synet på etnisitet	30
4.3.2 Fredrik Barth, det konstruktivistiske synet på etnisitet og etnisk interaksjon	31
4.3.3 Eksempel: samisk og germansk etnisitet i lys av Barths innsikter	33
4.3.4 Noen problemer ved Barths innfallsvinkel – og litt struktureringsteori	35
4.3.5 Ytterligere kulturell og etnisk heterogenitet i jernalder i Nord-Norge?	36
4.4 NORRØN MYTOLOGI OG RELIGION	38
4.4.1 Norrøn kosmologi: verdens skapelse og beskaffenhet	38
4.4.2 Slekten, døden og den neste verden	39
4.4.3 Problemer med å skulle bruke norrøn mytologi i denne avhandlingen	40
4.5 OPPSUMMERING	43
5 TVERRKULTURELLE INNFALLSVINKLER TIL RELIGION (?)	45
5.1 ELIADES RELIGIONSFENOMENOLOGI	45
5.1.1 Det hellige og det profane	45
5.1.2 Hellig rom: axis mundi, kosmos og kaos	46
5.1.3 Hellig tid: "the myth of the eternal return"	48

5.1.4	<i>Symbolikk knyttet til vann og hav</i>	49
5.1.5	<i>Problemer med Eliades arbeider</i>	50
5.2	RELIGION OG ØKOLOGI I NORDLIGE OMRÅDER	53
5.2.1	<i>Religionsøkologisk metode</i>	53
5.2.2	<i>Nord-Norge: religion og det maritime</i>	54
5.3	RITUALER	56
5.3.1	<i>Ritualer</i>	56
5.3.2	<i>Rites de passage</i>	57
5.3.3	<i>Ritualenes ideologiske funksjon: legitimering snarere enn overgang?</i>	58
5.4	OPPSUMMERING	59
6	GRAVSKIKK – FRA SPEILBILDE AV SAMFUNNET TIL SYMBOLSPRÅK	60
6.1	KULTURHISTORISK OG PROSESSUELL ARKEOLOGI: GRAVSKIKK SOM REFLEKS AV SAMFUNNET	60
6.1.1	<i>Gravskikk som refleks av samfunnsforhold</i>	60
6.1.2	<i>Problemer med kulturhistoriske og prosessuelle tolkninger av gravskikk</i>	61
6.2	POSTPROSESSUELL ARKEOLOGI: KONTEKST, SYMBOLISME OG AKTØRER	62
6.2.1	<i>Kontekst og symbolisme</i>	62
6.2.2	<i>Aktører og aktiv materiell kultur</i>	63
6.2.3	<i>Gravritualet – religion og ideologi</i>	63
6.3	OPPSUMMERING	65
7	UTARBEIDELSE AV DATERINGSMETODE	66
7.1	TYPOLOGI, MORFOLOGI OG DATERING	66
7.1.1	<i>Typologi, morfologi og temporale typer</i>	66
7.1.2	<i>Graver som (temporale) typer</i>	67
7.2	MORFOLOGISK DATERING AV NORD-NORSKE GRAVER	68
7.2.1	<i>Daterende formtrekk i Nord-Norge</i>	68
7.2.2	<i>Kombinasjonsmetoder</i>	73
7.3	KONKLUSJON: DATERINGSMETODE SOM VIL ANVENDES I AVHANDLINGEN	76
8	KRONOLOGISK OG GEOGRAFISK DISTRIBUSJON AV EMPIRI	79
8.1	KRONOLOGI	79
8.1.1	<i>Datering av graver og gravfelt på gravholmer (appendiks a)</i>	79
8.1.2	<i>Datering av graver og gravfelt "på land" (appendiks b)</i>	83
8.2	GEOGRAFISK OG KRONOLOGISK FORDELING	83
8.2.1	<i>Kronologisk og geografisk distribusjon på gårdsnivå</i>	83
8.2.2	<i>Holmenes fordeling i regionen</i>	86
8.3	KONKLUSJON	87
9	LANDSKAP OG IDEOLOGI: GRAVENES LOKALISERING	88
9.1	GRAVLOKALISERING: SOSIAL OG ØKONOMISK ORGANISERING	88
9.1.1	<i>Gård og eiendomsrett</i>	88
9.1.2	<i>Territorium og bruksrett?</i>	90
9.2	GRAVLOKALISERING: RELIGIØST OG IDEOLOGISK UTTRYKK	92
9.2.1	<i>Gravlokalisering bosetning og ideologi</i>	92
9.2.2	<i>Landskapsanalyse og nordnorsk landskap</i>	93
9.2.3	<i>Landskap, kosmologi og gravholmene som hellige steder</i>	96
9.2.4	<i>Gravlokalisering og eskatologi</i>	100
9.2.5	<i>Gravlokalisering og etnisitet</i>	101
9.3	OPPSUMMERING	102
10	MENINGSINNHOLD OG TRADISJONER: GRAVGODS OG MORFOLOGI	103
10.1	GRAVGODSET	103
10.1.1	<i>Gravgodsets informasjonspotensiale</i>	103
10.1.2	<i>Kronologisk og geografisk distribusjon av funnene i appendiks c og d</i>	104
10.1.3	<i>Erverv, kjønn, etnisitet og religion i funnmaterialet fra gravholmene</i>	106
10.1.4	<i>Forskjeller i funnmateriale fra gravholmer og "fra land" i eldre jernalder</i>	111
10.2	MORFOLOGI	113
10.2.1	<i>Morfologiens informasjonspotensiale</i>	113

10.2.2 Erverv, status, etnisitet og religion uttrykt i gravenes morfologi.....	114
10.2.3 Forskjeller i morfologi mellom gravholmer og tunnære gravfelt.....	117
10.3 KONKLUSJON: FORSKJELLIGE GRAVSKIKKER OG -TRADISJONER	118
10.3.1 Forskjellige gravskikker i eldre jernalder.....	118
10.3.2 Diakront: to forskjellige gravtradisjoner gjennom jernalderen.....	121
11 AVSLUTTENDE BEMERKNINGER.....	124
LITTERATUR	125
APPENDIKS	134
APPENDIKS A: GRAVER OG GRAVFELT PÅ GRAVHOLMER I UNDERSØKELSESONRÅDET.....	135
<i>Bø kommune:</i>	135
<i>Hadsel kommune:</i>	145
<i>Sortland kommune:</i>	148
<i>Øksnes kommune:</i>	151
APPENDIKS B: GRAVER "FRA LAND" I BØ KOMMUNE.....	158
APPENDIKS C: FUNN FRA GRAVHOLMENE I UNDERSØKELSESONRÅDET	165
<i>Bø kommune:</i>	165
<i>Hadsel kommune:</i>	168
<i>Sortland kommune:</i>	170
<i>Øksnes kommune:</i>	170
<i>Funn med uviss gravtilknytning:</i>	172
APPENDIKS D: FUNNFØRENDE ELDRE JERNALDERS GRAVER "FRA LAND" I LOFOTEN OG VESTERÅLEN	174

Liste over tabeller

Tabell 1: Gravfelt med funn fra en eller begge hovedperioder	16
Tabell 2: Daterte graver med formelementer.....	71
Tabell 3: Daterte gravers form.....	72
Tabell 4: Lengde på daterte lange graver.	73
Tabell 5: Konklusjon: daterende formtrekk for enkeltgraver	77
Tabell 6: Daterte graver fra gravholmer etter datering og dateringsmetode.....	79
Tabell 7: Antall gravfelt og enkeltliggende graver på gravholmene datert til periodene	80
Tabell 8: Antall gravlokalteter fra e.ja. av forskjellig størrelse på gravholmer og "på land"	92
Tabell 9: Antall funn av forskjellige kategorier i materialet fra gravholmene	107
Tabell 10: Antall graver fra gravholmene med funn av forskjellige kategorier.....	107
Tabell 11: Gjenstanders kjønnstilknytning.....	109
Tabell 12: Kjønnbestemte og daterte funnførende graver på gravholmene	110
Tabell 13: Antall graver fra gravholmer og "fra land" med funn av de forskjellige kategoriene	111
Tabell 14: Kjønnbestemmelse av funnførende "gårdsnære" graver fra eldre jernalder.....	112
Tabell 15: Forekomst av formelementer på graver fra eldre jernalder på gravholmer og "på land"	118

Liste over figurer

Figur 1: Undersøkellesområdet.....	4
Figur 2: (16) Nordsvinøya.....	6
Figur 3: Gravholmer i Bø kommune.....	7
Figur 4: Gravholmer i Øksnes kommune	8
Figur 5: Gravholmer i Sortland kommune.....	9
Figur 6: Gravholmer i Hadsel kommune.....	11
Figur 7: Skjematisert fremstilling av svenske gravers morfologi gjennom jernalderen	75
Figur 8: Fordeling av formelementer i eldre jernalder	76
Figur 9: Fordeling av formelementer i yngre jernalder	76
Figur 10: Daterte gravholmer i Bø og Hadsel.....	81
Figur 11: Daterte gravholmer i Sortland og Øksnes.	82
Figur 12: Gårder i Bø k. med registrerte jernaldergraver.....	84
Figur 13: Funnførende graver fra e.ja., samt gravholmer i umiddelbar nærhet av disse	85
Figur 14: Samiske bosteder rundt år 1700	88
Figur 15: Landskapsrom	94
Figur 16: Observatør og landskapsrom	94
Figur 17: Gravholmer i Øksnes og Sortland som sentra og knutepunkter i landskapsrom.	97
Figur 18: (32) Verholmen	98
Figur 19: (24) Gjæva.....	99
Figur 20: Gravholmer i undersøkelsesområdet hvor gravfunn er gjort.....	105
Figur 21: Funnførende eldre jernalders graver "fra land" i Lofoten og Vesteråen.....	106
Figur 22: Fordeling av kjønnsbestemte funnførende graver fra eldre jernalder på gravholmene.....	110
Figur 23: Fordeling av kjønnsbestemte graver "fra land"	112
Figur 24: Runde graver fra gravholmene, fordelt etter størrelse	116
Figur 25: Runde graver "fra land", fordelt etter størrelse.....	118

1 Innledning

1.1 Problemstillinger, avgrensning og fremgangsmåte

1.1.1 Innledende bemerkninger

Langs kysten av Nord-Norge, i områdene med germansk¹ materiell kultur i jernalder og norsk bosetning senere, har en i tillegg til graver i nærheten av gårdene et betydelig antall s.k. ”gravholmer”: små øyer og holmer uten bosetning, men med graver av vanlig germansk type. Gravholmene er såvidt jeg har kunnet bringe på det rene aldri blitt analyserte *per se*, gravene her er blitt behandlet sammen med andre jernaldergraver, uten at noen differensiering basert på lokaliseringen er blitt foretatt. Disse gravfeltenes svært egenartede plassering – i forhold til den ”normale” plasseringen av graver slik den er kjent fra Syd- og Midt-Norge, og yngre jernalder i Nord-Norge (dvs. i mer eller mindre direkte tilknytning til bostedene) – er i beste fall i forbifarten nevnt, og aldri i særlig grad problematisert, av forskerne.

Jeg vil derfor i denne avhandlingen forsøke å belyse noen sider ved jernalderen i Nord-Norge gjennom å analysere gravskikken utfra et ”lokaliseringsspektiv”. Forskjellige gravskikker har tradisjonelt latt seg lese utav ting som forskjellig likbehandling, forskjellig gravgods og forskjellig utforming av gravene. I denne avhandlingen er imidlertid utgangspunktet at det kan være *lokaliseringen* som skiller, og at gravholmene dermed representerer en distinkt gravtradisjon, forskjellig fra gravene i nærheten av gårdene.

Gravholmer vil i denne avhandlingen oppfattes som små øyer og holmer som har vært benyttet mer eller mindre eksklusivt som gravsteder av en befolkning som har bodd i nærheten av, men *ikke på*, øyene. Øyer hvor en har registrerte graver *og* bosetning i jernalder faller således utenom, siden graver her da antagelig vil representere den (antatt²) vanlige praksis med å gravlegge de døde i nærheten av bostedene. For å unngå at øyer med bosetning i jernalder inkluderes i materialet her, vil jeg (naturligvis i tillegg til å ekskludere øyer med jernalder*tuffer* o.l.) ekskludere øyer av en slik størrelse at bosetning er sannsynlig, selv om det ikke skulle være registrert annet enn graver der. Som en tommelfingerregel har jeg utelatt øyer som er oppført med *eget gårdsnummer*. Gravholmene kan forøvrig utgjøre halvøyer eller nes i dag pga. landhevingen.

---

¹ Jeg vil i denne avhandlingen benevne det arkeologiske materialet som er av samme type som det tilhørende jernalderkulturen i Syd- og Mellom-Skandinavia ”germansk”, likeledes det befolkningselementet som hadde denne materielle kulturen. ”Norrøn” forstås i det følgende som en betegnelse på mennesker og kultur historisk kjent fra vikingtid og middelalder.

² Som det vil fremgå av denne avhandlingen mener jeg at graver *ikke* nødvendigvis ligger i direkte tilknytning til bostedene, og at gravholmene er et eksempel på dette.

Det er som sagt, lokaliseringen som legges til grunn for å utskille to gravskikker her. Jeg burde følgelig ideellt sett ha differensiert mellom tungraver (graver som ligger *på* gården), graver i utmark, graver ute på nes, oppe på høyder etc. Siden fokus i denne avhandlingen ligger på gravholmene, samt siden plassen ikke tillater det, er imidlertid samtlige graver som ikke ligger på gravholmer i det følgende referert til som gårdsnære graver eller graver ”på land”¹.

Forkortelser som brukes i appendiks og i teksten forøvrig er ført opp foran i appendiks i den grad de ikke er forklart i den fortløpende teksten, begrepsavklaringer der det faller seg naturlig.

1.1.2 Problemstillinger og fremgangsmåte

Hovedproblemstillingen her vil være følgende: Hvilket meningsinnhold ligger i gravholmenes og de mer tunnære gravenes lokalisering, og hva kan de formodentlig forskjellige bakenforliggende idéene og forestillingene (som iht. kapittel 6 vil være av ”religiøs” – videst mulig definert – art) fortelle oss om jernaldersamfunnet?

For å komme dette problemet til livs fordres en avklaring av flere momenter, *inter alia* følgende:

- (1) Hva er gravholmenes (og de mer tunnære gravenes) kronologiske og geografiske distribusjon?
- (2) Forestillingene knyttet til tungraver – odel, eiendomsmarkering etc. – er velkjente i faglitteraturen. Hvilke forestillinger, eller ideologiske føringer, som kan tenkes å ligge bak den konkrete plasseringen av graver på holmer er imidlertid ukjent. Dette blir et hovedanliggende i det følgende.
- (3) Hvilke andre forskjeller ved gravskikkene korrelerer eventuelt med forskjellen i lokalisering? Dette er et spørsmål hvis besvarelse både kan underbygge (eller undergrave) tanken om at gravholmene er en distinkt gravskikk, samt eventuelt belyse forskjellen såfremt forskjeller i gravgods eller morfologi påvises.
- (4) Representerer de to gravskikkene grupper med forskjellig økonomisk basis – endog forskjellige gruppeidentiteter?

Den første problemstillingen vil behandles i **kapittel 8**, den andre og fjerde i **kapittel 9**. Landskapsanalyse vil her til en viss grad anvendes for å belyse kognitive og symbolske aspekter ved gravenes lokalisering. På grunn av oppgavens omfang vil det imidlertid ikke tas sikte på å komme med noen fullstendig landskapsanalyse av den typen som Terje Gansum *et al* (1997) har gjort, og metoden vil også bare bli presentert i den grad det er nødvendig for å nyttiggjøre seg

---

¹ Uttrykket ”på land” vil bli utstrakt benyttet i denne oppgaven av mangel på et bedre begrep. Det virker selvsagt noe absurd å tale om graver ”på land”, noe som synes å logisk implisere ”graver på havet” (her sett bort fra den ”våte grav” som er blitt så mange sjøfolk og fiskere til del). Uttrykket skal imidlertid ikke forstås på noen annen måte enn at disse gravene *ikke ligger på øyer og holmer*.

enkelte elementer av den. **Kapittel 10** vil i stor grad dreie seg om den andre og den tredje problemstillingen. Forskjellen i lokalisering mellom holmer og mer tunnær plassering vil her forsøkes ytterligere belyst ved å sammenligne gravgoods og morfologi. Hva er *meningen* bak skikken med å gravlegge folk på holmer, og hva – betraktet i kontrast til skikken med tungraver – evner dette å fortelle oss om samfunnet i jernalder?

Før jeg kommer så langt, må jeg imidlertid først belyse endel teoretiske og forskningshistoriske aspekter. **Kapittel 2** består i en oversikt over den foreliggende empiri og de kildene som er benyttet. Bruken av disse kildene har vist seg å være langtifra uproblematisk, hvorfor jeg her også har gått noe i detalj omkring problemene knyttet til disse. I **kapittel 3** skisseres sosiologiske teorier om aktør, handling og sosial struktur. Endel innsikter herfra vil legges til grunn senere i avhandlingen. Teoriene presenteres derfor her først. I **kapittel 4** vil jeg presentere endel pertinente kulturhistoriske aspekter – økonomisk og sosial organisering, etniske forhold og norrøn religion – ved nordnorsk jernalder, slik de er presenterte i forskningen. Jeg vil også fremsette endel alternative tanker basert både på andres og egne motforestillinger. Målsetningen her er å legge til rette for å kunne benytte materialet i denne oppgaven til å belyse jernaldersamfunnet fra et friere ståsted – i tråd med problemstilling (4) ovenfor. **Kapittel 5** vil ligge til grunn når jeg senere i oppgaven (i kap. 9 og 10) spekulerer (for det er utvilsomt *det* det dreier seg om!) omkring gravholmenes religiøse, ideologiske og sosiale betydning. Den mest kontroversielle innfallsvinkelen her er utvilsomt Mircea Eliades ”religionsfenomenologi”. Mange – og alvorlige – innvendinger er blitt reiste mot denne. Det vil imidlertid etterhvert utover i avhandlingen forhåpentligvis bli klart for leseren hvorfor jeg mener at Eliades innsikter kan være fruktbare anvendt på den foreliggende empiri. Før jeg går igang med en analyse av dette materialet gjenstår det imidlertid å vurdere hvordan gravmaterialet best kan utnyttes. I **kapittel 6** vil jeg derfor referere nyere teoretiske innsikter omkring hvordan gravskikk ”reflekterer” – om den i det hele tatt kan sies å *direkte reflektere* noe som helst – samfunnsmessige forhold, heri inkludert ideologi og religion. I **kapittel 7** vil jeg forsøke å fremarbeide en metode for å kunne datere materialet. Bare et fåtall av gravene som utgjør empirien her er (funn-)daterte, siden materialet i all hovedsak består av *registrerte*, snarere enn utgravde, jernaldergraver. Morfologisk datering vil derfor måtte anvendes.

1.1.3 Avgrensning

Som jeg vil demonstrere senere hører det meste av empirien kronologisk hjemme i eldre jernalder (i det følgende ”e.ja.”). Skikken med gravleggelser på holmer fortsetter imidlertid også til viss grad helt frem t.o.m. vikingtid. Jeg vil derfor også i noen grad forsøke å ha et diakront perspektiv, selv om dette ikke vil være dominerende i denne avhandlingen av hensyn til oppgavens omfang. I

grove trekk kan en si at jeg vil konsentrere meg om å forsøke å belyse to distinkte gravskikker i *e.ja.*, mens jeg vil forsøke å følge disse opp i yngre jernalder ("y.ja.") avslutningsvis. Jeg vil operere med den samme kronologiske inndelingen som den Sjøvold (1962:5) anvendte. *E.ja.* vil forstås som periodene romer- og folkevandringstid (ca. 0-600 e.Kr.), *y.ja.* er merovinger- og vikingetid (ca. 600-1050 e.Kr.). I praksis vil imidlertid *e.ja.* referere til slutten av yngre romertid og folkevandringstid, siden intet av den foreliggende empiri synes å skrive seg fra før ca. 300.

Det er vanskelig, i prinsippet umulig, å skulle definere det samiske ut av en avhandling som delvis tar for seg tanker omkring etnisitet og kulturelle forskjeller i Nord-Norge. Grunnet oppgavens omfang har jeg imidlertid i stor grad vært tvunget til å gjøre nettopp dette. Selv om dette åpenbart ikke er uproblematisk, mener jeg at dette til en viss grad kan forsvares siden jeg har holdt meg til en empiri som (i allefall i en overordnet etnisk forstand) må forstås som tilhørende den germanske kulturen, og som befinner seg i områder historisk knyttet til en norrøn/norsk snarere enn en samisk befolkning (jfr. kap.8.2.2).

1.2 Undersøkellesområdet

1.2.1 Avgrensning av undersøkelsesområdet

Fire kommuner i Vesterålen (Bø, Hadsel, Sortland og Øksnes kommuner) utgjør undersøkelsesområdet i denne avhandlingen (se fig. 1 under). Bakgrunnen for at nettopp dette

området ble valgt er tildels av rent vilkårlig art, det finnes flere andre områder med gravholmer som med fordel kunne vært valgt. Endel pragmatiske hensyn har imidlertid ligget til grunn. Vesterålsområdet har for det første i den senere tid vært gjenstand for arkeologiske undersøkelser som både har gitt forfatteren endel kjennskap til områdets geografi, naturforhold og historie, samt frembragt ny og spennende empiri som lot seg

Figur 1: Undersøkelsesområdet. bruke i denne oppgaven. Jeg har også hatt tilgang til digitaliserte kart over dette området, noe som har lettet arbeidet betydelig. I området finnes både graver på gravholmer og graver nærmere gårdene, samt funnmateriale herfra. Området er generelt nokså godt registrert, med iallefall ett område (Strengelvåg, Øksnes k.) som må kunne oppfattes som totalregistrert hva angår holmer og småøyer. Materialet herfra er også stort nok til at en kan analysere det kvantitativt med noen grad av presisjon, samtidig er det ikke større enn at det er

overkommelig å behandle. Dette området antas videre også å være stort nok, med tilstrekkelig geografisk utbredning og variasjon, til at fenomenet med gravholmer skal kunne belyses med tanke på å kunne generalisere resultatene til større deler av Nord-Norge.

1.2.2 Naturforhold og ressursgrunnlag

Mesteparten av undersøkelsesområdet ligger på Langøya, en øy som utgjør hele Bø og Øksnes kommuner, samt store deler av både Sortland og Hadsel kommuner. Sortland omfatter imidlertid også områder på vestsiden av Hinnøya, mens Hadsel, foruten selve Hadseløya, også omfatter områder på nordsiden av Austvågøy.

Reidar Bertelsen skriver at en topografisk klassifisering av den nordskandinaviske atlantehavskysten ville kunne bestå av kategoriene høyfjell, fjellplataer, daler, øyer, fjorder og sund. Dette landskapet er neppe vesentlig forskjellig i dag fra det det var i jernalderen, om en ser bort i fra landhevingen (Bertelsen 1999:261, 263). I forbindelse med bosetning i Nord-Norge er det i hovedsak bare strandflaten – den smale stripen med jordbruksmuligheter som ligger klemmt mellom fjellene og havet – som er relevant (Bertelsen 1983:24, 1985:23, 1999:261). Strandflaten er selvsagt nær fiskeressursene, med åpning også for egg og dunsanking. Jordbruk er imidlertid også mulig (nordvestkysten av Norge utgjør antagelig den nordlige grensen for før-industrielt jordbruk i verden) (Bertelsen 1999:264-266). Vesterålen er forøvrig blant de bedre jordbruksområdene i Nord-Norge (Sømne 1954:215-223 referert i Storli 1985:42).

Naturforholdene i Vesterålen, som i andre deler av Nord-Norge, preges av ekstreme sykliske variasjoner; årstidene skifter fra sammenhengende mørke om vinteren til sammenhengende sol om sommeren, med tilhørende klimatisk variasjon. Både terrestrisk og marin fauna opptrer i stor grad i henhold til disse årssyklusene.

*"[...] proponents of the new archaeology –
members of the first archaeological generation ever to walk on water [...]"*
Kent Flannery

Figur 2: Reidar Bertelsen og hans disippel (forfatteren) på tur tilbake fra (16) Nordsvinøya. Foto: E. Holdø

2 Empiri, kilder og kildekritikk

2.1 Empiri

2.1.1 Graver og gravholmer i undersøkelsesområdet (appendiks a)

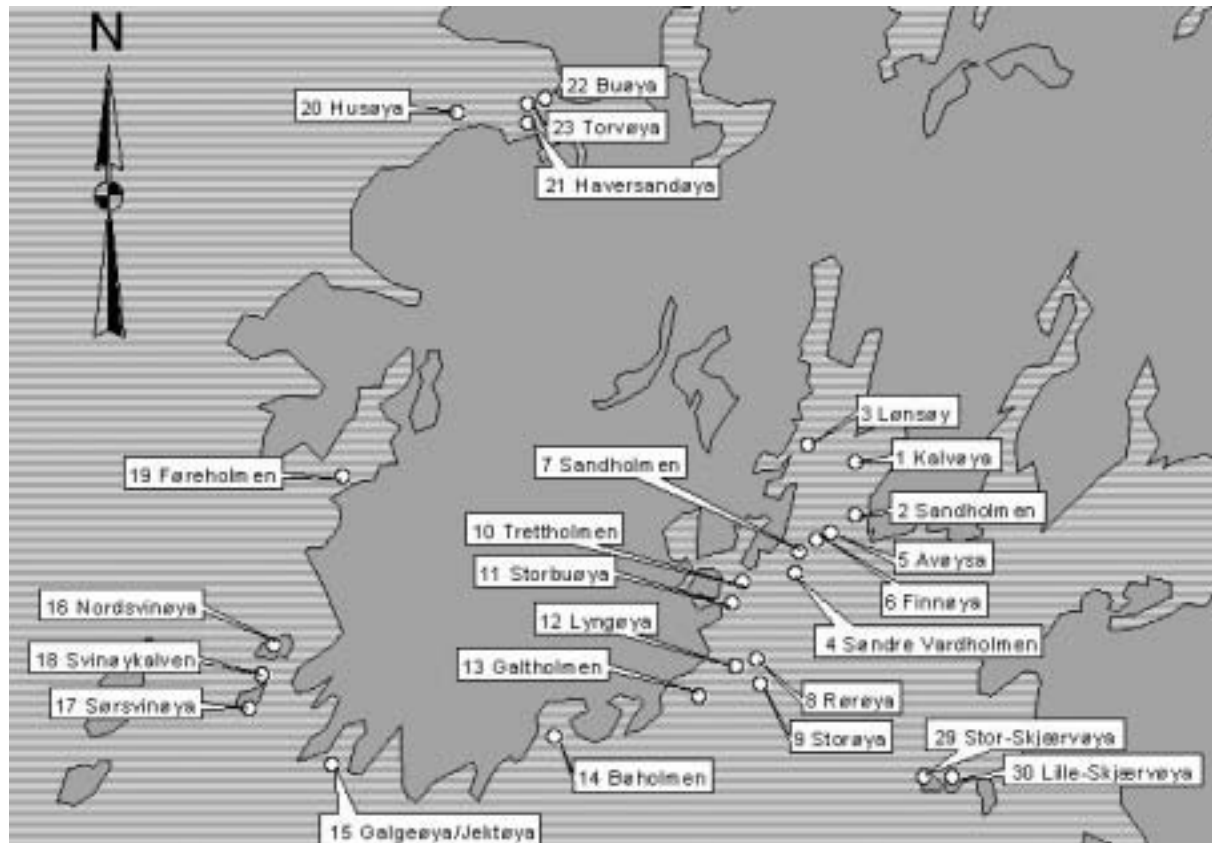
I alt har det lyktes meg å identifisere **51** gravholmer i undersøkelsesområdet. Disse er ført opp i appendiks a. Disse gravholmene er inkludert i empirien utfra kriteriene skissert innledningsvis. Unntak herfra er (16)¹ Nordsvinøya, (17) Sørsvinøya og (18) Svinøykalven. Svinøy er et eget gårdsnummer (gnr. 25) i Bø kommune og i henhold til tanken om at dette kan indikere at der har vært en gård der i jernalder burde disse øyene vært ekskluderte som gravholmer. Antallet graver her er imidlertid så ekstremt høyt at det er usannsynlig at alle gravene skulle skjule levningene av mennesker tilhørende en eventuell jernaldergård her. De 51 gravholmene fordeler seg på **23** i Bø k., **15** i Øksnes k., **6** i Sortland k. og **7** i Hadsel k. (se kart, henholdsvis figurene 3, 4, 5 og 6 på de nærmest påfølgende sider).

Den geografiske plasseringen kan av og til by på problemer. De to gravholmene ved navn Sandholmen i Bø k. (nr. 2 og 7 i appendiks a) tilhørende henholdsvis gnr.2 Røsnes og gnr.8 Uvåg er begge noe vanskelig å plassere. Det er i tillegg mulig at det faktisk er snakk om samme

---

¹ Tallene foran navnene på øyene refererer til nummer på oppføring i appendiks a.

holmen¹. Øyene (39) Nonøya, (43) Gåsholmen samt (41) Dyrøyholmen i Øksnes k. er også noe vanskelig å plassere helt eksakt. Identifiseringen av disse øyene er således ikke helt sikker, men de oppgitte opplysningene i kildene er gode nok til å iallefall plassere dem i korrekt nabolag – hvilket må kunne regnes for å være analytisk tilstrekkelig i denne avhandlingen.

Figur 3: Gravholmer i Bø kommune (samt gravholmene nr. 29 og 30 i Hadsel k.).

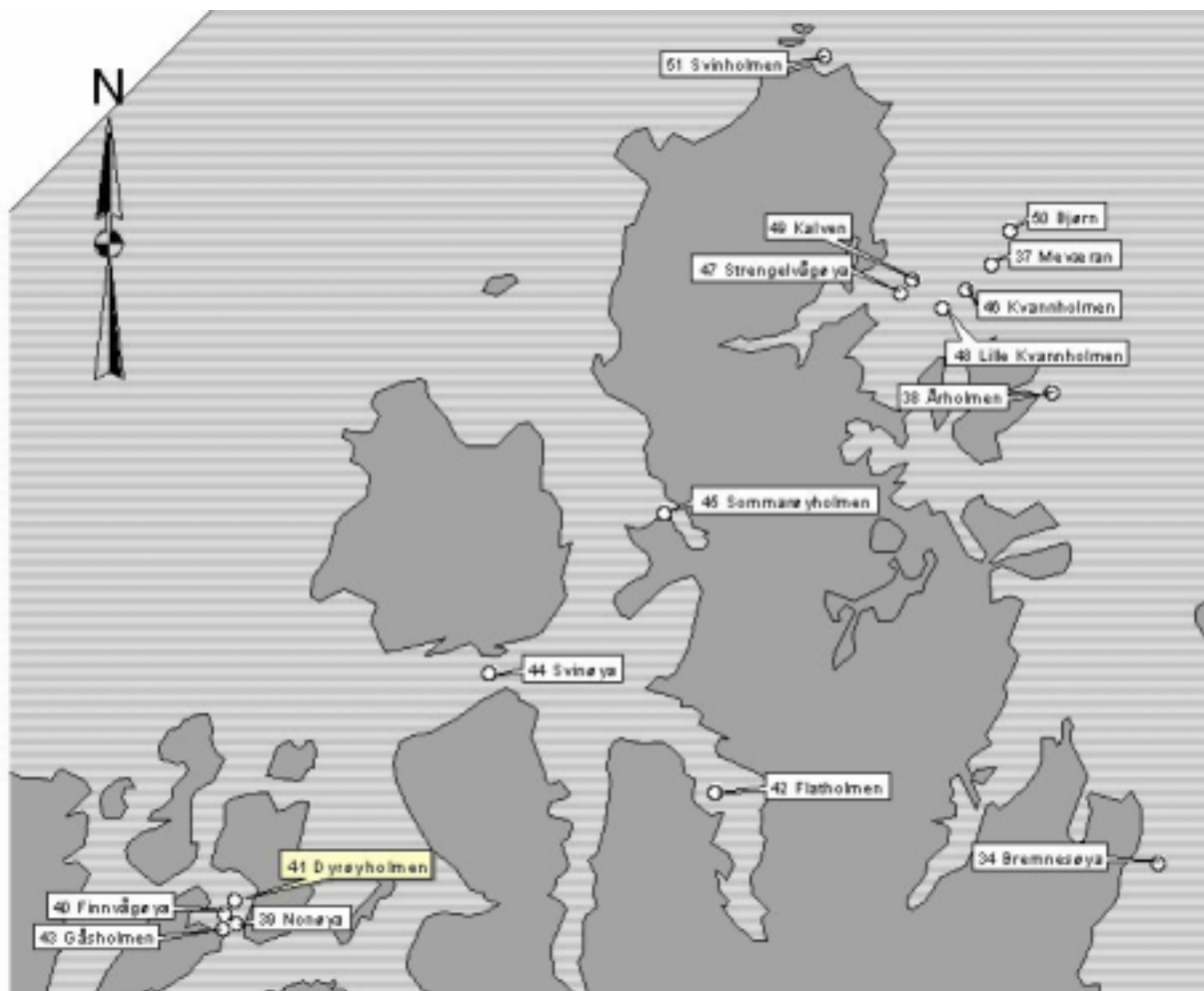
I appendiks a er der **425** oppføringer av graver på gravholmene, fordelt på **96** registrerte lokaliteter. **419** av dem er individuelle graver. Oppføringene nummer 101, 102, 103 (16 Nord-Svinøy), 105, 106 (17 Sør-Svinøy) og 126 (18 Svinøykalven) er samleoppføringer uten individuelle data for hver grav. Om en inkluderte alle opplysningene², får en totalt ca. **560** graver registrert eller nevnt på øyer og holmer i undersøkelsesområdet. Opplysninger om graver og gravfelt på (32) Verholmen i Sortland k. foreligger ikke, alt en vet er at det skal være graver der.

¹ De oppgis riktignok å ligge i samme område, men siden der er flere Sandholmer i Jørnfjorden *trenger* ikke dette bety at de faktisk er den samme.

² Inkludert opplysningen i Fornminneregisteret (U51405) om at der skulle være "55-60" graver på feltet 4900K2R8 på (18) Svinøykalven i tillegg til gravene omtalt av Sjøvold og Nicolaisen her (oppføringene 117-125).

2.1.2 Graver ”på land” i Bø kommune (appendiks b)

Det området jeg har valgt å studere nærmere med tanke på samspillet mellom graver på holmer og graver ”på land” er Bø kommune. Registrerte jernaldergraver herfra som ikke er med i appendiks a (dvs. gravene på gravholmene) er ført opp, på noe forenklet vis, i appendiks b. Det er her ført opp i alt **60** fornminnelokaliteter: **39** gravfelt og **21** enkeltliggende graver (heri inkludert ett gravfunn med noe usikker funnkontekst). Totalt er det snakk om minst¹ **285** graver, hvorav **138** er oppgitte med individuelle data.

Figur 4: Gravholmer i Øksnes kommune (samt 34 Bremnesøya, Sortland k.).

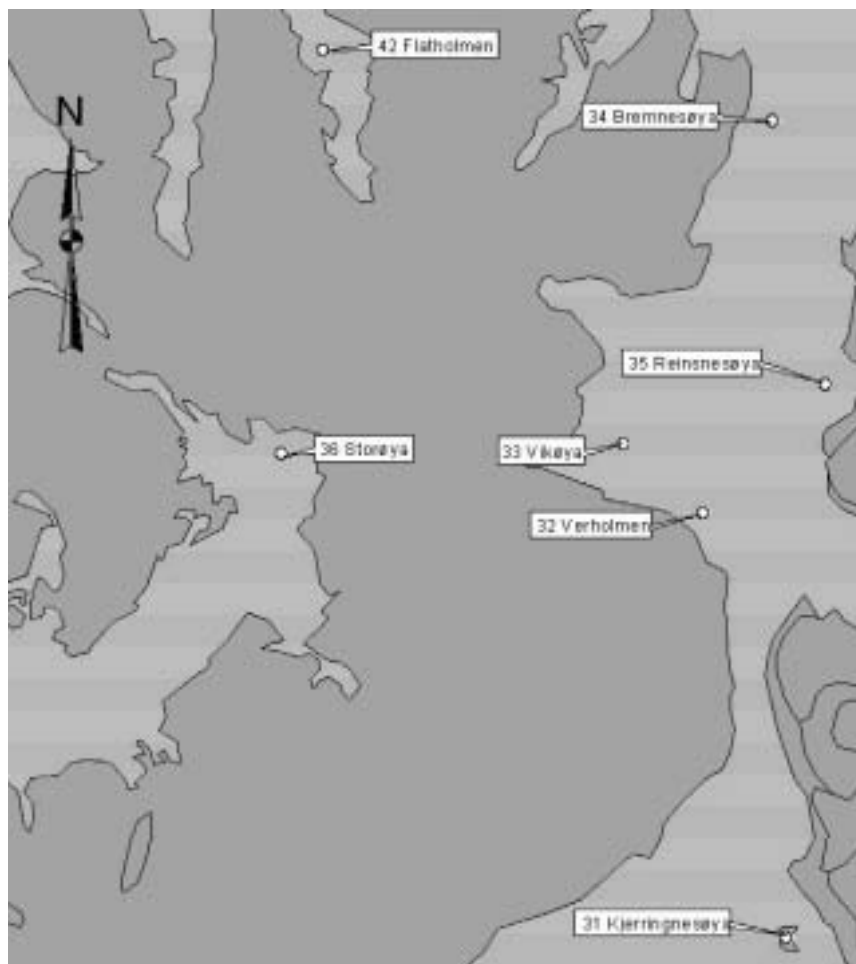
Oppføringene 17-20, 31, 48-50 og 52-53 har ikke data oppgitt for hver enkelt grav. Oppføringene 22, 23 og 55 har så mangelfulle opplysninger at det ikke engang vites hvor mange graver der er på disse feltene. I analysen vil materialet derfor stort sett behandles som lokaliteter, snarere enn som enkeltgraver og gravfelter av bestemt størrelse (selvsagt med unntak for sammenligningen av størrelse på gravfelt i kapittel 9.1.2, hvor lokalitetene med usikre opplysninger om antall graver er holdt utenfor).

¹ Tallet inkluderer selvsagt ikke de oppføringene (22, 23 og 55) hvor antall graver ikke er oppgitt.

2.1.3 Funn (appendiksene c og d)

I alt **196** funn er kommet inn til Tromsø Museum fra **55** graver på **16** av gravholmene i undersøkelsesområdet, overveiende som resultat av O.M. Nicolaissens utgravninger. Disse funnene er ført opp i appendiks c. **163** av disse funnene er fra **49** forskjellige dokumenterte graver (oppgitt med gravnummer fra appendiks a i kolonnen for gravtilknytning). **26** funn er i tillegg fra **5** graver dokumentert av Thorleif Sjøvold (1962) på Nordsvinøya, Bø k. (har nummer fra

Sjøvolds bøker i kolonne for gravtilknytning) som ikke er med i oversikten over graver i appendiks a. De resterende **7** funnene fra Kvannholmen, Øksnes k. og Stor-Buøya, Bø k. (disse har ikke oppgitt gravnummer) er av uvisst opphav, bortsett fra at de er fra de nevnte øyene. I den kvantitative analysen i kapittel 10 spiller imidlertid disse noe mangelfulle opplysningene om opphav mindre rolle.

De aller fleste funnene lar seg datere, hver for seg

Figur 5: Gravholmer i Sortland kommune. eller ved deres assosiasjon med andre daterte funn fra samme kontekst. Unntakene er de **6** funnene nummer 139 og 140 (grav 283), 149 og 150 (grav 352), 151 og 152 (grav 353). Dateringene er i langt de fleste tilfeller gjort av utgraver og/eller av Sjøvold (se kolonne for kilder), og jeg har ikke funnet noen grunn til å problematisere disse dateringene. Jeg har imidlertid også datert noen få funn selv, dette er anmerket i appendikset. Datering av funnene er ført opp for hver grav (i appendiks c og d), ikke for hvert enkelt funn, da de antas å være sluttede funn lagt ned ved samme anledning. Datering av funnene er selvsagt i stor grad gjort på bakgrunn av enkelte daterende funn hvis kronologiske plassering så er gjort gjeldende for resten av inventaret i samme grav.

Jeg ønsker å sammenligne funnmaterialet fra gravholmer med materiale "fra land". Det trenges derfor et referansemateriale. Dette består av eldre jernalders funn fra graver som ikke ligger på gravholmer. Funn fra y.j.a. er ikke tatt med her, av hensyn til avhandlingens fokus på e.j.a., samt oppgavens omfang – yngre jernalders funnmateriale fra tunnære graver i undersøkelsesområdet er nemlig så omfattende at det ville sprengt alle rammer her.¹ Antallet funn fra e.j.a. er derimot begrenset når en ser bort fra det som skriver seg fra gravholmene. Dette er grunnen til at jeg tar i bruk materiale fra et område (hele Lofoten og Vesterålen) som er betydelig større enn undersøkelsesområdet. Ønsket her er å få nogenlunde samme størrelse på materialet fra gravholmene og fra "land" slik at en kvantitativ sammenligning kan foretas. Funnene fra dette referanseområdet er organisert på et noe forenklet vis i appendiks d. Kun sikre gravfunn og gravfunnskontekster er tatt med, og empirien er i sin helhet tatt fra Sjøvolds oversikt (Sjøvold 1962). Det er da snakk om funn fra **33** forskjellige graver.

2.2 Kilder

Opplysningene som er fremkommet i forbindelse med registreringene for Økonomisk Kartverk (ØK) er hentet fra Fornminneregisteret (hos NIKU). Opplysningene herfra er dessverre ofte noe mangelfulle hva angår detaljer om fornminnenes antall og utforming (se neste kapittel). Jeg har også hentet data fra Nicolaisens årsberetninger i Tromsø Museums Årshefter (se litteraturliste). Opplysningene herfra er, ikke overraskende tatt i betraktning at Nicolaisens stort sett selv har *gravd ut* de gravene han omtaler, relativt nøyaktige og detaljerte. De fleste gravholmene i undersøkelsesområdet var således kjente fra før av. Åtte gravholmer (oppføringene 37,38,39,40,46,49,50 og 51) i Øksnes k. og én i Hadsel k. (24 Gjæva) er imidlertid nyregistrerte, av Geir Davidsen og undertegnede i 2000 og 2001.

Endel opplysninger skriver seg i tillegg fra Sjøvolds oversiktsverker (1962 og 1974). Bøkene hans er også i stor grad brukte for å korrigere og supplere data hentet andre steder fra; dette gjelder i særdeleshet funnmaterialet og dets kronologi og kjønnsbestemmelse. I tillegg er endel opplysninger om funn og morfologi hentet fra funnprotokoller og utgravningsrapporter i topografisk arkiv, Tromsø Museum.

Den empirien som ligger til grunn for utarbeidelsen av daterende morfologiske trekk i kapittel 7 – utgravde, funndaterte graver fra Nord-Norge (empirien fra gravholmene er i stor grad er inkludert heri) – er i hovedsak hentet fra Ingegerd Holands avhandling (1989), og i noen grad fra

---

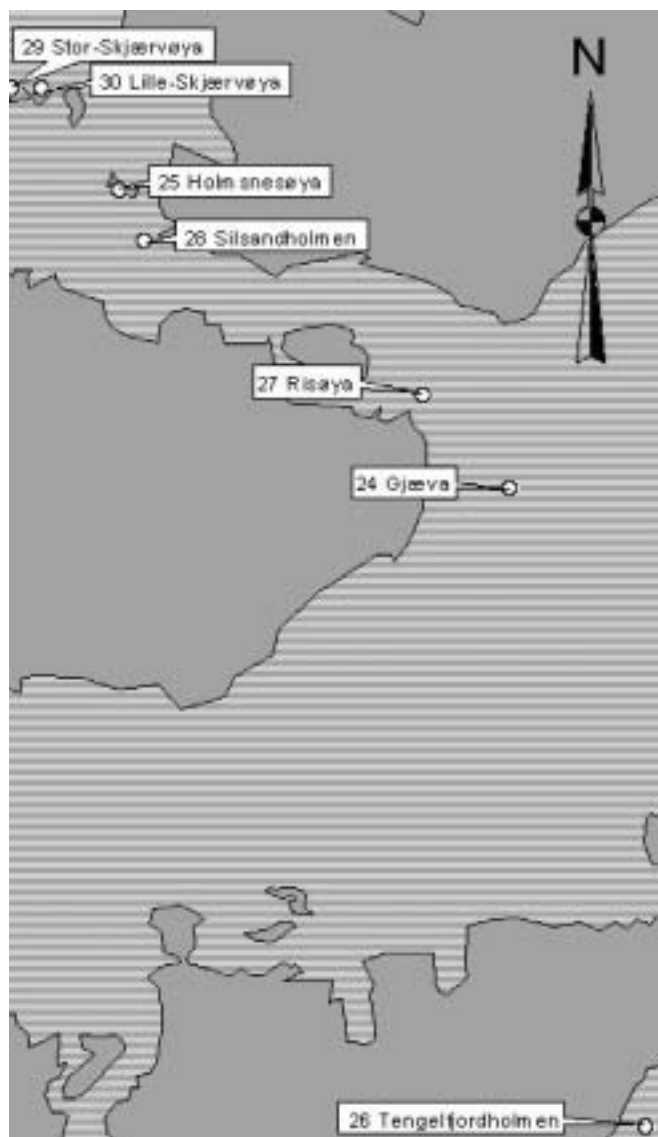
¹ Det er hele 71 oppføringer av funnkontekster (hver med ett eller flere funn) fra yngre jernalder i undersøkelsesområdet mitt i Sjøvolds bok (1974:105-120).

Kari Støren Binns (1978), Inger Storli (1985) og Sjøvolds (1962 og 1974) arbeider. Nærmere dokumentasjon av dette finnes i de refererte verkene.

2.3 Kildekritikk

2.3.1 Problemer ved dokumentasjonen

Gravmaterialet er som kildekategori betraktet *ikke* representativt i den forstand at det skulle

dekke hele befolkningen i tid, rom eller med hensyn til sosiale skillelinjer. Dette kan skyldes problemer i forbindelse med "gjenfinningssituasjonen" eller bevaringsforhold. Det kan imidlertid også skyldes faktorer i "tilblivelsessituasjonen", og således reflektere en fortidig realitet hva angår hvem som fikk en ordentlig begravelse og hvem som ikke ble dette til del (Dommasnes 2001:24-25).

Totalutgravde gravfelt er en forutsetning for den type analyse som må gjøres om en skal datere gravfelt slik det vil bli beskrevet i kapittel 7.

"Totalutgravningen är [...] ett källkritisk problem. Har man nått ut till den verkliga begränsningen, har alla gravanläggningar dokumenterats och kan man vara säker på att gravfältet inte är skadat i väsentliga delar?" (Ambrosiani 1983:9).

Tatt i betraktning at det meste av det nordnorske materialet er gravd ut rundt

Figur 6: Gravholmer i Hadsel kommune. forrige århundreskifte, er det neppe grunn til å tro at Björn Ambrosianis krav kan bli tilfredstilt.

Problemer med sammenlignbarhet hefter selvsagt også ved registrerte kontra utgravde gravfelt (Ambrosiani 1964:89). Undersøkelser synes å vise at en kan finne så mye som dobbelt så mange fornminner i forbindelse med utgravninger som en gjør ved registreringer (Ambrosiani 1964:58; Bennett 1987:159-160; Næss 1996:14). Det er heller ingen grunn til å betvile Åke Hyenstrands (1974:13) påpekning av at registreringer ofte er kvalitativt mangelfulle med hensyn til

typesammensetningen på gravfelt, noe som klart utgjør et problem om en skal benytte de dateringsmetodene Ambrosiani og Hyenstrand skisserer (se kapittel 7.2.2).

Yngre jernalders graver må, pga. deres beliggenhet nærmere gården – og dermed en høyere slitasje enn det som er tilfelle for gravene fra eldre jernalder, som ofte ligger i utmark – antas å være underrepresentert i *registreringene*. Sjøvolds verk omhandlende nord-norsk jernalder (1962 og 1974) gir imidlertid et annet inntrykk hva angår antall *gravfunn*. Antallet funn fra y.ja. er nesten tre ganger høyere enn antallet funn fra e.ja. (Sjøvold 1974:182). Et enormt materiale er nemlig opp igjennom årene levert inn til museene fra folk som har funnet det på gårdene. Gravene fra e.ja. er derimot, som sagt, ofte beliggende lenger vekk fra gårdene. Gravfunnene fra e.ja. er derfor i all hovedsak resultat av arkeologiske undersøkelser. Tre-fjerdedeler av gravene fra e.ja. er profesjonelt utgravd, mot bare én-fjerdedel av gravene fra y.ja. En kvantitativ sammenligning av antall graver og gravfunn fra de to periodene er derfor heftet med usikkerhet. Det er således mulig de to nevnte tendensene til en viss grad veier opp for hverandre, ved at raserte og nærmest utslettede graver på innmark som ikke ville blitt identifisert ved en registrering, er blitt fanget opp gjennom at funn herfra er blitt tilfeldig funnet og levert inn.

Det vil uansett i denne oppgaven antas at forskjellig lokalisering av gravene også kan reflektere forskjellige gravskikker, og ikke bare kronologi. Det er et problem i denne sammenheng at gravholmenes distribusjon kan reflektere registreringsintensiteten på de forskjellige steder, snarere enn reell distribusjon. ØK-registrering ble for det første ikke konsekvent gjennomført i alle kommuner, noe som gir en skjev fordeling av antall lokaliteter mellom kommunene. I tillegg varierer det fra kommune til kommune, og fra registrator til registrator, hvorvidt øyer og holmer er blitt befart. Denne ujevne registreringen gir seg selvsagt utslag i en ujevn gjenfinningsgrad og et galt bilde av distribusjonen (Bertelsen 1983:24). Antallet gravholmer i Øksnes, Sortland og Hadsel var i utgangspunktet bare 6-7, mot hele 23 i Bø. At dette misforholdet ikke, eller ihvertfall ikke bare, skyldes en reell forskjell ble påvist i forbindelse med registreringsarbeide i Øksnes: En registrering foretatt av Geir Davidsen og undertegnede i et mindre område på Langøyas østside fordoblet faktisk antallet gravholmer i kommunen. Det må imidlertid påpekes at de relativt få gravholmene i Hadsel og Sortland kommuner kanskje også må sees i lys av at disse områdene ikke er spesielt rike på holmer og små øyer i forhold til de to andre kommunene.

Eldre rapporter er ofte vanskelige å tolke pga. mangel på enhetlig fagterminologi. Enkelte forskere synes på egen hånd å ha utviklet en terminologi som ikke var i tråd med hverken den på deres egen tid gjengse eller den en anvender idag (Ambrosiani 1983:8; Burström 1991:64; Hyenstrand 1974:16). Verre er det imidlertid at ØK – kartverkets database slik den fremtrer i dag kan være en kilde til mye forvirring, både hva angår definisjoner av gravtyper og endog bruk av

benevnelsen grav i det hele tatt (Dahl 1998:29-30). Noen av problemene kan tilskrives registratorenes forsøk på å innpasse gravene i de tradisjonelle gravtypene. En har i denne sammenheng f.eks. manglet klare normer for grensdragning mellom steinlegninger og røyser. En slik overgang mellom lav røys og steinlegning er tross alt flytende, likeledes er det med haug og jordblandet røys (Holand 1989:39; Sollund 1994:39-40). Nicolaissen skilte sjelden mellom hauger og røyser, og refererte til nesten alle som gravhauger (Dahl 1998:38).

Et annet problem er det faktum at eldre registreringer ofte angir mål i f.eks. skritt i stedet for meter, samt en utstrakt bruk av upresise begreper som "mange", "flere", "vid", "lav", "høy" osv. (Holand 1989:13; Løken 1974:3; Sjøvold 1962:146). Holand (1989:13) løser dette ved å anta at "flere" tilsvarer minst to, og at "mange" tilsvarer minst fem. Dette er selvsagt en mildest talt usikker praksis, men så lenge dokumentasjonen er av en slik mangelfull art blir slike grep nødvendige for i det hele tatt å kunne nyttiggjøre seg det materialet som foreligger. En manglende språklig standardisering i fremstillingen av det registrerte materialet krever således et våkent øye før en tar materialet i bruk ved en analyse.

Den største svakheten ved kildene er derfor, som Holand (1989:11) påpeker, ikke så meget gale som mangelfulle opplysninger. Det utvalget av detaljer som registreres vil styres både av vitenskapelig interesse, kvalifikasjoner, tidspress, og personlige egenskaper hos registratorene (Næss 1972:26). Samiske kulturminner er således ofte neglisjert til fordel for norrøne eller norske (Storli 1985:16). Hva angår registratorenes (eventuelt manglende) kvalifikasjoner, så vil det først og fremst ofte hefte en del tvil ved hvorvidt registrerte graver faktisk er dette, og ikke naturformasjoner eller rydningsrøyser¹. Imidlertid, som jeg kommer tilbake til senere, er neppe registreringskompetanse bestandig nok for å skulle identifisere svært nedslitte fornminner visuelt.

En kan videre risikere at de uprofesjonelt utgravde eller registrerte graver mangler dokumenterte formtrekk. Bare ca. 30 % av alle utgravningene i Nord-Norge er foretatt av fagfolk (inkludert Horst, Winther og Nicolaissen) (Holand 1989:38-39; Jørgensen 1989:30). For yngre jernalders del er problemet spesielt påfallende, i.o.m. sammenhengen mellom gravlokalisering og datering (dvs. at gravene fra yngre jernalder ofte ligger svært nær dagens gårder) (Dahl 1998:76-80). Bare 10 prosent av funnene fra yngre jernalder er fremkommet som resultat av profesjonelle undersøkelser, mens mesteparten er et resultat av tilfeldig graving og jordbruksvirksomhet. Informasjonen rundt funnene er som sådan ofte inadekvat og upålitelig (Sjøvold 1974:184), og dette må selvsagt også gjelde gravene funnene tilhørte.

---

¹ Det skal være mulig å skille gravrøyser og rydningsrøyser fra hverandre morfologisk (se Ellen Anne Pedersen 1990). Det er imidlertid vanskelig å skulle luke ut eventuelle rydningsrøyser registrert som gravrøyser i mitt materiale, da beskrivelsene ofte ikke er detaljerte nok for å skulle belyse denne problemstillingen.

Selv når våre data stammer fra profesjonelle arkeologiske undersøkelser, så vil de til enhver tid gjeldende vitenskapelige standarder ha betydning for kvaliteten på dette materialet. Feltarkeologien blir stadig mer sofistikert og nøyaktig med hensyn til dokumentasjonen, men

"[...] även en modern genomsnittundersökning befinner sig långt från det ideala målet. Och detta gäller i inte mindre grad de fältundersökningar som hittills givit arkeologien dess källmaterial" (Gräslund 1974:10).

Mangelfull dokumentasjon er dermed i høyeste grad også et utbredt problem i forbindelse med gamle faglige undersøkelser og registreringer (Holand 1989:12; Jørgensen 1989:33; Sjøvold 1962:146). Utgravningsrapportene fra rundt forrige århundreskifte er således ikke bestandig helt tilfredstillende når de skal tjene som grunnlag for nåtidens forskning. Dette er i forbindelse med jernaldergraver et uunnvikelig problem da den altoverveiende del (ca. 800) av de utgravde jernaldergravene i Nord-Norge er gravd ut *før* 1923 (hovedsaklig av Nicolaissen), mens bare vel 100 er undersøkt siden (Holm-Olsen 1988:5).

Svært mye av den empirien som foreligger her er resultat av Nicolaissens virksomhet. Faktisk er bare én gravholme (45 Sommarøyholmen) i mitt undersøkelsesområde gravd ut i nyere tid. Funnmaterialet gjengitt i appendiksene c og d er derfor også for det meste fremskaffet av Nicolaissen. Mesteparten av dette er behandlet av Thorleif Sjøvold i hans bøker fra 1962 og 1974, og er således sikkert typebestemt og datert. Det er imidlertid også en del funn som er gått tapt. Informasjonen om disse er da hovedsaklig fra Nicolaissens publiseringer og arkivet ved Tromsø Museum. En må her stole på Nicolaissen som, selv om han var "ufaglært", synes å ha vært i besittelse av solide kunnskaper om faget. Størstedelen av empirien i foreliggende avhandling er uansett heftet med en viss usikkerhet som skriver seg fra dens fremskaffelse i begynnelsen av forrige århundre.

Det skal imidlertid bemerkes at også nyere registreringer, foretatt av *formodentlig* kompetente arkeologer eller arkeologistuderende¹, ofte kan være noe mangelfulle.

2.3.2 Problemer ved materialet

Gravene, slik de fremtrer i dag, ca. 1000 - 1800 år etter at de ble anlagt er ikke bestandig lett identifiserbare, og gir ikke bestandig muligheten for nærmere bestemmelse av de formtrekk som de opprinnelig måtte ha hatt. Bygningsmaterialet er også ofte vanskelig å avgjøre visuelt, noe som kompliserer bruken av distinksjonen haug/røys (Dommasnes 2001:24; Holand 1989:39; Næss 1996:18; Løken 1974:59). Gravhauger og røyser registrert som "uregelmessige" av form kan videre være plyndret eller generelt befinne seg i en dårlig bevaringstilstand, og av den grunn være

---

¹ Undertegnede har *ikke* til hensikt å kaste den første stein i denne sammenhengen...

av en ukjent opprinnelig form. Øvrige formtrekk kan være beskadigede, fjernede eller lite synlige. Særlig fotgrøfter har en tendens til å unngå oppdagelse både i forbindelse med utgravning og registrering, henholdsvis på grunn av deres plassering i utkanten av gravminnet og deres ofte igjengrodde tilstand (Bertilsson 1983:24,35; Holand 1988:8; Hyenstrand 1974:16; Løken 1974:156; Næss 1996:18; Sjøvold 1974:182). Flatmarksgraver vil normalt ikke fremtre i det hele tatt på overflaten, og vil dermed svært sjelden fanges opp ved registrering.

Den morfologiske variasjonen over tid i jernalderens gravskikk er åpenbart bakgrunnen for at en har mulighet for å skulle kunne datere graver etter deres utseende, slik det vil bli forsøkt senere i avhandlingen. Imidlertid endrer gravskikken seg ikke bare betraktelig innen jernalderen, den varierer også fra sted til sted. Den er heller ikke stabil innen de enkelte perioder, eller innen de enkelte geografiske områder i de enkelte periodene. For å ytterligere komplisere bildet er det heller ikke ukjent at noen gravtyper kan gå ut av bruk, for så å komme tilbake senere, mens andre vedvarer uforandret gjennom hele jernalderen (Hyenstrand 1974:16; Næss 1972:25, 1996:1-2; Stamsø Munch 1977:21).

For de fleste enkelte formtrekks del synes det derfor som om det er *populariteten* som endrer seg. Det er således sjeldent tale om noen absolutt tilstedeværelse eller fravær av de enkelte formtrekk i hver enkelt periode. De fleste gravtyper og formelementer synes derfor, som jeg vil demonstrere i kapittel 7, *ikke* å være eksklusivt assosierte med bestemte perioder, de opptrer snarere med forskjellig hyppighet over tid. Gravtyper en vanligvis assosierer med jernalder er forøvrig heller ikke eksklusive for denne perioden, selv om de oftest hører hjemme her. Roger Jørgensen (1989) påpeker at gravrøyser, som vanligvis vil bli registrert som jernalderrøyser, i mange tilfeller også kan være fra stein- eller bronsealder. Både haug- og røysgravskikken synes faktisk å ha en kronologisk spennvidde fra yngre steinalder t.o.m. y.j.a. (Bertilsson 1983:41; Burström 1991:68; Næss 1996:2). De gravene i denne avhandlingen som ikke lar seg datere i henhold til kapittel 7, og gis dateringen "uviss", kan således i prinsippet tenkes å være eldre enn jernalder. I praksis har imidlertid gravhauger, røyser og steinlegninger på gravholmer, såvidt jeg har kunnet bringe på det rene, uten unntak vist seg å skrive seg fra jernalder (i den grad de har latt seg datere).

Variasjonen fra sted til sted er det verre å skulle ta hensyn til. Den empirien som jeg tar utgangspunkt i for å utarbeide en dateringsmetode er i stor grad det materialet som Holand har behandlet, og kommer således fra hele Troms og Nordre Nordland. Grunnen til at jeg har valgt dette er at dette materialet både er grundig analysert og stort nok til at resultatene blir nogenlunde pålitelige. Muligheten for at gravskikken kan ha vært avvikende fra dette større bildet i det mindre området jeg fokuserer på er imidlertid absolutt til stede – den er t.o.m. i en viss forstand en

forutsetning siden jeg postulerer to ulike gravskikker her. Jeg vil derfor også analysere empirien fra undersøkelseområdet med kronologi for øye, selv om den strengt tatt er kvantitativt utilstrekkelig.

Med "hopede funn" mener Bo Gräslund (1974:40) samlede funn som er dannet ved akkumulasjon over en kortere eller lengre tid, og som samtidig inngår i en felles romlig ramme. Videre, "[d]en kronologiska gemenskapen inom ett hopat fynd er således inte en samtidighet i egentlig mening utan en relativ tidsgemenskap" (Gräslund 1974:40). Det forekommer meg rimelig at jernaldergraver, slik de fremtrer på gravfeltene, må kunne betraktes som slike "hopede funn".

Imidlertid er det en forutsetning ved datering av gravfelt (kapittel 7) med håp om en datering av anvendelig presisjon på gravene, at gravfeltene har en forholdsvis begrenset utstrekning kronologisk. I Västernorrland mener f.eks. Evert Baudou & Klas-Göran Selinge (1977:230) at gravfeltene kan ha en betydelig utstrekning i tiden, og Hyenstrand (1974:17,30) mener likeledes å kunne påvise en klar sammenheng mellom gravfeltenes størrelse og deres kronologiske spennvidde i sitt undersøkelsesområde. Prinsipielt sett kan imidlertid det samme antall graver være anlagt på såvel seks hundre som tre hundre år (Bennett 1987:146,158).

Ved en (inrømmelsesvis overfladisk) gjennomgang av Nicolaissens utgravninger i perioden 1905-1921, har jeg forsøkt å tallfeste hvor ofte han gjorde funn fra både e.ja. og y.ja. på samme gravfelt. Tallene under, i tabell 1, er selvsagt ikke annet enn en forsiktig antydning om hvor ofte felt ble anvendt over både eldre og yngre jernalder. Dateringen er oftest basert på daterbare funn gjort i noen få av de utgravde gravene på hvert felt, antallet felt datert til begge perioder er således et minimumsantall. Ca. 10% av feltene med daterte funn

Tabell 1: Gravfelt med funn fra en eller begge hovedperioder (tall fra Nicolaissen 1906-1922)

E. jernalder	Y. jernalder	Begge perioder
33	11	5

inneholder, som det fremgår av tabellen, funn fra begge perioder. Situasjonen er betenkelig om en ser antallet felt med dateringer fra begge perioder i forhold til antall felt med funn kun fra yngre jernalder; omtrent en tredjedel av de funn-daterte gravene fra yngre jernalder befinner seg altså i felt hvor det også er graver fra eldre jernalder. En kan derfor ikke automatisk gå utifra at gravfelt bestandig holder seg innen de kronologiske rammene av jernalderens to hovedperioder. Dette medfører et moment av usikkerhet en vil måtte ta med seg når en senere skal forsøke og datere ellers udaterbare graver på bakgrunn av assosiasjon med andre, daterte, graver.

2.4 Oppsummering

Flere problemer hefter ved materialet, spesielt i forbindelse med en datering av jernaldergraver. Mangelfull dokumenteringspraksis ved utgravninger og registreringer kan komplisere og umuliggjøre både henholdsvis utarbeidelsen av en gravkronologi og anvendelsen av den. Men, som Gräslund påpeker:

” [...] arkeologien är inte i situationen att helt kunna negligera alla källredovisningar som inte fyller de fordringar man för närvarande vill ställa. Dessa fordringar uppfylls i dag endast av ett fåtal, och dessa i sin tur kommer inte att göra det i morgon” (Gräslund (1974:12).

En er dermed avhengig av tidligere tiders tildels mangelfulle dokumentasjon når det gjelder store deler av materialet. I denne sammenheng er det nødvendig å gå gjennom den terminologien som brukes i forbindelse med fornminner og formtrekk, i den hensikt å oppnå noenlunde entydige definisjoner. Videre må det vurderes hvordan den enkelte forsker har anvendt begrepene for å sjekke om de betegnelsene som brukes har samme betydningsinnhold som det jeg legger i dem.

De fleste formtrekk har en såpass lang brukstid at en datering med noen grad av pålitelighet i beste fall kan gjøres til eldre eller yngre jernalder. Det samme gjelder for gravfeltenes brukstid. En datering av disse kan selvsagt ikke gjøres mer nøyaktig enn det brukstiden tilsier. I hovedsak synes feltenes brukstid å begrense seg til e.ja. eller y.ja., men dette er langt fra noen regel uten unntak. Det bør også bemerkes at det er *daterende funn* fra graver som er utgangspunktet for fremgangsmåten jeg vil bruke – en mulig feilkilde er det jo da at de daterende objekter har hatt en kortere eller lengre brukstid før de er blitt lagt ned som gravgods (Jørgensen 1989:38).

Avslutningsvis må det nevnes at nes og halvøyer, som i jernalderen ikke var landfaste, utvilsomt i endel tilfeller vil være oversett av meg ved gjennomgangen av kildene. Noen av disse er fanget opp ved gjennomgang av ØK-kart sammenholdt med kunnskap om landhevning, men det vil etter alt å dømme finnes flere gravfelt på slike steder som burde vært inkludert i empirien men som ikke er det.

3 Aktør og struktur

Denne avhandlingen er skrevet med teoretisk utgangspunkt i den "post-prosessuelle" retningen (noe som sikkert vil fremstå for leseren som ganske åpenbart etter hvert som det ene ullne og "fuzzy" resonnementet følger det andre...). Såpass meget er imidlertid skrevet i forbindelse med denne reaksjonen mot nyarkeologien (se f.eks. Olsen 1997), og såpass lite kontroversiell er denne teoretiske retningen idag, at jeg ikke finner det maktpåliggende å legitimere mitt teoretiske standpunkt i noen stor grad. Endel utpreget postprosessuelle momenter er det likevel på sin plass å behandle noe i detalj: i kap. 6 materiell kultur og ideologi, i dette kapittelet sosiale aktører, strukturer og endring.

Både Anthony Giddens og Pierre Bourdieu har forsøkt å utarbeide teorier omkring *praksis* som kan avhjelpe endel problemer knyttet til funksjonalismens og strukturalismens vektlegging av strukturene på bekostning av aktørene (Hodder 1992:106). Jeg vil i dette kapittelet utdype dette noe.

3.1 Aktør/struktur-perspektiver

3.1.1 Giddens' struktureringsteori

Utgangspunktet for Giddens er det en kan kalle aktør/struktur problematikken: ligger forklaringen til sosiale fenomener i aktørene eller strukturene? Innen s.k "objektivistiske" retninger, som strukturalisme, poststrukturalisme og funksjonalisme vektlegges samfunnet eller strukturens dominans over aktørene. Ved den motsatte, "subjektivistiske", innfallsvinkelen understrekes tvert imot den menneskelige adferds *bevisste* og *intensjonelle* karakter, mens strukturens begrensende/styrende virkning nedtones (Giddens 1984:xvi,xxxii,1-2; Olsen 1997:158-159).

Giddens fremholder at objektivistenes feiltagelse, som den arter seg i funksjonalisme og strukturalisme, er at den betrakter utgangspunktet for handling som hjemmehørende i fenomener som aktørene skulle være uvitende om. Den "motsatte" feilen begås innenfor de subjektivistiske retningene som hermeneutikk, fenomenologi og metodologisk individualisme, hvor samfunnet betraktes som et manipulèrbart produkt av de menneskelige aktørene. Giddens fremholder derimot at selv om menneskene er bevisste aktører¹, så er denne bevisstheten begrenset av det underbevisste og de utilsiktede konsekvensene av handling (Giddens 1984: xvi,1-2,26,213-221,282; jfr. også Bourdieu 1977:73). Giddens' alternativ, struktureringsteorien, vektlegger derfor en *gjensidig avhengighet* av, snarere enn en motsetning mellom, menneskelig handling og sosial

---

¹ "Knowledgeable agents".

struktur. Motsetningen mellom objektivisme (hvor strukturene dominerer aktørene) og subjektivisme (hvor aktørene skaper strukturene) søkes her forent ved hjelp av struktureringsteoriens "duality of structure" (se nedenfor) (Giddens 1984:xx-xxi,xxvii; Olsen 1997:164-165).

Den sosiale strukturen er *ikke* ekstern i forhold til de sosiale aktørene, men er mer å betrakte som regler og ressurser produsert og reproduert av aktørene via *praksis* - dvs. de rutinepregede, daglige handlinger og gjøremål. Som sådan er strukturene atemporale og aromlige fenomener, som kun eksisterer i menneskets bevissthet og slik de manifesterer seg gjennom aktørens praksis (Giddens 1984:377; Shanks & Tilley 1992:127). En burde derfor snarere konsentrere seg om de *strukturerende egenskapene* ved sosial samhandling i stedet for strukturer som sådan (Giddens & Pierson 1998:10). Disse strukturerende egenskapene har to kilder: for det første de konvensjonene folk handler etter, og for det andre de utilsiktede konsekvensene av det de gjør - som igjen virker tilbake på konvensjonene for handling (og slik henholdsvis reproducerer eller transformerer praksis) (Giddens & Pierson 1998:89-90).

I motsetning til subjektivistene, så hevder Giddens derfor at aktørene ikke *skaper* de sosiale systemene, men at de *reproducerer* eller *transformerer* dem. Dette gjør de via de samme midlene de bruker for å uttrykke seg som aktører (Giddens 1984:2,171). Dette er hva Giddens refererer til som "the duality of structure", nemlig strukturen som "the medium and outcome of the conduct it recursively organizes" (Giddens 1984:374). De strukturerende egenskapene til sosiale systemer er således både *middel til* og *resultat av* den praksis som de hele tiden organiserer. Denne daglige praksisen, de daglige handlinger og gjøremål, er basert på rutine, og er dermed knyttet opp mot det underbevisste. Aktørene vil likevel vanligvis være i stand til å gjøre rede for handlingene, om de skulle bli spurt om dette. Siden aktørene i større eller mindre grad er seg bevisst de valg de gjør *muliggjør* strukturens dualitet aktørens praksis like mye som den styrer eller setter grenser for den. Denne rutinepregede, daglige praksisen er den viktigste manifestasjonen av strukturens dualitet (Giddens 1984:25,281-282; Shanks & Tilley 1992:128-129).

Sosiale systemer er imidlertid hele tiden utsatt for endringer: "[...]the seeds of change are present in every moment of the constitution of social systems across time and space" (Giddens 1981:27 sitert i Henriksen 1995:14). Handling produserer kontinuerlig konsekvenser som fra aktørens side er utilsiktet, og disse vil så i sin tur påvirke forutsetningene for fremtidig handling. Dermed genereres endring (Giddens 1984:27; Shanks & Tilley 1992:129). *Reproduksjonen* av praksis er imidlertid like mye et resultat av utilsiktede konsekvenser av handling som endring er det. Et eksempel på slik reproduksjon er f.eks. den i seg selv utilsiktede reproduksjonen av grammatikalske regler som skjer hver gang en snakker, eller det at en er med på å opprettholde en

kapitalistisk økonomisk struktur ved å handle på supermarkedet. På samme måte kjenner folk også til de reglene som gjelder for sosial samhandling (uten å måtte formulere disse eksplisitt hver gang de anvendes), og reproducerer disse ved å følge dem (Giddens & Pierson 1998:11-12, 76-77; Olsen 1997:165-166).

Giddens fremholder også at der finnes en annen type endringer av en mer omfattende og retningsbestemt karakter, s.k. "episodiske" endringer. Disse inntreffer som følge av kontakt mellom strukturelt forskjellige samfunn. Gjennom møter mellom slike samfunn, oppstår det spenninger og friksjoner som kan nøre opp under allerede eksisterende grunnleggende motsetninger innad i samfunnene. Andre tankemåter og virkelighetsoppfatninger kan således oppstå, og den eksisterende ideologien i samfunnet kan bli brutt ned (Olsen 1997:166-169).

3.1.2 Bourdieu og *habitus*

Tankene om at sosial praksis styres via struktur, og at reproduksjonen/transformeringen av strukturene skjer via sosial praksis, er nært beslektede med Bourdieus bruk av begrepet *habitus* (Shanks & Tilley 1992:128), et begrep noe omstendelig forklart som følger:

"The structures constitutive of a particular type of environment [...] produce *habitus*, systems of durable, transposable *dispositions*, structured structures predisposed to function as structuring structures, that is, as principles of the generation and structuring of practices and representations which can be objectively "regulated" and "regular" without in any way being the product of obedience to rules, objectively adapted to their goals without presupposing a conscious aiming at ends or an express mastery of the operations necessary to attain them and, being all this, collectively orchestrated without being the product of the orchestrating action of a conductor" (Bourdieu 1977:72; original kursivering).

I Bourdieus "habitus" internaliseres således de objektive strukturene i aktørene, og virker inn på aktørenes handlinger, som igjen virker til å opprettholde eller transformere strukturene. Aktørene søker bevisst å tilfredsstille ønsker og behov; men disse interessene og behovene, og måten å møte dem på, er definert av og utført innen en kulturellt strukturert kontekst. Habitus er knyttet til en sosialiseringssprosess som strukturerer nye erfaringer i henhold til strukturene produsert av tidligere erfaring; på denne måten blir visse kognitive og motiverende tilbøyeligheter "legemliggjort" og virker dermed tilbake på adferden. Menneskelig adferd er ikke å forstå som automatisk betinget av fortidig erfaring, men intensjonene er farget av de internaliserte strukturene (Hansen 1990:212-213; Jones 1997:88-89, 117).

3.2 Oppsummering

De teoretiske perspektivene til Giddens og Bourdieu ivaretar begge aktørperspektivet bedre enn det tilfellet har vært innen f.eks. funksjonalisme og strukturalisme, likevel uten å miste de sosiale

strukturene ut av syne. En *gjensidig avhengighet*, snarere enn motsetning, mellom menneskelig handling og sosial struktur betones ved hjelp av Giddens "duality of structure" og Bourdieus "habitus": Det er gjennom handling at aktører reproducerer eller transformerer de forhold (strukturer) som gjør de samme handlingene mulige. Alle mennesker er bevisste aktører, men handlingene begrenses likevel av disse strukturene som tidligere handlinger har skapt. Innen struktureringsteorien er det således hverken den individuelle aktørs erfaringer eller den samfunnsmessige totalitet som er det primære undersøkelsesområde, men den sosiale praksis slik den er ordnet i tid og rom, som Giddens (1984:2) påpeker.

Det må avslutningsvis påpekes at dette *ikke* nødvendigvis betyr at strukturalistisk inspirerte tolkninger ikke kan ha noe for seg i et mer synkront perspektiv. En strukturalistisk orientering egner seg åpenbart bedre til å beskrive samfunnets *beskaffenhet* på et gitt tidspunkt enn dets utvikling. Hodder (1992) fremholder derfor at en vektlegging av de strukturerte rammene rundt kulturens symbolske betydning kan beholdes, i alle fall i innledningen av en analyse, før en begynner å undersøke endringer: "Post-processual archaeologists may still employ structuralist oppositions in their attempts to reconstruct specific historical contexts" (Hodder 1992:87). Levi-Strauss skal også selv ha ment at strukturalismen var en metode snarere enn en samfunnsteori. Terje Gansum (1995:33) skriver: "Strukturalisme er en metode, en beskrivende tolkning av hvordan mening kan være konstituert". Binære opposisjoner kan derfor anvendes for å analysere samfunnsforhold også innenfor f.eks. struktureringsteori (Gansum 1995:28-29).

*”Fager er lien!” sier han; ”aldri mins jeg å ha sett den så fager før,
– gule akre og hå-grønn voll; jeg vil ri hjem igjen og ingensteds fare!”*
Njåls saga

4 Det germanske gårdssamfunnet i nordnorsk jernalder

De sterke følelsene Gunnar på Lidarendes gir uttrykk for (og som skal komme til å koste ham livet) – hans tilknytning til hjemstedet, familiejorden, gården og huset (Gurevich 1985:52) – er noe de fleste som er vokst opp på gård kan kjenne seg igjen i også idag. ”Gård og slekt har vært uadskillelige størrelser i norsk mentalitet helt frem til det siste, med odelslovgivningen som det offisielle uttrykket for denne holdningen”, som Oddgeir Hoftun (2001:156) skriver. Denne likheten mellom det kjente moderne gårdssamfunnet og det en får presentert i sagalitteraturen har utvilsomt bidratt til at gårdsmodellen har blitt så dominerende og lite problematisert også i forbindelse med nord-norsk jernalder. Fokuset på gården har vel også gått hånd i hånd med ønsket om å identifisere jernaldersamfunnet i Nord-Norge med det større germanske ”kulturfelleskapet” og den assosierte jordbruksideologien en kjenner sydfra. I tillegg (og pga. det foregående) har de gode jordbruksområdene i Nord-Norge også vært gjenstand for større oppmerksomhet fra arkeologene enn andre områder (Bertelsen 2003:3). Jeg ønsker derfor i dette kapittelet å problematisere både gården som sosial og økonomisk enhet i nord-norsk jernalder, og den antatt enhetlige germanske etnisiteten og kulturen her. Det var neppe alle på kysten av Nord-Norge som hadde ”gule akre og hå-grønn voll” som sin viktigste referanseramme.

4.1 Kulturhistorisk bakgrunn

4.1.1 Gårdssamfunnets opphav

Det synes hinsides enhver tvil at en omfattende og grunnleggende endring i bosetningsmønster og økonomisk tilpasning skjedde i århundrene rundt begynnelsen av vår tidsregning, og at en etter dette har hatt en stor grad av bosetningskontinuitet gjennom jernalderen. Dette har blant andre Olav Sverre Johansen (1990:24,55-56) overbevisende oppsummert argumentene for. For Vestvågøys del fremholder Johansen på bakgrunn av pollenanalyser at bosetningsmønsteret og befolkningstallet han regner seg frem til (Johansen 1982) for vikingtid kan ha vært etablert allerede i romertid (Johansen 1982:63,1990:41). Denne kontinuiteten i bosetningslokaliseringen fra romertid og fremover har ledet en til å oppfatte romertid som tidspunktet for grunnleggelsen av den bosetningsstrukturen vi fremdeles (enn så lenge) kjenner på bygdene idag – nemlig *gårdssamfunnet*. Johansen nevner gårdshaugen på Bleik, Andøy, med C14 dateringer av de eldste kulturlagsakkumuleringene til rundt vår tidsregningsregnings begynnelse, som eksempel på en begynnende fast gårdsbosetning (Johansen 1990:13). Gårdsetableringsfasen i Nord-Norge

tidfester han således til mellom 100 og 300 e.Kr. (Johansen 1990:56), selv om en kan ha hatt tilløp til gårdsetablering alt i førromersk jernalder (Jørgensen 1988:73).

4.1.2 Den germanske jernalderkulturens opphav

Samtidig med oppkomsten av en ny bosetningstruktur ser en også en orientering mot det germanske i den materielle kulturen. Sjøvold (1962:3, 1973: 258) betrakter denne nord-norske jernalderkulturen som "an off-shoot" av den sør-norske, og dermed som "part and parcel of the entire Norwegian Iron Age culture" (Sjøvold 1974:357-358). Om den viktigste kildekategorien i denne sammenheng, jernaldergravene, skriver eksempelvis Inger Marie Holm-Olsen at "[g]ravhauger ble, og blir fortsatt, oppfattet som spor etter en norsk befolkning med kulturell tilknytning til befolkningen lenger sør i landet" (Holm-Olsen 1988:3). Bakgrunnen er selvsagt en påfallende likhet i den materielle kulturen: gjenstandstyper, gravskikk, hustyper, tunanlegg og stedsnavn har direkte paralleller i sydligere deler av Norge (Johansen 1990:22; Sjøvold 1973:253-254). Gårdsnavnene er også svært like de en finner i Sør-Norge, men blant de nordnorske synes det ikke å være riktig like mange av de eldste typene (navn med suffiksene –vin og –heim) som sørpå (navn med endelsene –land og –set er derimot godt representerte, og disse kan gå tilbake til eldre jernalder) (Sjøvold 1962:235, 1973:254-255; se også Olsen 1926). Sjøvold hevdet at disse steds- og gårdsnavnene vitnet om at en innvandrende befolkning i romertid og folkevandringstid tok med seg navnene fra stedene de kom fra (Sjøvold 1973:256).

Den relativt brå oppkomsten av likhetstrekk mellom Nord-Norge og Sydvest-Norge som innreffer samtidig med den første gårdsetableringen, avstedkom en tanke om at det skjedde en innvandring til Nord-Norge av en germansk jordbrukende befolkning i løpet av romertid (Sjøvold 1962:233-39, 1973). Disse skal her ha møtt en opprinnelig befolkning bestående av jegere og fiskere¹ (Sjøvold 1962:227). Denne tankegangen er selvsagt knyttet til det kulturhistoriske paradigmet, hvor kulturtrekks spredning gjerne forstås som resultat av migrasjon. Som jeg kommer tilbake til i kapittel 4.3, så betraktes idag kultur som langt mer foranderlig og mindre absolutt knyttet til de enkelte etniske grupper. Innvandringshypotesen er en derfor stort sett gått bort fra. En tenker seg isteden (*inter alia* Johansen 1990:23) at det fant sted en "germaniseringsprosess", hvorved den lokale befolkningen adopterte de kulturelle kodene til

---

¹ Først og fremst samer, "[w]hether or not other groups of peoples were also represented cannot be established at present (Sjøvold 1962:227).

jernaldersamfunnene i sør¹. Samfunnet blir imidlertid – uansett hvordan en mener det har oppstått – fortsatt forstått som knyttet til germanske sosiale og økonomiske strukturer.

En tenker seg således at *gården* ble den dominerende form for bosetningsenhet i forbindelse med kontakten – hva denne enn hadde karakter av – sydover (Johansen 1990:21). En ser likeledes for seg en *germansk* etnisitet i Nord-Norge i jernalderen, identisk med den sydiskandinaviske og i skarp kontrast med den samiske. I den grad *religion* i jernalder har vært et tema i nord-norsk arkeologi (noe den i svært liten grad synes å ha vært), er den likeledes blitt betraktet som en del av den fellesgermanske kulturen. Bertelsens beskrivelse av religion i jernalderen er f.eks. eksplisitt basert på forhold sydpå og på Island i vikingtid (Bertelsen 1985:68-72). Som han (1985:68) selv påpeker er ikke dette ubroblematisk. Jeg vil i det følgende gripe litt fatt i disse tre forholdene: den økonomiske tilpasningen og bosetningstrukturen, de etniske forholdene, og de religiøse forestillingene i nord-norsk jernalder.

4.2 Gården – den grunnleggende sosiale og økonomiske enhet?

4.2.1 Kartleggingen av nordnorske jernaldergårder

Bertelsen har i sitt oversiktsarbeide om Lofoten og Vesterålens historie (Bertelsen 1985, se også Bertelsen 1983) tatt utgangspunkt i de fysiske strukturene ”som vitner om en bosetting av en karakter som vi antar er det vi forstår med gårdsbosetting” (Bertelsen 1985:109) når han skal kartlegge distribusjonen av gårder i Lofoten og Vesterålen. Eksempler på arkeologiske spor etter gården er hus, naust og spor etter innmark (åkerreiner og rydningsrøyser) (Bertelsen 1985:100-104). De fysiske strukturene som faktisk legges til grunn for kartleggingen av forhistoriske gårdsenheter i undersøkelsesområdet hans begrenser seg imidlertid i praksis hovedsaklig til *graver*. Også Johansen baserer seg på graver i sine arbeider (se f.eks. Johansen 1982:58). Dette er en vanlig fremgangsmåte både i nordnorske bosetningsanalyser (se f.eks. Sjøvold 1962 og 1974) og ellers i Skandinavia, rett og slett fordi gravene ofte er den eneste empirien en har hatt å gå på når en studerer jernalderbosetningen på lokalt nivå. Frem til 50- eller 60-tallet var gravene så og si den eneste kilden en hadde til kunnskap om jernaldersamfunnet (Jørgensen 1988:69), og på lokalt nivå er de fremdeles ofte de eneste sporene en har. Som jeg kommer tilbake til siden (kap.9) er imidlertid ikke denne koblingen mellom grav og gård uproblematisk.

Johansen har gitt viktige bidrag til kartleggingen av jernalderens bosetningsmønster i Nord-Norge (1978, 1990), og spesielt i forbindelse med Vestvågøys vikingtid (1982). Ved hjelp av

---

¹ Johansen åpner imidlertid for at denne prosessen kan ha blitt organisert av et forholdsvis fåtallig innvandret aristokrati (Johansen 1990:23).

gårdsnavn og en retrospektiv historisk metode, identifiserer Johansen 115 vikingtidsgårder på Vestvågøy i Lofoten. Johansens undersøkelse er basert på et premiss om kontinuitet fra historisk kjente gårder tilbake til jernalderen, siden bosetningsenhetene han benytter som analytisk enhet er navnegårder. Analysen baserer seg på navnegårdene som grunnleggende bosetningsenheter for at han skal kunne anvende en historisk retrospektiv metode (Johansen 1982:51). Dette medfører selvsagt at matrikkelgården *a priori* oppfattes som den bosetningsenheten som skal kunne identifiseres empirisk i jernalder. At han tar gårdsenhetene, slik de kjennes fra historisk tid, for gitt demonstreres tydelig når han påviser to gårder ved hjelp av graver som ligger lenger enn 400 meter (hans kriterie) unna historisk gårdstun - "[i]n these cases there is no other farm in the immediate neighbourhood" (Johansen 1982:58). Bertelsen baserer likeledes sin analyse på matrikkelgårdene, siden disse oppfattes som naturlig avgrensede topografiske enheter, og siden det foreliggende datatilfanget er registrert etter matrikeloppdelingen (Bertelsen 1983:24).

4.2.2 Gård og økonomisk tilpasning

Gården er, som demonstrert ovenfor, åpenbart betraktet som den "normale" bosetningsenheten i det norrøne jernaldersamfunnet i Nord-Norge. Hva skal en så legge i begrepet gård? Gården vil selvsagt først og fremst oppfattes som de konkrete fysiske sporene etter en gård, m.a.o. selve gårdsanlegget, men gårdsbegrepet brukes også i en mer abstrakt betydning – betegnende den økonomiske og sosiale enheten (Johansen 1979:95).

Betoningen av økonomisk tilpasning uttrykkes i Synnøve Vinsryggs definisjon av gården. Denne "er ei stabil form for busetjing, ein fast tilhaldsstad for minst ein familie, moglegvis fleire. Utøving av jordbruksøkonomi i høve til ei dyrka innmark, odelsjorda, har vore det konstituerande ved garden som sosial institusjon" (Vinsrygg 1974:37).

Sjøvold synes å ha vært av samme oppfatning hva angår økonomiens plass i en gårds kontekst som Vinsrygg. Han fremholdt at befolkningen må ha vært bønder *fordi* jernalderbosetningen i Nord-Norge var knyttet til gårder (Sjøvold 1973:262). Johansen påpeker imidlertid i en kommentar til Vinsryggs definisjon at en for Nord-Norges vedkommende må gjøre visse reservasjoner gjeldende hva angår erverv. Han fremholder således at en må kunne regne med en fast gårdsbebyggelse uten åkerbruk, og skriver videre at det er grunn til å anta at fiske, fangst og jakt mange steder har vært viktigere enn åkerbruk og fehold (Johansen 1979:96). Det er idag derfor ikke oppfattet som problematisk å skulle omtale bosetning med andre ervervsmåter enn jordbruk som "gårdsbosetning".

Diskusjonen omkring jernaldersamfunnets økonomiske basis i Nord-Norge har pågått lenge, med standpunkter som har variert fra at det hovedsaklig var basert på jordbruk (Johansen 1990:9; Sjøvold 1973, 1974:347) til at det var et samfunn med størst vekt på fiske og fangst (Sjøvold

1962:228-231; Storm Munch 1973). En synes imidlertid etterhvert å ha landet på at en hadde en form for blandingsøkonomi (Bertelsen 1983:21-22, 1985:50-51, 1997:7-8; Johansen 1979:96,111, 1990:32,56). Det kan imidlertid være vanskelig å avgjøre hvordan "blandingsøkonomi" skal forstås. Er det "fiskarbonden" det refereres til? "Fiskarbonden" er en figur (dvs. *to* figurer: kvinnen/bonden og mannen/fiskeren) vi kjenner fra nyere tid. "Fiskarbonden" som økonomisk konsept baserer seg på et kvinnedrevet jordbruk i et nøye avpasset felleskap med et mannsdrevet fiske (da rettet mot daglig kosthold, ikke markedsorientert som senere). Dette kombinasjonservervet var da en forsikring mot naturens luner, siden en bestandig hadde en næringsvei å falle tilbake på om den andre skulle slå feil (Bertelsen 1983:21-22). Jernalderens bosetningsmønster synes å harmonere med denne modellen: på makronivå har en nærhet til maritime ressurser, samtidig som det på mikronivå synes å være vel så mye betinget av gode jordbruksmuligheter (Johansen 1979:110, 1982:47, 1990:29-30; Storli 1985:7). Bertelsen (1983:27,31) antyder likeledes at lokaliseringpreferansene mht. bosetning var styrt av et "letteste utveis prinsipp" hvor målet var å kombinere lettdrevet åkerbruk med gode muligheter for fiske.

Men kan ikke "blandingsøkonomi" også forstås slik at folk har hatt forskjellig erverv side om side med hverandre, eller fra sted til sted? Dette så meget mere som en i jernalderen oftest ser for seg et hierarkisk samfunn med sentrumsdannelser, som vel må tenkes å kunne ha hatt interesse av en viss økonomisk spesialisering.

4.2.3 Kulturdualisme?

Både Bertelsen (1985:126) og Johansen (1990:32) påpeker faktisk at økonomien til en viss grad kan ha variert fra sted til sted. Førstnevnte fremholder i denne sammenheng at jernaldersamfunnet var sammensatt, med alt fra fiskevær med fiske og fangst som økonomisk basis til gårdsbygd med fehold og korndyrking (Bertelsen 1997:8). Fiskevær og gårdshauger¹ har begge lenge vært tenkt knyttet til oppkomsten av tørrfiskhandelen i middelalder. Det er imidlertid idag grunn til å tro at både gårdshauger og fiskevær i mange tilfeller kan gå tilbake til jernalder – og kanskje enda lenger (Bertelsen 1997). Bertelsen har også vist til jernalderfunn fra huler og hellere og områder uten fysiske strukturer som knyttes til gårdsbosetning. Funnene fra huler og hellere tolker han som spor etter mennesker som har utøvd jakt, fangst og fiske; dette har vært bønder på sesongopphold *eller folk som har levd side om side med gårdsbefolkningen* (Bertelsen 1985:48,116).

Slike hellerfunn har en sydpå også. Den vanlige oppfatningen av de bosatte hellerne der har vært at de var midlertidige tilholdssted for bønder som for kortere tid fisket eller jaktet for matauk

---

¹ Gårdshauger kan, på tross av navnet, være rester av *vær* snarere enn gårder (Bertelsen 1997:9,12).

(Bakka 1973:111; Jansen 1973:106). Kristian Jansen spør imidlertid om de ikke heller kan ha vært bosteder for en gruppe mennesker som hadde fangst og fiske som primært erverv, og at bostedene således kan uttrykke en kulturdualisme (Bakka 1973:109; Jansen 1973:106). Disse gruppene kan ha bestått av folk ”som stammer fra den gamle kystbefolkning og som fortsatt driver fiske og fangst som hovednæringsveg” (Jansen 1973:103). Disse menneskene og bøndene på gårdene trenger ikke nødvendigvis være to forskjellige etniske grupper, men ”to varianter av samme folk” (Jansen 1973:106). Også Anders Hagen skal ha fremsatt lignende tanker (Bakka 1973:110-111; Solberg 2000:88).

Hvorvidt denne tanken faktisk medfører riktighet eller ei er det ikke mitt forehavende å ta stilling til (se f.eks. Bakka 1973). Det er imidlertid verdt å vurdere om ikke slike forhold eventuelt har kunnet eksistert i Nord-Norge. Bertelsen fremholder faktisk her, på samme vis som Jansen og Hagen, at en i jernalderen hadde fiskere – bevitnet av gårdshauger og fiskevær – som levde videre i tradisjonen fra eldre steinalder (Bertelsen 1997:13). Bertelsen går imidlertid ikke så langt som til eksplisitt å foreslå noen ”kulturdualisme” (selv om dette implisitt synes å ha ligget til grunn i det han skriver i 1985) basert på forskjellen mellom disse fiskerne og de som bedrev et mer jordbruksbasert erverv. Dette er imidlertid gjort i forbindelse med bronsealderen, hvor *inter alios* Egil Bakka (1976) og Jørgensen (1986) beskriver en kulturdualisme – i hele det nordiske området og i Nord-Norge – ettersom grupper med en ren jakt/fangst-tilpasning fortsatte å eksistere side om side med den nylig introduserte jordbrukende bronsealderkulturen (Bakka 1976; Holand 1989:97-98; Jørgensen 1986).

I Nord-Norge har en selvsagt uansett en kulturdualisme i jernalderen, med ”nordmenn” (iallefall mennesker med en germansk materiell kultur) og samer (se kapittel 4.3). En eventuell dualisme *innad* i den gruppen som anvendte en germansk materiell kultur, basert på forskjellige ervervs måter er imidlertid såvidt meg bekjent lite undersøkt, utover Bertelsens antydninger i forbindelse med huler og hellere. I tillegg til disse er der imidlertid flere eksempler på lokaliteter som kan tenkes å kunne tilhøre en slik fiske og fangst-”kultur”.

Der er flere lokaliteter med fornminner fra jernalder som pga. sin topografi vanskelig lar seg knytte til noen jordbrukstilpasning, *inter alia* Spanna på Andøya (gnr.40 Kleiven, oppføring U47149 i fornminnedatabasen til NIKU), som ligger slik til at selv husdyrhold synes urimelig der (Reidar Bertelsen, pers.kom.). Jernalderens bosetning på Fleinvær i Gildeskål – en bosetning påvist gjennom tilstedeværelsen av gravrøyser – kan heller ikke tenkes å i noen stor grad ha hatt jordbruk som basis (Bertelsen 2003). Innen mitt undersøkelsesområde har en i Øksnes kommune registrert langhus på Vargneset¹ (gnr.71 Enge) og Skåltoften (70 Nyksund) (lokaliteter

---

¹ C14 datert (kalibrert) til 885-975 e.Kr i Trondhjem (lab.ref. TUA-3611) (pers.kom. Geir Davidsen).

nyregistrerte av Geir Davidsen 2000); begge er steder som må kunne karakteriseres som svært lite jordbruksvennlige. Dette er lokaliteter som står i en relativt skarp kontrast til mer jordbruksorienterte gårdsanlegg som f.eks. gårdene på det indre av Vestvågøya. Alle disse bosetningene er formodentlig sedentære og knyttet til den germanske kulturen, og vil således gjerne bli omtalt som gårder, selv om de har hatt fundamentalt forskjellig økonomi. En ”kulturdualisme” må imidlertid kunne tenkes også uten at det gir seg altfor åpenbare utslag i den materielle kulturen.

4.2.4 Den sosiale bosetningsenheten

Begrepet gård i en nordnorsk kontekst referer således tilsynelatende ikke til noen bestemt type økonomisk enhet, slik den som oftest er forstått (dvs. knyttet til jordbruk) – i motsetning til fiskeværet som åpenbart defineres både på bakgrunn av den økonomiske og sosiale organiseringen. Gården må da antas å heller være forstått som en bestemt sosial bosetningsenhet, hvor en kunne bedrive enten fiske, jordbruk eller begge deler i kombinasjon.

En kommer vanskelig unna sammenhengen mellom jord og slekt når en betrakter gården som sosial enhet. Det var slekten (både fortidige og fremtidige generasjoner) som eide odelsjorden (som derfor i prinsippet var uavhengelig), og ikke det enkelte slektsmedlemmet som til enhver tid drev den. Slegt og jord antas således å ha vært referanserammen for de fleste menneskene i det germanske jernaldersamfunnet, og samspillet mellom disse elementene – odelen – utgjorde den mentalitet og ideologi som organiserte deres verden (Dommasnes 2001:147; Gurevich 1985:45-46,48; Hastrup 1985: 201; Olsen 1926:25-26; Tsigaridas 1996:14; Zachrisson 1994:219-222). Grad av tilknytning til jord – dvs. hvorvidt den økonomisk tilpasningen er jordbruksbasert – blir således åpenbart *ikke* uvesentlig når en skal vurdere bosetningsformen sosialt og ideologisk: En ervervsform som ikke er jordbruksbasert vil lett kunne tenkes å føre til andre ideologiske føringer og sosiale strukturer for menneskene enn det en jordbruksbasert økonomi gjør.

Om ervervet i overveiende grad var basert på fiske og fangst, hvilken relevans har da tankegangen omkring odal, jord og slekt? I et fiskevær er det sosiale felleskapet preget av samarbeide utover husholdet og familien, og mannsfelleskapet var knyttet til båten (Bertelsen 1997:11). Båndet mellom slekt og jord vil presumptivt være ganske svakt. Det er grunn til å tro at betoningen av odal og tilknytning til jord (både generelt og til gården spesielt) heller ikke ville være så markert i en kontekst hvor en har med ”fiskarbonden” å gjøre¹. Odalstankegangen ville videre sannsynligvis være nærmest irrelevant for en rent fiske/fangst-basert ”gård”. Som jeg vil

---

¹ I hvertfall om en har en *patrilinær* familiestruktur som premiss, hvor odal er knyttet til mannsiden.

komme tilbake til senere så vil dette åpenbart ha betydning for synet vårt på gravenes meningsinnhold.

Et annet moment i denne sammenheng er familieorganisering og hvem som blir gitt en synlig grav. Bertelsen og Johansens beregninger nevnt ovenfor i kapittel 4.2.1 er basert på at to personer begraves pr. generasjon, nemlig husfruen og bonden. Begravelsen forstås dermed som en understrekelse av båndet mellom odelsjorden og ætten, representert ved de to personene i hvert slektsledd som forvalter gården. Med et annet økonomisk grunnlag enn jordbruk (inkluderende blandingsserverv), og dermed formodentlig et annet ideologisk grunnlag enn odel, burde det kunne tenkes at avgjørelsen om hvem som fikk et synlig gravminne skjedde etter andre kriterier. Om det tenkes at en har med storfamilier å gjøre snarere enn kjernefamilier, kan det tenkes at det er flere gifte par under samme tak som til sist vil få sine gravhauger. Riktignok er det vel rimelig å tenke seg en "patriark" (eller matriark?) som familiens overhode, men som jeg vil komme tilbake til er der ingen grunn til å skulle anta *a priori* at gravskikk nødvendigvis direkte reflekterer sosial status og at det på bakgrunn av dette kun skulle være gårdens overhode(r) og eiere som får en ordentlig begravelse.

4.2.5 Alternative tanker

Sjøvold skrev eksplisitt (1973:262) at jernalderbosetningen i Nord-Norge var knyttet til regulære gårder. Både Bertelsen (1985:51) og Johansen (implisitt i hans arbeider fra 1979,1990) viderefører denne tanken om at gården var grunnelementet i sosial organisasjon i Nord-Norge fra langt tilbake i jernalderen til opp mot vår tid. Jeg ønsker ikke med dette å antyde at Bertelsen eller Johansens oversikter over jernaldergårder nødvendigvis er feilaktige. Det er dog et problem at jernaldersamfunnet i Nord-Norge blir oppfattet og fremstilt som langt mer homogent sosialt (gårdsbasert) og økonomisk (hva enten en tenker seg jordbruk, fiske eller "fiskarbone"-konseptet som økonomisk basis) både kronologisk og geografisk enn hva empirien (i praksis: en germansk gravskikk) egentlig burde gi dekning for. Alle jernaldergraver synes å bli tatt til inntekt for gårdsbosetning, med mindre de åpenbart ikke ligger i tilknytning til noen gård – i hvilket tilfelle de ignoreres, siden de ikke passer inn i det forventede mønsteret med nærhet gård og grav. Bruken av graver for å påvise gårder vil diskuteres nærmere i kapittel 9.

Det norrøne samfunnet i e.ja. i Nord-Norge kan selvsagt på bakgrunn av empirien betegnes som et gårdssamfunn, om en med dette mener at bosetningen overveiende var av sedentær art. Om en med gården derimot mener inngjerdet (bokstavelig talt og/eller i mer kognitiv forstand) tun med innmark og utmark, virker det langt mer tvilsomt med utgangspunkt i det arkeologiske materialet å skulle tale om en homogen nordnorsk gårdsbosetning i eldre jernalder, lik den en kjenner sydpå. Likhetene mellom de kjente nord-norske jernaldergårdsanleggene og de en finner på

sørvestlandet begrenser seg med få unntak til husets form; de andre elementene som hører boplassene til er faktisk ulike (Bertelsen 1997:14). Det er forøvrig ingenting som skulle tilsi at at *all* bosetning innen området hvor en har den samme (germanske materielle) kultur må være av samme type som de relativt få sikkert påviste gårdsanleggene. Tatt i betraktning at konkrete rester av gårdsanlegg (hustufter, gjerder m.m.) bare unntaksvis ligger til grunn for identifiseringen av jernaldergårder, mener jeg det er grunn til å være åpen for at jernalderbosetningen gravene indikerer (og som gravene på lokalt nivå ofte er *alene* om å indikere) tildels kan ha vært organisert på annet vis enn som gårder av den typen vi alle tenker oss. At gårdshaugene kan tenkes å representere bebyggelse av vær-karakter bør i denne sammenheng ikke neglisjeres, men derimot betraktes som en indikasjon på at sosiale og økonomiske enheter i jernalderen kan ha vært større enn enkeltgårder (se kapittel 9).

En eventuell problematisering av gården som den enerådende form for økonomisk og sosial bosetningsenhet i eldre jernalder, fordrer selvsagt egentlig en grundig avklaring hva angår gårdens økonomiske og sosiale dimensjon. Det følger av mye av det ovenfornevnte at nærmest all sedentær bosetning betraktes som gårdsbosetning, uavhengig av økonomisk tilpasning og sosial organisasjon. En sosial og økonomisk sontring mellom bosetningsformene ville vært ønskelig, slik at ikke all norrøn bosetning oppfattes som økologisk betingede variasjoner over samme tema. Avhandlingens omfang tillater meg imidlertid ikke å behandle dette problemet i detalj. Jeg vil likevel postulere at den bosetningsformen en har i nord-norsk jernalder, og som en ofte betegner "gård", vil kunne skjule en større grad av variasjon sosialt og økonomisk enn en hittil oftest har lagt til grunn.

4.3 Etnisitet og kulturell tilhørighet

4.3.1 Det essensialistiske synet på etnisitet

Det er to hovedinnfallsvinkler til etnisitet i samfunnsvitenskapen, subjektivistiske og objektivistiske (jfr. også kapittel 3.1.1). Der de førstnevnte vektlegger aktørens bevisste valg og handlinger som styrende, betrakter derimot sistnevnte etnisitet som noe som inneholder fastlagte kulturelle kulturelle attributter og definerer etnisiteten på bakgrunn av forskerens oppfatning av sosio-kulturell variasjon. Etniske grupper blir da presentert som isolerte sosiale enheter, internt genererte, og definerte på bakgrunn av den synlige differensieringen (Barth 1969:9; Henriksen 1995:14; Jones 1997:57,92; Odner 1992:23).

Det objektivistiske synet er derfor knyttet til en "essensialistisk" oppfatning av etnisitet, hvor ens etniske identitet er gitt i den forstand at en blir født inn i en gruppe med en spesiell sosio-kulturell praksis. Det psykologiske båndet til ens egne tenkes da å ha en betydning i seg selv,

utover personlige interesser, nødvendighet eller fellesinteresser. Den etniske identitetens røtter tenkes å ligge i den menneskelige natur, og etnisiteten er således en mer "naturlig" og grunnleggende form for identitet enn andre (Eller og Coughlan 1996; Jones 1997:65-66). Ved å fokusere på etnisk identitet som en følelsesmessig dyptgående, irrasjonell og uforanderlig lojalitet til sine egne har denne tankegangen sin styrke i at den forklarer de svært sterke emosjonelle båndene en ofte ser i forbindelse med etnisk tilhørighet og de tilknyttede symbolene (Cohen 1996 [1974]:374; Jones 1997:65-72; Olsen 1985:13-14).

Tanken om en germansk innvandring til Nord-Norge nevnt innledningsvis, er åpenbart knyttet til det en kan kalle et essensialistisk syn på etnisitet: Sjøvold argumenterer i sitt forsvar for innvandringshypotesen for at en må ha hatt en innvandring siden en har en norsk folkegruppe (dvs. germansk materiell kultur) i Nord-Norge: "[...] den norske folkegruppen [...] må, i likhet med de øvrige grupper, være kommet inn her utenfra" (Sjøvold 1973:252). Dette er et statisk syn på etnisitet, som betrakter etniske grupper som uadskillelig fra biologiske grupper.

4.3.2 Fredrik Barth, det konstruktivistiske synet på etnisitet og etnisk interaksjon

Der er imidlertid problemer knyttet til det essensialistiske synet. For det første forklares ikke etnisitetens opphav i det psykologiske på en tilfredsstillende måte, og dermed blir denne typen forklaringer enten for generelle eller for obskure. Dernest forklares ikke hvordan etnisitet synes å kunne variere i styrke alt etter konteksten – m.a.o. at den synes å være situasjonsbetinget. Kulturtrekkene assosiert med en viss etnisitet blir oppfattet som fastlåste, ufrivillige og gitt a priori, til tross for mange eksempler på at kultur *blir skapt* i forbindelse med etniske prosesser, og at der finnes "etniske entreprenører" som bevisst manipulerer etnisitet. De sosiale og historiske forutsetningene for etnisitet blir dermed neglisjert. Det må også anføres at den essensialistiske oppfatningen er knyttet opp mot en del gammelt og utdatert tankegods fra romantikken som går på tanken om "naturlige" etniske og nasjonale enheter, gjerne fokusert på idéer om kulturell renhet (Eller og Coughlan 1996:46-48; Jones 1997:68-75).

Innen den alternative – konstruktivistiske – tankegangen blir derimot aktørenes bevisste valg og handlinger lagt til grunn for etnisitet, og etnisiteten blir betraktet som subjektivt forankret i likhet med andre former for identitet (DeVos og Romanucci-Ross 1995:350; Henriksen 1995:14). I forordet til boken *Ethnic Groups and Boundaries* fra 1969, presenterer Fredrik Barth etnisitet som en side ved sosial organisasjon, snarere enn som et ullent synonym for kultur. Barth betraktet etnisitet som et aktivt redskap i forbindelse med sosiale relasjoner og konkurranse om tilgang på økonomiske og politiske ressurser. Etnisk identitet oppstår og vedlikeholdes da som følge av denne konkurransen, og tilpasning til økologiske eller sosiale nisjer. Forskjellig økologisk tilpasning kan gi seg utslag i etnisk differensiering i.o.m. at visse kulturtrekk kan være nyttige i

tilpasningen til naturmiljøet/ervervsformen. "Thus groups with different cultural features may co-reside and even diverge culturally because these differences are adaptive for their respective exploitation of different resources in the same area" (Barth 1969:18). Samtidig kan en enkelt gruppe godt holde til i forskjellige økologiske nisjer uten å miste kulturell og etnisk enhet over tid (Barth 1969, 1996:12,18; Jones 1997:72-73; Olsen 1985:13).

Ved å bryte med det essensialistiske synet, der det er en direkte sammenheng mellom etniske grenser og kulturelle likheter/forskjeller, blir etnisitetens dynamiske og situasjonsbetingede aspekt bedre belyst, spesielt i forhold til sosio-økonomiske og politiske relasjoner, grensemarkering/etnisk differensiering og etniske relasjoner. Etnisk identitet blir forklart som situasjonsavhengig, noe som impliserer at ens "grunnleggende" identitet faktisk ikke er gitt på noen som helst måte, men er avhengig av hvem en til enhver tid samhandler med. Gruppeidentiteten kan også manipuleres i en rasjonell søken etter å nå politiske og økonomiske målsetninger. Dette er ikke nødvendigvis resultat av en gruppes kulturelt betingede ideologi eller "folkevilje", men kan være utslag av lederes bevisste strategier og målsetninger (Barth 1969, 1996:12; Jones 1997:75-80).

Etniske grupper er videre selvdefinerende systemer, hvor den enkelte gruppes identitet er basert på selvtilskrivelse og tilskrivelse (av etnisk identitet) fra andre. Etnisitet er grunnleggende sett en bevissthet om identitet vis-a-vis andre, en dikotomiseringsprosess basert på en differensiering mellom "oss" og "dem". Oppfattningen av etnisk tilhørighet er da et kognitivt resultat av gruppenes *forskjellige* praktiske og intellektuelle adferd. Dette gjør det umulig å skulle betrakte etniske grupper som isolerte fenomener, i.o.m. at det minimum må *to* grupper til for at etnisitet skal kunne oppstå (Barth 1969, 1996:12; Henriksen 1995:5; Jones 1997:85; Ucko 1994:xviii). Som en følge av dette faller fokus hos Barth på grenser, snarere enn "the cultural stuff that [the boundary] encloses", som han (1969:15) uttrykker det.

Markeringen av slike grenser kan anta flere former, fra en skarp differensiering til det "kreoliserte" og noen ganger full assimilering av den ene gruppen i den andre. Kulturell egenart kan således bli brukt på flere måter i forbindelse med den interetniske samhandlingen. Ian Hodder fremsatte i 1979 hypotesen om at økt stress førte til mer markerte forskjeller i materiell kultur, mens det i mer avslappede situasjoner var en mer beskjeden tilstedeværelse av materiell symbolisering av etnisk tilhørighet. Graden av etnisk bevissthet og differensiering vil øke i takt med økt konkurranse, og den mest markerte symbolmarkeringen vil finne sted i grenseområdene (Henriksen 1995:9; Jones 1997:110; Odner 1985:9; Olsen 1985:14; Skandfer 1996:65; Storli 1985:144). Motsatt kan en i samhandlingssituasjoner få strategier som går på å kommunisere solidaritet ved å låne inn visse kulturtrekk, og derved etablere et symbolfelleskap. Dette innebærer

ikke nødvendigvis assimilering, bare at enkelte kulturtrekk blir benyttet som symboler på solidaritet. De kulturtrekkene som er forskjellige mellom gruppene trenger på sin side ikke å være til hinder for interetnisk samhandling, men kan fungere strukturerende for denne og muliggjøre den ved at den etniske grensen blir opprettholdt av ett sett med komplementære kultursforskjeller (f.eks. jordbruk vs. fangst), samtidig som enkelte andre kulturtrekk er felles og utgjør et symbolfelleskap (Barth 1969:18; Hansen 1990:126,211; Henriksen 1995:6; Olsen 1985:14; Skandfer 1996). Det kulturelle uttrykket og grensene til en etnisk gruppe vil således variere i samsvar med behovene og de sosiale forholdene. Ikke bare er etnisiteten situasjonsavhengig i den forstand at den avhenger av hvem en samhandler med, men den til enhver tid relevante etniske identiteten vil også kunne over- eller underkommuniseres alt etter hva situasjonen fordrer (Jones 1997:75-76,129; Ucko 1994:xviii; Zachrisson 1997:12).

4.3.3 Eksempel: samisk og germansk etnisitet i lys av Barths innsikter

I lys av Barths ideer fremsatte Knut Odner i 1983 en ny hypotese omkring oppkomsten av samisk (og germansk) etnisitet. Odners innfallsvinkel til problemet var, i tråd med Barth, ikke *hvorfra* samene kom, men hvorfor de *ble* samer (Odner 1985, 1992:23; Zachrisson 1997:19,37). Samisk etnisitet skulle ha oppstått i en differensierings- og spesialiseringsprosess rundt Kr.f., etter kontakt med finske handelsmenn. Samene oppsto da som etnisk gruppe i kraft av å være blitt spesialiserte jegerer. Vis-a-vis sine finske handelspartnere, som de var avhengige av for bl.a. jernprodukter, ble det utviklet et system av symboler for samisk etnisitet; dette var en gradvis prosess som kulminerte i en ny og homogen kultur blant fangstfolkene. Den etniske grensen omkring hvilken samhandlingen var organisert, hadde således sine røtter i økologiske forhold og økonomisk tilpasning (Odner 1985, 1992). Bjørnar Olsen fremsatte også en modell for samisk etnogenese, basert på det samme interaksjonelle teoretiske fundament som Odner. Olsen plasserer samisk etnogenese langt tidligere, som et resultat av en differensieringsprosess mellom jordbrukere og jeger/fangst-folk som startet alt i neolitticum. Denne differensieringen var konsolidert i bronsealder (jfr. kap.4.2.3 og Bakka 1976). Asbestkeramikk skal nå ha blitt brukt som etnisk markør for jegerne; denne kontrasterte dem overfor den sørskandinaviske jordbrukskulturen, samtidig som den kommuniserte solidaritet med de metallproduserende folkene de var avhengige av i øst. Dikotomien jeger/fangst-folk og bønder ser Olsen således som forløperen til den historisk kjente samiske kulturen, med kontinuitet frem til denne (Odner 1992; Olsen 1985; Storli 1985:143-144; Zachrisson 1997:19).

Den germanske etnogenesen i Nord-Norge hevder Odner var forårsaket av den germanske kulturens aggressive natur; krefter drev de enkelte grupper i samfunnet fra hverandre – allianser (ustabile og stadig skiftende) bidro til å binde disse til hverandre igjen. Kjennskap til de kulturelle

kodene var en forutsetning for å delta i disse alliansene, noe som tvang også grupper med i utgangspunktet en annen etnisitet til å adoptere en germansk etnisk identitet. Den markerte materielle signaliseringen av en germansk etnisitet som en finner rester av langs kysten av Nord-Norge fra ca. 300 e.Kr. kan således, ifølge Odner, forstås som en indikasjon på at det var imperativt for befolkningen her å definere seg som germanere uansett tidligere etnisk tilskrivning. Den "nord-germanske" etnogenesisen er dermed knyttet til hierarkiseringsprosesser i romertid og folkevandringstid (Odner 1985:1,6,9-10; Storli 1985:6). Audhild Schanche (1986) har likeledes fremholdt at germansk etnisitet oppstod som en følge av en intern differensiering i befolkningen i Nord-Norge, hvor høvdingedømmer og privateide gårdsbruk i de ytre deler etterhvert sto i kontrast til mer egalitære samfunn i indre strøk. Differensieringen mellom disse gruppene antok etniske former ettersom disse to gruppene hadde forskjellige kommunikasjonslinjer, henholdsvis sydover og østover (Odner 1992:26).

Vedlikeholdet av den samiske etnisiteten i jernalderen var sterkt avhengig av de økonomiske og politiske relasjonene mellom samene og det germanske samfunnet, fremholdt Odner (1985:1). Han mente at samene var organisert inn i det germanske hierarkiske samfunnet som jaktspesialister i vikingtid, et forhold som skulle ha hatt sine røtter tilbake i romertid. Ved å være knyttet til dette redistributive systemet fikk de redskaper og annet de behøvde. De fikk også sine rettigheter og territorier garantert av de germanske høvdingene. Forutsetningene for at dette skulle kunne fungere var at samene var en gjenkjennelig etnisk gruppe, slik at etnisiteten kunne fungere som et organiserende prinsipp mellom gruppene – basert på etniske koder kunne utvekslingen mellom gruppene struktureres rundt mønstre for forventet adferd (Hansen 1990:176; Odner 1985, 1992:22; Storli 1985:141-142). Den økonomiske spesialiseringen gjorde at samer og germanere kunne leve side om side i det samme området i tilnærmet symbiose, som henholdsvis jegere og bønder. Siden forholdet var lite preget av stress hadde samene lite behov for å signalisere sosial tilhørighet utover sin tilskrevne rolle som jegere, og ønsket heller å kommunisere solidaritet med sine naboer. Vikingtid og tidlig middelalder var i følge denne fremstillingen dermed en periode med et balansert, symmetrisk og komplementært forhold mellom de etniske gruppene (Henriksen 1995:10; Odner 1985, 1992:22; Zachrisson 1985:20).

Det er senere reist endel kritikk mot disse tankene: Der var ingen symbiose mellom de etniske gruppene, kun allianser mellom germansk og samisk elite. Et stadig økende press på samene om å produsere mer kan ha skapt stress, noe som forklarer den økte markeringen av etnisitet i vikingtid og tidlig middelalder (Hansen 1990:200; Henriksen 1995:79-83). Denne intensiverte symbolproduksjonen sees på som et uttrykk for sosialt stress og er en reaksjon på oppløsningstendenser i samfunnet, hvor kun eliten var integrert i det redistributive germanske

systemet. Forholdet mellom gruppene er således ikke slik Odner oppfatter det, det er tvert om preget av kontrastering og en etterhvert økende symbolbruk ettersom samene ble presset mer og mer fra en allsidig tilpasning til mer ensrettet jakt/fangsttilpasning (Hansen 1990:175,200; Storli 1985:144-153; Zachrisson 1997:191,218).

4.3.4 Noen problemer ved Barths innfallsvinkel – og litt struktureringsteori...

Uansett hvordan dette faktisk forholdt seg, så ser en klart at Barths konstruktivisme og Hodders ideer omkring stress og symbolproduksjon har stått sentralt i diskusjonen. Barths påpekning av de dynamiske, instrumentelle og tilskrivende aspekter ved etnisitet var uomtvistelig et vendepunkt hva angår synet på etnisitet, og fokuset på det selvdefinerende og kognitive har dominert siden: etniske grupper betraktes som selvdefinerende systemer, basert på bevissthet om egen identitet vis-a-vis "de andre", hvor kulturen anvendes for å rettferdiggjøre eller manipulere forholdet mellom grupper (Jones 1997:60-64, 110).

Etnisiteten kan imidlertid gjøres *for* instrumentell ved å ensidig betone økonomisk tilpasning og konkurranse om ressurser slik Barth og Odner gjør (Olsen 1985:13-14). Behovet for å sette "oss" mot "de andre" er også et mer *grunnleggende* trekk hos mennesket; det er fremholdt at mennesket har en naturlig tilbøyelighet til å kategorisere og definere hvem som tilhører felleskapet og hvem som ikke gjør det. Barths teoretiske vinkling setter derimot ren nyttetenkning høyere enn de følelsesmessige og psykologiske aspekt ved "røtter" og gruppeidentitet (DeVos og Romanucci-Ross 1995:35; Jones 1997:67,76-79; Olsen 1985:14). Det kulturelle uttrykket blir også gjort mindre interessant i seg selv, siden etnisitetens materielle uttrykk oppfattes som et vilkårlig valgt og bevisst manipulert redskap for "etniske entreprenører".

Tankene omkring aktør og struktur nevnt ovenfor (kapittel 3) kan imidlertid tenkes å kunne avhjelpe noen av problemene ved Barths arbeider og deres anvendelse. Etnisitet, og dens materielle uttrykk, kan betraktes som ikke bare et resultat av de behov som interaksjonssituasjoner skaper, men er også basert på de felles underbevisste strukturene i menneskene, som skaper og blir skapt av "commonalities of practice" som Siân Jones (1997:90) skriver. Etnisitet er derfor både *strukturert av*, og virker i sin tur *strukturerende for*, de sosiale og kulturelle forholdene. Dermed både bidrar kulturen til formuleringen av etnisk identitet, samtidig som den blir strukturert av denne. Valget av kulturelle uttrykk for etnisk tilhørighet er dermed ikke vilkårlig. Den kulturelle praksis og de materielle manifestasjoner av denne som anvendes for å markere etnisitet er knyttet opp mot både den vante adferd og de erfaringer folk har, så vel som de reflekterer de instrumentelle interesser på en hensiktsmessig måte (Jones 1997:88-90, 119-120).

Etniske grupper rettferdiggjør og forklarer fortidig praksis, og strukturerer fremtidig praksis på bakgrunn av dette. Som prosess betraktet er etnisitet derfor grunnleggende sett en kulturelt

konstruert gruppeidentitet basert på reproduksjon og transformering av grunnleggende klassifiserende forskjeller mellom grupper som er, eller betrakter seg som, kulturelt egenartede (Jones 1997:85,123). Disse klassifiserende forskjellene, kulturen, er både strukturert av intensjonelle aktører, og virker i sin tur strukturerende tilbake på aktørene. Etnogenese *kan* nok, som Odner og Barth hevdet, være betinget av økologiske forhold og tilpasning til disse. Som det fremgår av det ovenfornevnte må imidlertid etnisiteten i like stor tenkes å kunne forme tilpasningen.

Jørn E. Henriksen bruker i sin avhandling (1995) de samiske hellegrupene som eksempel på at materiell kultur kan virke aktivt inn på sosiale strukturer. Dette gjør de ved at de går fra å ha en nyttefunksjon til å bli et symbol på samisk etnisitet. Disse gropene var opprinnelig anlagt for å utvinne tran, men over tid kom de til å bli aktive i struktureringen av samhandlingen med det norrøne samfunnet. Etter at de hadde fått dette meningsinnholdet kunne en manipulere aktivt og bevisst med dem som symboler i struktureringen av forhold som regulerte de transaksjonelle og romlige organisasjonsmønstre mellom de etniske gruppene (Henriksen 1995:105-106).

Lars Ivar Hansen lar seg inspirere av Bourdieu til å se på struktureringen av det sosiale rommet i forhold til det geografiske – hvordan situeringer i, og tilskrivninger i forhold til, det geografiske rom inngår både som forutsetning for og som et resultat av den prosess som skaper sosiale skillelinjer. Den etniske grendedragningen mellom samer og nordmenn blir da i henhold til Giddens og Bourdieu både struktur som førende for enkeltindividers handlinger interetnisk, og også resultat av disse handlingene. Etableringen av etniske skillelinjer i vikingtid og tidlig middelalder er kulmineringen av den langvarige prosessen i jernalderen da mønstrene i kommunikasjonen, transaksjonene og produksjonen av symboler uforutsett ledet til en etnisk grensedragning (Hansen 1990; Odner 1992:25-26; se også A. Scanche 1986 og 1989).

4.3.5 Ytterligere kulturell og etnisk heterogenitet i jernalder i Nord-Norge?

Det norrøne jernaldersamfunnet i Nord-Norge er, som nevnt, blitt fremstilt som svært økonomisk homogent. En har i stor grad enten tenkt seg jordbruk, fiske eller blandingsserverv ("fiskarbonden") som økonomisk tilpasningsform. Kontinuiteten hva angår bosetning, og homogeniteten i den germanske materielle kulturen, har utvilsomt også bidratt til å kamuflere eventuell kulturell og økonomisk heterogenitet utover dikotomien samisk/germansk i nordnorsk jernalder. Oppfatningen om ett homogent germansk jernaldersamfunn, etnisk avgrenset utelukkende mot samene, støtter seg også på at en har en relativt homogen germansk materiell kultur her, som også er identisk med den en har i Syd- og Midt-Norge.

En trenger imidlertid ikke nødvendigvis være uenig i at en har med en etnisk og kulturellt sett germansk befolkningsgruppe å gjøre, for likevel å kunne ha et stort rom for variasjon – både

kronologisk og romlig – hva angår økonomi, sosiale forhold, religiøse forestillinger etc., *innen* en slik overordnet etnisk og kulturell enhet. Den felles kulturelle tilhørigheten en ser uttrykt gjennom den fellesgermanske materielle kulturen, kan tenkes å både i et nordisk og et nordnorsk perspektiv å ha ledet til overgeneraliseringer. Skre (1998:11) fremholder, i forbindelse med den ”fellesgermanske kulturen”, at både naturbestemte, historiske og sosiale forhold har variert mye. Han påpeker videre at

”[d]en kommunikasjon som har funnet sted mellom de germanske stammene har betydd en viss grad av kulturell og samfunnsmessig integrering. Denne integreringen er et historisk [...] forhold, og må derfor undersøkes empirisk” (Skre 1998:11).

At den germanske kulturen således ikke automatisk medfører integrasjon på alle områder bør også tillegges vekt når en betrakter det ”germanske gårdssamfunnet” i Nord-Norge.

Det er, som tidligere nevnt, påpekt at etnisitet ofte er integrert med økologiske forhold, eksempelvis territorielt betinget arbeidsdeling og økologisk tilpasning, som allerede demonstrert i forbindelse med samer og nordmenn overfor. Om etnisitet således skulle være resultat av tilpasning til en økologisk nisje synes det også rimelig at tilpassningsformen i seg selv skulle kunne inneha en etnisk dimensjon og symbolgehalt. Gårdshauger og gammetufter kan f.eks. muligens betraktes som etnisk definerende i en norsk-samisk kontekst, som uttrykk for kontrasten mellom produksjonsformene sedentært jordbruk/fiske og nomadisk jakt som organiserte transaksjonene mellom dem (Henriksen 1995:8; Odner 1985:5, 1992:23; Skandfer 1996:95). Likeledes må det kunne tenkes at eventuelle forskjeller i økonomisk tilpasning (jfr. kap. 4.2) innad i befolkningen med germansk kulturell orientering ville kunne innebære forskjellige gruppeidentiteter.

Det understrekes likevel at jeg ikke oppfatter det som noe vesentlig poeng her hvorvidt en har med etnisitet *som sådan* å gjøre: I prinsippet tenker jeg på enhver gruppes markering av tilhørighet med sine egne, med en dertilhørende differensiering mellom ”oss” og ”de andre”. Likevel er det ingen grunn til å avvise tanken om at en kan ha med forskjellige *etniske* grupper å gjøre, selv om gruppene deler de fleste fasettene ved sin kultur som gjenfinnes arkeologisk. Selv om kultur selvsagt er en vesentlig del av den etniske interaksjonen, betyr ikke det at kultur automatisk må betraktes som etnisk betinget (Odner 1992:30). Barth skriver også: “[...] we can assume no one-to-one relationship between ethnic units and cultural similarities and differences” (Barth 1969:14). De kulturelle forskjellene som er av betydning i en etnisk sammenheng er de forskjellene som faktisk *brukes* for å markere etnisiteten. Mesteparten av det kulturelle innholdet som på et gitt tidspunkt er assosiert med en gruppe mennesker er ikke betinget av, og begrenset av, de etniske grensene, men er irrelevante i forhold til vedlikehold av etnisk identitet (Barth 1969:14,38, 1996:12-16).

Det kulturelle innholdet er ikke begrenset til det materielle uttrykket som når oss gjennom arkeologiske artefakter eller strukturer. Ifølge Barth skal det være to kategorier av det kulturelle innholdet i etniske dikotomier: signaler/tegn, og grunnleggende verdiorientering (Barth 1969:14). Innen arkeologi er det åpenbart de materielle manifestasjonene en har fokusert mest på, men etnisitet kan altså også uttrykkes mer immaterielt. Den likheten i det kulturelle uttrykk som en ser kan derfor tenkes å skjule etnisk betingede forskjeller som kommer til uttrykk på annet vis – f.eks. gjennom forskjellige religiøse forestillinger. Lotte Hedeager skriver følgende:

”Forfedre, guder, myter og magiske gjenstander har vært identitetsskapende og umistelige verdier med rot i den kosmologiske orden. De var fundamentale for gruppens oppfatning av seg selv som en enhet og dermed også fundamentale for å skape avstand til andre” (Hedeager 1999:24).

En burde derfor være åpne for at også bosetning i områder med jernaldergraver av typisk germansk type kan representere en befolkningsgruppe – eller grupper – med en annen sosial og økonomisk organisering enn det en normalt forbinder med det germanske gårdssamfunnet. De (innrømmelsesvis hypotetiske) gruppene kan ha profilert seg vis-a-vis hverandre ved hjelp av forskjellig sosial organisasjon og religion, forhold som ikke nødvendigvis gir seg utslag i det arkeologiske materialet på noe *åpenbart* etnisk differensierende vis. Siste del av dette kapittelet, og kapittel 5 vil derfor dreie seg om religion.

4.4 Norrøn mytologi og religion

4.4.1 Norrøn kosmologi: verdens skapelse og beskaffenhet

Som det vil fremgå av kapittel 6 så vil gravskikken, som utgjør empirien i denne avhandlingen, oppfattes primært som et rituellet uttrykk. Det blir dermed ønskelig å belyse de forestillingene som ligger til grunn for denne.

De fortellingene en finner i de norrøne mytene uttrykker i symbolspråk dyptgripende ideer i den norrøne religionen – Åsatroen. Ideene redegjør for et helhetssyn på tilværelsen; de konkretiserer makter og fenomener, og hvordan disse i samhandling og konflikt med hverandre etablerer, opprettholder og avslutter verden. Mytologien reflekterer således det ideologiske univers som er styrende både for sosial, politisk og religiøs praksis (Hoftun 2001:7; Mundal 1994:63-64; Opedal 1997:90). Disse kosmologiske og eskatologiske forestillingene tenkes ofte å fungere som forbilder eller mønstre for menneskenes aktiviteter både i dagliglivet og i forbindelse med ritualer (se kapittel 5).

Kosmos kan fremstilles som et sirkelformet flatebilde med den ene ”heimen” utenfor den andre i konsentriske sirkler: Åsgard i midten, så Midgard, hvor menneskene holder til, og utenfor, Utgard, hvor en finner jotner og andre utriveligheter assosiert med de kosmologiske

kaoskreftene. Gården tenkes organisert etter samme modell: her finner en tuntreet som en parallell til Åsgard midt på gårdens innmark (tilsvarende Midgard, hvor menneskene lever), som igjen er omgitt av utmarken (tilsvarende Utgard) med sine potensielt fiendtlige og farlige kaoskrefter (Gurevich 1985:47,49,77; Hastrup 1985:60,143,147; Solberg 2000:154-155; Steinsland og Meulengracht Sørensen 1994:28-31; Zachrisson 1994:220).

Den kosmologiske skapelsesakten, kosmogonien, besto i utskillelse og avgrensning. Organiseringen av den norrøne gårdens "mikrokosmos" kan således forstås som en parallell til (se Gurevich 1985:48-49), og en repetering av, den kosmogenetiske modellen for skapelse. Religionshistorikeren Eliade (Eliade 1959:31, 1991 [1949]:10) nevner hvordan de skandinaviske kolonistene på Island tok landet i besittelse etter modell av den kosmologiske skapelsen ved å transformere kaos til kosmos: "When they tilled the desert soil, they were in fact repeating the act of the gods who had organized chaos by giving it a structure, forms, and norms" (Eliade 1959:31). En ser også at f.eks. tingsted og andre hellige steder ble etablerte ved at de ble avgrenset fra omgivelsene av en innhegning (Hoftun 2001:63). Parallellen til det kosmogenetiske er åpenbar; det hellige skilles fra det profane slik orden ble skilt fra kaos ved verdens skapelse.

Hoftun skriver også at religionsutøvelsen i jernalder stort sett var en rutinepreget kultutøvelse i form av tradisjonsbundne seremonier knyttet til årets, livets og slektens gang (Hoftun 2001:10). De sykluser menneskene observerer i naturen - døgnet, årstidene, månefasene og livet som etterfølges av død og nytt liv - blir således lagt til grunn for forståelsen av menneskets situasjon og plass i verden slik den kommer til uttrykk i religionen. Livet må, etter denne forståelsen, forutsette døden. Døden er et naturlig og viktig ledd i slektens gang, bestående som denne er av en syklisk skiftning fra liv til død til nytt liv igjen (Hoftun 2001:33-34). Hoftun (2001:34) henviser i denne sammenheng eksplisitt til Eliades betoning av tradisjonsbundne samfunns sykliske tidsoppfatning og "myten om den evige gjenkomst". Jeg vil komme nærmere inn på noen av disse forholdene, i et mer generelt religionsvitenskapelig perspektiv, i kapittel 5.

4.4.2 Slekten, døden og den neste verden

Gård og slekt er, som nevnt, antatt å være den ideologiske referanserammen for menneskene i det germanske jernaldersamfunnet. Enkeltindividet blir i en slik sammenheng relativt uviktig, det har verdi primært som ledd i slektskjeden (Hoftun 2001:42). I tilknytning til dette, og den sykliske tidsoppfatningen, må en se den tanken om gjenfødelse en synes å se (Gurevich 1985:100; Tsigaridas 1996:11). Begravelsesritualet forstås i denne sammenheng som et overgangsrituale (se kapittel 5.3) som skal hjelpe avdøde gjennom den livløse fasen over til den nye livstilstanden (Hoftun 2001:34). Døden var en overgang til en ny status samtidig som den døde fortsatt var regnet som tilhørende ætten. Slekten døde ble begravet i nærheten av gården, hvor kult og riter

holdt forbindelsen åpen mellom de to dimensjonene av tilværelsen. Døden var således ikke noe slutt punkt i tilværelsen hverken for individet eller slekten (Steinsland 1994:144; Steinsland & Meulengracht Sørensen 1994:83).

Graven var derfor ikke bare bolig for den døde, men også et sted for kultutøvelse. Stelte en godt med de døde og skjenket dem gaver, ville de verne gården og folket der, og sørge for fruktbarhet, samtidig som gravgaver og ekstravagant utforming av gravminnet var med på å sikre både avdøde og ætten ære og makt (Steinsland & Meulengracht Sørensen 1994:85, 89-90). Forfedrekulten hadde således også en ideologisk side. Den var – som allerede antydnet – tett knyttet til forestillinger om, og legitimering av, odel (Zachrisson 1994:220,227).

De døde kunne imidlertid også være en trussel mot de levende (jfr. kap. 5.3.2). Else Mundal (1974) refererer eksempler fra sagalitteraturen på gjengangere som var verneånder for ætten, men de kunne også være farlige og onde gjenferd: "I Eyrbyggja saga går heile flokkar av døde att og gjer sitt beste for å få dei levande over til seg, dei drep både folk og fe" (Mundal 1974:103). De døde kunne således være omgitt av mye frykt. Ved gjengangeri måtte den døde nøytraliseres, gjerne ved å slå en stake ned i graven gjennom liket, eller ved å kappe hodet av det (Steinsland & Meulengracht Sørensen 1994:87).

Forestillingen om at de døde residerte i gravene krysses av forestillingen om at de døde dro til et av (de flere) dødsrikene. Et av disse dødsrikene - Hels rike - skal ha vært skilt fra de levendes verden av en fossende elv (Steinsland 1994:152; Steinsland & Meulengracht Sørensen 1994:90-91). Denne forestillingen kan synes å implisere to ting som vil være av spesiell interesse. For det første at den døde må *reise* til dødsriket, som er et annet sted, og dernest at dødsriket er skilt fra de levendes verden av *vann*. Båter funnet i jernaldergraver er ofte betraktet som transportmidlene de døde trengte for å bli befordret til dette dødsriket, selv om ingen av de litterære kildene uttrykkelig sier noe om en reise over havet til dødsriket (Opedal 1997:92; Steinsland 1994:147). Kjersti Scanche skriver at båten både kan ha hatt funksjon som et "konkret" transportmiddel til den neste verden samt ha symbolisert denne reisen (Scanche 1991:19). Som jeg vil komme tilbake til senere (kap. 5.2.2) så oppfatter jeg det imidlertid som mulig at båtsymbolikken i en spesifikk nord-norsk sammenheng kanskje i like stor grad kan referere til det maritime, havet og vann *per se* som til noen konkrete forestillinger om reiser til dødsriket. Arnfrid Opedal fremholder likeledes at båtene kan tolkes som et fruktbarhetssymbol, gjennom deres (åpenbare) assosiasjon med vann (Opedal 1997:91) (se kap.5.1.4).

4.4.3 Problemer med å skulle bruke norrøn mytologi i denne avhandlingen

I det foregående er det tatt utgangspunkt i religionen slik den kjennes fra den norrøne litteraturen. Denne er i hovedsak nedskrevet mellom år 1000 og tidlig på 1200-tallet (Hedeager

1999:10), og referer i stor grad (eller foregir å referere) til *vikingtidens* religiøse forestillinger. Det bildet en har av trosforestillingene konkret i *e.ja.* er svært diffust og mangelfullt, basert som det er på få og mangelfulle kilder – hovedsaklig romerske kilder omhandlende de germanske folkene de samhandlet med, samt opphavsmytene til de germanske folkevandringstidsrikene på kontinentet (se Hedeager 1999:11). Å skulle overføre den norrøne religionen direkte på *e.ja.* i mitt undersøkelsesområde er imidlertid *ikke* uproblematisk, siden det ikke tar hensyn til hverken kronologisk eller geografisk betingede forskjeller.

Det er således neppe uproblematisk å skulle bruke det en vet om religion i Skandinavia i vikingtiden i forbindelse med trosforestillinger flere hundre år tidligere. Religionsforskere har ofte fremholdt *nettopp* at en ikke kan trekke vikingtidens mytologi særlig bakover i tid (Solberg 2000:172). Bergljot Solberg (2000:172-174) fremholder likevel at en kan gjenkjenne enkelte guder, myter og forestillinger fra de skriftlige kildene – da særlig knyttet til fruktbarhet – allerede i folkevandringstid. Det er således grunn til å tro at enkelte deler av den norrøne religionen, slik den kjennes i vikingtid, kan ha vært på plass alt i *e.ja.* Hedeager (1999) fremholder likeledes at materialet gir grunn til å anta at elementer av den senere kjente Åsatroen kom på plass i folkevandringstid. Konkret bærer gullbrakteater fra perioden vitnesbyrd om at både Odin, Balder og Tyr ble etablerte som guder på dette tidspunktet (Hedeager 1999:67-72; Solberg 2000:172). Hedeager skriver videre at innføringen av Åsatroen i folkevandringstid gikk hånd i hånd med en ny krigerelites behov for å legitimere sitt politiske system (Hedeager 1999:86-93). Det er imidlertid grunn til å spørre seg i hvor stor grad forholdene på kontinentet og i Mellom- og Syd-Skandinavia kan gjøres gjeldende i en lokal nord-norsk kontekst.

Det blir for en stor del tatt for gitt at den førkristne religionen er mer eller mindre homogen og ensartet innen det germanske kulturfelleskapet. Hoftun *inter alios*, erklærer at likhetene i det arkeologiske materialet innen det germanske området også indikerer en *viss enhetlighet* hva angår religiøse myter og kult (Hoftun 2001:9). Det vil imidlertid i det følgende legges vekt på at der også har vært en *viss ulikhet*. Hensyn til økologiske forskjeller synes i denne sammenheng i liten grad å være tatt. Som jeg har nevnt, og vil komme tilbake til i kapittel 5.2, er det grunn til å tro at forskjellige økologiske (og dermed også eventuelt økonomiske og etniske) forhold vil influere på trosforestillingene. At Nord-Norge skiller seg fra andre deler av det norrøne Skandinavia hva angår økologiske forutsetninger (se 1.2.2) innebærer at aspekter ved religionen her kan ha skilt seg fra religionen slik den ble praktisert andre steder innen det norrøne området. Av denne grunn kan det være problematisk å *a priori* ta utgangspunkt i det en vet (eller antar) om religion andre steder i forbindelse med religion i mitt undersøkelsesområde – særlig når det dreier seg om forskjellige tidsperioder.

Det ligger videre til grunn i denne avhandlingen et premiss om at en kan ha hatt to grupper med forskjellig økonomisk tilpasning i e.j.a. som levde side om side, med forskjellige gravskikker. Som jeg vil forsøke å demonstrere senere kan den ene gravskikken oppfattes som en forløper til den i y.j.a. fremherskende skikk med tungraver, og den er således i stor grad identisk med den gravskikken en kjenner fra resten av Skandinavia. Det er åpenbart nærliggende å assosiere denne skikken med den (i folkevandringstid) nyinnførte Åsatroen, og dermed med den fellesgermanske kulturen generelt. Den ovenfor (kapittel 4.2) postulerte "kulturdualismen" impliserer imidlertid også en mulig religiøs dualisme. Om tungravene således er knyttet til en nyinnført Åsatro og en fellesgermansk aristokratisk jordbruksideologi, er det nærliggende å seg tenke at gravholmene på sin side representerer en annen (og eldre?) religiøs tradisjon. Det religiøse innholdet i *denne* gravskikken – kanskje knyttet til en befolkning som i stor grad videreførte aspekter (økonomi, sosial organisasjon?) av den gamle steinalderkulturen – lar seg i mindre grad knytte til det fellesgermanske tankegodset¹, og kan vanskelig forstås på bakgrunn av kunnskaper en har om Åsatroen. Tvert imot er det grunn til å tro at det kanskje sto i opposisjon til denne.

Å skulle lese noe konkret om religionen ut av arkeologiske kilder er imidlertid svært vanskelig, som Liv Helga Dommasnes (1994:25) påpeker. Marianne Görman (1989) har i forbindelse med spørsmålet om hvordan en kan anvende arkeologisk materiale i religionsforskning skissert tre måter å gripe religiøse uttrykksformer an. (1) Religionsfenomenologi, som tar for seg (påståtte) allmennmenneskelige egenskaper ved religion, (2) en religionsøkologisk metode, som forsøker å belyse sammenhengen mellom økologiske forhold og religiøse ideer, og (3) en historisk metode som baserer seg på kunnskap om historiske sammenhenger (Görman 1989:31-32). Sistnevnte metode, som i mitt tilfelle må ta utgangspunkt i dette kapitlet, går ut på å anvende kunnskap om kontakt eller historisk påvirkning mellom to kulturer hvor kunnskap om religion i den ene kan overføres på den andre (i dette tilfellet bruk av norrøn mytologi fra yngre jernalder for å forstå religion i eldre jernalder, eller bruk av kunnskap om germansk kultur, f.eks. slik den er kjent i eldre jernalder på kontinentet, for å forstå religionen lokalt i Nord-Norge på samme tid). Antagelsen er her at kontakten også har innebåret en overføring av religiøse forestillinger (Görman 1989:33-34; Schjødt 1989:22,26). Begrensningene og problemene ved denne metoden er nevnt ovenfor. Ved å forsøke å gripe fatt i noen forhold av en mer universell religionsvitenskapelig (deriblant metodene (1) og (2) nevnt ovenfor) og sosialantropologisk art, og dermed i mindre grad være avhengig av det en vet om den "fellesgermanske" kulturen eller norrøn vikingtid, håper jeg imidlertid i neste kapittel å bote på noe av dette.

---

¹ Selv om en viss innflytelse må ha gjort seg gjeldende, gravenes utforming og gravgods tatt i betraktning, jfr. kap. 10.

4.5 Oppsummering

Etter at en har hatt tendenser til "kulturdualisme" alt i bronsealder – mellom jordbrukere og jeger/fangst-folk – trer en materiell kultur av klart germansk opprinnelse frem i Nord-Norge i romertid. Det synes samtidig å inntre en stor grad av kontinuitet i bosetningen, som skal vare frem til nyere tid. Jernaldergravene er derfor benyttet til å identifisere gårder med utgangspunkt i historisk kjente gårdsenheter. Gården som bosetningsenhet tas dermed for gitt, men uten at det gjøres klart hva en legger i begrepet økonomisk og sosialt, og begrepet benyttes tilsynelatende som samlebegrep på all sedentær bosetning. Bosetningskontinuiteten, og bosetningens (tilsynelatende) homogene gårdsprege, kan ha forledet oss til å se for mye homogenitet og kontinuitet også i andre sammenhenger hvor det kanskje ikke er helt berettiget. Forskingen har f.eks. vært åpen for blandingsserverv med både fiske og jordbruk, men i liten grad for mer grunnleggende variasjon i måter å livberge seg på.

Etnisk identitet er ofte knyttet opp mot økonomisk tilpasning og samhandling eller konkurranse mellom grupper. Etnisitet er derfor ikke en underliggende grunnleggende essens eller karakter hos en gruppe mennesker som vedvarer uforandret, og kan spores til en "urkilde". Den er derimot basert på en skiftende, situasjonsbetinget identifikasjon av en selv og av andre – foranderlig og manipulerbar, men samtidig forankret i ubevisste adferdsmønstre og historisk erfaring. Den samiske etnisiteten er på denne måten blitt forstått som et resultat av samkvem med andre grupper. Den norrøne etnisiteten er derimot i stor grad tatt for gitt og oppfattet som et resultat av immigrasjon eller akkulturering snarere enn etniske prosesser. Det kan imidlertid legges til grunn at germansk etnisitet også forutsetter samkvem med grupper som hadde en annen etnisk tilhørighet – i praksis først og fremst samene. Men det lar seg også tenke en større etnisk diversitet enn det denne dualismen innebærer. Tanken her er at grupper med forskjellig økonomi og forskjellige trosforestillinger kan ha eksistert side om side også innen en overordnet germansk etnisk kontekst. I tillegg til det befolkningselementet som hadde *både* en "germansk" kultur og økonomi kan en tenke seg eksistensen av grupper som videreførte tradisjoner fra før den germanske jernalderkulturens introduksjon i Nord-Norge både hva angår økonomi og religion. Samene er vel det mest nærliggende eksemplet på en etnisitet som ofte er forstått som basert på en videreføring av steinaldertradisjoner (enten det nå medfører riktighet eller ei). Det må kunne tenkes at også andre grupperinger enn samene kan ha videreført trekk fra steinalderkulturen.

Den kulturelle homogeniteten en har sett for seg i jernalderens germanske bosetning, har også resultert i at det religiøse har vært lite problematisert i en spesifikt nordnorsk kontekst, og ihvertfall ikke i en *eldre jernalders* nordnorsk kontekst. Religiøse fortolkninger, i den grad de er blitt

gjort, har basert seg på historisk kjente forestillinger knyttet til jord, gård og slekt. I tråd med det som ble nevnt ovenfor vil det imidlertid her tas utgangspunkt i at de religiøse forestillingene i undersøkelsesområdet i e.ja. *ikke* nødvendigvis lar seg innordne den norrøne vikingtidsreligionen en kjenner fra sagalitteraturen i ett og alt. Det vil senere argumenteres for at gravskikken støtter opp under dette: selv om den i mangt holder seg innenfor rammene av den germanske materielle kulturen er der også aspekter ved den som kan tolkes som uttrykk for en annen økonomi og et annet verdensbilde enn det en tradisjonelt knytter til germansk jernalder: først og fremst plasseringen av gravene (kapittel 9), men også til en viss grad utforming og gravgods (kapittel 10).

*"Day dawns, and all those lives that lay hidden
asleep
Come forth and show themselves, mortally
manifest:
Night falls, and all are dissolved
Into the sleeping germ of life"
Bhagavad-Gita, kapittel 8*

5 Tverrkulturelle innfallsvinkler til religion (?)

Jeg ønsker i denne avhandlingen, av årsaker nevnt tidligere, å benytte meg av noen mer generelle innfallsvinkler til religion og gravskikk. Den "religionsfenomenologiske" metoden baserer seg i stor utstrekning på arbeidene til religionshistorikeren Mircea Eliade. Siden hans arbeide vil bli tillagt en del vekt i senere deler av avhandlingen, og siden han innen religionsvitenskapen er relativt kontroversiell, vil jeg gå noe i detalj herom. Jeg vil skissere noen grunntrekk fra hans arbeider – momenter jeg ønsker å bruke siden i avhandlingen – samt behandle noe av den kritikken som har vært rettet mot ham. Jeg vil også (delvis på bakgrunn av kritikken mot Eliade) komme med noen betraktninger omkring forholdet mellom økologi og religion. Jeg vil også gå noe inn på ritualer generelt og s.k. 'rites de passage' spesielt, siden jeg senere vil legge til grunn at gravskikk må forstås som knyttet til rituell utøvelse.

5.1 Eliades religionsfenomenologi

5.1.1 Det hellige og det profane

Det hellige er naturligvis et sentralt begrep for religionshistorikeren Eliade. Det hellige er motsatsen til det profane, og utgjør det "virkelige" for det førmoderne mennesket, mens det profane er av underordnet betydning (Eliade 1959:10; Rennie 1998:33):

"[...] the sacred is equivalent to a power, and in the last analysis, to reality [...] The polarity sacred-profane is often expressed as an opposition between real and unreal or pseudoreal [...] Thus it is easy to understand that religious man deeply desires to be, to participate in reality, to be saturated with power" (Eliade 1959:12-13; original kursivering).

Det førmoderne mennesket søker derfor å befinne seg i en hellige kontekst – både i tid og rom – så langt som mulig, fordi det vil ta del i det virkelige heller enn den profane "skinnvirkeligheten".

Det hellige annammes ikke direkte, men mennesket blir oppmerksom på det hellige gjennom at det manifesterer seg som noe grunnleggende forskjellig¹ i forhold til det profane. Mennesket har således tilgang til det hellige i en indirekte form gjennom dets fremtreden i naturen – såkalte (natur-) "hierofanier" (Eliade 1959:9,11; Ore 1998:173). Det hellige vil således kunne være oppfattet

---

¹ "Ganz andere" er begrepet Eliade benytter, hentet fra religionshistorikeren Rudolf Otto (se Eliade 1959:8-10).

som en strømning underliggende alle aspekter ved dagliglivet, men som kommer til overflaten ved spesielle tidspunkt, steder og begivenheter (f.eks. ved begravelsesritualer) som Gabriel Cooney (1994:33) observerer. Begrepet "hierofani"¹ betyr rett og slett at noe hellig manifesterer seg for menneskene (Eliade 1959:11). Hierofanier er således i prinsippet ethvert element i menneskers erfaring som blir oppfattet som en åpenbaring av det hellige (Rennie 1996:15). Om en stein således skulle bli oppfattet som hellig, så er det selvsagt ikke steinen *qua* stein som blir behandlet med ærefrykt, men steinen som manifestasjon av det hellige i kraft av dens utforming eller opphav (Eliade 1959:12, 1991 [1949]:4). All natur kan på samme vis utgjøre hierofanier, også kosmos i sin helhet (Eliade 1959:12).

5.1.2 Hellig rom: *axis mundi*, kosmos og kaos

Opposisjonen hellig/profan manifesterer seg bl.a. i rom. Rommet er ikke homogent og sammenhengende, men har brudd og diskontinuitet i seg (jfr. kapittel 9.2.2). Noen deler av rommet skiller seg således ut fra resten, og manifesterer seg dermed for mennesket som hellige steder. Hellige steder lar seg også aktivt *skilles* ut (uten at dette nødvendigvis betyr at det er menneskene selv som velger fritt²). De hellige stedene åpner for kontakt med det hinside og kommunikasjon med gudene, og konstruksjonen eller organiseringen av hellig rom organiserer verden etter den kosmologiske modellen for verdens skapelse, hvor det kaotiske og fremmede skilles fra det kjente og ordnede – som f.eks. i forbindelse med den romlige organiseringen av jernaldergården. (Allen 2002:168; Eliade 1959:20,26-30,91).

Mennesker kan ikke leve i kaos, og har behov for å eksistere innen et *kosmos*³: et totalt og organisert verdensbilde. Enhver ordning av kaos – m.a.o. enhver skapelse – har sin paradigmatisk modell i gudenes skapelse av verden: "[E]very construction or fabrication has the cosmogony as paradigmatic model. The creation of the world becomes the archetype of every creative human gesture, whatever its plane of reference may be" (Eliade 1959:45; original kursivering). Når mennesker f.eks. bosetter seg et nytt sted, så må stedet således "skapes" (dvs. ordnes) ved å reproducere den kosmologiske skapelsesaktens strukturer og former. Stedet sakraliseres også, siden skapelsesakten knyttes til gudenes opprinnelige skapelsesakt (Eliade 1959:30-34,44,65, 1991 [1949]:9-11,18).

---

¹ "[...] from Greek *hierō-*, "sacred", and *phainein*, "to show" (Allen 2002:74).

² Tenk f.eks. på hvordan landnåmsmennene, da de kom i Islandske farvann, lempet høysetestolpene overbord for så å bosette seg der de drev iland!

³ "[...] the world or universe regarded as an orderly, harmonious whole or system. "Cosmos" here is distinguished from "chaos" (Allen 2002:103).

Det udyrkede, ubebodde eller ukjente landet korresponderer kosmologisk med kaoset før verden ble skapt, med det udifferensierte og formløse. Ingenting kan skapes her uten et fast punkt å orientere seg fra, og hellige steder utgjør slike punkter. Disse kosmologiske sentra - "fix-punkter" - i det omkringliggende profane landskapet er utgangspunkt for organiseringen av landskapet (Allen 2002:168; Eliade 1959:21-23,31, 1991 [1949]:9-10).

"If the world is to be lived in, it must be founded - and no world can come to birth in the chaos of the homogeneity and relativity of profane space. The discovery or projection of a fixed point - the center - is equivalent to the creation of the world" (Eliade 1959:22; original kursivering).

Det helliges fremtreden i rommet skaper slik et fast punkt i det flytende og formløse kaoset som det profane rommet utgjør, og slike hierofanier er derfor direkte tilsvarende den kosmologiske skapelsen (Eliade 1959:63). Når det hellige manifesteres i et slikt sentrum skapes en åpning fra denne verden og opp til himmelen og ned til underverdenen. Kommunikasjonen mellom disse tre nivåene uttrykkes ofte symbolsk ved hjelp av en søyle som forbinder og holder oppe himmelen og jorden, og som har sin basis i underverdenen. Rundt denne akse - *axis mundi* - ligger den bebodde verden, og stedet vil derfor oppfattes som verdens "navle" og midtpunkt, og derfor som det helliges viktigste manifestasjon (Allen 2002:169; Eliade 1959:36-37,63, 1991 [1949]:12-13,17).

Mennesker forsøker å leve så nært "verdens midtpunkt" som mulig, slik at kommunikasjonslinjen med det hinsidige er åpen hele tiden. Dette gjøres bl.a. ved å gjøre også hjemmet til et sentrum etter kosmologisk modell (Eliade 1959:43,64-65,91,172). "[H]ouses are held to be at the Center of the World and, on the microcosmic scale, to reproduce the universe" (Eliade 1959:43). Slik hele kosmos tenkes å være skapt fra et sentrum og utfolder seg derfra - derav *axis mundi* som "navle" - blir også menneskenes (lokale) verden etablert med utgangspunkt i et sentrum hvorfra den kan bre seg utover. Slik skaper mennesket sitt (mikro-)kosmos; kaos blir ordnet til kosmos, og dette kosmoset blir helliggjort ettersom modellen for ordningen er gudenes skapelse av verden (Eliade 1959:45,65, 1991 [1949]:18).

At dette medfører svært mange "navler" og akser omkring hvilke verden tenkes organisert er åpenbart, men representerer ikke nødvendigvis noe selvmotsigende i en religiøs kontekst siden det ikke er

"[...] a matter of geometrical space, but of an existential and sacred space that has an entirely different structure, that admits of an infinite number of breaks [mellom de kosmologiske planene] and hence is capable of an infinite number of communications with the transcendent" (Eliade 1959:57).

Ethvert hellig sted samsvarer således med "verdens sentrum", akkurat slik *tiden* i ethvert rituale samsvarer med den mytiske tiden da verden ble skapt (Eliade 1991 [1949]:20-21,36) (se neste kapittel). Konkrete symboler for, og manifestasjoner av, *axis mundi* vil ofte være søyler, stiger, trær og fjell, som direkte uttrykker koblingen mellom himmel, jord og underverden (Allen

2002:169; Eliade 1959:37-38). Innen jernalderens gårdssamfunn er det nærliggende å oppfatte gårdstunet som et slikt kosmologisk sentrum: parallellt med Yggdrasil som axis mundi på et "makro-nivå" oppfattet menneskene gårdene som lokale sentra, rundt hvilke verden var organisert (Gurevich 1985:47). Jeg vil i kapittel 9 argumentere for at også *øyer og holmer* vil kunne oppfattes som slike kosmologiske sentra.

5.1.3 Hellig tid: "the myth of the eternal return"

Ikke bare organiseringen av landskapet er knyttet til religiøse forestillinger og forbilleder: *All* menneskelig aktivitet i førmoderne samfunn er modellert etter guddommelige forbilleder, både ritualer (Eliade 1991 [1949]:21-27) og tilsynelatende profane aktiviteter som jakt, fiske, jordbruk, spill, konflikter og seksualitet (Eliade 1991 [1949]:27-34). Eliade fremholder at den religiøse "nostalgien" en ser i dette, behovet for å etterligne gudenes handlinger og verden, er et resultat av ønsket om å bebo et rent og hellig kosmos, slik det var da det nettopp var blitt skapt av gudene i urtiden. *Hellig tid* er et direkte uttrykk for denne lengselen (Eliade 1959:65; se også Gurevich 1985:kap.IV). Det førvitenskapelige mennesket levde nemlig innen to former for tid samtidig, en hellig og en profan. Sistnevnte er den vanlige tiden, definert av begivenhetenes irreversible gang. Eliade fremholder at den "sakrale tiden", derimot, er sirkulær og reversibel. Dette er den siden den per definisjon er den mytiske urtiden gjort nåtidig¹ – reaktualisert – gjennom ritualer og festivaler. Dette er kjernen i hans bok *The Myth of the Eternal Return* fra 1949 (se også Eliade 1959:68-70; Rennie 1996:78; jfr. Gurevich 1985:29-33).

Eliade fremholder at myter forklarer hvordan kosmos ble skapt eller "ordnet" av gudene og makter i urtiden. Myten forklarer og beskriver begivenheter i urtiden, hvordan en ny kosmisk situasjon eller enkeltbestanddel (alt fra planteslag til menneskelige institusjoner) av verden oppsto. Mytene er således forklaringer på hvordan ting ble skapt og deres funksjon er å fastsette modeller for alle ritualer og alle viktige menneskelige aktiviteter, hevder Eliade (1959:95-98). Den kosmogenetiske tiden som mytene beskriver er den altoverskyggende hellige manifestasjonen, det paradigmatisk bildet på overflod av styrke, energi og kreativitet. Mennesket søker å være ved kilden til denne ur-skapelsen, ikke bare gjennom å modellere verden etter kosmologiske forbilleder, men også *i tid*. Ved å "reintrodusere" den hellige tiden blir menneskene samtidige med gudene og verden fremtrer igjen som sterk, frisk og ren slik den var det da den var ny, og menneskenes "synder" og feilskjær annulleres (Eliade 1959:80,91-94,105, 1991 [1949]:54; se også Gurevich 1985:98).

---

¹ "[...] a primordial mythical time made present" (Eliade 1959:68)

Reetableringen og reaktualiseringen av den kosmogenetiske urtiden skjer ved å rituelt gjenta den hellige modellen for skapelse. Ved å gjenskape urtiden, regenereres også tiden, den begynner på nytt. Urtiden, som modell for all kreativitet, reaktualiseres og repeteres derfor hver gang mennesket skaper noe, f.eks. sin "egen verden" (territoriet eller gården). Dette blir i sin tur en egen "urtid" som blir rituelt repetert med jevne mellomrom, fremdeles med gudenes skapelse av verden som modell (Eliade 1959:77,81,85,97-98,105; 1991 [1949]:76; Gurevich 1985:98; Rennie 1996:69-70,81).

Oppkomsten av liv er det sentrale mysteriet for det førvitenskapelige mennesket. Rytmene i naturen utgjør en nærliggende fortolkningsramme, siden kosmos også er en "levende organisme" som fornyer seg med jevne mellomrom (hvert år, hver måned og hvert døgn) (Eliade 1959:147-148, 1991 [1949]:52; se også Gurevich 1985:98). Eliade nevner spesielt at månens faser, dens "fødsel", "død" og "gjenoppstandelse", ofte virker som en forklaringsmodell for eksistensen til både kosmos og mennesket. Månens syklus demonstrerer først og fremst at døden (både individets død og "verdens undergang") ikke er endelig, men etterfølges av nytt liv (Eliade 1959:156-157, 1991 [1949]:86-87) (se også kap.5.2):

"[...] lunar symbolism [...] enabled man to relate and connect such heterogenous things as: birth, becoming, death, and resurrection; the waters, plants, woman, fecundity, and immortality; the cosmic darkness, prenatal existence, and life after death, followed by a rebirth of lunar type ("light coming out of darkness")" (Eliade 1959:156).

Det er derfor ikke overraskende at det oppstår forestillinger om at døden ikke er endelig, men at den utgjør neste ledd i en syklisk repetisjon ("den evige gjenkomst") av fødsel – død – gjenfødsel, samt at døden dermed faktisk er *nødvendig* for å sikre regenereringen av nytt liv¹ (Eliade 1959:196-197; 1991 [1949]:87-89).

5.1.4 Symbolikk knyttet til vann og hav

Det hellige åpenbares således gjennom strukturer i den naturlige verden (Eliade 1959:117-118), og en viss universell struktur tenkes derfor å opptre hva angår symbolikk (for motforestillinger, se neste kapittel!). Spesielt er det, som demonstrert ovenfor, rytmene i naturen som vil være et universelt utgangspunkt for religiøse forestillinger (Eliade 1959:136-137). Eliade skisserer også en fast struktur i forbindelse med *akvatisk* symbolisme, som av åpenbare grunner vil være interessant i forbindelse med gravholmene.

---

¹ Disse tankene er selvsagt beslektet med/inspirert av (sir) J.G. Frazers nå diskrediterte tanker om "[...]the death and resurrection of a god or divine king who symbolized and secured the fertility of the land and the well-being of the people" (Bell 1997:5), som fremsatt i *The Golden Bough*.

Vann synes i de fleste tilfeller å ha vært tenkt eksisterende før verden (kosmos) ble skapt. Eliade fremholder at dette er pga. vannets iboende uformelige og homogene karakter. Vannet symboliserer derfor det som går forut for enhver skapelse, det formløse og udifferensierte som kosmos trer frem fra. Det arketypiske bildet på dette er øyen som plutselig manifesterer seg midt i vannet. Som utgangspunkt for kosmos, symboliserer vannet alle eksisterende tings utgangspunkt, siden enhver eksisterende ting tenkes skapt etter modell av kosmos (jfr. ovenfor) (Eliade 1959:129-131).

Siden tiden tenkes å være syklisk, så er vannet også enhver tings endestasjon. Det går ikke bare forut for og genererer, men etterfølger, reabsorberer og utsletter også enhver eksistens.

"[...] both on the cosmological and the anthropological planes immersion in the waters is equivalent not to a final extinction but to a temporary reincorporation into the indistinct, followed by a new creation, a new life [...]" (Eliade 1959:130-131).

Når noe trer frem fra vannet så gjentas den kosmogenetiske manifesteringen av form, og når noe senkes tilbake i vannet så tilsvarer dette en (midlertidig) oppløsning av formen. Vannsymbolikken impliserer dermed både liv, død og regenerering, og kan knyttes til forestillingen om at mennesket lever, dør og blir født på ny (Eliade 1959:130-131; se også Opedal 1997:91). Eksempler på dødsriker avgrenset av vann, hav og elver er – ikke overraskende – utallige (se van Gennepe (1999 [1909]:107-108).

5.1.5 Problemer med Eliades arbeider

Eliade er, som nevnt, langtfra ukontroversiell som religionshistoriker: "to at least half of today's historians of religion he embodies the discipline; to the other half he is anathema" (Ivan Strenski sitert i Rennie 1996:1). Eliades bidrag til religionshistorien er blitt kritisert på en rekke områder; noe av kritikken kan synes å være ufundert og misforstått, men der er også endel alvorlige innvendinger som reises.

Av den første – og noe urimelige – typen innvendinger mot Eliade, er anklagen om at han skulle ha en "skjult teologisk agenda". Bakgrunnen for dette er Eliades definisjon av det hellige som "det virkelige" (jfr. ovenfor). Dette kan tilsynelatende virke som en standpunkttagen hva angår det helliges *ontologiske* realitet (Allen 2002:70-71; Rennie 1996:121-122), men som M.L.Ricketts skriver: "Eliade would deny this. All he means [...] is that *for the believer*, that which is sacred *for him* is the Real, the True, the meaningful in an absolute sense" (sitert i Rennie 1996:121-122, original kursivering). Det er dermed menneskers *forestilling* om det hellige som det virkelige Eliade tar for seg, ikke spørsmålet om hvorvidt det hellige rent faktisk har en eksistens uavhengig av mennesket. Det er *oppfatningen* av noe som hellig som i denne sammenhengen faktisk gjør det hellig. Spørsmålet om det helliges eventuelle eksistens uavhengig av mennesket er således i

prinsippet irrelevant så lenge det er det religiøse uttrykk og menneskenes oppfatning av det religiøse som studeres¹ (Allen 2002:70; Eliade 1959:12; Rennie 1996:19,79,191-192,204,207).

Av mer alvorlig art er kritikken som er rettet mot Eliade fordi han tar det for gitt at det finnes et universelt system for symboler. Symbolisme er imidlertid kulturbetinget, og symboler vil ofte være arbitrære i forhold til deres meningsinnhold (Dommasnes 2001:32,40). Hodder eksemplifiserer dette ved å påpeke at "[...] there is no intrinsic religious significance in two pieces of wood nailed together in the form of a cross" (Hodder 1992:14), selv om meningsinnholdet vil være klart for de som tilhører den kristne kultursfæren. Meningsinnholdet til et objekt er således ikke gitt, men skapes av konteksten (Skre 2001b:28). Eliade betoner derimot det universelle i forbindelse med religiøs symbolikk. Religion defineres som strukturer i den menneskelige bevissthet. Som følge av dette fokuset på det tverrkulturelle og almenmenneskelige, nedtones selvsagt eventuelle kulturelle forskjeller (Görman 1989:31-32; Ore 1998:174, 188). Sosialantropologene Richard Huntington og Peter Metcalf (1991 [1979]:37-38,74) går god for en viss slik "psychic unity of mankind", og medgir at der *er* assosiasjoner og metaforer som stadig går igjen i forskjellige kulturer. De fremholder likevel at symbolikk ikke blir mer enn kvasiuniversell, og refererer en rekke eksempler på symbolisme som utelukkende har historisk/kulturellt spesifikk relevanse (Huntington og Metcalf 1991 [1979]:10,74-75).

Konsekvensen av Eliades fremgangsmåte blir åpenbart et svært ahistorisk syn på religion, hvor det universelle og tverrkulturelle betones på bekostning av det historisk partikulære. Ved å eklektisk plukke "her og der", ignorerer Eliade forskjeller og det kulturelt og historisk spesifikke (Allen 2002:6,225-231,243; Ore 1998:188). Eliade, som tar utgangspunkt i alt fra oldtidens mesopotamiere til indere og kinesere (Eliade 1959:15) i sitt religionsvitenskapelige arbeid, er imidlertid klar over motforestillingene dette gir opphav til:

"From the historico-cultural point of view, such a juxtaposition of religious data pertaining to peoples so far removed in time and space is not without some danger. [...] man's reactions to nature are often conditioned by his culture and hence, finally, by history. But the important thing for our purpose is to bring out the *specific characteristics of the religious experience*, rather than to show its numerous variations and the differences caused by history" (Eliade 1959:16; min kursivering).

Det er således ikke de historisk definerte detaljene, men de dypere "transhistoriske", atemporale mytiske og religiøse strukturene som er Eliades anliggende, som Douglas Allen (2002:243-245) påpeker. Den religiøse erfaringen er fundamentalt den samme, men gis forskjellig uttrykk, som Eliade skriver (1959:62, se også Allen 2002:259-260).

---

¹ Forfatteren av denne avhandlingen er, for ordens skyld, kompromissløs materialist. *Écrasez l'infâme!*

Det er således ikke variasjonen (som han på ingen måter benekter) i den religiøse forståelsen Eliade beskjeftiger seg med, men det som faktisk *er* felles for førmoderne¹ menneskers religion (Eliade 1959:62-63). At der således er grunnleggende fellestrekk i all førmoderne religionsutøvelse betyr også at visse mønstre faktisk burde gå igjen i den konkrete symbolikken i forbindelse med de sentrale konseptene i religionsfenomenologien, selv om disse mønstrene ikke er av noen lovmessig art. Symbolikk som knytter døden til *axis mundi*, fruktbarhet og regenerering av liv, kosmos og tid synes faktisk ofte (dog langt fra bestandig) å observeres i forbindelse med gravskikk (se Bloch og Parry 1982a, 1982b:9-15; Huntington og Metcalf 1991 [1979]:33,38), og kan dermed sies å være et eksempel på et slikt "kvasiuniverselt" forhold.

Avslutningsvis må anvendelsen av Eliade i arkeologi nevnes. Jens Peter Schjødt uttaler at den komparative religionsvitenskapen, og særlig Eliades arbeider, ofte er blitt anvendt i arkeologien med utilstrekkelig forståelse for kompleksiteten i relasjonen mellom det materielle uttrykk og de religiøse forestillinger som knytter seg til dette (Schjødt 1989:21-25). Det følger av det som er skrevet ovenfor om symbolers arbitrære og kulturbetingede art at Schjødt (1989:24) har et poeng når han skriver at *parallel morfologi* således ikke nødvendigvis betyr *parallel semantikk* i to forskjellige kulturer. For det første; selv om en på et overordnet nivå går god for Eliades generaliseringer omkring symbolske strukturer i den religiøse forståelsen til førmoderne mennesker, så vil disse strukturene kunne komme til uttrykk som konkrete symboler på svært kulturspesifikt vis. En kan eksempelvis se organiseringen av den norrøne bosetningen – omkring et "tuntre", med innmark avgrenset fra den ville utmarken – som uttrykk for en *axis mundi*-symbolikk, et ønske om å oppholde seg i nærheten av det hellige og det (etter kosmologisk modell) ordnede. Dette betyr likevel ikke at forestillingene omkring "verdens sentrum" alltid ville gi seg utslag i denne konkrete symbolikken (den spesifikke organiseringen av hus og terreng). For det andre er det grunn til å være forsiktig med å oppfatte ritualet og rituell symbolikk som sekundær i forhold til religiøse forestillinger, slik Eliade gjør (se kap. 5.3.1).

Görman påpeker derfor med god grunn at svakhetene ved den religionsfenomenologiske metoden gjør at eventuelle konklusjoner trukket ved hjelp av den blir vage og generelle (Görman 1989:31-32). Det må nødvendigvis bli slik, all den tid de universelle kvalitetene ved menneskets eksistensielle situasjon ikke utelukker kulturelt betinget variasjon i menneskenes religiøse/rituelle adferd og dertilhørende konkrete symbolbruk slik den fremtrer i det arkeologiske materialet. Dette utelukker etter min mening likevel ikke en anvendelse av metoden: vage og generelle konklusjoner vedrørende eldre jernalders religion må være bedre enn total uvitenhet. For å

---

¹ Til en viss grad hevder Eliade at det han har identifisert som universelle strukturer i religion også gjenfinnes i adferden til moderne, sekulariserte mennesker, jfr. Eliade 1959:201-213.

komme nærmere inn på eventuelle (kvasi-)universelle religiøse strukturer, vil jeg i det følgende også vurdere de økologiske forholdenes innflytelse på religion.

5.2 Religion og økologi i nordlige områder

5.2.1 Religionsøkologisk metode

Tradisjonelt er naturforholdene blitt betraktet som fullstendig irrelevante i forbindelse med religion (Hultkrantz 1985:85-86). Hensyn bør imidlertid kanskje, som allerede antydnet, tas til forskjeller i naturmiljø og økonomi om en ønsker å komme noe nærmere inn på fortidig religion i undersøkelsesområdet enn det de historiske kildene eller de krysskulturelle perspektivene nevnt tidligere i dette kapittelet tillater. Den "religionsøkologiske" metoden, initiert av Åke Hultkrantz, baserer seg nettopp på premisset om at religiøse ideer er påvirket av de materielle eller økologiske¹ forholdene menneskene lever under. Like økologiske betingelser og tekniske forutsetninger vil i henhold til denne tankegangen tendere til å gi opphav til visse mønstre i religion (Görman 1989:32-33; Hultkrantz 1994:348).

Målsetningen til religionsøkologien er derfor å belyse integreringen av religion og miljø, med det formål å skulle skille ut forskjellige religionstyper på bakgrunn av likheter i deres miljømessige forutsetninger (Hultkrantz 1985:83, 86-87, 1994:349). Fokus ligger følgelig på mønstre og strukturer i religion, snarere enn på spesifikke religiøse ideer og ritualer (Hultkrantz 1994:349). Dette er likevel, i følge Hultkrantz, ikke å forstå som noen form for økologisk determinisme:

"[...] the environment offers materials, associations, and perspectives which may influence a people, but it does not automatically impose itself on a culture [...]. A society's use of its environment expresses, rather than causes, its cultural ideas and activities" (Hultkrantz 1994:348).

Hultkrantz eksemplifiserer økologiske forholdes påvirkning av religion ved hjelp av samene. Samene var (og er) spredt over et stort område med skiftende naturforhold; subtyper av samisk religion utviklet seg derfor alt etter hvilke behov som måtte ivaretas (Hultkrantz 1994:366-367).

Hultkrantz fremholder at det bare er religionen til "primitive" kulturer, med relativt usofistikert teknologi og stor utsatthet for naturforholdene som kan bli betraktet med utgangspunkt i religionsøkologi² (Hultkrantz 1985:87, 1994:349). Det harde klimaet i arktiske områder må tenkes å influere ekstra sterkt på religionsformen (Hultkrantz 1994:348).

I sirkumpolare samfunn finner en ofte svært like forestillinger knyttet til død og gjenfødelse (Spevakovsky 1994:108). Disse forestillingene kan sannsynligvis knyttes til naturens sesongvise

---

¹ Økologi forstått som klima, natur og ervervsform.

² "Whenever ecology of religion is applied to the social milieu of higher civilisations it is really a matter of sociology, not ecology" (Hultkrantz 1985:87).

”død” og ”gjenoppstandelse”, som selvsagt var fundamental i forbindelse med menneskenes erverv (Spevakovsky 1994:108). Religionen til jeger/samlere i polarområdene vil åpenbart kunne være sterkt knyttet til deres avhengighet av land- og sjøpattedyr. De økologiske forutsetningene, her dyrenes sesonvise migrasjoner, vil dermed gjerne gi opphav til kosmologiske forestillinger av syklisk art (Kakeya 1994:247). Også Aron Gurevich (1985:97-98) har påpekt at den sykliske organiseringen av tid var et resultat av de observerte rytme i naturen. For Inuitenes del er også viktigheten av solen, månen og årstidene for de religiøse forestillingene påpekt (Saladin d’Anglure 1994). I religiøs sammenheng er ofte solens betydning blitt fremhevet på månens bekostning (Saladin d’Anglure 1994:206-207). I arktiske strøk har en imidlertid ikke bare midnattsol om sommeren, men også ”middagsmåne” om vinteren (Saladin d’Anglure 1994:190). Denne åpenbare motsetningen mellom sol og måne knyttes til prinsippet om dualistiske motsetninger som organiserer verden, såsom orden og kaos, fødsel og død etc., og et syklisk syn på rom/tid (Saladin d’Anglure 1994:207).

Fokus ligger, som hos Eliade, på mønstre og strukturer i religion, snarere enn på spesifikke religiøse ideer og ritualer. Der er likevel ingen absolutt korrelasjon mellom økologi og religion, bare en omtrentlig sammenheng mellom miljø og religiøse strukturer (Hultkrantz 1985:87). Tradisjonelt forankrede religiøse forestillinger, som f.eks. konkrete tanker om sjelens eller gudenes beskaffenhet, myter og ritualer er dermed sjelden knyttet til økologi (Hultkrantz 1985:87, 1994:348). De religiøse mønstre og strukturer som faktisk går igjen i nordlige områder kan imidlertid knyttes opp mot aspekter ved Eliades arbeid som ble nevnt i kapittel 5.1 ovenfor. For Inuitene skal midtvinters ha vært den mest kritiske tiden på året; solen var borte og naturen ”død”. De gjenskapte da rituelt verdens fødsel for å fornye båndene med de viktigste kreftene i universet (Saladin d’Anglure 1994:208-209). En ser her et eksempel på rituell gjenskapelse av verden, etter ”kosmogenetisk modell”, slik Eliade skisserte det. De sesongvise skiftningene i det nordlige miljøet, mellom sommer og vinter, sol og måne, lys og mørke, liv og død leder til et syklisk syn på verden. Repeteringen av de sesongvise skiftningene legger således grunnlaget for tanker om sjelens udødelighet og livets gjenoppstandelse (Irimoto 1994:426). Dette kan forstås som et uttrykk for de religiøse strukturene Eliade knyttet til ”the myth of the eternal return”.

5.2.2 Nord-Norge: religion og det maritime

De sesongvise skiftningene som er karakteristiske for de nordlige områdene, og som ledet til de religiøse mønstrene en nevnte ovenfor, er åpenbart også relevante i en nord-norsk sammenheng. Årstidenes rytme med mørketid og midnattsol, byttedyrs migrasjon og den tilsynelatende veksling mellom liv og død observert i naturen må kunne tenkes å bety at religiøse forestillinger (dvs. de

overordnede mønstre for disse) vil anta form av sykliske forestillinger av den typen Eliade beskrev.

Videre kan en kan vel neppe overvurdere *havets* livgivende funksjon som spiskammer for befolkningen i Nord-Norge. Uavhengig av hvilke tilpasningsformer som har vært dominerende (se kap. 4.2), så har utvilsomt fiskeri representert en attåtnæring eller sikkerhet om andre måter å livberge seg på skulle slå feil. På den annen side har havet også vært farlig; det er ikke uten grunn at å komme bort på havet nærmest har vært å oppfatte som den "klassiske" måten for nordlendinger å dø på. Det er liten grunn til å tro at ikke jernaldermenneskene også hadde erfaring med havets dødbringende kvaliteter, og således hatt et ambivalent forhold til et element i naturen som både drepte og ga liv. Det er nærliggende å tro at denne tilknytningen til havet vil gi seg utslag i spesielle religiøse mønstre. Vannet symboliserer ofte, som nevnt i kapittel 5.1, det som går forut for enhver skapelse, det formløse og udifferensierte som kosmos trer frem fra, men også det som det til sist reabsorberes i. Det impliserer dermed både liv, død og regenerering, og kan således knyttes til forestillingen om at mennesket lever, dør og blir født på ny. Det blir følgelig naturlig å anta en sammenheng mellom havet og religiøse forestillinger knyttet til død og gravskikk.

Som jeg vil komme tilbake til senere (kap.9) er det således nærliggende å tenke seg at havet kanskje var en "naturligere" referanseramme for de fleste nordlendingene enn den tilknytningen til jord som det oftest fokuseres på i forbindelse med norrøn religion (jfr. kapittel 4.4). Som fiskere/fangstmenn ville deres umiddelbare "revir", området de daglig utnyttet og betraktet som sitt, også være langt større enn det territoriet en bonde daglig virket i. Mens bondens daglig erfarte verden bare i begrenset grad strakte seg utenfor gården, vil en fiskers verden være betydelig større og inkorporere større landskapsrom (se kap.9.2). De religiøse implikasjonene av dette, i tråd med Eliade ovenfor, er selvsagt at "verdens sentrum" – *axis mundi* – for en bondes vedkommende naturlig vil være å finne på gården, mens det for en fisker kunne tenkes å ville være i sentrum for territoriet/havområdet han brukte.

Både generelle religionsvitenskapelige betraktninger, og de erfaringer som menneskene må ha hatt med et element som de daglig hadde sitt virke i, leder dermed til en mistanke om at havet må ha hatt en stor religiøs betydning for menneskene på kysten av Nord-Norge. Om gravskikken er bestemt av religiøse forestillinger (se kap.6) er det grunn til å tro at den her vil kunne være knyttet til en slik "akvatisk symbolikk", relatert til et syklisk syn på liv og kosmos.

5.3 Ritualer

5.3.1 Ritualer

Ritualer er fastlagte mønstre av kollektiv handling som er knyttet til bestemte tider, hendelser eller sted, og som i liten grad varierer fra gang til gang. Denne formaliteten gjør ritualene lite avhengige av de individuelle utøvernes fortolkning av det de gjør; det er i stor grad gjennomføringen av ritualet på korrekt vis, dvs. slik tradisjonen krever, som gir det mening (Rønnow og Døving u.å.¹). Viktigheten av at ritualer utføres på foreskrevet vis lar seg bevitne i ritualene knyttet til gravskikk:

"For some peoples, only ritual burial confirms death; he who is not buried according to custom is not dead. Elsewhere a death is not considered valid until after the funerary ceremonies have been performed, or until the soul of the dead person has been ritually conducted to its new dwelling in the other world and there been accepted by the community of the dead" (Eliade 1959:185).

Selv om utøverne ikke nødvendigvis kan gjøre rede for hva handlingene de utfører symboliserer, så betyr ikke dette at ritualet er uten innhold, eller at dette innholdet er uvesentlig. Ritualer er symbolske handlinger eller sekvenser av handlinger hvor meningen er knyttet til den religiøse virkelighetsoppfatningen, og hvor utførelsen av dem bekrefter og opprettholder det religiøse verdensbilledet (selvsagt uten at det symbolske innholdet trenger å være forstått av den grunn) (Opedal 1997:90; Rønnow og Døving u.å.):

"By institutionalizing certain practices and beliefs (songs, dances, myths etc.), cyclical repetition takes the world out of history and out of time. What has become ritualized cannot be questioned; 'belief' does not exist in primitive social organization" (Kristiansen 1987:77).

Eliade ga, i sitt arbeide, mytene og symbolene primær rang i forhold til ritualene. Disse ble oppfattet som en slags sekundær omarbeiding av, og uttrykk for, mytene (Bell 1997:10-11). Opedal gir uttrykk for at myte og ritual er to sider av samme sak: "[...] myte er motstykket til ritual [...] Mytene "sier" i ord det ritualene "sier" i handling" (Opedal 1997:90). Det er imidlertid grunn til å tro at ritualer ikke *nødvendigvis* reflekterer den religiøse virkelighetsoppfatningen på noe slikt én-til-én vis. Spørsmålet om hva som kom først, myten eller ritualet, er et spørsmål av "høna eller egget"-typen: ingen av delene er primær i forhold til den andre. Forholdet mellom myte og ritual kan også være av flere forskjellige slag (Bell 1997:8). Det er følgelig grunn til å ta seg noe ivare for å skulle lese religion *for* direkte ut av (i vårt tilfelle: de materielle restene etter) ritualer.

Flere typer av ritualer identifiseres innenfor religionsfenomenologien: *offer*, *periodiske ritualer* og *overgangsritualer* (Rønnow og Døving u.å.). Den sistnevnte typen er mest åpenbart relevant i forbindelse med gravskikk. Den tjener, som vi skal se, som et godt eksempel på at ritualene har en sosial funksjon og ikke bare er refleks av religiøse forestillinger.

---

¹ Opplysninger hentet fra nettsiden <http://www.hf.uio.no/iks/ariadne/Religionshistorie/Fenomen/Riter/ritualer>.

5.3.2 Rites de passage

Individet befinner seg ifølge Arnold van Gennep – som først systematisk beskrev fenomenet overgangsritualer – i forskjellige ”rom” i samfunnet, både synkront og suksessivt. For å bevege seg fra det ene til det andre rommet, og slik forenes med de menneskene som hører hjemme der, må individet gjennomgå visse ritualer hvor igjennom samfunnets kosmologi konsentreres og formidles (van Gennep 1999 [1909]:127; Tsigaridas 1996:10). Overgangsritualer er et almenmenneskelig fenomen: De kan ”iagttages over hele jorden og i alle kulturer” (Schjødt 1994:113). De er forskjellige i form fra kultur til kultur, men bestandig like i innhold (van Gennep 1999 [1909]:127).

Overgangsritualene ledsager ethvert skifte av sted, sosial posisjon, sivilstatus, alder eller tilstand. De både *indikerer* og *utgjør* denne overgangen fra den ene til den andre tilstanden eller statusen (Schjødt 1994:113-114; Turner 1999 [1964]:131). Eksempelvis kan et barns inntreden i de ”ordentlige” menneskenes rekke være betinget av korrekt utførte ritualer:

”When a child is born, he has only a physical existence; he is not yet recognized by his family nor accepted by the community. It is the rites performed immediately after birth that give the infant the status of a true ”living person”; it is only by virtue of those rites that he is incorporated into the community of the living” (Eliade 1959:184-185).

Overgangen fra en tilstand til en annen vil si at en forlater sitt tidligere liv og starter et nytt (van Gennep 1999 [1909]:123). Ved hver overgang til en ny status, ”an old self perishes, as it were, and a new one is born”, som Huntington og Metcalf (1991 [1979]:30) skriver. Dette forholdet understrekes gjennom en tredelt sekvensiell struktur bestående av separate faser for adskillelse fra en status (i forbindelse med gravskikk: dette livet) - *initialfasen*, dernest selve overgangen - *liminalfasen*, og til sist inkorporering i en ny status (det neste livet) – *finalfasen*. De dertilhørende ritualer er henholdsvis *rites de séparation*, *rites de marge* og *rites d'agrégation* (Bell 1997:36; van Gennep 1999 [1909]; Huntington og Metcalf 1991 [1979]:29-30; Schjødt 1994:114,116).

Adskillelsesfasen er kanskje den mest nærliggende å legge vekt på i forbindelse med gravskikk, men undersøkelser synes å vise at ritualene knyttet til avdødes separasjon fra dette livet oftest er færre og mindre utbroderte enn de som knytter seg til selve overgangen (Huntington og Metcalf 1991 [1979]:32). Denne liminalfasen har fundamentalt forskjellige egenskaper fra de tilstandene mennesket befinner seg i før eller etter overgangsritualene, og er en terskeltilstand hvor personen svever mellom to verdener og er ”betwixt and between” (van Gennep 1999 [1909]; Turner 1999 [1964]). Liminaliteten er en form for ingenmannsland som står i opposisjon til både den gamle og den nye statusen (Schjødt 1994:115). Individet som befinner seg i denne tilstanden fryktes, og betraktes ofte som urene siden de hverken hører hjemme ”her eller der”. De vil følgelig gjerne bli helt eller delvis sosialt og fysisk avsondret (Olsrud 1996:83; Turner 1999 [1964]:134-135). I

finalfasen inkorporeres individet i sin nye status eller status. I forbindelse med gravskikk blir den avdøde på dette stadiet, ved hjelp av de relevante ritualene, integrert i "den neste verden".

5.3.3 Ritualenes ideologiske funksjon: legitimering snarere enn overgang?

Flere forskere har påpekt ritualenes åpenbart viktige funksjon i etableringen og legitimeringen av status og maktforhold (se f.eks. Kristiansen 1987:77). Sosiologen Bourdieu setter også spørsmålstegn ved overgangsritualenes sosiale betydning.

Han påpeker at betoningen av den tidsmessige overgangen (f.eks. fra barn til voksen, og således skillet mellom de som har gjennomgått ritualet og de som ennå ikke har gjort det) tilslører en av ritens viktigste funksjoner, nemlig å skille de som går, har gått, eller skal gå gjennom ritualet fra de som *aldri* vil det (Bourdieu 1996 [1982]:27). Ritualet har selvsagt den funksjon at det skiller før og etter, det omskårede fra det ikke-omskårede barnet, eller alle ikke-omskårede barn fra de omskårede voksne. Med ritualene knyttet til omskjæring i det kabylske samfunnet som eksempel, fremholder Bourdieu (1996 [1982]:28) at det viktigste skillet likevel er det som blir trukket mellom de som er underlagt ritualet og de som ikke er det: "Analysen [...] viser det klart: Omskjæringen skiller en ung gutt ikke så mye fra barndommen hans, eller fra yngre gutter, men fra kvinner og kvinnes verden" (Bourdieu 1996 [1982]:28).

Ritualene innstifter dermed en varig forskjell mellom de menneskene ritualene vedrører og de menneskene de ikke vedrører. Dette skjer ved at ritualet legitimerer og helliggjør den etablerte orden. En faktisk (i dette tilfelle biologisk) forskjell, som f.eks. kjønnsforskjellen, "vigsles" som en legitim sosial distinksjon som anerkjennes av både den som gjennomgår ritualet og andre (Bourdieu 1996 [1982]:27-29). Det virker dermed til også å forhindre fratredelse ("frafall"), de berørte blir mindre tilbøyelige til å overtre grensen mellom den gruppen de tilhører i kraft av å ha gjennomgått ritualet og den gruppen som ikke er underlagt det (Bourdieu 1996 [1982]:32-33). Sagt på enklere vis: ritualer er en vesentlig del av etableringen av tilhørighet, identitet og samhold innenfor religiøse grupper. Gjennom ritualene understrekes felleskap og bevisstheten om det religiøse felleskapet, individet identifiserer seg gjennom ritualet med gruppen og dens målsetninger (Rønnow og Døving u.å.). Ritualene må således tenkes å ha et stort potensiale i forbindelse med hevding av etnisitet.

Maurice Bloch og Jonathan Parry (1982b:6) fremholder likeledes at den sosiale orden kan betraktes som et resultat av ritualene, snarere enn omvendt. I tråd med det som ble skrevet om struktureringsteori i kapittel 3 vil jeg imidlertid hevde at en her helst har en vekselvirkning hvor ritualene er med på å opprettholde den sosiale orden, mens den sosiale orden i sin tur strukturerer ritualene.

5.4 Oppsummering

For å avhjelpe noen av ankepunktene mot en applisering av norrøn religion på undersøkelsesområdet har jeg skissert noen mer tverrkulturelle perspektiv på religion i dette kapitlet. Eliade fremholdt at der finnes en del krysskulturelle strukturer i menneskets bevissthet knyttet til religion. Kritikkk har vært reist mot dette, og det er åpenbart at meget av symbolismen i forbindelse med religion er kulturspesifikk. Det vil likevel i det følgende legges til grunn at der *er* visse grunnleggende mønstre i menneskets religiøse erfaring, og at der likeledes finnes *noen* grunnleggende strukturer i det symbolske uttrykket. Dette gjelder særlig om en knytter religion til økologiske forhold. Det er vanskelig å være uenig i at en anvendelse av slike tverrkulturelle innfallsvinkler resulterer i vage og generelle konklusjoner på sitt beste. Men da det bildet en har av religion i eldre jernalder i utgangspunktet er ekstremt mangelfullt, mener jeg at vage og generelle konklusjoner likevel kan forsvares i det følgende.

Ritualer er symbolske handlinger, gjennomført etter tradisjonelle forbilleder, hvor meningen er knyttet til den religiøse virkelighetsoppfatningen. Ritualene har imidlertid også sosiale funksjoner. Overgangsritualer ledsager ethvert skifte av status eller tilstand, og både indikerer og utgjør denne overgangen. I forbindelse med gravritualer synes spesielt "liminalfasen" å være av en stor betydning. Overgangsritualer har også en viktig sosial funksjon i.o.m. at de skiller de som ritualen vedrører fra "de andre". Det har derfor en vesentlig funksjon ved etablering og vedlikehold av identitet.

"Archaeology is all about facts – if you want the truth, go next door to the philosophy department!"
Indiana Jones

6 Gravskikk – fra speilbilde av samfunnet til symbolspråk

Dommasnes (2001:21) skriver at der er fire innfallsvinkler til gravskikk som har vært vanlige gjennom arkeologiens historie: (1) graver som kronologiske markører, (2) graver som kulturelle markører, (3) graver som ledd i forståelse av samfunn og (4) graver som vitnemål om religiøse oppfatninger. Gravene som kronologiske og kulturelle markører er behandlet andre steder i denne oppgaven. Det sentrale spørsmålet her er hvorvidt sosiale strukturer kan antas å være direkte gjenspeilet i gravskikken (og således i hvor stor grad samfunnet kan rekonstrueres med utgangspunkt i gravskikken), eller om gravskikken heller må oppfattes som et mer religiøst/symbolsk uttrykk som forteller om verdensanskuelse, dødsforestillinger, religiøs tro og ritualer (Nielsen 1997:103; Tsigaridas 1996:8-9). Disse to innfallsvinklene er nært assosiert med henholdsvis prosessuell og post-prosessuell arkeologi.

6.1 Kulturhistorisk og prosessuell arkeologi: gravskikk som refleks av samfunnet

6.1.1 Gravskikk som refleks av samfunnsforhold

Fra å ha betraktet gravskikk som primært religiøst betinget innen den kulturhistoriske arkeologien (Härke 1997a:20), ble gravskikken innen den prosessuelle arkeologien ("nyarkeologien") oppfattet mere som en kilde til kunnskap om samfunnsmessige og sosiale forhold (Dommasnes 2001:35). Spørsmål om religiøse forestillinger ble lite diskutert, og tildels betraktet som uinteressante og uvitenskapelige (Bertilsson 1983:41). Det var i forbindelse med spørsmål om sosial organisasjon, (relativ) rikdom, status og roller at gravene ble betraktet som nyttig kildemateriale (Härke 1997a:19). På sitt enkleste ble gravenes informasjonspotensiale i forbindelse med samfunnsmessige forhold oppfattet som svært uproblematisk og direkte, slik Heinrich Härke demonstrerer:

"Graves with weapons are called *Kriegergräber* [...], graves with tools *Schmiedegräber* [...], graves with horse harness *Reitergräber* [...], and graves with an array of very rich finds *Adelsgräber* or *Königsgräber*. This kind of direct linkage does not seem to require any particular justification because it *appears* [in kursivering] so blindingly obvious" (Härke 1994:31).

I tråd med nyarkeologiens fokus på lovmessigheter, ble det også postulert "lover" hva angikk gravskikken og dens relasjon til sosiale og økonomiske strukturer. Det forelå *inter alia* en hypotese om at det skulle være en direkte korrelasjon mellom graden av stratifisering i samfunnet og variasjonen i gravskikk. Denne variasjonen var, ifølge Lewis Binford, en avspeiling av de avdødes forskjellige hierarkiske posisjoner i samfunnet. Antagelsen var at mengden arbeidskraft investert i

gravminnene (reflektert i deres størrelse) var en direkte refleks av avdødes status (Dommasnes 2001:27; Holand 1989:17; Huntington og Metcalf 1991:16; Tsigaridas 1996:14). Gravskikken ble således eksplisitt betraktet som "the fossilized terminal statuses of individuals" (Härke 1997a:21).

Likeledes er også gravskikken oppfattet som direkte reflekterende bosetningsstruktur. Synnøve Vinsrygg har i en artikkel fra 1974 som formål å kartlegge hvordan gravene fremtrer som funksjoner av forskjellige bosetningstrukturer. Hennes hypotese er at

"[...] gravmaterialet kan tolkast som ein funksjon av gardsstrukturen. Korleis garden var organisert, som landsby, storfamiliesystem, enkeltmannsgard, klyngetun eller andre tenkjelege alternativ, kunne vere avgjerande for *kor mange* som skulle gravleggjast, *kvar* dei skulle gravleggjast, *kva utstyr* dei skulle få med i grava og *korleis* gravminnet skulle sjå ut. Endringar i gardsstrukturen ville difor avspegla seg i gravskikken" (Vinsrygg 1974:44).

Dommasnes (2001:25) fremholder at forskningen på vestnorske gravfunn således først og fremst har dreid seg om å belyse de levendes verden, og at gravene i denne sammenhengen er oppfattet som en direkte refleks av livet og samfunnsforholdene. Denne forståelsen av gravmaterialets informasjonspotensiale må også kunne sies å ha vært den mer eller mindre fremherskende i sentrale arbeider som har omhandlet eller basert seg på gravskikk i Nord-Norge, f.eks. i Sjøvolds monografier (1962 og 1974), samt Binns (1978), Storli (1985) og Holands (1989) avhandlinger.

6.1.2 Problemer med kulturhistoriske og prosessuelle tolkninger av gravskikk

Nyarkeologiens vektlegging av universelle lovmessigheter synes å være diskreditert i nyere arkeologi, og også innen moderne samfunnsvitenskapelig teori generelt. Giddens (1984:xxxii) skriver f.eks. at der ikke er, eller vil bli, noen universelle lover innen samfunnsvitenskapene, siden kausalforholdene involvert i generaliseringer omkring menneskelig adferd i sin natur er forskjellige alt avhengig av den kunnskap eller tro som aktørene måtte ha omkring sine handlinger (jfr. kapittel 3). Innen arkeologien viser likeledes materiell kultur og menneskelig adferd å ikke bestandig la seg forene i enkle, lovmessige forbindelser (Olsen 1997:63-66). "[E]xceptions overwhelm the rule" påpeker Huntington og Metcalf (1991:16) i forbindelse med postulerede lovmessigheter av den typen som ble nevnt i forrige kapittel: En trenger ikke gå lenger enn til nærmeste, moderne norske kirkegård for å se at det ikke er noen nødvendig sammenheng mellom f.eks. gravskikken og avdødes sosiale status (Olsen 1997:189).

Forholdet mellom samfunn og materiell kultur blir i nyarkeologien redusert til en enveiskommunikasjon hvor det fortidige samfunnet kan nøstes opp ved hjelp av de riktige modellene for å forstå materialet (Tsigaridas 1996:16), og den materielle kulturen er således redusert til en passiv refleks av samfunnet. Den postprosessuelle kritikken av nyarkeologien går mye på nettopp det problematiske ved oppfatningen av arkeologisk materiale som direkte gjenspeilende samfunnsforhold og menneskelig adferd. En har isteden betont de symbolske og

kommunikative aspektene ved materiell kultur (Olsen 1997:61,63) og konkret for gravskikkens del, at den primært er uttrykk for *rituale* (Härke 1997a:23).

De sammenhengene som ofte er betraktet som "blindingly obvious" vil i mange sammenhenger vise seg å *ikke* være så selvsagte. Samfunnsforhold *er* selvsagt reflektert i gravskikken, derom hersker neppe noen tvil, men de er ikke reflektert på noen direkte og likefrem måte. Religion, ideologi "and probably several other factors too, tend to blur the picture" (Nielsen 1997:103,110), noe som gjør det imperativt å belyse gravskikken i dens relevante kontekst. En vesentlig del av den postprosessuelle kritikken mot nyarkeologien har også gått på at den ikke har tillagt aktørene nok vekt (Härke 1997a:21), og dermed neglisjeres aktørenes eventuelle strategier (jfr. kapittel 3 og neste kapitel).

Innen den postprosessuelle arkeologien har en to teoretiske hovedretninger i studiet av gravskikk. Begge tar opp nettopp de problemene som er nevnt ovenfor. Den ene er symbolsk og kontekstuell, sterkt preget av Hodders arbeider, den andre er en mer sosiologisk tilnærming hvor en har tatt opp moderne sosiologisk teori (Härke 1997a:21).

6.2 Postprosessuell arkeologi: kontekst, symbolisme og aktører

6.2.1 Kontekst og symbolisme

Den "symbolsk-kontekstuelle" retningen er basert på et premiss om at all menneskelig adferd er uttrykt i symboler. Den materielle kulturens betydning reduseres dermed ikke lenger til dens fysiske beskaffenhet eller bruksområder – den oppfattes istedet som *meningsladet*, og som en aktiv del av menneskelig kommunikasjon (Dommasnes 1994:25,28; Härke 1997a:21; Hodder 1992:14).

Et problem i denne sammenheng er det faktum at symboler i stor grad er kulturbetingede, arbitrære og flertydige (som allerede nevnt i kap.5.1.5). Selv om en oppfatter de ulike elementene i gravskikken som meningsbærende er det derfor ikke gitt at en vet *hva* de symboliserer, siden det ikke er noen nødvendig sammenheng mellom symbolets form og dets meningsinnhold (Dommasnes 2001:32). En ting kan derfor i prinsippet tillegges et hvilket som helst meningsinnhold, avhengig av hvem som tenker på den (Skre 1997:37). I tråd med kapittel 5 vil jeg imidlertid likevel hevde at der er en del symbolikk som (riktignok på et overordnet og generelt nivå) kan ha en viss krysskulturell karakter.

Den materielle kulturen må likevel i stor grad betraktes på samme måte som språk: den består av *tegn* og *mening*, og denne meningen kan bare dekodes i sin rette kontekst (Härke 1997a:21). Betydningsinnholdet må dekodes i lys av den konkrete temporale, romlige, sosiale, religiøse og kulturelle konteksten den inngår i (Dommasnes 2001:32; Härke 1997a:21). Gravdata ble skapt ved rituell utøvelse, og konteksten til gravskikk er følgelig primært rituale (Härke 1997a:23).

Gravskikken er derfor relatert til samfunnets religion og ideologi – dets *tankegang* – og er langt fra å være noen direkte refleksjon av samfunnsforholdene (Härke 1994:34,37).

6.2.2 Aktører og aktiv materiell kultur

Meget av den postprosessuelle kritikken mot nyarkeologien har gått på at den ikke har gitt aktørene mulighet for individuelle avgjørelser og handlinger. Selv om gravenes utforming, lokalisering og tilhørende ritualer for en stor del er betinget av eksisterende praksis, er det også mulig for aktørene å foreta valg mht. disse tingene (Härke 1997a:21,23). Som symboler kan den materielle kulturen derfor være aktivt involvert i sosiale strategier der de kan maskere, over- eller underkommunisere informasjon og sosiale forhold. Både felleskap og motsetninger kan uttrykkes slik, og gjeldende normer kan således opprettholdes, forsterkes eller utfordres (Dommasnes 1994:25,28; Hodder 1982:215, 1992:41). Som monumenter er graver ofte betraktet som velegnede for på dette vis å kommunisere verdier og ideologi (Tsigaridas 1996:25).

Forklaringer som går på at graver er anlagt som markeringer av revir og kontroll med ferdselslinjer legger vekt på deres funksjon som maktdemonstrasjon (Dommasnes 2001:29,124). Denne typen forklaringer er svært utbredte i norsk arkeologi (jfr. kap.9.1), og støtter seg ofte på Hodders "stresshypotese" – dvs. at en får en økt markering av kulturelle forskjeller (dvs. intensivt symbolbruk) i forbindelse med situasjoner hvor det var konkurranse mellom grupper om begrensede ressurser (Dommasnes 2001:124; Hodder 1982:194; Olsen 1997:65). Gravskikken kan således altså fungere som aktiv del av en strategi. En mer systematisk anvendelse av nyere sosiologisk teori har imidlertid også inngått i den postprosessuelle tilnærmingen til gravskikk, kanskje først og fremst Giddens struktureringsteori (se kap.3). Det følger av denne at en ikke kan betrakte gravskikkens betydningsinnhold bare som resultatet av produsentenes intensjoner, men at det også kan være *ubevisst* og *utilsiktet*, og at dette meningsinnholdet også virker tilbake på produsentene. Bruken og forståelsen av et bestemt aspekt av den materielle kulturen er således betinget av tidligere bruksområder og tillagt meningsinnhold innen en bestemt historisk kontekst. Det er dermed et gjensidig dynamisk forhold mellom den materielle kulturen og det samfunnet som utgjør dens kontekst; den materielle kulturen er aktiv og ikke bare en passiv gjenspeiling av samfunnsforhold (Härke 1997a:22-23; Hodder 1992:14-15,18). Gravskikken vil således kunne fungere aktivt strukturerende på samfunnet som praktiserer den, samtidig som den er et produkt av det samme samfunnets tradisjoner, sosiale strukturer og eventuelle manipulerende strategier.

6.2.3 Gravritualet – religion og ideologi

Graver er de materielle levninger etter religiøst motiverte ritualer (Opedal 1997:88). På grunn av den aktive rollen struktureringsteorien tillegger den sosiale praksis, blir en tvunget til å betrakte

gravritualet i seg selv – både dets mening og effekt på samfunnet (Härke 1997a:22). Før en eventuelt går igang med å uttale seg om samfunnsmessige strukturer på bakgrunn av gravskikken, må en derfor undersøke den som rituelt uttrykk (Härke 1997c:192). Som *inter alios* Monika Rasch (1994:181-182,196-198) påpeker, må begravelser først og fremst betraktes som overgangsritualer.

Forskningen har imidlertid vært lite opptatt av de religiøse forestillingene som var knyttet til gravskikken:

”Den noe selvmotsigende situasjonen er at mens gravene i egenskap av religiøse minnesmerker har opptatt moderne arkeologer lite [...] har de blitt flittig benyttet til forskning på områder der deres kildeverdi og representativitet burde være begrenset, og nettopp avhengig av den religiøse tolkningen” (Dommasnes 2001:26).

Gravskikken har åpenbart et religiøst innhold, både gjennom sin formidling av samfunnets kosmologi, og i forbindelse med det eskatologiske og den avdødes overgang til en annen tilstand. I kraft av å være religiøse minnesmerker er gravene symbolske uttrykk for kultus og trosforestillinger. Disse trosforestillingene rommer igjen kulturens verdensbillede, selvforståelse og hele orientering, som Gro Steinsland (1998:82) påpeker.

Zanette Tsigaridas har kritisert de ”religionshistoriske” tilnærmingene til gravskikk for deres tendens til å skille det rituelle og symbolske fra andre sider ved samfunnsorganisasjonen, istedet for å se det som en del av den samfunnsmessige helheten. Hun påpeker at ritualer og religiøse forestillinger er en del av det samfunnet som begraver (Tsigaridas 1996:13,17). Det er ikke noe skille mellom religiøs og verdslig sfære, mellom religion og ideologi, i førmoderne samfunn, og religionen er således et rammeverk om alle aspekter ved livet. Religion, jus og samfunnsorganisasjon er uadskillelige elementer, som alle er del av de forestillinger og sedvanebestemte regler og handlinger som utgjør samfunnets verdensbillede. Omsorg for de døde (eskatologi) og omsorg for de gjenlevende (de strategier og intensjoner de gjenlevende måtte ha med gravritualets utforming) er derfor ikke gjensidig utelukkende som styrende prinsipp for gravskikken (Dommasnes 1994:28, 2001:32,34; Hoftun 2001:9).

Siden religionen er rammeverk om alle sider ved livet bør ideelt sett politiske, økonomiske, sosiale og religiøse sider ved samfunnet forsøkes belyst ved hjelp av hverandre (Dommasnes 1994:28; Näsman 1994:73). *Qua* rituale – som er involvert i alle sider ved samfunnet, og ikke bare i det som snevert er knyttet til trosforestillinger i forbindelse med død, begravelse og eskatologi – bør gravskikken derfor ideelt sett settes inn i sin samfunnsmessige kontekst for at en skal kunne belyse disse sidene: ”Placed in the context of a particular ideological, social and economic system, rituals of death begin to make sense in a way that they cannot if we pursue elusive cultural universals” (Huntington og Metcalf 1991:75).

Det må understrekes at det ikke kan være tale om at gravritualet skulle være en direkte refleks av samfunnets religion, ideologi og sosiale strategier. Ritualer kan være bevisst ment å skulle være tvetydige, og således formidle forskjellige budskap til forskjellige mottagere (Hodder 1982:171; 1992:161). Gravritualene *utøver*, som nevnt, også en innflytelse på samfunnets ideologi og religion. Ritualene "virke[r] på virkeligheten gjennom å virke på framstillingen av virkeligheten", som Bourdieu (1996 [1982]:29) uttrykker det. Det lar seg derfor vanskelig gjøre å skulle lese noe som helst direkte utav de arkeologiske levningene etter gravritualer:

"Burials are not 'mirrors of life': if anything, they are a 'hall of mirrors of life' [...] providing distorted reflections of the past. The greatest challenge for burial archaeology is to identify in each case the degree of distortion, as well as to attempt to infer the reasons for the distortion" (Härke 1997a:25).

Gravritualer reflekterer dermed neppe noen form for fortidig realitet, men heller konseptuelle forestillinger om samfunnet og verden (Härke 1997a:23). I den grad gravritualer reflekterer noe så er det *idealsamfunnet*, det vil si det samfunnet de deltagende forestiller seg at de lever i (Härke 1994:32, 1997a:23; Hodder 1982:167, 214).

Som Dommasnes (1994:35) påpeker er det vanskelig å studere religiøse manifestasjoner i en arkeologisk sammenheng hvor en ikke har verbale kilder, med mindre de studeres i sammenheng med samfunnet de var del av. Problemet i denne oppgaven er at vår kunnskap om ideologi, sosiale og økonomiske forhold i nordnorsk eldre jernalder ikke er særlig god. Det vil derfor i det følgende likevel tas utgangspunkt i endel av de "kvasiuniverselle" forholdene vedrørende symbolikk og meningsinnhold beskrevet i kapittel 5, for å belyse religionen og gravskikken. Dette vil så bli forsøkt sammenholdt med det (lille) en faktisk mener seg å vite, eller tør å gjette seg frem til, om den samfunnsmessige konteksten.

6.3 Oppsummering

Gravskikken er blitt betraktet som kilde til informasjon om samfunnsforhold – endog som direkte reflekterende disse i et "lovmessig" forhold. Den postprosessuelle arkeologien har imidlertid gjort oss oppmerksomme på det uholdbare i å betrakte gravskikk som kun reflekterende samfunnsforhold, og har istedet vektlagt kontekst og aktører.

Den "symbolsk-kontekstuelle" retningen, først og fremst assosiert med Ian Hodder, vektlegger at materiell kultur er meningsladet og et symbolsk uttrykk i den menneskelige kommunikasjonen. Som et resultat av rituell utøvelse er gravskikkens meningsinnhold båden av religiøs og ideologisk art. Trosforestillinger og under- eller overkommuniserte samfunnsmessige forhold og strategier uttrykkes i det samme materialet. Ideologi og religiøse forestillinger er deler av den samfunnsmessige helheten, og i et førmoderne samfunn er der knapt noe skille mellom dem.

*"Den første alderen blir kalt brennalderen, da det var skikk
å brenne alle døde og reise bautasteiner etter dem.
Men etterat Frøy hadde blitt hauglagt ved Uppsala brukte mange høvdingar
å gjøre hauger til minne om frendene sine like ofte som bautasteiner [...]"*
Heimskringla, Snorres fortale

7 Utarbeidelse av dateringsmetode

En kronologisk plassering av den foreliggende empiri betinger at et stort antall graver som ikke er utgravde, eller ikke har gitt funn, blir daterte. En morfologisk datering av gravtyper og formtrekk, hvor en baserer seg på at gravskikken – og dermed gravenes ytre utforming – har endret seg over tid, synes å være den eneste mulige fremgangsmåten. Mats Burström (1991:106) skriver at det finnes tre metoder for å formulere generelle gravtypedateringer: 1. generaliseringer av arkeologiske undersøkelsesresultat, 2. kombinasjonsanalyser av gravfelt, og 3. paralleller til dateringer i andre områder. Den første og den andre metoden vil drøftes i kapittel 9.2. Hva angår den siste fremgangsmåten, så advarer både Ambrosiani (1964:18,80) og Hyenstrand (1974:16) – to av foregangsmennene når det gjelder morfologisk datering – eksplisitt mot å tillemppe daterende morfologi på andre områder enn der hvor kronologien er utarbeidet. Dette vil bli forsøkt tatt til følge her, og relativt liten vekt vil tillegges dateringer annetstedsfra (dvs. utenfor Nord-Norge). Jeg vil holde meg til de ytre, observerbare formtrekk, med henblikk på å anvende metoden på ikke-utgravde graver, slik de fremtrer i registreringer og ved egen befaringslikbehandling, indre formtrekk o.l. er således utenfor dette kapittelets rammer¹. *Beliggenhet* vil selvsagt ikke bli brukt i forbindelse med *utarbeidelsen* av daterende typer, da en sammenheng mellom beliggenhet og datering søkes etablert nettopp på basis av disse. En mer nøyaktig datering enn til jernalderens hovedperioder (eldre og yngre) vil ikke bli forsøkt utarbeidet da det må antas at dette langt overstiger metodenes presisjonsnivå.

7.1 Typologi, morfologi og datering

7.1.1 Typologi, morfologi og temporale typer

Uten å gå nærmere inn i en diskusjon om hvorvidt typer har en eksistens uavhengig av forskernes klassifisering (eller om de utelukkende representerer vitenskapens problemspesifikke eller mer vilkårlig betingede ordning av sitt material), vil jeg kort sitere J. N. Hill og R. K. Evans: "[...] the point of our discussion is that useful classifications depend on antecedent research problems and hypotheses" (Hill & Evans 1972:232). Hill og Evans mener altså at om typene skal være mest

---

¹ Et viktig unntak her er gravkamre, som ofte er påvist uten utgravning.

mulig *hensiktsmessige*, så må de konstrueres i henhold til de spørsmål en søker svar på. "[...] the crux of archaeological classification in general is this: Each classification must be formulated with a specific purpose in mind. Archaeology has no general, all-purpose classification", fremholder likeledes David H. Thomas (1998:235). Mats Malmer skal også ha påpekt at arkeologen må lage sine egne typedefinisjoner uten tanke på hva de forhistoriske aktørene måtte ha oppfattet som typer, og at en riktig kronologi ikke kan oppnås om ikke typedefinisjonene er riktige (Gräslund 1974:64-65; Myhre 1964:21-22).

Morfologiske typer kan beskrives slik: "A descriptive and abstract grouping of individual artifacts whose focus is on overall similarity rather than specific shape or function" (Thomas 1998:236). Morfologiske typer er således abstrakte og henviser til en implisitt og ikke-eksisterende idealform, hvorfor de da også må inkludere en viss variasjon (Thomas 1998:236). Denne oppdelingen i typer er imidlertid i seg selv ganske verdiløs i daterende sammenheng da den utelukkende er deskriptiv, men den utgjør det nødvendige grunnlaget for senere å kunne utskille kronologisk relevante typer (Thomas 1998:235-242). For å holde oss til Thomas' terminologi kan en kalle disse *temporale* typer, dvs.: "[a] morphological type that has been shown to have temporal significance" (Thomas 1998:242). Grunnantagelsen om at likhet er et indisium på samtidighet (Malmer 1968:87), må bli forsøkt bekreftet i det enkelte tilfelle. Det er derfor viktig at morfologisk variasjons eventuelle temporale betydning blir testet mot et utgravd materiale, slik Trond Løken (1974:45) påpeker.

7.1.2 Graver som (temporale) typer

Gravene som typer skilles som oftest ut ved hjelp av ytre formtrekk som form, profil, bygningsmateriale og konstruksjonsdetaljer (heretter benevnt formelementer) (Hyenstrand 1974:16). Hyenstrand (1974:16) påpeker imidlertid at den runde formen er så allment utbredt at dens verdi som typedannende kriterie er begrenset. En må også kunne spørre seg om skillet mellom hauger og røyser, som jo ofte tas for gitt i forbindelse med jernaldergravers typologi (Hyenstrand 1974:14), er formålstjenlig i vår sammenheng. Det har nemlig heftet en del usikkerhet ved hvorvidt bygningsmaterialet er kulturellt/kronologisk betinget eller er et resultat av materialtilfanget (Ambrosiani 1964:68; Burström 1991:105; Sollund 1994:52). Sjøvold hevdet at valget av bygningsmaterial sannsynligvis var et resultat av de tilgjengelige ressursene: "In localities where stone was most easily accessible, the barrows were built of stones, and it is unnecessary to look for subtler motives" (Sjøvold 1962:146). Burström mener imidlertid å ha funnet at det ikke er noen signifikant sammenheng mellom gravtypenes bygningsmateriale og jordartsforholdene. Han påpeker derimot at å skulle betrakte gravenes utforming som en passiv gjenspeiling av det mest lettilgjengelige bygningsmaterialet er en grov undervurdering av både de

forhistoriske aktørene og gravmonumentenes betydning (Burström 1991:111-118,138-139). Som nevnt i kapittel 2.3 er det imidlertid uansett ofte svært vanskelig å avgjøre rent visuelt om en har med røyser eller hauger å gjøre, noe som utvilsomt vil være reflektert i registreringene. Dermed vanskeliggjøres den praktiske anvendelsen av denne distinksjonen i alle tilfeller. Hverken Holand (1989:40), Kari Støren Binns (1978:134) eller Næss (1996:18) bruker av ovenfornevnte grunner gravenes bygningsmateriale i sine analyser.

De nord-norske gravene fra jernalderen synes ikke å oppvise den samme formvariasjonen som de f.eks. gjør i det svenske materialet til Ambrosiani og Hyenstrand (sammenligne forøvrig tabellene 2 og 3 med figur 7). Dette gjør det naturligvis vanskeligere å skulle skille ut temporale typer. Gansum (1995:72) skriver at en lettere kunne gruppert materialet om en både tok indre og ytre formtrekk i betraktning. Dette er, som nevnt innledningsvis, ikke hensiktsmessig i denne sammenheng. Et viktig unntak i denne sammenheng er likevel gravkamre, som faktisk er det vanligste registrerte formelementet. Kamre uten røys eller haug, klassifiseres forøvrig som en egen gravtype – hellekistegraver¹. Disse vil i det følgende likevel bli behandlet på linje med formelementet kammer hva datering angår. Deres gjentatte assosiasjon med gravfelter hvor kamre inngår som formelementer ved gravhauger/røys, samt deres identiske utforming med disse, leder meg til den antagelse at de representerer samme fenomen, med samme datering².

7.2 Morfologisk datering av nord-norske graver

7.2.1 Daterende formtrekk i Nord-Norge

Sjøvold skrev i forbindelse med nordnorsk gravskikk at "[i]t is not externally apparent whether a mound originates in the Early or Late Iron Age" (Sjøvold 1962:215-216). Flere forskere har likevel datert graver i Nord-Norge på bakgrunn av morfologiske trekk, deriblant Storli (1985), Irene Skauen (1996), Kjersti Dahl (1998) og Ingvild Larsen (2001). Disse har imidlertid i stor grad basert sine dateringer på andres arbeider, som i siste instans ofte er Løkens (1974) eller endog Ambrosianis (1964) arbeider. Dette er som tidligere antydnet problematisk, siden resultater fra helt andre regioner tas som utgangspunkt for en nord-norsk kronologi. Til en viss grad blir likevel dateringene deres testet mot funn-datert materiale fra egne undersøkelsesområder. Dette materialet er imidlertid såpass lite at sikre konklusjoner vanskelig kan trekkes på bakgrunn av det. Jeg vil følgelig ikke tillegge resultatene deres alt for stor vekt i det følgende.

---

¹ Disse må ikke forveksles med Holands (1989) "hellegraver". Disse synes på bakgrunn av deres geografiske distribusjon å være identiske med "hellegropene", hvis status som graver nå synes å være avkreftet (Henriksen 1996).

² Det medgis at dette mer er basert på "intuisjon" enn empirisk grunnlag.

Binns (1978) baserer imidlertid til en viss grad sine konklusjoner på et større materiale (Nicolaisens utgravninger i Nord-Norge). Også Holand (1989) tar utgangspunkt i en mer omfattende nord-norsk empiri, hvor hun anvender statistiske metoder for å fastslå eventuell korrelasjon mellom formtrekk og datering¹.

Jeg kommer ikke til å tillegge mitt eget materiale av funndaterte graver med formtrekk noen avgjørende vekt i bestemmelsen av formtrekkes kronologiske tilhørighet. Materialet mitt er begrenset i størrelse, og dessuten av en såpass overveldende eldre jernalders datering at enhver bruk av dette for å utarbeide daterende typer ville undergravet selve formålet med en skikkelig datering av formtrekkene og bare bekreftet det rådende syn på gravholmenes kronologiske tilhørighet. Holands (og i noen grad Binns) empiri og konklusjoner vil derfor legges til grunn i det følgende når jeg forsøker å skape "temporale typer" for bruk i den videre analysen. Det gir seg selv at jeg ikke uten videre har tatt deres konklusjoner til følge (i hvilket tilfelle dette kapitlet ville vært overflødig!). Fordelen med å basere meg på dette materialet er selvsagt at jeg får et mye større materiale å basere meg på, og at jeg således kan bevege meg på tryggere grunn enn om jeg hadde basert meg bare på emnpiri fra mitt område. Samtlige formelementer og gravtyper som behandles i det følgende kjennes fra flere forskjellige lokaliteter i flere områder – med unntak for strandvollgraver (se under) og de minst utbredte formelementene (brem og klotstein).

At jeg benytter Holands materiale og analyse – av og for et større område enn mitt undersøkelsesområde – medfører imidlertid åpenbart at den eventuelle regionale variasjonen neglisjeres. Jeg vil imidlertid i kapittel 7.3 sammenholde resultatene basert på Holands materiale med mitt eget (de funndaterte gravene i appendiks a), selv om det sistnevnte materialet som nevnt ovenfor ikke egentlig egner seg for å uttale seg generelt om kronologi. En mer inngående analyse av regionale forskjeller mht. morfologi og kronologi lar seg vanskelig gjøre innen rammene for denne oppgaven.

De formtrekk jeg ønsker å få daterte er gravtypene haug, røys, steinlegninger, hellekistegraver² og strandvollgraver, samt formelementer som opptrer sammen med de tre førstnevnte gravtypene: gravkammer, fotkjede, fotgrøft, bautastein, s.k. "klotstein" og brem. Jeg vil også vurdere enkelte trekk ved form og størrelse som kan være kronologisk relevante. Formtrekk som ikke opptrer i mitt materiale, eller som ikke lar seg anvende på dette er ikke behandlet.

Hauger og røyser: Skauen (1996:58-59) daterer røyser og hauger til henholdsvis eldre og yngre jernalder på bakgrunn av deres assosiasjon med formelementer. Å skulle bruke distinksjonen

---

¹ Holand forsøker, ved å utføre Chi-kvadrat tester på sammenhengen mellom gravmorfologi og datering, å påvise en signifikant korrelasjon mellom de enkelte formtrekk ved jernaldergravene og de forskjellige periodene.

² Disse behandles sammen med gravkamre, som tidligere nevnt.

mellom røys og haug, dvs. gravenes bygningsmateriale, som typedannende kriterium er imidlertid som nevnt problematisk av flere grunner – og selv om bygningsmaterialet skulle vise seg å være kronologisk betinget vil en ikke nødvendigvis i praksis kunne anvende denne distinksjonen på et registrert materiale. Registrerte gravhauger kan meget vel være overgrodde røysler, eller være røysler med intensjonelt lagt jordkappe. Sistnevnte fenomen kan muligens i seg selv også ha kronologisk signifikans, men i begge tilfeller vil røysene fremtre som, og presumptivt bli registrert som, gravhauger. Registrerte gravhauger lar seg derfor etter min mening ikke datere på bakgrunn av bygningsmateriale, selv om en korrelasjon påvises. Situasjonen burde vært bedre hva angår røysene; det er vanskelig å se for seg mange tilfeller hvor registrator forveksler en tørr røys med en haug. Dette hjelper imidlertid ikke når Nicolaissen konsekvent kaller både røysler og hauger ”gravhauger”. Jeg finner av ovenfornevnte årsaker (samt momentene nevnt i kap.2.3) ikke å kunne bruke bygningsmaterialet i dateringsøyemed.

Steinlegninger: Samtlige 16 daterte steinlegninger fra Nicolaissens utgravninger var fra eldre jernalder (Binns 1978:136). Holand nevner ikke steinlegninger i sitt arbeide; hun kan ha forvekslet steinlegninger med *steinsetninger*¹ (som ikke opptrer i mitt materiale), men dateringene hennes av steinsetninger er så entydig i strid med Binns’ datering av steinlegninger at jeg finner dette usannsynlig. Jeg daterer uansett steinlegninger til eldre jernalder.

Strandvollgraver: Strandvollgraver er blitt registrerte både som røysler og fordypninger (Holand 1989:39-40). På bakgrunn av beskrivelsen av dem – dvs. at de fremtrer som fordypninger og ikke forhøyninger, samt beliggenhet i rullesteinsvoller – er det ikke urimelig å skille dem ut som egen kategori. Holand skiller mellom ”fordypninger” og strandvollgraver, men skriver selv at disse kategoriene kunne vært slått sammen (Holand 1989:39). Hva angår datering av dem, så er det ikke mye å gå på. Nicolaissen (1912:79, 1913a:23-25) gravde ut en rekke slike i Narvik-området, og i den grad han gjorde daterende funn, så var de fra y.ja. Holand har til sammen seks daterte graver av denne arten, samtlige datert til vikingtid (Holand 1989:40). Disse er imidlertid identiske med de Nicolaissen nevner (Holand 1989:43). Jeg er derfor noe skeptisk til å skulle datere strandvollgraver i mitt undersøkelsesområde på bakgrunn av ett gravfelt fra bare dette ene området – et område som heller ikke akkurat kan sies å være i kjerneområdet for den germanske jernalderbosetningen. Gravtypen kan heller ikke sies å konstituere noen klart definert gravtype. Jeg tør derfor ikke tillegge denne gravtypen noen datering.

Gravkammer: Sjøvold finner, etter å ha ekskludert graver med dårlig dokumentasjon, at ca. halvparten av gravene fra e.ja. hadde inneholdt kamre (Sjøvold 1962:147-148). Av 362 undersøkte

---

¹ En steinsetning er, for ordens skyld, en gravmarkering av *reiste* stein (Dommasnes 2001:24), en steinlegning er en kunstig forhøyning av ett eller to lag stein med plan (til forskjell fra røysler) overflate (Løken 1974:59).

graver fra y.ja. inneholdt derimot bare 17 stykker (5%) kamre (Sjøvold 1974:189). I Holands materiale har, som tabell 2 demonstrerer, 69 av 178 (39 %) gravhauger/røyser fra e.ja. kammer, og 15 av 170 (9%) (Holand 1989:40,46) av gravhaugene/røysene fra y.ja. Hun finner på bakgrunn av dette at kamre statistisk sett kan knyttes til e.ja. (Holand 1989:46). Binns (1978:133) finner derimot ikke noen direkte sammenheng mellom kamre og e.ja. i sitt område. Hennes materiale er imidlertid av en ubetydelig størrelse: av *tre* graver med kammer er to fra yngre og en fra eldre jernalder. Dette må antas å skyldes at det finnes en klar overvekt av daterte gravfunn (og dermed daterte graver) fra y.ja. (34 fra y.ja mot 9 fra e.ja.) i hennes undersøkelsesområde i Nord-Troms (Binns 1978:124,127,143). Jeg daterer dermed kamre i hovedsak til e.ja. Likevel vil jeg være åpen for at gravfelt og enkeltgraver med dette formtrekket kan høre hjemme i en senere periode om andre sikre indikasjoner på dette opptrer. Jeg daterer likeledes hellekistegraver til e.ja. Dette er imidlertid forutsatt at de opptrer i en norrøn jernalderkontekst og ikke alene eller i ur (i hvilket tilfelle de kan tenkes å være samiske).

Tabell 2: Antall daterte graver fra e.ja. og y.ja. med formelementer (tall fra Holand 1989:40, 46).

	Kammer	Fotkjede	Fotgrøft	Bauta	Gravklot	Brem	Totalt antall formelementer	Antall daterte graver ¹
E.ja.	69	12	13	5	2	2	103	178
Y.ja.	15	5	5	1	-	-	26	170

Fotkjede: Av 13 graver med fotkjede som lot seg datere etter Nicolaisens utgravninger var samtlige fra e.ja. (Binns 1978:129). I Holands materiale var 17 graver med fotkjede daterte; 12 var fra e.ja. og 5 fra y.ja. (Holand 1989:53). Fotkjede dateres følgelig med en viss grad av usikkerhet, til e.ja. Assosiasjonen fotkjedene ofte har med steinlegninger (Binns 1978:129), styrker denne dateringen.

Fotgrøft: 38 graver med fotgrøft fra Nicolaisens undersøkelser lot seg datere. Av disse var 27 fra y.ja. og 11 fra e.ja. (Binns 1978:131). Storlis resultater fra Sør-Salten er ganske nært opp til dette; 19 graver med fotgrøft er datert til y.ja., mens 7 hører hjemme i e.ja. (Storli 1985:82). Holands (1989:46) resultater divergerer imidlertid skarpt fra disse resultatene. Av 18 daterte graver med fotgrøft var hele 13 fra e.ja. mens bare 5 var fra y.ja. Årsaken til denne situasjonen er uklar, det kan være snakk om regional variasjon mellom Storli og Holands undersøkelsesområder. Pga. usikkerheten velger jeg å ikke tillegge dem noen daterende egenskaper.

Bauta: Bautaer er ofte tenkt å høre hjemme i e.ja. Det synes imidlertid ikke som om det er noen entydig sammenheng mellom bauta og e.ja. i Binns (1978:132-133) materiale. Holands undersøkelser frembragte fem bautaer fra e.ja., og én datert y.ja (Holand 1989:46). Siden

---

¹ Dette tallet er muligens litt for lavt; om Holands steinsetninger virkelig er steinlegninger, må det antas at noen av formelementene kan være assosiert med disse. Tallene er i så fall 180 og 179 for hhv. e.ja. og y.ja.

materialet er så lite finner jeg ikke å kunne anvende bautaer til annet enn en antydningvis datering til e.ja. Bautaer er imidlertid det eneste formelementet som undertiden opptrer flere ganger på samme grav. Olav Sverre Johansen (1980:18) fremholder at rektangulære (og vel også graver registrert som *lange*, tatt i betraktning likhetene) graver med bautasteiner i hjørnene peker mot e.ja. Det er såvidt meg bekjent ikke funnet noen eksempler på graver fra y.ja. med flere bautaer; jeg velger derfor å datere disse til e.ja.

Gravklot: Gravklot opptrer to ganger i Holands daterte materiale, begge ganger i graver fra e.ja. (Holand 1989:46). Formelementet er såpass sjeldent observert at jeg ikke tør å tillegge det for stor vekt, men assosierer det forsiktig med eldre jernalder.

Brem¹: Holand (1989:46) har to daterte graver med brem i sitt materiale, begge var fra e.ja. Brem opptrer også fire ganger sammen med andre formtrekk i Binns (1978:132) undersøkelsesområde; disse er fotkjede (3 ganger, hvorav en gang i kombinasjon med bauta), bauta og kammer. Binns antyder, på bakgrunn av assosiasjonen med fotkjeder, at formelementet hører hjemme i e.ja. Siden jeg i tillegg til fotkjeder også daterer kamre, og under tvil bautaer, til e.ja., finner jeg å kunne datere graver med brem til e.ja. på grunn av denne assosiasjonen. Materialets størrelse er begrenset, men jeg mener dets entydighet i kronologisk henseende kan rettferdiggjøre denne dateringen.

Form: Rund form har ikke noen stor kronologisk betydning, som tidligere nevnt. Heller ikke lange graver synes på bakgrunn av formen alene (se imidlertid også avsnitt om størrelse under) å kunne knyttes til noen bestemt periode. 22 % av gravene i e.ja. og 20 % av nord-norske graver i y.ja. er lange av form ifølge Sjøvold (1962:146-147; 1974:185). Fordelingen av lange graver i Holands materiale (tabell 3) underbygger i grove trekk denne tendensen, selv om de lange her bare utgjør i underkant av 14% av de daterte gravene fra e.ja. Rektangulære graver synes imidlertid hovedsaklig å høre hjemme i e.ja. slik Holands materiale indikerer, og som også Johansen (1980:18) antyder.

Tabell 3: Daterte gravers form (tall fra Holand 1989:44)

	Rund	Oval	Lang	Spissoval	Rektangulær	Antall daterte graver
E.ja.	132	-	22	-	6	160
Y.ja.	73	3	19	3	1	99

Både oval og spissoval ("båtformet") form på gravene betraktes av Holand som statistisk knyttet til y.ja. (Holand 1989:44). Selv om en slik datering av ovale og spissovale graver til y.ja. også er i tråd med det alment rådende syn (se for eksempel Simonsen 1991:85-86), mener jeg at materialet er for lite til å trekke noen helt sikre konklusjoner. Én spissoval grav skal ha vært datert ved funn til e.ja. i Storlis (1985:86) gjennomgang av Nicolaisens utgravninger, og Sjøvold (1962:104)

¹ Binns (1978:132) kaller dette "brett", men beskrivelsen hennes levner ingen tvil om at det er samme fenomen.

nevner også en slik grav fra 500-tallet (kanskje den samme?). Én oval¹ grav i mitt eget materiale (grav 260 i appendiks a) er også datert ved hjelp av funn til 400-tallet. Ovale graver dateres derfor kun antydningvis til y.ja.

Størrelse: Holand (1989:50) mener at lange graver med lengde fra 1 - 5 meter statistisk korrelerer med y.ja. Det kan imidlertid ikke påvises noen statistisk signifikant korrelasjon mellom graver med lengde fra 5-10 meter og e.ja., selv om de fleste av disse skriver seg fra denne perioden. Storlis tall fra Nicolaissen (Storli 1985:87) gir på sin side ingen holdepunkter for å støtte eller avkrefte en datering av de korteste gravene til y.ja., mens tallene for den nest korteste kategorien (6-9 meter) synes å støtte en tilknytning til e.ja. (se tabell 4). Som det fremgår av det totale antall daterte lange graver i tabell 4, så går imidlertid empirien hennes, totalt sett, noe i favør av e.ja. med bare 8 graver fra y.ja. Jeg finner dermed at de korteste gravene bør kunne dateres til y.ja. mens gravene fra 5-10 meter støtter en datering til e.ja. Størrelse synes i Holand og Storlis materiale ellers ikke å vise noen entydige kronologiske sammenhenger².

Tabell 4: Lengde på daterte lange graver. Tall fra Holand (1989:50) og Storli (1985:87)

Holand			Storli (tall fra Nicolaissen)		
Lengde	E.ja.	Y.ja.	Lengde	E.ja.	Y.ja.
1-5 m	0	8	2-5 m	0	0
5-10 m	11	4	6-9 m	6	0
Totalt³	27	24	Totalt	20	8

7.2.2 Kombinasjonsmetoder

Hyenstrand (1974:16) har skrevet at undersøkelsesresultatene i dateringshenseende bør være svært entydige for å kategorisk kunne plassere en gravtype i en viss periode. Som det fremgår av Holands undersøkelser synes det tvertimot som om de fleste formtrekk *ikke* eksklusivt er forbundet med én bestemt periode (Holand:1989:53). En datering av formtrekk vil dermed utelukkende angi i hvilken periode *hoveddelen* av gravene med disse formtrekkene er anlagt (Burström 1991:65). En kunne kanskje datert enkeltgraver med større grad av sikkerhet utfra kombinasjoner av formelementer, men slike kombinasjoner opptrer svært sjelden i det nordnorske materialet; bare tre og syv prosent av gravene i h.h.v. yngre og eldre jernalder har slike (Holand 1989:47). Dessuten *har* bare vel halvparten av gravene fra e.ja. og et fåtall fra y.ja. registrerte formelementer (Holand 1989:47) (jfr. tabell 2).

¹ Oval ifølge ØK, langifølge Sjøvold.

² Sett bort fra at graver med lengde over 18 meter eller diameter over 21 meter muligens kan knyttes til y.ja. (Storli 1985:87,90). Disse kategoriene opptrer imidlertid ikke i mitt materiale.

³ Tallet refererer til det totale antall daterte lange graver, også de over 10 eller 9 meter.

I praksis blir derfor en datering av enkeltgraver i Nord-Norge bare ved hjelp av enkelte formtrekk ofte umulig. Det blir da nærliggende å se på *sammensetningen* av gravtyper på gravfelt.

”En ensam rund stensättning eller hög kan utan undersökning icke annat än i undantagsfall direkt föras till någon bestämd period. Först sammansättningen av en grupp fornlämningar, ett gravfält, kan ge tillräckliga indicier för en närmare bedömning av tillkomsttiden” (Ambrosiani 1964:80).

Om en skulle følge Ambrosiani her kunne en kanskje brukt en form for frekvensseriasjon, hvor en sammenlignet sammensetningen av gravtyper på gravfelt. Dette er en funnkombinasjonsmetode som kan defineres som

”[a] temporal ordering of artifacts based on the assumption that cultural styles (fads) change and that the popularity of a particular style or decoration can be associated with a certain time period. The fattest part of the cluster is the central part of the fad” (Thomas 1998:246).

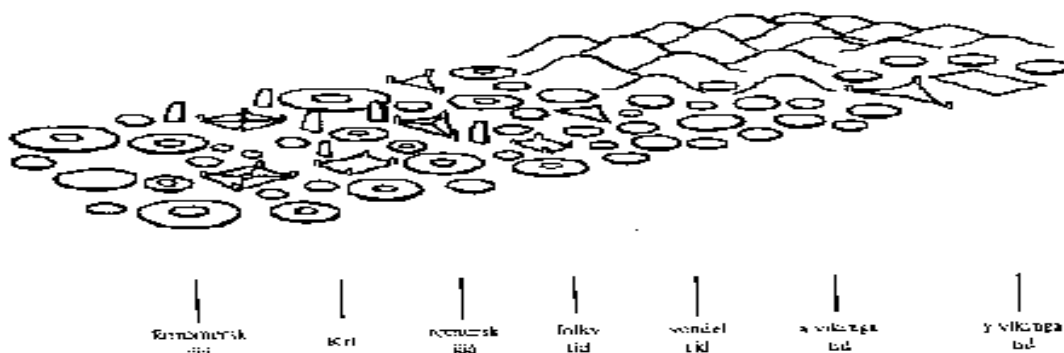
Seriasjonen forutsetter at nye stilarter hele tiden oppstår og blir populære blant de få, for så å bli alment utbredt, og til sist gå ut av bruk igjen etterhvert som nye stilarter blir mer populære (Thomas 1998:246). Som dateringsmetode støtter frekvensseriasjon seg derfor til prinsippet om at funnkompleks med samme typeforråd og med lignende forhold mellom antallet av typer ligger nær hverandre i tid (Myhre 1964:17). Etter å ha utarbeidet ”slagskipsdiagram” for de aktuelle typene – hvori illustreres at produksjonen av hver type begynner i liten skala, stiger til et maksimum for deretter å avta igjen – kan en plassere i tid et gitt forhold mellom typene (Malmer 1968:89-90; Myhre 1964:18). En grunntanke i denne metoden er at nøyaktig samme relative typefrekvenser aldri vil forekomme innen en og samme kulturtradisjon til forskjellig tid (Gräslund 1974:56; Thomas 1998:248).

”Det första steget [ved seriasjon] är givetvis att materialet klassificeras, typindelas. Därefter utväljs ett antal typer som lämplig bas för jämförelsen av [...] fynden” skriver Gräslund (1974:52). I mitt tilfelle måtte typene da vært basert på de *observerbare ytre* formtrekkene i utgravde og daterte gravfelt (inkludert graver *uten* spesielle formtrekk). En måtte da anta at gravenes ytre formtrekk vil ha en kronologisk betinget forekomstfrekvens. Når da fornlevningstyper, i dette tilfelle graver med forskjellige formtrekk, gjentatt opptrer i til dels like kombinasjoner kan en således med en viss optimisme anta at kombinasjonene reflekterer kronologiske perioder (Hyenstrand 1974:23).

Den implisitte antagelsen om at all variasjon i sammensetningen av typer er kronologisk betinget vil imidlertid ofte måtte vise seg å være ukorrekt fordi tilfeldig variasjon vil være uunngåelig i et materiale av et slikt begrenset omfang som gravene har. Mens tusenvis av potteskår sannsynligvis vil kunne utgjøre et brukbart statistisk grunnlag, er det lite trolig at ansamlinger på fem, ti eller tredve graver bestandig skulle reflektere den enkelte periodes relative gravtypefrekvens med den grad av nøyaktighet at en kan anvende frekvensseriasjon i egentlig forstand. Variasjonen i

formtrekk er dessuten, som nevnt, markant mindre i det nord-norske materialet enn i det f.eks. Hyenstrand behandlet i Sverige. Konsekvensen av dette momentet forverres av det faktum at gravfeltene i mitt materiale, med noen unntak, er små (de fleste består av fem graver eller færre, se kap.9.1.2) i forhold til de svenske. Dessuten forefinnes heller ikke et tilstrekkelig høyt antall totalutgravde gravfelt (og de som finnes er overveiende gravd ut i tiårene rundt forrige århundreskifte, med datidens vitenskapelige fokus og dokumentasjonspraksis) for å kunne utarbeide en kronologi for sammensetning av formtrekk på gravfelt.

Jeg vil istedet forsøke en forenklet versjon av kombinasjonsmetoden. Som det fremgår av forrige kapittel, synes det som om nesten alle formelementene er knyttet til e.ja., om enn ikke eksklusivt. Spørsmålet som melder seg er om dette reflekterer en situasjon hvor tilstedeværelse eller fravær av formelementer i *seg selv* er kronologisk relevant, og at en kanskje således har en situasjon som i grove trekk tilsvarer den som er beskrevet for svenske forhold av Agneta Bennett, illustrert i figur 7 under, hvor de fleste gravene i e.ja. er svært forseggjorte mens en i y.ja. får et større innslag av mer anonymt utformede graver. En slik situasjon vil fremtre svært åpenlyst i materialet og fordrer ingen seriasjon.

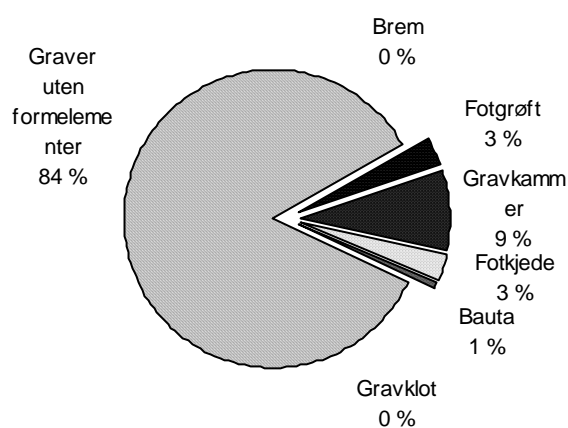
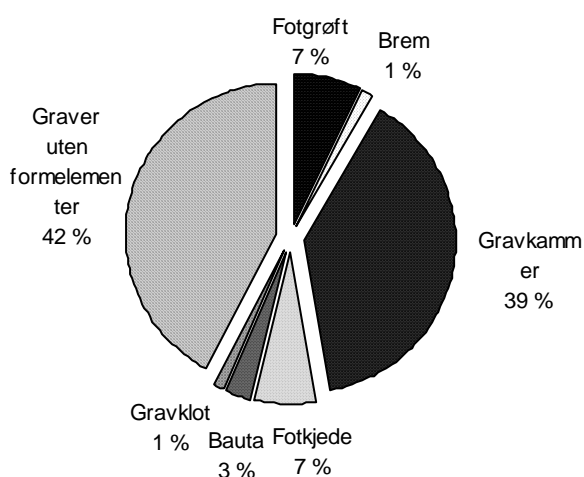

Figur 7: Skjematisert fremstilling av svenske gravers morfologi gjennom jernalderen (ill.: Bennett 1988).

Som det fremgår av tabell 2 ovenfor så er det bare 26 registrerte formelementer i forbindelse med 170 funndaterte graver fra y.ja. i Holands materiale, mens en i e.ja. har hele 103 formelementer fordelt på 178 graver. Om en går ut i fra at formelementene fordeler seg slik at det ikke forekommer flere av dem på samme graven¹, så betyr dette at bare 16% av gravene fra yngre jernalder har formelementer, mot 58% i eldre jernalder, se figurene 8 og 9 under. Dermed kan en anta at sammensetningen av formtrekk på gravfelt fra e.ja. og y.ja. i undersøkelsesområdet vil samsvare nogenlunde figur 7 ovenfor.

¹ Noe det faktisk gjør i et antall tilfeller. Andelen "graver uten formelementer" i figurene 9 og 10 må oppfattes som minimumstall.

Forutsatt at gravfeltene jeg ønsker å datere er kyndig registrerte, og at formelementene lar seg påvise visuelt (hvorom det i begge tilfeller selvsagt kan såes tvil!), impliserer dette at gravfelt fra e.ja. kan forventes å inneholde registrerte formelementer, mens en for gravfeltene for y.ja.s del kan forvente at disse bare opptrer sporadisk, om i det hele tatt. Siden de fleste gravfeltene i mitt materiale er små, må en datering på bakgrunn av tallene ovenfor (58% og 16%) inneha et visst slingringsmonn: jeg daterer derfor felt hvor flere enn ca. 20% av gravene inneholder spesielle formtrekk (med mindre disse er indikatorer på y.ja.) til e.ja. Problemer vedrørende dokumentasjonen, samt fornminnenes ofte dårlige bevaringstilstand (se kap.2.3 og 2.4) gjør det motsatte forholdet – dvs. felt hvor svært få eller ingen av gravene har formelementer – til en noe mindre sikker indikator på kronologisk tilhørighet. Felt uten formtrekk bør imidlertid prinsipielt sett peke mot y.ja.

Figur 8: Fordeling av formelementer i e. jernalder.

Figur 9: Fordeling av formelementer i y. jernalder.

7.3 Konklusjon: dateringsmetode som vil anvendes i avhandlingen

De graver som kan dateres ved hjelp av funn dateres selvsagt vha. disse. Enkeltgraver dateres ellers i henhold til tabell 5 nedenfor. Ingen formtrekk regnes her som sikkert hjemmehørende i yngre jernalder. Formtrekk som er "sikkert e.ja." oppfattes som relativt entydig hjemmehørende i denne perioden. Graver med formtrekk som usikkert dateres til e.ja. eller y.ja., dateres til disse periodene dersom de ikke opptrer på graver som ligger i kombinasjon med andre graver som har formtrekk sikkert daterte til den andre perioden. Ved forekomst av "sikre" indikatorer på både e.ja. og y.ja. (for yngre jernalders del i praksis funn) på samme felt må en vurdere om ikke gravfeltet hører hjemme i begge perioder. Om det skulle finnes kronologisk motstridende daterte formtrekk på samme grav må en ta en skjønnsmessig avgjørelse basert på konteksten.

Graver uten daterende formtrekk kan i endel tilfeller dateres på bakgrunn av eventuell assosiasjon (det vil si at de tilhører samme gravfelt) med graver som faktisk er daterte ved hjelp av funn eller morfologi. Det vil da være nødvendig å gjøre som Dahl (1998:38), og anta at gravene på et gravfelt grovt sett er "samtidige", om ingenting skulle tyde på noe annet¹.

Tabell 5: Konklusjon: daterende formtrekk for enkeltgraver

	Gravtype	Form	Lengde på lange graver	Formelement
Sikkert e.ja.	Steinlegninger	-	-	Brem Flere bautaer
Usikkert e.ja.	Hellekistegraver i norrøn kontekst	Rektangulær	5-10 meter	Fotkjede Klotstein Kammer Bauta ²
Sikker y.ja.	-	-	-	-
Usikkert y.ja.	-	Oval Spissoval	1-5 meter Over 18 meter	-

En datering av kombinasjoner av formtrekk på gravfeltene fremstår som både vanskelig å utarbeide, samt vanskelig å anvende på mitt materiale. Imidlertid vil det foreslås her at gravfelt med mer enn ca. 20% graver med formelementer er hjemmehørende i e.ja. Grunnet de reservasjonene som før er nevnt vedrørende registreringenes kvalitet og gravenes fremtreden i dag, oppfattes tilstedeværelse av formelementer som mer betydningsfullt enn fravær av ditto. Gravfelt *uten* formelementer kan dog dateres, riktignok med større grad av usikkerhet, til y.ja.

Fremgangsmåten for datering av mitt materiale blir følgende slik, kort oppsummert:

- (1) Enkeltgraver dateres, om mulig, ved hjelp av funn eller daterende formtrekk (se tabell 5). Metodene betegnes som hhv. "funn" og "morf." (morfologi) i kolonnen for dateringsmetode i appendiks a.
- (2) Enkeltgraver uten funn eller daterende formtrekk dateres på bakgrunn av andre graver på det samme feltet som er datert som beskrevet ovenfor. Metoden er kalt "ass." (assosiasjon) i appendikset.
- (3) Gravfelt kan dessuten dateres i sin helhet på bakgrunn av tilstedeværelse eller fravær av formelementer. Metoden betegnes "sms" (sammensetning) i appendikset, og er naturligvis sikrere for større gravfelt enn for små.

Sammenhengen mellom kronologi og morfologi er i dette kapittelet undersøkt med utgangspunkt i et mer kronologisk og geografisk omfattende materiale enn det som ligger til grunn for denne avhandlingen. Det er likevel interessant (og en lettelse!) å observere at en får nogenlunde samme fordelingen av formtrekk i periodene i materialet fra gravholmene (de

¹ Endel problemer ved denne antagelsen er nevnt i kapittel 2.3.

² Frittstående bautaer vil også kunne anvendes i forbindelse med en datering av andre graver på feltet

funnførende gravene i app.a) som i det som er lagt til grunn ovenfor. Av (de bare) 6 gravene med funn fra y.ja. er hele 4 uten spesielle formtrekk, én grav har kammer og én har fotgrøft. Av de 39 gravene datert ved funn til e.ja. er derimot bare 7 uten spesielle formtrekk, mens de resterende 31 gravene har 27 kamre, 4 fotgrøfter, 4 fotkjeder og 2 bautaer fordelt mellom seg (flere graver har flere formentaler). En av gravene er riktignok oval, et formtrekk som forsiktig ble assosiert med y.ja. ovenfor, men dette er også det eneste avviket fra kronologien.

Morfologisk datering er heftet med en rekke usikkerhetsmomenter. Det sier seg selv at *skjønn* må utøves både ved utarbeidelsen og anvendelsen av metoden. Morfologiske typer er ikke nødvendigvis temporale typer. Det er, som tidligere påpekt, ikke bare et kronologisk aspekt ved morfologisk variasjon, også sosiale, religiøse eller politiske faktorer kan spille inn. Ved selve dateringen må en ta hensyn til gravenes fremtreden og registreringenes nøyaktighet, samt det forhold at formtrekkene sjelden er eksklusivt forbundet med den ene eller andre perioden.

Pga. vanskeligheter knyttet til metodens grovkornede karakter, formtrekkes og gravfeltenes brukstid, vil en datering av graver og gravfelt på bakgrunn av formtrekk vanskelig la seg gjøre mer nøyaktig enn til e.ja. eller y.ja. Graver på et gravfelt kunne kanskje til en viss grad vært datert noe nøyaktigere vha. såkalt "horisontal stratigrafi". Denne "utgår från iakttagelsen att gravfält oftast har vuxit fram, inte genom att de enskilda gravarna ströddes ut precis hur som helst, utan genom att det vidgast successivt efter något system" (Gräslund 1974:38). Anvendelsen av denne metoden forutsetter imidlertid at gravene som skal dateres kan settes i en romlig sammenheng med allerede daterte graver, og at gravfeltets vekstretninger er kjent. Dermed blir ikke denne metoden anvendelig uten forutgående undersøkelser (Hyenstrand 1974:17). En annen metode som ville kunnet korrigere morfologiske dateringer er strandlinjedateringer, som kan gi *terminus post quem* dateringer (Baudou & Selinge 1977:217-218). Dette er imidlertid en metode som vel er mer anvendelig i Bottenviken hvor landhevingen har vært ganske betydelig, enn i de ytre kystområdene i Nord-Norge hvor denne er langt mindre.

8 Kronologisk og geografisk distribusjon av empiri

8.1 Kronologi

8.1.1 Datering av graver og gravfelt på gravholmer (appendiks a)

Den konkrete dateringen av empirien, med gjengivelse av resonnementene bak dateringene, er gjengitt i appendiks a. I den grad en mer nøyaktig datering enn til hovedperiodene eldre og yngre jernalder er mulig (i praksis vil dette kun gjelde funndaterte graver) er denne oppgitt, men jeg vil i det følgende stort sett holde meg til hovedperiodene siden mesteparten av materialet ikke lar seg datere mer nøyaktig enn dette.

389 graver i appendiks a har data oppgitt såpass bra at en tør anta at deres morfologi er nogenlunde kjent, og er således i prinsippet daterbare via morfologisk metode. **82** av disse gravene viste seg likevel å ikke la seg datere. Av de **307** gravene som lot seg datere er, som det fremgår av tabell 6, **45** daterte ved hjelp av funn (for nærmere beskrivelse av funnene, se appendiks c), **146** graver (ikke inkludert 30 graver med daterende formtrekk som allerede er daterte ved hjelp av funn) dateres ved hjelp av morfologi. **116** graver er daterte på bakgrunn av deres assosiasjon med andre daterte (ved funn eller morfologi) graver. En mer nøyaktig datering enn eldre/ynge jernalder er kun mulig for **24** graver, samtlige datert ved funn gjort i dem. **7** er således kronologisk hjemmehørende i yngre romertid, **4** i tidlig og **3** i sen folkevandringstid, **8** i folkevandringstid generellt, **1** i tidlig vikingtid og **1** i vikingtid generellt.

Tabell 6: Daterte graver fra gravholmer etter datering og dateringsmetode (jfr. appendiks a)

	Funn	Morfologi	Assosiasjon	Totalt etter datering
Eldre jernalder	39	132	106	277
Yngre jernalder	6	14	10	30
Totalt etter metode	45	146	116	307

Totalt dateres altså 90% (277) av de daterbare gravene til eldre jernalder og bare 10% (30) til yngre jernalder. At gravene på gravholmene i *så* overveldende grad dateres til e.ja. er kanskje noe overraskende, selv om det lenge har vært kjent at gravholmene i hovedsak hører hjemme i e.ja. Det er imidlertid grunn til å mistenke dateringsmetoden for å favorisere e.ja. siden så og si alle formtrekk er betraktet som indikasjon på e.ja., mens derimot *mangel på formtrekk* er betraktet som det mest karakteristiske morfologiske trekk ved graver fra y.ja. Datering av graver på bakgrunn av mangel på formtrekk er åpenbart et mer risikabelt foretak enn en datering av forekomst, siden den registrerte mangelen på formtrekk like godt kan skyldes slitasje eller manglende registreringskompetanse (se kap.2.3) som en reell mangel. Resultatet av dette er at mange gravfelt uten formtrekk, som f.eks. feltene på (19) Føreholmen og (14) Bøholmen, ikke er blitt daterte (til y.ja.) av meg siden jeg ikke har vært overbevist om at de foreliggende opplysningene har

reflekterte gravenes opprinnelige morfologi. Disse burde kanskje ha vært henført til y.ja. Et forhold som støtter opp om denne mistanken er at antallet graver datert til y.ja. ved funn faktisk er noe høyere prosentvis enn det som er tilfelle for gravene datert morfologisk eller ved assosiasjon til denne perioden: **13** % av de funndaterte, mot **10** % av de morfologisk daterte og **9** % av gravene datert ved assosiasjon, er henført til y.ja. Dette indikerer nok at det reelt er flere graver fra y.ja. i materialet enn det mine morfologiske dateringer tyder på. Forskjellen i andel graver datert til y.ja. vha. funn på den ene side og morfologi på den andre er likevel ikke avskrekkende, og det må derfor være lov å anta at graver fra y.ja. ikke er alvorlig underrepresenterte.

Det er tilsammen 96 lokaliteter i appendiks a. Gravfeltene (dvs. de **64** lokalitetene som har flere graver) dateres i nesten samtlige tilfeller primært på bakgrunn av datering av enkeltgravene der. Sammensetningen av morfologiske trekk på gravfeltene (den tredje metoden nevnt i kap.7.3) understøtter imidlertid dateringene for 170 av gravene datert ved hjelp av andre metoder. En datering utelukkende på bakgrunn av sammensetning av formtrekk er ikke gjort, med unntak for samleoppføringene 101 og 103 (to gravfelt på (16) Nordvinøya) i appendiks a, som utelukkende på bakgrunn av den (dessverre svært mangelfulle) morfologiske beskrivelsen, kan synes å høre kronologisk hjemme i e.ja.. Som det fremgår av tabell 7 under så kan dermed **38** gravfelt henføres til e.ja., **5** til y.ja., **4** av gravfeltene har graver fra begge perioder, mens **17** ikke lar seg datere. Av de **32** enkeltliggende gravene er **15** fra e.ja., **1** fra y.ja., mens hele **16** ikke lot seg datere. At det er flere udaterte enkeltgraver enn udaterte gravfelt (halvparten av enkeltgravene er udaterte mot bare 27 % av gravfeltene) gir seg selv siden dateringsmulighetene er færre: assosiasjon med andre graver eller sammensetningen av graver på gravfelt lar seg naturligvis ikke benytte her.

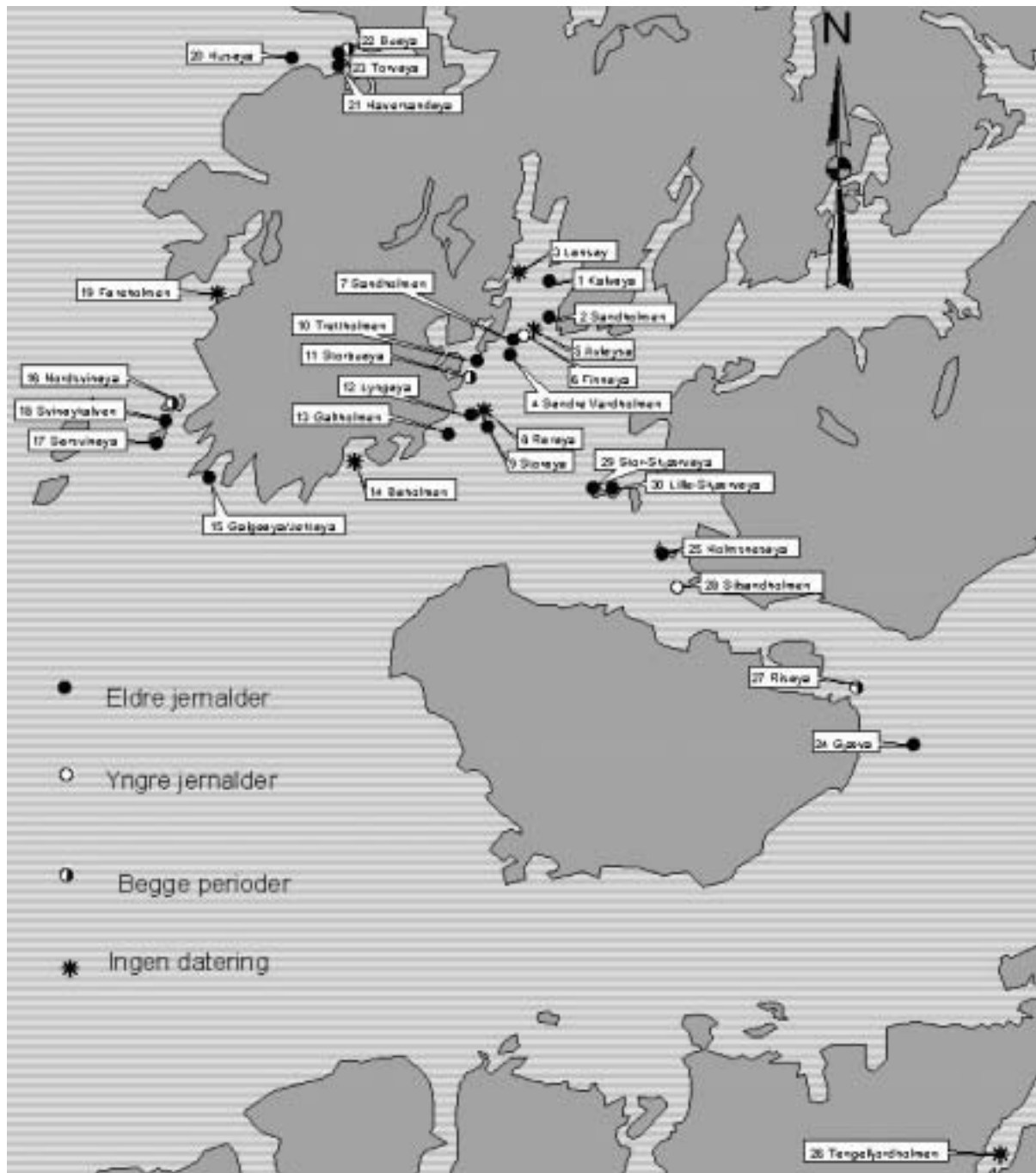
Tabell 7: Antall gravfelt og enkeltliggende graver på gravholmene datert til periodene (jfr. app. a).

	E. ja.	Y. ja.	Begge perioder	Udaterte	Totalt
Felt	38	5	4	17	64
Graver	15	1	-	16	32
Totalt	56	6	4	30	96

På bakgrunn av dateringene av graver og gravfelt kan en også forsøke å si noe om *gravholmene* brukstid. At en her må anta at samtlige graver og gravfelt på holmene i utgangspunktet er identifiserte og korrekt daterte sier seg selv. Denne antagelsen vil i endel tilfeller utvilsomt vise seg å ikke medføre riktighet, men det er neppe grunn til å anta at bildet jevnt over blir svært misvisende. Som en ser av appendiks a og figurene 10 og 11 er **28** gravholmer eksklusivt anvendt til gravlegging i eldre jernalder og **3** utelukkende i yngre jernalder. Der er imidlertid endel udaterte graver på noen av disse daterte gravholmene. Disse kan selvsagt i noen tilfeller tenkes å ikke være av samme alder som de daterte gravene, slik at disse gravholmene egentlig hører

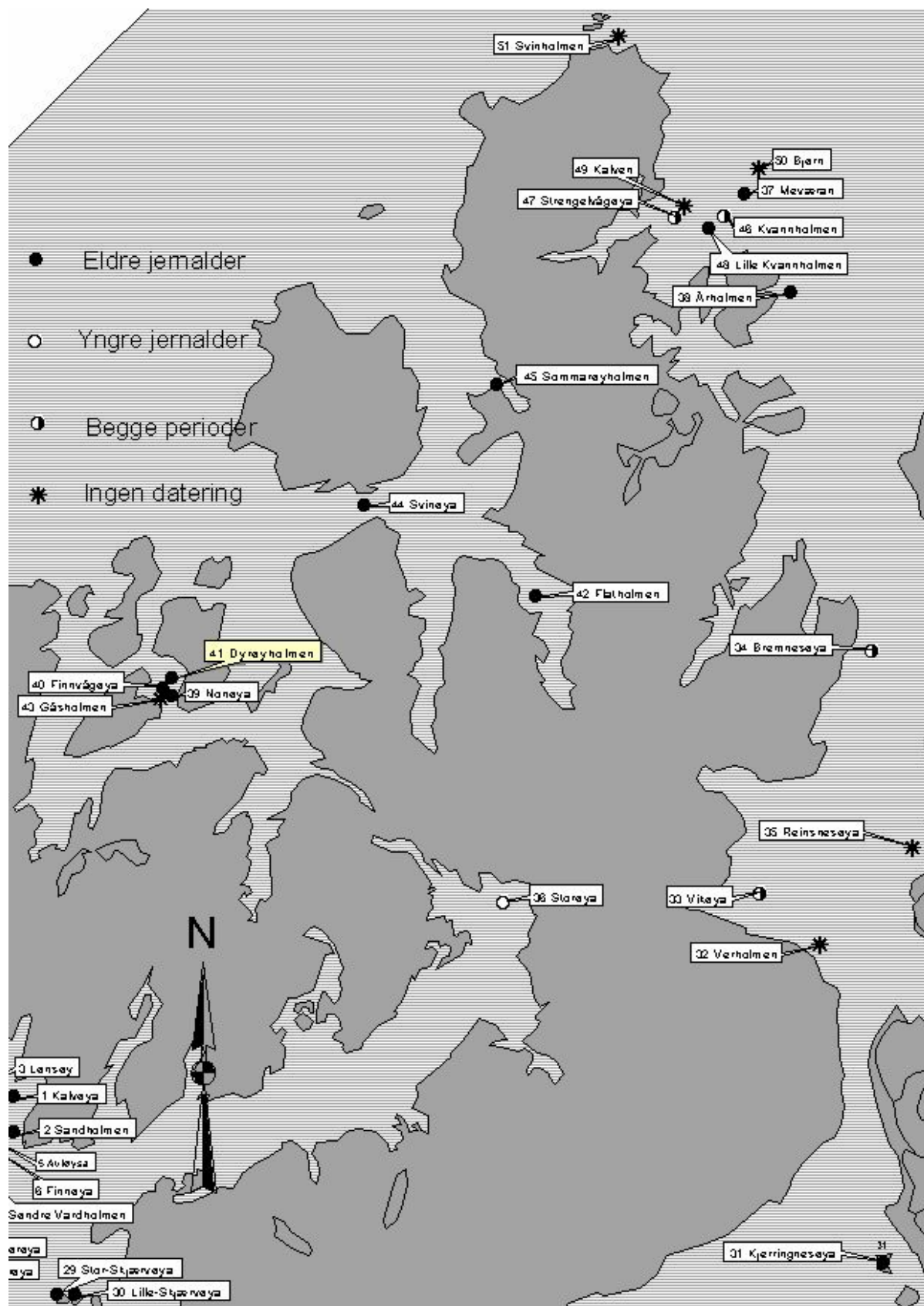
hjemme blant de som burde dateres til begge perioder – dette gjelder gravholmene nummer 6,17,18,23¹,25,30,40 og 44. Kategorien bestående av holmer med graver fra begge perioder teller

Figur 10: Daterte gravholmer i Bø og Hadsel

8 gravholmer. Pga. forholdet som nettopp ble nevnt, må dette antagelig oppfattes som et minimumstall. På den annen side er (16) Nord-Svinøy ført opp i denne kategorien på bakgrunn av én eneste grav usikkert datert til y.ja., mens resten dateres til e.ja. Det samme forholdet gjelder også (47) Strengelvågøya. Det er dessuten **12** gravholmer som ikke lar seg plassere

¹ Torvøya har bare én grav datert til e.ja., dateringen av holmens brukstid til e.ja. er således mildest talt usikker.

Figur 11: Daterte gravholmer i Sortland og Øksnes.

kronologisk. Som antydnet ovenfor, i forbindelse med dateringen av enkeltgraver, er det grunn til å tro at flere av gravfeltene uten formtrekk egentlig burde vært datert til y.ja. enn det jeg har

gjort – dette gjelder da også holmene de ligger på. Likevel, selv om y.ja. kan være blitt noe forfordelt er det liten tvil om at gravholmene i hovedsak hører hjemme i e.ja.

8.1.2 Datering av graver og gravfelt ”på land” (appendiks b)

Av de **138** gravene med individuelt oppgitte data lar **66** graver seg datere: 11 vha. funn (flere av disse også morfologisk), 45 ved hjelp av morfologi og/eller assosiasjon og 10 ved hjelp av sammensetning av formtrekk på feltet: **36** av gravene henføres således til e.ja., **30** til y.ja. mens **72** ikke lot seg datere. Som lokaliteter (enkeltliggende graver og gravfelt) betraktet er **10** datert til e.ja., **9** til y.ja., **5** har graver fra begge perioder mens hele **37** er udaterte, se fig.12 neste kapittel. De fleste dateringene av lokaliteter er gjort på bakgrunn av datering av enkeltgravene de utgjøres av. To gravfelt dateres utelukkende på bakgrunn av sammensetningen av (eller rettere sagt, den totale *mangel* på) formtrekk (oppføringene 10 og 45) på disse feltene.

Dateringene synes å vise at flere graver hører hjemme i e.ja. enn i y.ja. blant gravene ”på land” i Bø kommune. Det er nok imidlertid grunn til å tro at det svært høye antallet udaterte lokaliteter kamuflerer det reelle forholdet her. Av årsaker nevnt tidligere favoriseres e.ja. av min dateringsmetode, mens graver fra y.ja. relativt oftere vil forbli udaterte. Det er dermed grunn til å anta at flertallet av de tunnære lokalitetene i undersøkelsesområdet likevel i realiteten er fra y.ja. Dette bekreftes langt på vei om en sammenligner antallet *gravfunn* ”fra land” i Bø, slik de presenteres i Sjøvolds bøker. Holder en gravfeltet på Føre utenfor (det må i denne sammenheng kunne oppfattes som et unntakstilfelle med hele 11 funnførende graver fra e.ja.) refererer Sjøvold til *to* (bare ett rimelig sikkert gravfunn) funn fra e.ja. (Sjøvold 1962:75,81)¹, mot elleve (fem sikre gravfunn) fra y.ja. (Sjøvold 1974:115-117)².

8.2 Geografisk og kronologisk fordeling

8.2.1 Kronologisk og geografisk distribusjon på gårdsnivå

Det har vært alment kjent at graver i e.ja. ofte er lagt på holmer og øyer, mens gravene fra yngre jernalder finnes nærmere gården. Dette er et forhold som jeg mener å ha påvist også i det foreliggende materiale ovenfor. Johansen (1980:19) fremholder imidlertid i forbindelse med gravholmer på Vestvågøy i Lofoten at: ”[d]et nytter ikke å forsøke med en forklaring som går ut på at folk [...] gravla sine døde på holmer og småøyer i eldre jernalder mens de la gravene nær husene i yngre jernalder”. Graver på Vestvågøya ble nemlig lagt på innmarken også i eldre

---

¹ Sjøvolds oppføringer E136 og E148.

² Sjøvolds oppføringer L482-485 og L487-493.

jernalder, bl.a. på gården Ramsvik (Johansen 1980:19) (jfr. oppføring 25 i appendiks d). Som påvist i forrige kapittel finner en også i mitt undersøkelsesområde graver fra e.ja. ”på land”, selv om gravholmene på dette tidspunktet var den dominerende gravskikken. Ti gravfelt ”på land” i

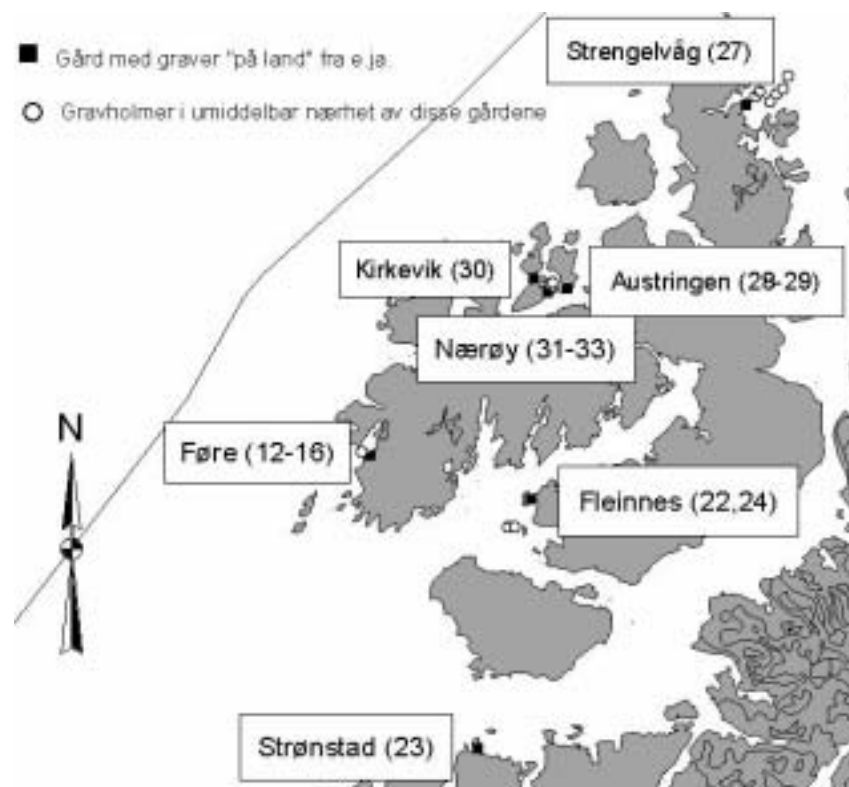

Bø kommune ble datert morfologisk til e.ja., jfr. fig. 12. Likeledes går det klart frem av kapittel 8.1.1 at gravholmene til en viss grad fortsatte å være i bruk også i y.ja. (jfr. fig. 10-11), selv om graver nærmere gården nå er den dominerende skikken. Som det fremgår av fig.12 (jfr. også fig.10) ser en at en i Bø kommune har én gravholme datert y.ja. og to gravholmer som antagelig ble anvendt gjennom hele jernalderen (altså også i y.ja.). I tillegg er her fem gravholmer som ikke er daterte; som nevnt i kapittel 8.1.1 kan disse svært gjerne tenkes å være fra y.ja.

Figur 12: Gårder i Bø k. med registrerte jernaldergraver (app. a og b).

Johansen skriver at det kunne vært nærliggende å foreslå at gravene i eldre jernalder ble anlagt på holmer såfremt *muligheten bare forelå* – og at gravholmene således var de universelt foretrukkede stedene å anlegge graver i e.ja. Han avviser imidlertid dette ved å påpeke at der er eksempler på at gårder i e.ja. har hatt gravplass *både* på innmark og på holmer i e.ja. (Johansen 1980:19). I mitt undersøkelsesområde ser en likeledes av materialet i appendiks d – eldre jernalders gravfunn ”fra land” – at en har begravet mennesker i nærheten av gårdene selv om en har hatt tilgang på holmer (se kart, fig. 13): Samtlige graver her ligger i umiddelbar nærhet av holmer og småøyer som må tenkes å *kunne* ha vært brukte som gravholmer om dette skulle ha vært ønskelig. Hva mere er:

med unntak for graven på gården Strønstad i Hadsel, ligger endog samtlige like ved faktisk etablerte gravholmer. Det er følgelig vanskelig å skulle konkludere med at holmer og øyer var en

universelt foretrukket lokalisering for begravelser i e.ja. – like lite som tungraver var det i y.ja. I likhet med Johansen konkluderer jeg derfor med at det *ikke* lar seg gjøre å betrakte forskjellen mellom graver ”på land” og graver på holmer som utelukkende et kronologisk betinget fenomen, selv om de to forskjellige lokaliseringpreferansene åpenbart er dominerende i

Figur 13: Funnførende graver fra e.ja., samt gravholmer i umiddelbar nærhet av disse (numrene refererer til oppføringene i app. d).

I kapittel 9 vil jeg argumentere for at gravholmene kanskje ikke nødvendigvis reflekterer bosetning av gårdstypen, men kanskje heller gjenspeiler en annen bosetningsform. Gravholmene synes i grove trekk å sammenfalle med den senere kjente norske gårdsbebyggelsen, og som en ser av fig. 12 ovenfor, befinner de fleste gravholmene seg like ved moderne matrikkelgårder. Flere av gravholmene ligger imidlertid slik til at de snarere synes assosiert med større områder eller flere gårder (altså *bygder*, om en holder seg til terminologien knyttet til gårdsmodellen), selv om de idag hører inn under bestemte matrikkelgårder. Som en ser av kartet ovenfor, fig. 12 (se fig. 3 eller 10 for navn på gravholmer), ligger de fleste gravholmene i Bø kommune tvetydig til i forhold til enkeltgårdene. Om gårdene Røsnes, Haugsnes og Uvåg i Jørnfjorden samtlige var bosatt i e.ja. er det ikke gitt hvilken gård den enkelte holme skulle høre inn under. Det samme forholdet gjelder (14) Bøholmen, (16-18) Svinøyene, (19) Føreholmen, samt (21) Haversandøya, (22) Buøya og (23) Torvøya. I kontrast til disse finner en gravene ”på land” som ligger i mer åpenbar tilknytning til (iallefall de moderne) gårdsenhetene. Det er derfor ytterligere grunn til å mistenke at forskjellen i lokaliseringen – med den forskjellige vektleggingen av territoriell tilknytning – reflekter forskjellige gravskikker som eksisterte side om side både geografisk og kronologisk.

8.2.2 Holmenes fordeling i regionen

Det er, som en så av figurene 10 og 11, stor forskjell mellom Bø k. og de andre hva angår antall gravholmer, 23 i Bø kommune mot 15, 6 og 7 i henholdsvis Øksnes, Sortland og Hadsel kommuner. Som nevnt innledningsvis (kap.2.3) skyldes nok dette i stor grad forskjellig registreringsintensitet.

Forekomsten av holmer (som jo rimeligvis er en forutsetning for gravholmer) er neppe noen forklaring, muligens bortsett fra i Sortland, hvor det er noe knapt med holmer og småøyer – og hvor nærmest samtlige er benyttet.

Det slår en derimot at gravholmenes distribusjon i undersøkelsesområdet synes å følge to kriterier, det ene utvilsomt av etnisk art, det andre topografisk. Gravholmenes utbredelse sammenfaller, for det første, i grove trekk med områdene hvor en har hatt norrøn/norsk bosetning i middelalder og historisk tid. Sammenligner en distribusjonen av

Figur 14: Samiske bosteder rundt år 1700. Fra Guttormsen 1990:127. gravholmer på kartene ovenfor med oversikten over samiske bosteder med personer på 1700-tallet¹, slik Helge Guttormsen (1990:127) presenterer det (fig.14), ser en at gravholmene ligger ganske nøyaktig der hvor disse samiske bostedene *ikke* ligger. Det er således liten grunn til å betvile at gravholmene hører det germanske befolkningsselementet i Nord-Norge til (noe også funnmateriale og morfologi bekrefter – se kap.10). Det eneste sannsynlige unntaket fra dette er (26) Tengelfjordholmen i Raftsundet, som ligger i et område som må antas å ha vært samisk i jernalder (det er iallefall ingen indikasjoner på germansk bosetning her) (jfr. Schanche 1986). Gravene her kan således være samiske, noe deres

¹ Det kan kanskje virke frivolt å sammenligne forhold i e.j.a. med 1700-tallet, men områdene med samisk bosetning på Guttormsens kart er nærmest funntomme hva angår germanske jernalderfunn (og formodentlig bosetning). Det er grunn til å tro at denne "funntomheten" er en indikasjon på *samisk* nærvær i jernalder (jfr. Schanche 1986).

morfologi ikke utelukker. (42) Flatholmen i Steinlandsfjorden og (36) Storøya innerst i Eidsfjorden ligger også noe tvetydig til i forbindelse med de etniske grensene, men gravene her – iallefall på Flatholmen – er av utpreget germansk type. De er kanskje anlagt her nettopp for å understreke grensen mot samene?

Den andre faktoren som kan synes å ha betydning for forekomsten av gravholmer er en tilsynelatende preferanse for indre deler av kysten i undersøkelsesområdet. Det er en markert mangel på gravholmer i områder som ligger vendt ut mot storhavet. Til en viss grad gjenspeiler nok det siste at det ikke er her en har hatt bosetning. Men mangelen av gravholmer på sydvestsiden av Hadseløya, eller nord i Bø k. er likevel noe påfallende, sammenlignet med de konsentrasjonene en har i de indre områdene, særlig på topografisk relativt vel avgrensede steder som bukter, sund og fjorder. Spesielt utpeker Jørnfjorden (gravholmene 1-13) og Åsanfjorden (gravholmene 20-23) i Bø kommune seg i denne sammenheng, med en rekke gravholmer innen nokså klart topografisk avgrensede rom. Det samme gjelder i Øksnes området ved Finnvåg/Barkestad (gravholmene 39-41 og 43). En synes således i mange tilfeller å ha foretrukket en lokalisering av gravholmene til det en kan betrakte som relativt vel avgrensede *landskapsrom* (se kap.9.2.2) – dog (naturligvis) betydelig større landskapsrom enn det som er blitt gravene ”på land” til del.

Hva angår det kronologiske aspektet finner en gravholmer fra begge perioder i alle områdene, bortsett fra på nordsiden av Langøya hvor alle er daterte til e.ja., med unntak av (43) Gåsholmen som er udatert. I Sortland kommune er det flere gravholmer med graver fra y.ja. enn en ser ellers (3 av 6 gravholmer har graver fra bare y.ja. eller begge perioder). Det er uklart hva en skal lese ut av denne forskjellen, men om en ser på selve gravene og gravfeltene *per se* i Sortland (snarere enn gravholmene) i appendiks a, finner en den nærmest forventede dominans av graver fra e.ja.

8.3 Konklusjon

De aller fleste gravholmene viser seg å høre hjemme i e.ja.. Gravholmene synes videre å representere den dominerende form for gravskikk (gravskikk da selvsagt definert etter lokalisering – graver ”på land” kontra graver på holmer) i e.ja. i undersøkelsesområdet, mens graver nærmere gården er vanligst i y.ja. Det er dermed nærliggende å forklare forskjellene i gravlokalisering rent kronologisk. Empirien går imidlertid, som demonstrert, ikke entydig i denne retning. Der er en viss kronologisk overlapping mellom de to formene for gravlokalisering, i begge perioder. Uavhengig av om forskjellene i gravlokalisering er kronologisk betinget eller ei, er det nærliggende å spekulere på om forskjellen i lokalisering – synkront eller diakront – reflekterer forskjellige økonomiske og ideologiske føringer. Dette kommer jeg tilbake til i neste kapittel.

"Fra enkelte amerikanske indianerstammer er f.eks. kjent at man plasserte gravfeltene slik at de dødes ånder var skilt fra de levende med vann, og det er fristende å spekulere på om en slik tankegang også ligger bak de mange gravholmene i vår landsdel. Andre steder var gravfeltene knyttet til sentrale og/eller hellige steder som markerte gruppens tilknytning til området og samtidig fungerte som sentrale gravleggingsområder for hele gruppen"

Ingegerd Holand (1988:9).

9 Landskap og ideologi: gravenes lokalisering

Poenget i dette kapittelet er å undersøke disse mulige fortolkningene av gravskikkens ideologiske innhold: hva kan gravenes (forskjellige) plassering i landskapet fortelle om eiendomsforhold og bosetningstruktur, og om religiøse forestillinger? Som nevnt avslutningsvis i forrige kapittel har disse betraktningene relevans hva enten en ønsker et synkront eller et diakront perspektiv på materialet. Avhandlingens omfang tvinger meg imidlertid til å fokusere på det synkrone her, dvs. dualismen gravholmer og gravfelt på/nær gården i e.ja. Betraktningene jeg kommer med er imidlertid prinsipielt sett også gyldige for forskjeller i gravlokalisering over tid – *in casu* overgangen (i grove trekk) fra gravholmer i e.ja. til graver "på land" i y.ja.

9.1 Gravlokalisering: sosial og økonomisk organisering

9.1.1 Gård og eiendomsrett

I bosetningsarkeologi har en oftest måttet slutte fra kjente graver og gravfelt til en, i arkeologisk sammenheng, som regel ukjent bebyggelse (Vinsrygg 1974:38). Ved kartleggingen av jernalderens bosetningstruktur i Nord-Norge, som skissert i kap. 4.2 ovenfor, har en likeledes oftest basert seg på tilstedeværelsen av jernaldergraver. En har da forutsatt at jernaldergraver representerer gårdsbosetning og at denne bosetningen direkte kan kartfestes ved hjelp av gravenes distribusjon. En forutsetning for denne kartleggingen av nordnorske jernaldergårder har derfor vært en implisitt eller eksplisitt antagelse om at graver indikerer gårder. Vinsrygg fremsatte en hypotese om at gravskikken – inkludert lokaliseringen av gravene – er en direkte funksjon av bosetningsstrukturen¹, og at bosetningstrukturen således ville avspeile seg i hvor gravene ble anlagt (Vinsrygg 1974:44).

Mye av det teoretiske grunnlaget for å anta at graver indikerer gårder ligger i tanken om at gravene skal ha fungert som eiendomsmarkører. Jernaldergravene tenkes å ha vært uttrykk for eiendomsforhold ved at de fungerte som direkte markeringer av eiendomsgrenser og/eller at de var "odelshauger" knyttet til overføringen av eiendomsrett fra én generasjon til den neste. Dagfinn Skre skriver eksempelvis at gravhauger i tidlig middelalder spilte en sentral rolle i

---

¹ Eller "gårdsstrukturen" som hun (Vinsrygg 1974:44) symptomatisk nok kaller det.

forbindelse med overføring av gårder i sammenheng med arv (Skre 1997:40-42). Dette synet blir også påpekt for svensk jernalders del av *inter alios* Torun Zachrisson (1994). Det er imidlertid ikke dermed slik at gravene nødvendigvis ble *anlagt* med dette mål for øye, eller at dette skulle gjelde alle jernaldergraver.

I denne sammenhengen kan det være et vesentlig poeng at jorden hadde en sentral rolle i germanernes ideologi, slik det ble nevnt i kapittel 4.2.4 ovenfor. Slekt og jord synes å ha vært intimt forbundet med hverandre, og det var slekten og ikke slektsmedlemmet som eiet jorden. Dette er noe som kan forklare den sterke sammenhengen en ofte ser mellom "grav og grunn", mellom slektens aner og slektens jord: graven markerer slektens (dvs. forfedre og etterkommere) eiendomsrett til jorden. Via de religiøse forestillinger og det verdensbillede en kjenner fra vikingtiden gjennom senere skriftlige kilder (se kap.4.4), synes denne koblingen mellom grav, slekt og jordeiendom å underbygges. Det er dermed nærliggende å tenke seg at gravenes meningsinnhold er knyttet opp mot eiendomsrettigheter – *i vikingtid*. Som nevnt tidligere er imidlertid ikke meningsinnholdet til graver gitt, men skapes av den spesifikke konteksten. Det ligger derfor selvsagt ingen automatikk i at dette skulle kunne overføres direkte på *e.ja.* eller til ethvert område hvor en har en germansk materiell kultur. Skre fremholder i denne sammenheng at betydningen som knytter gravhauger til arv av jord bør forbeholdes hauger på gårdsgravfelt (Skre 1997:49): "[...] vi [må] regne med at en haug på et gårdsgravfelt ble bygget med tildels andre hensikter og oppfattet på til dels andre måter enn en åsrøys" (Skre 1997:38-39). Når gravene ligger langt fra dyrket mark, der hvor det er urimelig å forestille seg en gård, så har de heller ikke hatt et meningsinnhold som relaterer seg til gården, argumenterer Skre (1998:204). Dette betyr at gravenes fortidige meningsinnhold må være rekonstruert før en baserer videre sosiale analyser på dem (Skre 1997:39,1998:198-199)¹.

Det er dermed ikke alle gravfelt som kan knyttes til eiendomsrett og arv av jord. Dette betyr selvfølgelig ikke at en kategorisk skal avvise enhver sammenheng mellom graver og markering av rettigheter til eiendom selv om en ikke kan påvise en direkte sammenheng mellom grav og gård. Men det betyr at en bør åpne for at det kan ha vært andre ting enn eiendomsrett til jord som menneskene har ønsket å hevde rettigheter til, f.eks. bruksrettigheter til andre naturressurser innen et større territorium enn gården (kanskje endog i *opposisjon* til prinsippet om privat eiendomsrett?). Gravenes eventuelle funksjon som eiendomsmarkører bør derfor

---

¹ Skre undersøker derfor en rekke gårdsgravfelt i Ullensaker fra yngre jernalder, og kommer frem til at antallet hauger på gårdsgravfelt synes å korrespondere med at det ble bygget haug hver gang gården gikk i arv, og at gravhaugene således hadde en viktig funksjon ved overføringen av odelsrettighetene (Skre 1997:44-49, 1998:204-206, 2001a:10). Koblingen er således i dette tilfelle empirisk legitimert.

sannsynliggjøres – først og fremst ved å belegge gravenes faktiske geografiske tilknytning til sannsynlige bosetningsenheter, dernest at de opptrer i en økonomisk kontekst hvor eiendomsrettigheter til jord må antas å ha vært viktige.

Et premiss om nærhet mellom graver og gårdsenheter ble som sagt lagt til grunn for den typen kartlegging av bosetning som ble nevnt i kapittel 4.2. Både Bertelsen (1985:109) og Johansen (1982:56,58) nevner eksplisitt at dette er et premiss for deres fremstilling. Johansen forsøker, i sitt arbeide omhandlende Vestvågøys vikingtid (Johansen 1982), å undersøke om antagelsen om nærhet grav og gård *faktisk stemmer* før han bruker dette som et premiss i sin videre bosetningsanalyse. Han forsøker altså å demonstrere at det er *gårdsgravfelt* – slik at han siden kan identifisere gårdene bare utifra forekomsten av graver. Med utgangspunkt i ett mindre antall velbevarte gårdsanlegg (ødegårder) fra Vestvågøys jernalder dokumenterer Johansen en forholdsvis klar tilknytning mellom gårdsanleggene og gravene i vikingtid (Johansen 1982:53,1990:24). Hvorvidt materialet hans er stort nok til å gjøre denne sammenhengen helt klar tør være usikkert, men metodisk er dette et vesentlig grep som gjør at en iallefall ikke kan beskyldes ham for å ha antatt denne sammenhengen *a priori*. Bertelsen (1985) gjør imidlertid ikke dette i sin analyse av bosetningen i (hele) Lofoten og Vesterålen. Bertelsens analyse strekker seg også over et lengre tidsrom enn det Johansen opererer med, noe som øker mulighetene for variasjon og avvik fra premisset om en kobling grav-gård¹. De påviste jernaldergårdene er dermed tilsvarende mindre sikre enn Johansens.

9.1.2 Territorium og bruksrett?

Gravholmene skriver seg, som vi har vi sett, hovedsaklig fra eldre jernalder, og som nevnt ovenfor ligger det ikke noen teoretisk nødvendighet i at jernaldergraver skulle måtte være knyttet til eiendomsrettigheter og gårdsbosetning. Som nevnt i kap.8.2.1 synes heller ikke gravene i denne avhandlingen – graver på øyer og holmer – bestandig å være naturlig geografisk knyttet til enkelte gårdsenheter. Bertelsen (1999:264) postulerer på dette grunnlaget en hypotese om en gradvis fremvekst av eksklusive eiendomsrettigheter til jord gjennom jernalderen – uttrykt gjennom overgangen fra gravleggelser på holmer og øyer i e.ja. til gravleggelser i nærheten av gården i y.ja.. Johansen (1982:58,1990:37) fremholder likeledes (også han med utgangspunkt i gravholmer) at en kan tale om at koblingen mellom gård og grav kan ha vært mindre tett i e.ja. enn y.ja.

Det har hittil, som Bjørn Myhre (1990:125) påpeker, vært lagt stor vekt på en grunntanke om at mennesker er territoriale vesener som vil ha kontroll og eiendomsrett til ressursområder. Vår moderne forestilling om et klart avgrenset landskap er således blitt gjort almengyldig. Tanken om

---

¹ Han vedgår også problemet selv (Bertelsen 1985:109).

rommet som en klart avgrenset og målbar dimensjon er imidlertid i følge A. Andrén en oppfatning som oppsto først i middelalderen (referert i Myhre 1990:130; jfr. også Gurevich 1985 og Hastrup 1985). Romoppfatningen kan tidligere tenkes å ha vært basert på menneskenes *virksomhet i landskapet* og på deres *sosiale tilhørighet* – en sosial tilhørighet som er romlig forankret, men uten klart definerte grenser. Rommet kan dermed tenkes å ha vært mer sosialt enn geografisk avgrenset (Myhre 1990:130; se også Hastrup 1985:50-51). Myhre fremsetter på bakgrunn av dette en konkret hypotese om at en har hatt et eldre landskap uten fast definerte grenser mellom gårdene. Ressursbruk, bruksrett eller eiendomsrett til utmark tenkes da å ha vært regulert ved avtaler, normer og regler basert på andre forhold enn grenser i landskapet (Myhre 1990:131). Det må, etter mitt syn, likeledes kunne tenkes at slike avtaler og normer i mitt undersøkelsesområde i e.j.a. kan ha hatt sitt utspring i en tilhørighet til en større sosial gruppering enn de som levde på gården (eller den enkelte bosetningsenhet, hva enten en kaller det gård eller ei). Den romlige forankringen til denne større sosiale gruppen kan ha vært sentrert omkring et større territorium enn den enkelte gårdsenhet (se kap.9.2).

Om en således tar utgangspunkt i det som ble nevnt i kapittel 4.2 om et mulig større økonomisk fokus på fiske og fangst i nord-norsk eldre jernalder, er det vel ikke urimelig å forestille seg at "bygdefelleskapet" – dvs. alle menneskene i det lokale området som er involvert i de felles aktivitetene knyttet til disse næringene – sosialt sett kan ha vært viktigere enn det ville være i en gårdsbasert jordbruksøkonomi, og at det romlige fokuset for den sosiale tilhørighet og de økonomiske interessene dermed ville legge seg på et høyere nivå enn den enkelte gården. Eiendoms- eller bruksrett til utmarksressurser vil derfor kunne tenkes å være knyttet til et større felleskap enn enkeltgården. Den fysiske legitimeringen av tingenes tilstand som skjer ved hjelp av den materielle kulturen vil da likeledes fokusere på et annet nivå av bosetning og rom enn gården.

Om en skal oppfatte gravholmene som gravplasser for et slikt større felleskap – i kontrast til gårdsgravfeltene som formodentlig skriver seg fra gårdsfelleskapet – er det nærliggende å forvente at gravfeltene førstnevnte sted består av *flere graver* enn gravfeltene i nærheten av gårdene. Å skulle "teste" dette ved å foreta en sammenligning av antall graver på gravfeltene er imidlertid ikke uproblematisk, av flere årsaker. For det første vet en selvsagt ikke om de samme kriteriene forelå på gravholmene og på gårdsgravfeltene for hvem som ble gitt et synlig gravminne. Problemene med representativitet og sammenlignbarhet, tatt opp i kap.2.3, gir dessuten grunn til å tro at gravfelt "på land" kan være registrert med færre graver enn de opprinnelig har hatt pga. stor slitasje – et forhold som ikke (eller i liten grad) gjelder feltene på gravholmene.

En sammenligning gir likevel interessante resultater. Jeg har i tabell 8 under tatt utgangspunkt i gravfeltene fra e.ja. "på land" og på gravholmene, i Bø kommune. Som en ser består nesten samtlige lokaliteter "fra land" av enkeltgraver eller 2-5 graver. En stor andel av lokalitetene fra holmene er på sin side hakket større og består av 6-10 graver. Forbeholdene nevnt ovenfor gjør imidlertid disse tallene noe usikre. Som jeg vil hevde senere (kap.9.2.3) kan imidlertid gravholmene

Tabell 8: Antall gravlokaliteter fra e.ja. av forskjellig størrelse på gravholmer (app.a) og "på land" (app.b).

	Enkeltgraver	2-5 graver	6-10 graver	11-15 graver	Totalt
Gravholmer	6	7	7		20
"På land"	4	5		1	10

oppfattes som lokaliteter *i seg selv*, hva angår deres fortidige meningsinnhold. Om en således behandler hver gravholme som én lokalitet – ett gravfelt – uansett hvor mange lokaliteter som måtte være registrerte der, blir forskjellen i størrelse på lokalitetene enda større.

Det er derfor etter min mening mulig å hevde at de relativt større gravfeltene på holmene således kanskje representerer en sosial gruppe som har en forankring i et større territorium enn enkeltgårdene (representert av feltene "på land"), som foreslått ovenfor. Større gravfelt som ikke er plassert i tilknytning til gårder gir således mening (om en insisterer på å betrakte graver som markeringer av rettigheter til ressurser) på et vis de ikke kan om en holder seg strengt til gårdsmodellen. Om en postulerer en sosial og økonomisk tilhørighet til en større geografisk enhet enn gården, vil en kunne oppfatte disse gravene som markeringer av de *kollektive* rettighetene til ressursene i det aktuelle området eller territoriet. De vil naturligvis samtidig kunne inngå i en markering av rettigheter til ressursene vis-a-vis andre grupper – og derfor kanskje inneha en funksjon som *etnisk* markør også, ikke bare i forhold til samene men også overfor eventuelle "gårdbrukere" i samme område (som gravla sine døde på relativt mindre gravfelt på den enkelte gården).

9.2 Gravlokalisering: religiøst og ideologisk uttrykk

9.2.1 Gravlokalisering, bosetning og ideologi

Vinsrygg (1974:44) fremholdt at *bosetningstrukturen* kunne være avgjørende for gravens utforming, hvilket utstyr de døde skulle få med i graven og hvor de skulle gravlegges. Så langt har jeg tatt utgangspunkt i denne tankegangen. Som det ble påpekt i kapittel 6 bør imidlertid gravskikk i større grad betraktes som relatert til religiøse forestillinger og ideologi, snarere enn som direkte gjenspeilinger av andre sider ved samfunnet. Ulf Bertilsson foreslo i denne sammenheng allerede tidlig på 80-tallet at religiøse oppfatninger kan ha hatt stor innvirkning på gravenes topografiske

lokalisering (Bertilsson 1983:41). Det vil derfor i det følgende bli argumentert for at også *hvor* gravene ble anlagt i stor grad reflekterer ideologi.

Om gravenes lokalisering skal oppfattes som knyttet til bosetningstrukturen må en dermed først betrakte den ideologiske rollen plasseringen av gravene har. Bourdieu skriver at den sosiale strukturen uttrykkes i det fysiske rommet, og at rommet dermed virker til å reproducere denne. En del av de sosiale strukturenes tregghet skyldes faktisk nettopp at de er innskrevet i det fysiske rommet. Den sosiale strukturen fremtrer imidlertid ikke i rommet som noen direkte refleksjon av disse strukturene, det skjer på et mer eller mindre tilrotet vis (Bourdieu 1996:150-151). Vinsryggs tankegang blir dermed halvveis snudd på hodet; som ideologisk uttrykk er gravenes lokalisering med på å *reproducere* bosetningsstrukturen og andre samfunnsforhold like meget som den er et *resultat* av disse samfunnsforholdene. Lokaliseringen forteller oss dermed eventuelt om odel, eiendoms- og bruksrettigheter *gjennom* å uttrykke religiøse forestillinger (ideologi og religion er, som tidligere nevnt, to sider av samme sak i førvitenskapelige samfunn). Dette betyr at betraktninger omkring religionen kan gi oss indikasjoner på gravenes meningsinnhold (dog ikke nødvendigvis på noen enkel og likefrem måte) hva angår markering av odel etc. og tilknytning til spesielle bosetningsformer.

Det er i forbindelse med *y.ja.* lett å underbygge en argumentasjon som går på at gravfelt er knyttet til odel og gårdsbosetning ved hjelp av den kunnskapen en har om kosmologi og religiøse forestillinger i yngre jernalder (se kapitlene 4.2 og 4.4) – en kunnskap en har fra sagalitteraturen. Det er imidlertid, som tidligere nevnt, vanskelig å plassere alle gravene i mitt undersøkelsesområde inn i en slik fortolkningsramme. Dette både pga. at mesteparten av materialet hører hjemme i *e.ja.*, samt fordi mange av gravholmene ikke synes å ligge i noen udiskutabel forbindelse med enkeltgårder i utgangspunktet. Det fordres derfor en annen fremgangsmåte; en må i større grad forsøke å tolke det arkeologiske materialet i et mer generelt sosialantropologisk og religionshistorisk lys, slik det ble presentert i kapittel 5.

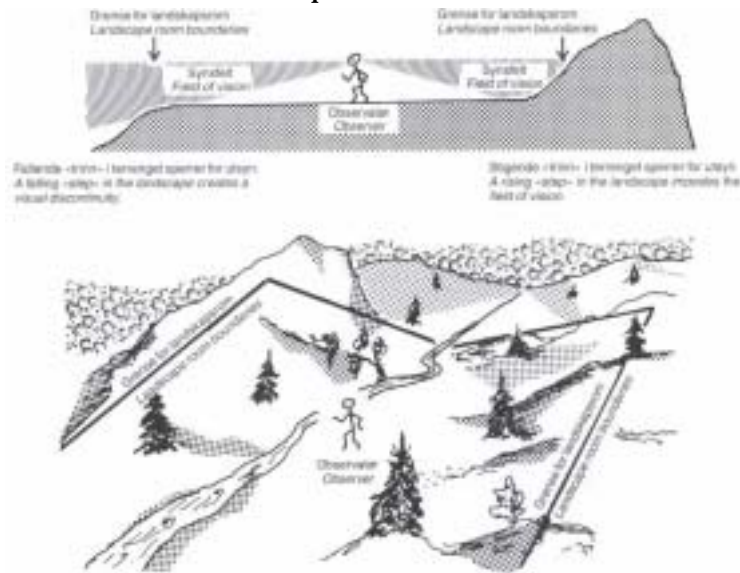
9.2.2 Landskapsanalyse og nordnorsk landskap

For å belyse meningen bak lokaliseringen av graver til gravholmer – og forskjellen i meningsinnhold mellom gravleggelser på land og på holmer – vil jeg først ta noen momenter fra landskapsanalysen til hjelp. Det vil føre for langt her å skulle i gå i detalj om landskapsanalyse som metode. En mer "teknisk" beskrivelse av metoden og dens tilhørende begrepsapparat blir derfor gjort bare for de momenter som er direkte relevante i det følgende.

Landskapsanalysen fordrer at landskapet betraktes som overflate. Begrepet *landskapsrom* er basert på dette: det er satt sammen av "gulv", "vegger" og "tak" som avgrenser rommet visuelt (jfr. figur 15 under). Disse vil utgjøres av henholdsvis flate områder, åser og fjell, og himmelen.

Et kriterium for landskapsrom er at det har et sammenhengende gulv. Selv om det oftest vil være veggene som avgrenser rommet, så vil dermed også brudd i gulvflaten kunne avgrense rommet (Gansum *et al* 1997:13-14).

Det finnes både store og små landskapsrom, hvor de førstnevnte ofte vil være sammensatt av de sistnevnte. Topografiske forhold vil imidlertid være med på å avgjøre hvorvidt det er de store eller de små landskapsrommene som dominerer; et "storskala-landskap" med store sammenhengende flater vil favorisere de første, mens

Figur 15: Landskapsrom (ill. fra Gansum *et al* 1997:14).

landskapet som gir naturlige fremkomstmuligheter og visuelle passasjer mellom landskapsrommene (Gansum *et al* 1997:16).

Det er vesentlig i landskapsanalysen å observere landskapet fra et menneskelig perspektiv, det vil si slik det oppfattes av et menneske situert i landskapet, og ikke fra et fugleperspektiv slik det fremtrer på et kart. Fokus er således på landskapet slik det oppfattes med mennesket som

observatør og målestokk (Gansum *et al* 1997:13). Ståstedet i terrenget har dermed en avgjørende betydning. Jo høyere en kommer,

Figur 16: Observatør og landskapsrom (ill. fra Gansum *et al* 1997:14). desto mer fremtredende vil de store landskapsrommene, avgrenset av fjell og åser fremstå. Motsatt, så fremstår de mindre landskapsrommene avgrenset av vegetasjon, bekker osv. bedre ved et lavt ståsted (Gansum *et al* 1997:13), jfr. figur 16.

Landskapsoppfatningen er ikke et allmennmenneskelig, men et kulturellt betinget fenomen. Etter som næringsgrunnlag og ideologi skifter vil også landskapselementenes betydning veksle (Gansum *et al* 1997:12; se også Hastrup 1985:50). "Our concepts of the world come from our common activities in the world", som Jakob Meløe (1990:68) påpeker. Han eksemplifiserer dette

med at det ikke ville eksistert noen forestilling om naturlige havner om det ikke hadde vært for bruken av båter med behov for slike (Meløe 1990:68,72-74). Landskapsoppfatningen er m.a.o. avhengig av menneskenes aktivitet og bruk av landskapet, slik Myhre fremholdt (se kap.9.1.2).

Transformeringen av landskapet, den fysiske omformingen av det, kan oppfattes som ledd i en "innredningsprosess" hvor mennesket gjør landskapet til sitt eget. Landskapet innredes slik at det føles kjent, og blir meningsfylt for de som bor i det – hvilket gjerne vil si at det ordnes etter kosmologiske forbilleder, jfr. kapitlene 4.4 og 5. Innredningen består i både materielle ytringer, som f.eks. boplasser og sakrale anlegg, og immaterielle ytringer, bl.a. rettigheter, tradisjoner og oppfatninger om landskapet. Organiseringen av landskapet, innen rammene av de fysiske muligheter og begrensninger det gir, betinges således av samfunnets ideologi (Gansum *et al* 1997:18). Innredningen av rommet er også et uttrykk for *makt*: makt utøves og bekreftes ved at de sosiale strukturene innskrives i landskapet (Bourdieu 1996 [1993]:151-153; Hastrup 1985:50). Landskapsinnredningen virker således tilbake på aktørene og strukturerer deres tanker og adferd.

De topografiske forholdene i undersøkelsesområdet er noe forskjellige fra de som Gansum *et al* tar utgangspunkt i, i deres beskrivelse av landskapets forskjellige strukturerende elementer. Det vil i en nord-norsk sammenheng være nærliggende å betrakte havet (inkludert den smale strandflaten) som "gulv" i landskapsrom. Disse landskapsrommene må også kunne oppfattes som visuelt (eller iallefall kognitivt) avgrensede av horisonten ut mot storhavet, i tillegg til de "veggene" som fjell og åser utgjør. Gansum *et al* (1997:16) nevner elver, daler og strandlinjer som eksempler på bevegelseslinjer i landskapet. I Nord-Norge må en kunne oppfatte også fjorder og sund på samme vis.

Etter som næringsgrunnlag og ideologi skifter vil, som nevnt, landskapselementenes betydning veksle. Om en således tar utgangspunkt i de forskjellige landskapsrommene en fisker og en bonde vil oppholde seg i, når hun eller han utfører sine daglige aktiviteter henholdsvis på havet og på marken, må en tenke seg åpenbare forskjeller. Fiskeren observerer verden fra båten, og har sitt daglige virke og sin kunnskap knyttet til det landskapet han observerer ("[...] the landscape he has wedded his life to", som Meløe (1990:69) skriver) (Meløe 1990:69,71-72). Fiskeren er således knyttet til et maritimt landskapsrom, som vil være av en betydelig størrelse. En bonde er på sin side svært sterkt knyttet, både økonomisk og formodentlig emosjonelt, til jorden han eier og arbeider på. Landskapsoppfatningen hans vil følgelig preges av både dette og det faktum at han stort sett befinner seg i et utpreget småskalalandskap, avgrenset til gården og dens nærmeste omgivelser.

Fangstfolk og bønder vil således neppe ha samme forholdet til landskapet, selv i de tilfeller hvor de *bor* så og si side om side, all den tid fiskeren tilbringer svært mye tid på et annet sted

(havet) – et sted bonden prinsipielt sett ikke trenger hverken kjenne eller bry seg om selv om han eller hun bor like ved det¹. Det vil imidlertid selvsagt ikke være nøyaktig det samme forholdet den andre veien, siden en fisker vil bo (om ikke annet) på land. Fiskerens forhold til landskapet der han *bor* (på en ”gård” eller hva en ønsker å kalle det), vil likevel ikke være av samme art som bondens forhold til landskapet på sin gård, siden han ikke er avhengig av jorden på samme viset som en bonde er det og heller ikke tilbringer så meget av sin tid der.

Gansum (1995:93) skriver at gravens plassering er et meningsbærende uttrykk som har sammenheng med hvordan aktøren bruker, manipulerer og transformerer sine fysiske omgivelser over tid. En daglig praksis i forskjellige naturmiljøer, eller med forskjellig ervervs måte, vil derfor gi forskjellige referanserammer; en vil ha forskjellige ideologiske og økonomiske prioriteringer, forskjellige syn på landskapet og forskjellig behov for å innrede dette. Som Gurevich (1985:49) påpeker er geografisk rom like meget religiøst og mytologisk rom. I henhold til kapittel 5.2, er det da også sannsynlig at forskjellig religiøs symbolikk vil vektlegges. Alt dette må tenkes å kunne komme til uttrykk i lokaliseringen av graver.

9.2.3 Landskap, kosmologi og gravholmene som hellige steder

Baudou har foreslått at gravhauger på gårdene var objekt for forfedrekult, og at de dermed utgjorde gårdens kultsentrum (Zachrisson 1994:227). I tråd med kap. 4.4.1 kan gården oppfattes som et kosmos i miniatyr, avgrenset fra resten av landskapet med utmarken som en parallell til Utgard. De tunnære gravene som utgjorde gårdens kultsentrum kan således tolkes som en understreking av gårdens ideologiske betydning – koblingen mellom slekt og jord og odelsrettigheter – og de legitimerer dermed gården som sosial institusjon gjennom den kosmologiske symbolikken. Gravenes plassering kan i en videre religionshistorisk forstand (se kap. 5.1) forstås som en indikasjon på hva som oppfattes som det viktigste religiøse sentrum – *axis mundi* – av de begravende. Gravene som ligger noe lengre vekk fra gården, i utmark, kan rimeligvis tolkes som en grensemarkering, f.eks. mellom gårder. Men deres funksjon som grensemarkering er ikke nødvendigvis utelukkende (eller i det hele tatt) knyttet til økonomisk tankegang og markering av eiendom. De kan, etter min oppfatning, like godt oppfattes som en religiøst motivert markering av grensen mellom kosmos og kaos, mellom gården og omverdenen. Uansett ser en at de gårdsnære gravenes plassering ikke på noe vis er vilkårlig, men at de legges på steder som har en spesiell betydning i landskapet. Det er følgelig i forbindelse med gravholmer på sin plass å betrakte lokaliseringen til holmer *i seg selv* som meningsbærende.

---

¹ I praksis er det vel tvilsomt om et så rent jordbrukserviv i noen stor grad har funnet sted på kysten her.

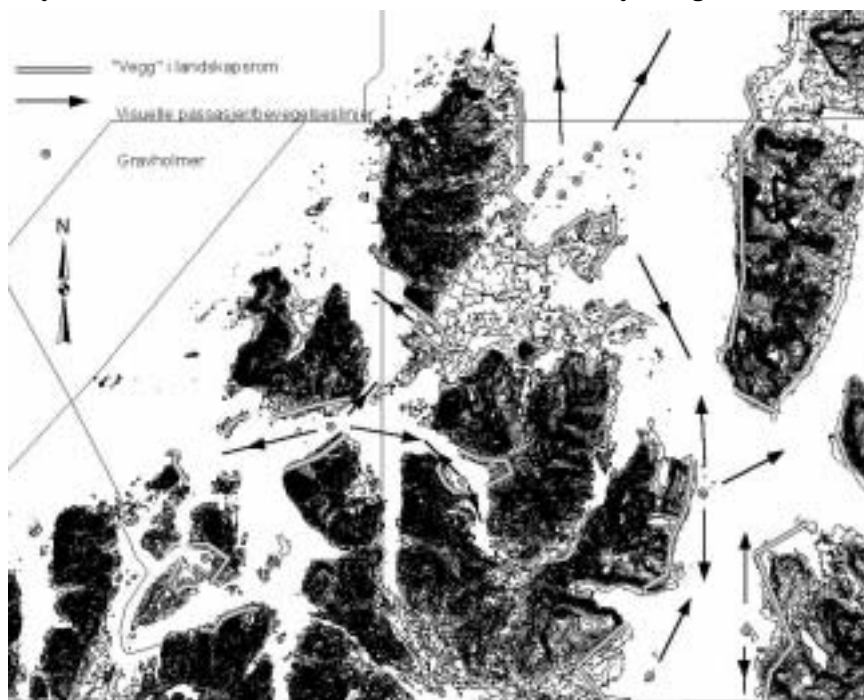
Store gravfelt som ikke åpenbart synes tilknyttet enkeltgårder i det hele tatt – som mange av gravholmene – må således tenkes å være plassert nøyaktig der de er av bestemte årsaker. Det er nærliggende å betrakte disse som uttrykk for en religiøs kobling mellom det utvidede sosiale felleskapet (bygda, ”stammen” eller hva en kaller det) og et dertilhørende territorium. Th. Petersen skal ha sagt følgende om bygdegravfelt:

”Et [...] grændelag har naturlig sluttet sig om et religiøst midtpunkt, et *kultcentrum*, hvis plads vi må søke i gravenes nærhet, selv om intet minde herom nu længer er bevaret” (Th. Petersen sitert i Dommasnes 2001:31).

Èn måte å betrakte slike ”kultsentra” som Petersen tenker seg, er at de utgjør et sentrum – *axis mundi* – i deres ”grændelags” (dvs. territoriumets) mikrokosmos, på samme vis som tungravene understreker gårdstunet som sentrum i gårdens mikrokosmos.

Slike sentra skal selvsagt ikke *nødvendigvis* oppfattes som sentra i bokstavelig geografisk forstand. Det som kjennetegner det Eliade kaller ”naturhierofanier” (se kap.5.1), som slike sentra er, er at de fra naturens side er spesielle steder som skiller seg fra omgivelsene. Det er i denne sammenheng ingen tvil om at holmer og øyer skiller seg ut fra det omkringliggende landskapet; de fremtrer som visuelle brudd midt i den flaten – det homogene og ensartede vannet – som utgjør mesteparten av ”gulvet” i de landskapsrommene hvor en finner gravholmene. Men holmene og øyene fremtrer i tillegg *rent visuelt* som topografiske sentra i landskapsrommene, både når en befinner seg andre steder i landskapet og når en befinner seg på selve øyen.

Som figur 17 demonstrerer har en fra holmene ved Finnvåg/Barkestad (nederst til venstre) et utsyn som dekker det lokale havområdet, et utsyn avgrenset av ”veggen” i landskapsrommet

bestående av fjell og åser. I dette landskapsrommet utgjør disse øyene et åpenbart sentrum; nær sagt uansett hvor en befinner seg i dette landskapet har en også *innsyn* til disse holmene når en står med ryggen til ”veggen” i landskapsrommet, og således ser ”innover” mot sentrum.

Figur 17: Gravholmer i Øksnes og Sortland som sentra og knutepunkter i landskapsrom.

(42) Flatholmen i Steinlandsfjorden er også et åpenbart midtpunkt, og den er også det første en ser når en kommer inn i landskapsrommet. Herfra har en også visuelle passasjer langs bevegelseslinjene utover og innover i fjorden (mot et overveiende samisk område – jfr. kap.8.2.2).

De fleste gravholmene ligger i større landskapsrom som fjorder, bukter og sund. Plasseringen til (44) Svinøya, øyene utenfor Strengelvåg og øyene i Sortlandsundet gjør dem til naturlige blikkfang (se (32) Verholmen på fig.18 under), og en har full oversikt over de lokale områdene herfra. Disse gravholmene har i tillegg en posisjon som gjør dem til knutepunkter i regionens ferdselsårer, med utsyn gjennom de visuelle passasjene som sund og fjordmunninger utgjør. De nordligste holmene i Øksnes har også utsyn rett nordover mot storhavet.

Figur 18: (32) Verholmen, Sortland k., sett mot nord.

Foto: forfatteren

Det ville føre for langt å demonstrere disse poengene for samtlige gravholmer i undersøkelsesområdet. Et blick på oversiktskartene, f.eks. figurene 10 og 11, burde imidlertid demonstrere at nær sagt samtlige gravholmer er naturlige visuelle sentra i de maritime landskapsrommene de tilhører. Det kan nesten ikke være annerledes, all den tid holmer og øyer per definisjon er noe avvikende og "tørt" i et ellers ensartet og "vått" gulv omkretset av strandflaten og så avgrenset av "veggene", fjell eller åser (og i noen få tilfeller også av horisonten mot storhavet). Det er således ikke bare de mest åpenbart "innesperrede" gravholmene som ligger i sentrum for landskapsrommene. Også en øy som (24) Gjæva (fig.19) ligger som et naturlig sentrum i et større landskapsrom, avgrenset av fjellene som omgir Hadsselfjorden. Til og med de gravholmene som ligger mest "åpent" til ut mot havet – Svinøyene i Bø og holmene utenfor Strengelvåg i Øksnes – bærer preg av å ligge i sentrum av det (i sistnevnte tilfelle: svært store) landskapsrommet de ligger i.

Figur 19: (24) Gjæva fotografert fra Hadselbrua i nord. Østspissen av (27) Risøya i forgrunnen, fjellene på Austvågøy og Hinnøy i bakgrunnen. Foto: forfatteren

Det er dermed nærliggende å tenke seg at disse øyene og holmene vil kunne bli oppfattet ikke bare som hellige steder, men også kosmologiske sentra, av de som bruker nettopp disse landskapsrommene. Dette både fordi de rent visuelt fremtrer som sentra i de større maritime landskapsrommene, og fordi alle hellige steder per definisjon er *axis mundi* (Eliade 1959:37). På samme vis som gården, som er det landskapsrommet som bønder befinner seg i utgjør bondens "mikrokosmos (jfr. kap.4.4), lar det seg således tenkes at det landskapsrommet som nordnorske fisker-fangstfolk befinner seg i også vil innredes og oppfattes som et territorium avgrenset fra de omkringliggende områdene – analogt med den kosmologiske distinksjonen Midgard/Utgard – og med gravholmene som sentra både i bokstavelig (som visuelt midtpunkt i landskapsrommet) og i symbolsk forstand (som *axis mundi*, på samme viset som innmarken med tuntre eller graver på gårdsbrukene kan ha gjort det). Det er, som det følger av det ovenfornevnte, således ikke sikkert at det er gravene som gjør holmene hellige – det kan tvertimot være gravene som er anlagt på steder som allerede er "gjenkjente" som hellige (jfr. kap.5.1.1 om "hierofanier"), for å understreke samfunnets kosmologi og skillet mellom det hellige og det profane.

Denne praksisen med å legge gravene til gravholmene og således (gjennom "å innrede landskapet") understreke kosmologi og religiøse forestillinger, virker til å kommunisere ideologi. Landskapsrommene, i hvilke gravholmene kan tenkes å være religiøse sentra, sammenfaller, som vi har sett, med større sosiale og økonomiske enheter enn enkeltgårder. Det er dermed nærliggende å betrakte anleggelsen av graver på disse gravholmene som ledd i en legitimering av en større gruppes rettigheter til disse områdene. Et spennende spørsmål i denne sammenheng er

jo da hva som gjør denne legitimeringen så *nødvendig* i e.ja. Som jeg vil komme tilbake til i kapittel 11, tror jeg svaret på dette er knyttet til den *andre gravskikken* i e.ja., nemlig gravene ”på land”, som så smått begynner å dukke opp på denne tiden og som i y.ja. blir den helt dominerende.

9.2.4 Gravlokalisering og eskatologi

Det foreligger også en mulighet for at gravenes lokalisering er styrt av eskatologiske forestillinger, og at lokaliseringen således sier noe om synet på de døde og forestillingene om den neste verden. Det trenger likevel neppe være noen motsetning mellom å betrakte gravlokaliseringen som uttrykk for samfunnets kosmologi (som beskrevet i forrige kapittel) og å betrakte den som betinget av eskatologiske forestillinger – særlig ikke når de samme kvalitetene ved holmene som gjør dem til naturlige sentra også gjør dem velegnede som gravsteder.

Som del av et overgangsrituale, er gravskikken – inkludert lokaliseringen – knyttet til liminalfasen (se kap.5.3.2) den døde gjennomgår, når hun eller han har forlatt dette livet, men fortsatt ikke er inkorporert i det neste. I denne midtre fasen av den tredelte overgangen fra en tilstand til en annen er individet ofte betraktet som urent og fryktingytende og vil bli avsondret fra samfunnet for å unngå gjengangeri og ytterligere død:

”The corpse is feared because, until its reconstruction in the beyond is complete, part of its spiritual essence remains behind, where it menaces the living with the threat of further death” (Huntington og Metcalf 1991:81).

Selv om en ikke skal overdrive den vanskelige adkomsten til holmene (særlig ikke for folk som har vært vant til å ferdes på havet), så understrekes utvilsomt adskillelsen i plasseringen av de døde ute på holmer. De døde skilles her fysisk fra de levende av en barriere av vann. Som jeg kommer tilbake til i kapittel 10.2 kan likeledes endel konstruksjonsdetaljer tenkes å være knyttet til denne fysiske avsondringen av de døde. Mer generelt kan en si at et skille, og en overgang mellom, en hellig (gravholmen – jfr. kap.9.2.3) og en profan (omgivelsene) sfære aksentueres. Som Eliade (1991 [1949]:18) skriver, så skal veien til et hellig sentrum – *axis mundi* – være hard og vanskelig, siden den også faktisk konstituerer en overgangsrite.

Det er imidlertid ikke bare gravholmenes kvaliteteter som vanskelig tilgjengelige kosmologiske sentra som virker til å gjøre dem attraktive i forbindelse med overgangsritualene i forbindelse med begravelser. Om gravskikken i eldre jernalder skal forstås i sin religiøse kontekst, må den betraktes som uttrykk for en syklisk tidsoppfatning, hvor den døde gjennom begravelseritualet hjelpes gjennom den livløse fasen over til den nye livstilstanden. Plasseringen av gravene kan derfor, som del av dette gravritualet, tenkes å være valgt med henblikk på å lette individets overgang fra det gamle til den nye livet. Denne tanken er noe vanskelig å sannsynliggjøre i forbindelse med gravfelt som ligger i ”på land”. Gravene på gravholmene lar derimot lettere sin

lokalisering knytte til forestillinger omkring en slik syklisk repetisjon av liv, død og gjenfødelse. Dette gjør de gjennom sin umiddelbare nærhet til (for ikke å si plassering "i") *havet*. Opedal skriver i forbindelse med båtgraver at "[...] vannet oppløser den dødes menneskelige eksistens samtidig som det sikrer gjenfødelse" (Opedal 1997:91). Symbolikken som knytter vann til fødsel og død i en kosmologisk og individuell (etter modell av det kosmologiske) sammenheng (nevnt i kapitlene 4.4.2 og 5.1.4.), kan dermed knytte gravholmene til tanker om den dødes reinkorporasjon i det "førmodale" og den påfølgende regenereringen av liv.

9.2.5 Gravlokalisering og etnisitet

Gravsted er, som Bloch og Parry (1982b:33-34) skriver, ofte fokus for en sosial gruppes tilhørighet til stedet, og symboliserer gruppens kontinuitet og samhold. En bestemt preferanse hva angår *gravlokalisering* må – som del av gravritualet (jfr. kapittel 5.3.3) – også kunne være med på å understreke tilhørighet og samhold i gruppen som anvender nettopp denne gravskikken (dvs. plasserer sine døde på et spesielt sted eller en spesiell type steder). Gravlokaliseringen virker samtidig ekskluderende og differensierende vis-a-vis de som *ikke* har den samme gravskikken (jfr. kap.4.3.2). Bevisstheten om religiøse forskjeller, og markeringen av disse forskjellene (gjennom *inter alia* gravgods, gravmorfologi og lokalisering av graver) vil således lett kunne tenkes å være del av en "etnisk" differensiering, som beskrevet i kapittel 4.3.5.

Skikken med gravholmer i undersøkelsesområdet er stort sett knyttet til det norrøne befolkningselementet – og ikke det samiske – både hva angår det materielle uttrykket i gravskikken (se kap.10) og plasseringen av gravholmene i de norrøne, snarere enn i de samiske områdene (se kap.8.2.2). Der er imidlertid, som tidligere nevnt, noen gravholmer som ligger i etniske grenseområder; således kan det tenkes at (42) Flatholmen i Steinlandsfjorden og (36) Storøya innerst i Eidsfjorden er anlagt for å understreke grensen mot samene.

Langt de fleste gravholmene ligger imidlertid inne i de germanske områdene, og kan således neppe i noen grad oppfattes som markeringer av germansk etnisitet kontra samisk. Som allerede nevnt (*ad nauseam*) kan imidlertid gravenes forskjellige topografiske plassering reflektere forskjellige religiøse forestillinger knyttet til forskjellig bruk av landskapet. I tråd med tanken om en kulturdualisme innad i den germanske befolkningen kan en betrakte gravholmene som uttrykk for en annen gruppeidentitet enn det gravene "på land" er. Denne dualismen bør neppe sees i lys av etnisitet *per se*, de etniske skillelinjene det arkeologiske materialet bærer bud om er utvilsomt først og fremst skillet germansk/samisk. Likevel mener jeg at det er mulig å oppfatte gravholmene – dvs. denne spesielle lokaliseringen av graver – som uttrykk for en distinkt gruppeidentitet, en gruppeidentitet som dog åpenbart har hørt til innen de overordnede rammene

for den germanske jernalderkulturen hva de vesentligste deler av den materielle kulturen angår (se neste kapittel).

9.3 Oppsummering

Norrøne jernaldergraver er ikke nødvendigvis knyttet til eiendom og gårdsbosetning, dette er forhold som må undersøkes i det enkelte konkrete tilfelle (eller iallefall innen en gitt kulturell, historisk og geografisk kontekst). Gravene kan i noen tilfeller heller tenkes å være knyttet til andre – og større – sosiale og økonomiske felleskaper enn enkeltgårder. Gravene kan muligens betraktes som reflekterende forskjellige landskapstilknytninger, hvor tungraver understreker det landskapsrommet som gården utgjør ved å utgjøre et sentrum i det, mens gravfelt på øyer og holmer likeledes kan tenkes å utgjøre naturlige sentra i et større, maritimt opplevd, landskap. Gravenes lokalisering kan tenkes å reflektere økonomiske og sosiale forhold gjennom lokaliseringens religiøse betydning. Gravene er en del av den kosmologiske "innredningen" aktører gjør av det landskapet de bruker og er knyttet til.

Det er imidlertid også andre forhold av religiøst betinget art som kan influere på gravenes plassering. Holmene kan i utgangspunktet ha vært oppfattet som hellige, og knyttet til skillet mellom det hellige og det profane. Videre, *qua* elementer i overgangsritualer, kan trekk ved gravskikken knyttes til frykt for de døde og et ønske om å holde disse avsondret. Plasseringen av de døde på holmer passer åpenbart inn i et slikt bilde. Plassering av graver i nærheten av vann gir også grunn til å spekulere omkring symbolikken knyttet til vann, død og gjenfødelse. Avslutningsvis kan gravenes lokalisering også være en del av etableringen av tilhørighet, identitet og samhold innenfor religiøse grupper som skjer i forbindelse med ritualer. Forskjellig gravlokalisering kan være en del av en etnisk differensiering mellom "oss" og "dem", *in casu* mellom de som levde og arbeidet på gården og som ble gravlagt *der*, og de som levde og arbeidet innen et større fiske/fangst-basert felleskap og ble gravlagt på *gravholmer*.

10 Meningsinnhold og tradisjoner: gravgods og morfologi

Som det fremgikk av kapittel 8 synes gravholmene å representere den dominerende form for gravskikk i e.ja., mens graver nærmere gården er vanligere i yngre y.ja. Likevel viste det seg å eksistere en viss kronologisk overlapping mellom gravskikkene i begge perioder. Forskjellig lokalisering er dermed ikke bare kronologisk betinget. Om gravholmene representerer en gravskikk som knytter seg til en annen gruppe mennesker enn gravene ”på land” – i henhold til tanken om en kulturdualisme – burde det kunne være andre forskjeller mellom gravskikkene som korrelerer med lokaliseringen. Jeg vil derfor i dette kapittelet undersøke funnmateriale og gravmorfologi fra både gravholmer og gravfelt på land, med tanke på å belyse eventuelle forskjeller – knyttet til kjønn, status, erverv, etnisitet og religiøse forestillinger – som korrelerer med forskjellen i lokalisering. I tillegg ønsker jeg å spesifikt belyse meningsinnholdet til gravene på gravholmene, slik det er uttrykt i utforming av gravene og det nedlagte gravgodset. Det er, av hensyn til avhandlingens omfang, det synkrone perspektivet (i hovedsak avgrenset til e.ja.) på de to forskjellige lokaliseringspreferansene som vil bli forsøkt belyst her, men konklusjonene burde gjelde også over i y.ja. Jeg vil basere meg på de *funnførende* gravene fra gravholmene og ”land” (dvs. gravene ført opp i appendiksene c og d) i dette kapittelet – også i forbindelse med spørsmål om morfologi – siden disse gravene er de best dokumenterte

10.1 Gravgodset

10.1.1 Gravgodsets informasjonspotensiale¹

Det har vært utbredt å betrakte gravgodset som en refleks av status. Gravgodset er da tenkt å skulle ha symbolisert avdødes status i livet, eller avdødes ætts status i forhold til omgivelsene (Dommasnes 2001:36). Gravgodset kan imidlertid også tenkes å skulle sikre avdødes status i det hinsidige, og som sådan være adressert til maktene der, snarere enn til de gjenlevende og samfunnet (Dommasnes 2001:36,38). Disse tre måtene hvorigjennom gravgodset skulle reflektere og/eller sikre avdøde og gjenlevendes status er ikke nødvendigvis gjensidig utelukkende.

En er imidlertid, som nevnt i kapittel 6, gått noe bort fra fokuset på gravskikk som direkte reflekterende status. Gravgodset bør således ikke automatisk bli oppfattet som noe direkte uttrykk for grad av økonomisk, sosial eller politisk status hos avdøde og dennes ætt, men like meget som symboler i forbindelse med religiøse forestillinger og som del av kommunikasjonen av ideologi som skjer ved rituell utøvelse. Dette medfører bl.a. at manglende eller lite gravgods ikke

---

¹ Gravgods har selvsagt vært benyttet i kronologisk øyemed, og til å studere typologi og teknologiske forhold. Dette må kunne oppfattes som forholdsvis lite kontroversielt, og tas ikke opp her.

nødvendigvis trenger å indikere lav status (selv om den motsatte sammenhengen – mellom rikt gravgods og høy status – åpenbart er svært sannsynlig) siden nedleggelse av gravgods kanskje har vært ansett som uviktig eller t.o.m. uønsket. Gravgodset, eller mangelen på sådant, lar seg således i sistnevnte tilfelle benytte som en materiell understreking av egalitet og mangel på hierarki – også i tilfeller hvor disse kvalitetene ikke er *reellt* fremherskende i samfunnet (eller kanskje særlig i disse tilfellene?).

Dette gjelder i prinsippet ikke bare avdødes hierarkiske status, men også roller knyttet til kjønn og erverv. Det har f.eks. vært vanlig å kjønnsbestemme graver ved at våpen knyttes til menn, mens redskaper knyttet til tekstilarbeide tenkes å tilhøre kvinnegraver. Det har imidlertid blitt argumentert for at det er 1800-tallets borgerlige ideologi, med klare kjønnsroller og dertilhørende gjøremål, som er grunnlaget for denne forestillingen om spesielt kvinnelige eller mannlige gjenstander (Tsigaridas 1996:31). Undersøkelser synes imidlertid langt på vei å empirisk (*in casu* osteologisk) bekrefte at endel gjenstandskategorier synes å kunne knyttes til bestemte kjønn (Tsigaridas 1996:31-32), så jeg vil derfor i det følgende ikke problematisere dette ytterligere. Det kan også reises kritikk mot å skulle foreta enkle koblinger mellom arbeidsredskaper nedlagt som gravgods og avdødes erverv, slik f.eks. Sjøvold gjør når han betrakter forekomsten av jordbruksredskaper og mangelen på fiskeredskaper i gravene som indikasjon på at det dominerende ervervet i jernalder var jordbruk (Sjøvold 1974:347,352).

Betraktet i en religiøs sammenheng kan gravgodset sees i lys av overgangsritualer og liminaltilstanden den døde må gjennom, på samme vis som gravenes lokalisering (se forrige kapittel) og morfologi (se under). Frykten den døde skaper blant de gjenlevende i denne tilstanden kan være en alternativ årsak til nedleggelsen av gravgods, istedenfor å se dette som statusmarkeringer. Personlige eiendeler kan være lagt ned (og eventuelt også forsettlig ødelagt) siden de var så tett knyttet til sin døde eier og dermed assosiert med den frykten som var denne til del fra de gjenlevendes side (Dommasnes 2001:37).

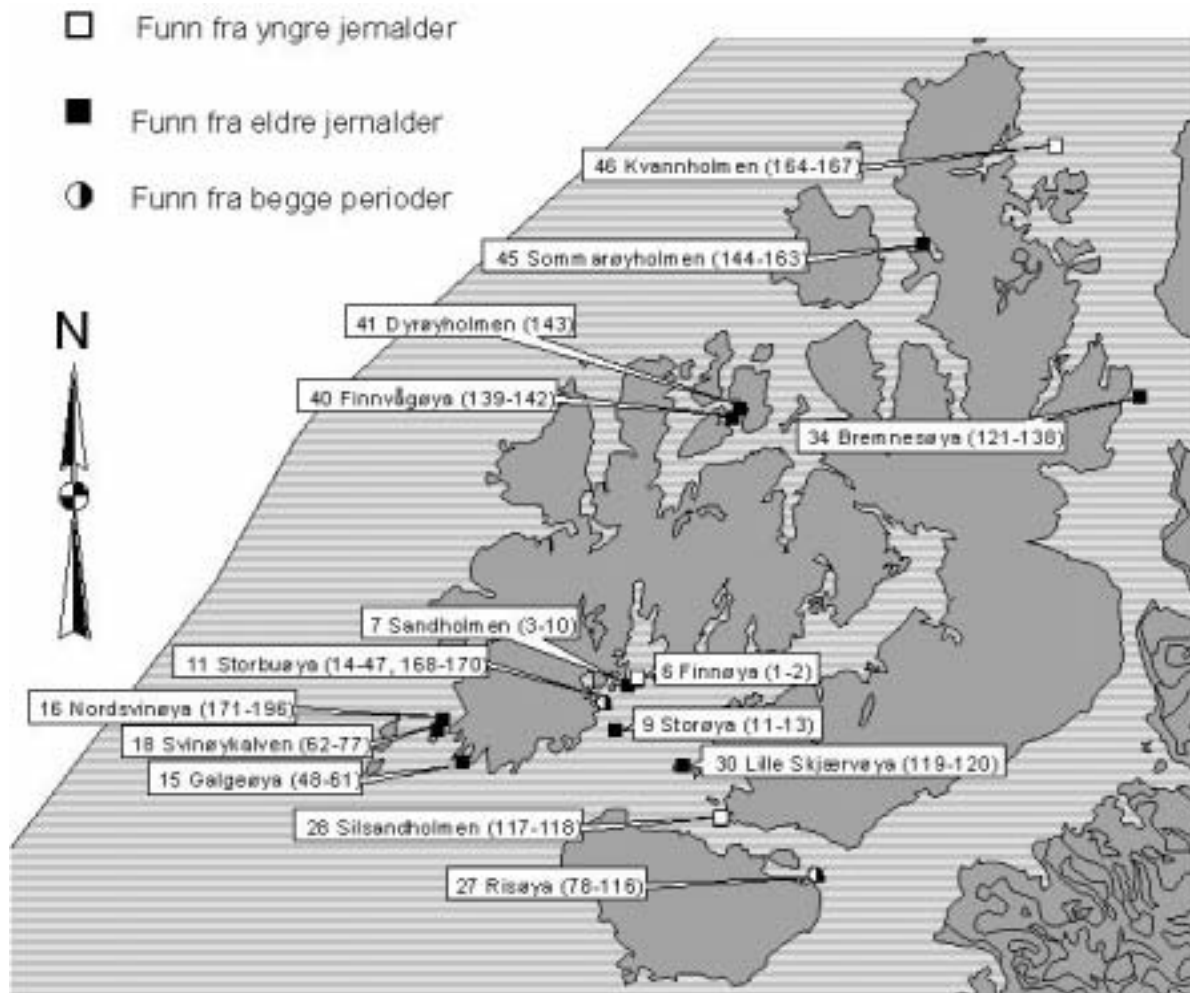
Gravgodset kan selvsagt også være etniske markører (Härke 1997b:120). Men siden gravgodset ikke virker som noen vedvarende visuell påminnelse, slik som gravenes morfologi og lokalisering gjør det, er det vel imidlertid rimeligere å betrakte gravgodset som en mer passiv og uintendert refleks av etnisk tilhørighet, snarere enn som en aktiv demonstrasjon av denne tilhørigheten.

10.1.2 Kronologisk og geografisk distribusjon av funnene i appendiks c og d

I materialet er det som nevnt innledningsvis **196** enkeltgjenstander funnet i graver på gravholmene (se kart, fig.20). **145** av disse er daterte til e.ja. og **47** til y.ja., jfr. appendiks c. Alle funnene er selvsagt ikke daterte hver for seg, men ofte på bakgrunn av andre, daterbare, funn i samme kontekst. I et par tilfeller er også funnene plassert kronologisk av meg basert på den

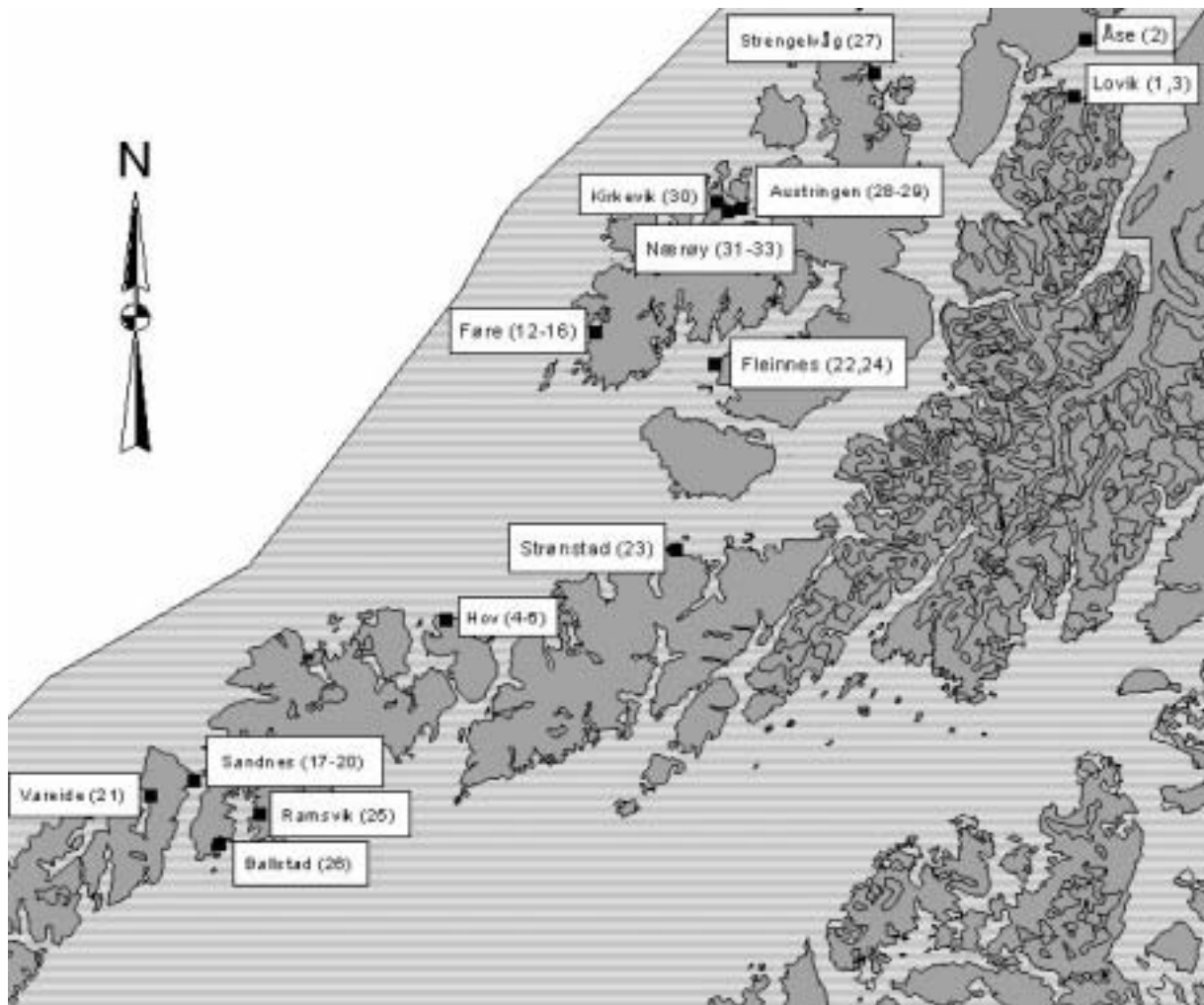
morfologiske dateringen av gravene. 4 funn er udaterte: et funn (nr. 162 – en ”slagstein”) er kanskje fra steinalder; den er i følge utgraver sannsynligvis primær i forhold til graven den ble funnet i. Funnene 145, 151 og 152 (to skiferbryner og ett fiskesøkke) er muligens sekundære i forhold til gravene de er funnet i.

Figur 20: Gravholmer i undersøkellesområdet hvor gravfunn er gjort. Tall i parentes er funnernes oppføringsnummer i appendiks c.

Av de ialt 55 gravene på gravholmene med funn er hele 47 fra eldre jernalder, 7 fra yngre jernalder mens 1 er av uvisst alder. Antallet daterte *enkeltgjenstander* fra de to hovedperiodene av jernalder er dermed misvisende hva angår gravskikkens generelle kronologiske beskaffenhet: Funn fra yngre jernalder utgjør hele 24% av den totale mengden (47 av 196 funn), men disse funnene kommer imidlertid fra bare 13% av gravene (7 graver av 55). At gravene på gravholmene i hovedsak hører hjemme i eldre snarere enn i yngre jernalder, som demonstrert i kapittel 8, hersker det dermed ingen tvil om. Diskrepansen mellom den kronologiske fordelingen av enkeltgjenstander på den ene side og samlede funnkontekster på den annen, skriver seg åpenbart fra det faktum at grav 176 på (27) Risøya er så ekstremt velutstyrt. De 55 funnførende gravene i appendiks c fordeler seg på 15 gravholmer, jfr. figur 20 ovenfor.

For å sammenligne funnene "fra land" og fra gravholmene er det, som tidligere nevnt, nødvendig å hente materiale fra et større område, omfattende hele Vesterålen og Lofoten (appendiks a). Materialet her er utelukkende fra e.j.a. og *ikke* beliggende på holmer eller små øyer¹.

Figur 21: Funnførende eldre jernalders graver "fra land" i Lofoten og Vesteråen (appendiks d).

Dette fordeler seg på 33 graver fra 14 forskjellige gårder. Kartet over (fig.21) viser hvor dette materialet kommer fra.

10.1.3 Erverv, kjønn, etnisitet og religion i funnmaterialet fra gravholmene

For å belyse funnmaterialet har jeg forsøkt å fordele gjenstandene på forskjellige kategorier. Disse er våpen, redskaper, keramikk, beingjenstander, "smykker" (spenner regnes som "smykker" og utgjør mesteparten av funnene i denne kategorien), og diverse. Kategoriene er de samme som Sjøvold (1962) bruker, og kriteriene jeg anvender for å plassere gjenstander i dem er nogenlunde

¹ De fire funnkontekstene (dvs. gravene) 17-20 fra Sandnes i Flakstad er fra et felt som av Sjøvold (og flere) i senere år er blitt oppfattet som beliggende *på* Nappsholmen. Ved nærmere ettersyn har det imidlertid vist seg at dette feltet befinner seg *ved* Nappsholmen, og altså ikke på holmen

de samme. Noen momenter skal likevel nevnes. Kniver er betraktet som redskaper, snarere enn våpen, da de må kunne oppfattes som universalredskaper for begge kjønn og alle "profesjoner" (Sjøvold 1974:312). Skjoldbuler o.l. er regnet som våpen, siden de er deler av våpensett. Pilespisser kan derimot prinsipielt sett betraktes som (jakt-) redskaper snarere enn som våpen i en militær forstand (jfr. Sjøvold 1974:291-294). Av fem (tre yngre jernalder, to eldre) sikre og mulige pilespisser i (oppføringene 29, 46, 84, 150 og 166 i appendiks c), opptrer tre i samme kontekst som andre våpen, noe som kanskje gjør det nærliggende å betrakte dem som deler av våpensett. Av fire funnkontekster fra eldre jernalder som inkluderte pilespisser i materialet "fra land" (oppføringene 9, 12, 14 og 18 appendiks d) inneholder derimot bare én våpensett. Tatt i betraktning at jeg fokuserer på e.ja. her, samt de hypotesene som ligger til grunn for denne avhandlingen, velger jeg derfor under tvil å klassifisere pilespisser som "redskaper". Jeg har i motsetning til Sjøvold ikke klassifisert pinsetter som "redskaper", men heller under "diverse". Av de totalt 54 redskapene i tabellen under er forøvrig 6 ganske tvilsomme; de er ofte omtalt rett og slett som "jernredskap" eller lignende.

Funnene fra gravholmene i appendiks c fordeler seg tall- og prosentvis på de ovenfornevnte kategoriene slik tabell 9 viser. Dette er det totale antall funn fordelt på kategoriene. Det er

Tabell 9: Antall funn av forskjellige kategorier i materialet fra gravholmene (appendiks c). Oppgitt i tall og prosent av totalt antall funn fra den relevante perioden.

	Våpen		Redskaper		Keramikk		Beingjenstander		"Smykker"		Diverse		Totalt antall funn
E. ja.	12	8%	31	21%	12	8%	9	6%	71	50%	10	7%	145
Y. ja.	14	30%	19	40%	-	-	1	2%	1	2%	12	26%	47
Uviss	-	-	4	100%	-	-	-	-	-	-	-	-	4

åpenbart skjevheter her grunnet tilfeldige forekomster av svært rike graver i et totalt sett relativt lite materiale. Denne skjevheten er mest fremtredende for y.ja.s del, pga. materialet fra grav 176 på (27) Risøya. Om en isteden fordeler materialet etter hver enkelt funnkonteksts innhold av funn av de forskjellige kategoriene, se tabell 10, burde en unngå disse tilfeldige variasjonene.

Tabell 10: Antall¹ graver fra gravholmene (appendiks c) med funn av forskjellige kategorier. Også oppgitt er funnkategoriens prosentvise tilstedeværelse i det totale antall graver fra den relevante perioden.

	Våpen		Redskaper		Keramikk		Beingjenstander		"Smykker"		Diverse		Antall graver
E. jernalder	7	15%	25	53%	11	23%	3	6%	25	53%	11	23%	47
Y. jernalder	7	100%	7	100%	-	-	1	14%	1	14%	1	14%	7
Uviss	-	-	1	100%	-	-	-	-	-	-	-	-	1

¹ Summen av antall graver i kolonnene 2-7 samsvarer selvsagt ikke med det totale antallet funnførende graver, siden flere graver har funn av flere kategorier.

Redskaper er tydelig mer "obligatoriske" i begravelser fra y.ja. enn i den eldre perioden, siden alle de funnførende gravene fra y.ja. har redskaper. Dette forholdet er velkjent og er påpekt av f.eks. Sjøvold (1962:208, 1974:295). Redskapene er likevel hyppig forekommende i e.ja. også, og opptrer i over halvparten av gravene. De redskapene som foreligger er imidlertid til liten hjelp når det gjelder å skulle uttale seg om ervervsliv, spesielt i e.ja. Flere forskere har tidligere påpekt at graver fra e.ja. generelt synes å inneholde et standardutstyr der gjenstander knyttet til næringsvirksomhet ikke inngår. Først fra y.ja. kommer arbeidsredskapene (inkl. jordbruksredskaper) inn som gravgods (Holand 1989:61,67; Sjøvold 1973:262; Storm Munch 1973:273). Dette forholdet gjelder også for det foreliggende materialet fra gravholmene. De eneste gjenstandene som kunne tenkes å knytte direkte an mot ervervslivet i e.ja. er pilespissene (oppføringene 29 og 150 i appendiks c, hhv. fra (11) Storbuøya og (45) Sommarøyholmen), som kanskje vitner om jakt og fangst. Det lave antallet gir meg imidlertid ingen holdepunkter for å skulle uttale meg mer generelt om ervervslivet i e.ja. på denne bakgrunn. 14 av de 31 redskapene fra e.ja. nevnt i tabell 9 ovenfor er riktignok artefakter knyttet til tekstilarbeid (hovedsaklig spinnehjul). De evner imidlertid ikke å opplyse noe om ervervsliver som sådan, da de må antas å representere den form for husflid som fant sted blant alle grupper i jernalderen. De redskapene som ellers går igjen i mitt materiale fra e.ja. er kniver. Bortsett fra "krumknivene", som antas å være knyttet til skinnbearbeiding (Solberg 2000:86-87), burde de kanskje heller vært kategorisert som "personlig utstyr" eller lignende (jfr.Sjøvold 1962:207).

I forbindelse med økonomi må det også påpekes at gravgodset, som det fremgår av appendiks c (det kommer i liten grad frem i tabellene her), fordeler seg relativt jevnt på gravene i eldre jernalder. I endel tilfeller har en riktignok graver med svært mange spenner – gravene nummer 17 (7 Sandholmen), E169 og E170 (16 Nordsvinøy) har 4 spenner hver. Grav 41 (11 Store Buøya) har 5. Sistnevnte grav inneholdt også to fingerringe av sølv. Det samme ble funnet i gravene E170 og E172 (begge Nordsvinøy). I E172 var der i tillegg 45 perler og én gullring. En spiralformet ring i gull ble funnet i grav 125 og én sølvnål i grav 123 (begge 18 Svinøykalven). Glassperler er, som sagt, funnet i grav E172, i tillegg er slike funnet i E169. Én grønn glassperle kommer fra grav 76 (15 Galgeøya). I gravene 347,351 og 356 (45 Sommerøyholmen) ble det gjort funn av hhv. 23, 73 og 35 glassperler. "Prestisjegjenstander" synes således, med unntak for de sistnevnte, å skrive seg fra gravholmene i *Bø kommune*. Dette må vel imidlertid i stor grad tenkes å reflektere den større utgravningsaktiviteten i denne kommunen i forhold til de andre. Uansett, ser en bort fra funnene nevnt ovenfor, fordeles statusgjenstander ellers nokså jevnt på de funnførende gravene. Det er fristende å konkludere på samme vis som Johansen gjør det i forbindelse med gravene på Holsøya, Vestvågøy kommune: "[det] er [...] klart at gravgavene på

Holsøya med smykker, glassperler og våpen forteller om jevn velstand” (Johansen 1980:21). Dette ville imidlertid ikke tatt hensyn til det faktum at de fleste gravene som er gravd ut på gravholmene faktisk har vært *funntomme*. Om en tar utgangspunkt i de gravene i appendiks a som er nevnt av Nicolaissen (112 stk.) – og graver som Nicolaissen *nevner* er normalt også graver han har *gravd* – ser en at bare 33 av disse ga funn (jfr. app.c). I den grad manglende gravgods reflekterer lav status (noe det som nevnt ikke trenger) kan en således anta ihvertfall en viss økonomisk differensiering.

Til tross for at bevaringsforholdene for bein har vært relativt gode i Nord-Norge, så lar det seg gjøre å foreta noen kjønnsbestemmelse av gravene ved hjelp av osteologisk materiale. Årsaken til dette er at de tidligste utgraverne i Nord-Norge ikke tok vare på beinmaterialet (Sjøvold 1974:373). En eventuell kjønnsbestemmelse av gravene må dermed basere seg på funnmaterialet. Motforestillinger mot dette er allerede nevnt. Det vanlige grunnlaget for kjønnsbestemmelse av graver ved hjelp av gravgods har vært at våpen (bortsett fra kniv) er knyttet til menn, mens flere fibulae, perler og redskaper knyttet til tekstilarbeide tenkes å tilhøre kvinnegraver (Ringstad 1987:228). Mona Mortensen baserer følgende kjønnsbestemmelse (tabell 11) av gjenstander på

Tabell 11: Gjenstanders kjønnsilknytning (etter Mortensen 1991:65).

Kvinne	Mann
Tåring	Beltestein
To eller flere spenner	Pinsett
Bronsenål	Bryne
Halskjede	Spillebrikke/terning
Perler/hengesmykke	Vektlodd
Spinnehjul/ten	Sverd/Spyd/Pilespiss/Øks
Synål	Skjold

arbeider gjort av Grete Lillehammer i forbindelse med gravfeltet på Kvasshem i Rogaland, samt undersøkelser fra Danmark og Sverige (Mortensen 1991:60-65). Denne kjønnsinndelingen av gjenstandstyper er hovedsaklig basert på undersøkelser av materiale fra e.ja..

Kjønnsinndelingen her er ikke absolutt. Ikke alle gjenstandstypene nevnt ovenfor er eksklusivt knyttet til det ene eller det andre kjønn, bl.a. opptrer pinsett også unntaksvis i kvinnegraver (Mortensen 1991: 66). I mitt eget materiale ser en eksempelvis at funn nummer 64 (pinsett) i appendiks c blir betraktet som knyttet til en kvinnebegravelse av Sjøvold. En ser dessuten at funnene 2 (perle), 32 og 33 (mulige bronsenåler) er funnet i kontekster som klart indikerer mannsgraver. Sammenhengen mellom avdødes kjønn og type gravgods synes også å variere noe kronologisk. Smykkematerialet er langt mer kjønnsrelatert (til kvinner) i y.ja. enn i e.ja. (Mortensen 1991:63). I grove trekk velger jeg likevel å basere meg på Mortensens inndeling når jeg kjønnsbestemmer de funnførende gravene som ikke allerede er kjønnsbestemt av Sjøvold.

Totalt lar således 46 av de 54 daterte gravene med funn i appendiks c seg kjønnsbestemme, jfr. tabell 12 under. Hele 30 er kvinnegraver, mens bare 16 er sannsynlige mannsgraver. Denne overvekten av kvinnegraver gjelder utelukkende tallene fra e.ja og er ikke beskrivende for y.ja., der forholdet er motsatt: samtlige 7 av gravene funndatert til denne perioden er mannsgraver og ingen er kvinnegraver. Det er imidlertid e.ja. jeg vil konsentrere meg om her, og betraktet for seg uttrykker tallene fra denne perioden en stor skjevhet: 30 (77% av de kjønnsbestemte gravene) kvinnegraver vs. 9 (23%) mannsgraver (se fig.22).

Tabell 12: Kjønnsbestemte og daterte funnførende graver på gravholmene (appendiks c).

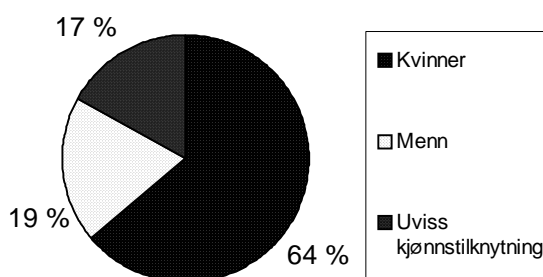
	Kvinner	Menn	Uvisst
Eldre jernalder	30	9	8
Yngre jernalder	-	7	-
Totalt	30	16	8

En så i tabellene 9 og 10 over at andelen våpen

i gravene fra e.ja. i appendiks c er relativt lav, både i forhold til andre funnkategorier fra

samme periode, og i forhold til andel funnførende graver med våpen i y.ja. Det høye antallet gjenstander knyttet til tekstilarbeid her forteller likeledes om en kvinnedominans på gravholmene i e.ja. – noe også det relativt lave antallet (2) beltesteiner – en funntype som er nokså vanlig fra folkevandringstid – gjør. Om så samtlige graver med funn av uviss kjønnstilknytning skulle vise seg å være mannsgraver så forandres ikke billedet vesentlig; de funnførende gravene fra gravholmene i e.ja. er overveiende kvinnegraver uansett hvordan en ser på det.

I de tilfeller hvor materialet lar seg knytte til noen bestemt tradisjon mht. materiell kultur og dermed, iallefall på et overordnet nivå, til et bestemt etnisk opphav, så er det den germanske eller norrøne kulturen. Gjenstandsmaterialet er det samme en finner i Syd- og Midt-Norge i denne perioden. Dette gjelder både materialet fra e.ja. og y.ja. Det er kjent at gravholmer har vært benyttet av samene, men dette er hovedsaklig et fenomen kjent fra middelalder og nyere tid (se Schanche 2000:340-342). Funn av østlig proveniens er da også totalt fraværende i materialet; det er dermed liten grunn til å anta at gravholmene i undersøkelsesområdet har noe med den samiske kulturen å gjøre – dog sannsynligvis med unntak av (26) Tengelfjordholmen, som nevnt tidligere. Funntypene i materialet fra gravholmene gir i seg selv liten direkte støtte til den tanken om større etnisk heterogenitet som ble skissert tidligere. Jeg vil imidlertid i neste kapittel sammenholde materialet fra gravholmene med materiale "fra land"; eventuelle forskjeller i forekomsten av funntyper vil da kanskje kunne tolkes i retning av en "kulturdualisme", selv om materialet som sådan er av entydig germansk karakter.

Figur 22: Fordeling av kjønnsbestemte funnførende graver fra eldre jernalder på gravholmene

10.1.4 Forskjeller i funnmateriale fra gravholmer og "fra land" i eldre jernalder

Materialet "fra land" (appendiks d) og det en har fra holmene (appendiks c) er i grove trekk bestående av de samme typene gjenstander. Materialene skiller seg likevel noe fra hverandre når en ser på hvordan de forskjellige funnkategoriene er representert. Som en ser av tabell 13 under er det først og fremst våpen og beingjenstander, og til en viss grad smykker, en finner med forskjellig hyppighet¹.

Tabell 13: Antall² graver/funnkontekster fra gravholmer og "fra land" med funn av de forskjellige kategoriene (appendiks c og d). Også oppgitt er funnkategoriens prosentvise tilstedeværelse i det totale antall graver. Tall kun for eldre jernalder.

	Våpen		Redskaper		Keramikk		Beingjenstander		"Smykker"		Diverse		Antall graver
Gravholmer	7	15%	25	53%	11	23%	3	6%	25	53%	11	23%	47
Gårdsnære graver	11	33%	17	52%	12	36%	7	21%	14	42%	8	24%	33

Andelen graver med redskaper er, som en ser, omtrent like stor "på land" og på gravholmene. Dette skjuler imidlertid en forskjell når det gjelder fordelingen av redskapstyper. Det er bare 6 spinnehjul (fordelt på bare 3 graver) i materialet "fra land", mot hele 11 (fordelt på 10 graver) fra de funnførende gravene på gravholmene. Spinnehjul forteller vel imidlertid, som allerede antydnet, mer om kjønn enn erverv. Den eneste funnkategorien i materialet som kan antas å være direkte knyttet til tilpasningsformen er antagelig pilespsissene, som – om de ikke oppfattes som knyttet til krigføring – vitner om jakt og fangst. Det er funnet piler i 4 av de 33 gravene "på land" mot 2 av de 47 gravene fra e.j.a. i appendiks c. Pilespisser er vel dermed en noe vanligere funnkategori "på land" enn på holmene, uten at det skal gjøres noe nummer ut av det, grunnet de lave tallene. I likhet med spinnehjulenes relativt (i forhold til materialet fra gravholmene) sjeldne forekomst i materialet "fra land" må pilespissenes relativt hyppige forekomst antagelig først og fremst sees i et kjønnsperspektiv (se nedenfor).

Materialet fra gravene i appendiks d synes ikke å fremby et like omfattende materiale av statusobjekter – smykker, gull- og sølvjenstander etc. – som materialet fra gravholmene. Grav 8 (Føre, Bø k.) inneholdt likevel – i tillegg til hele 5 nåler samt en spenne – et glassbeger, det eneste i materialet. Dette indikerer iflg. Sjøvold (1962:220) en viss velstand. Dette kan vel også sies om gravene nummer 9 (Lovik, Andøy) hvor det ble funnet hekter av sølv, grav 22 (Fleignes, Hadsel) som inneholdt en fingerring av gull og grav 26 (Ballstad, Vestvågøy) hvor en fant en fingerring av

¹ Når jeg i det følgende sammenligner materialet "fra land" (app.d) med materialet fra holmene (appendiks c) vil jeg konsentrere meg om eldre jernalder, alle oppgitte tall fra appendiks c er således eksklusive funn fra yngre jernalder.

² Summen av antall graver i kolonnene 2-7 samsvarer selvsagt ikke med det totale antallet funnførende graver i den siste kolonnen siden flere graver har funn av flere kategorier.

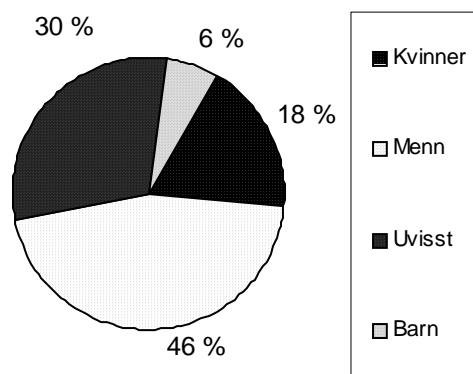
sølv. De to sistnevnte inneholdt i tillegg perler. Likevel, jevnt over, bærer materialet preg av å være noe (dog langt fra vesentlig) mer fattigslig enn materialet fra gravholmene. Denne tilsynelatende relative "fattigdommen" kan vel imidlertid til en viss grad sees som uttrykk for et mer *maskulint* preg på gravgodset.

I tildels skarp kontrast til kjønnsfordelingen blant gravene på holmene, som presentert ovenfor (se tabell 12), står nemlig kjønnsfordelingen av gravene "fra land" i Lofoten og Vesterålen. Som nevnt er våpen dobbelt så ofte forekommende i materialet "fra land" som det er på holmene. Motsatt er det som sagt bare 6 spinnehjul (fordelt på tre graver) i appendiks d, og kun ett tilfelle her av funn av mer enn en spenne i samme grav. En kjønnsbestemmelse av materialet "fra land" etter samme kriterier som ble brukt ovenfor leder dermed, som det fremgår av tabell 14 og fig.23 under, til at det her er 16 mannsgraver (73% av de kjønnsbestemte gravene) mot bare 6 (27%) kvinnegraver, mens 9 graver er av usikker kjønnsstilknytning. 2 er tolket som barnegraver.

Tabell 14: Kjønnsbestemmelse av funnførende "gårdsnære" graver fra eldre jernalder (appendiks d).

Kvinner	Menn	Uvisst	Barn	Antall graver
6	16	9	2	33

Det er selvsagt mulig at de 9 usikre gravene kan tenkes å forrykke forholdet noe – det er tross alt små tall jeg opererer med her – men tendensen er likevel såpass tydelig at den må reflektere en reell forskjell fra materialet fra gravholmene,

Figur 23: Fordeling av kjønnsbestemte graver "fra land" som jo i overveiende grad var kvinnegraver (sammenligne figurene 22 og 23!). Det er verdt å merke seg at kjønnsfordelingen av gravene både i appendiks c og d avviker fra den kjønnsfordelingen som Holand fant i sitt arbeide – tilnærmet halvt om halvt (Holand 1989:76). Holand skilte ikke mellom gravenes lokalisering, og baserte seg på det totale antallet graver. Med forbehold om mitt materiales begrensede kvantitative omfang, tør jeg antyde at mine resultater således indikerer at der *er* interessante forskjeller som skjules når en ikke tar lokaliseringen i betraktning.

En annen forskjell mellom de to materialene ligger i andelen beingjenstander: 21 % av gravene i appendiks d har inneholdt beingjenstander, mot bare 6% av de funnførende gravene på holmene (jfr. tabell 13 ovenfor). Forskjellen i det rene antall gjenstander er ubetydelig, 7 "fra land" og 9 fra holmene; forskjellen ligger i at gjenstandene i appendiks d (på ett unntak nær kammer) finnes enkeltliggende og således er fra 7 forskjellige graver, mens 8 av beingjenstandene fra holmene er funnet i to graver (samt en enkeltliggende kam). Grav 76 (15 Galgeøya) og grav 257 (34 Bremnesøya) har faktisk identiske "sett" med hårremedier bestående av 2 hårspyd, 1 kam

og en beinnål hver. Kanskje reflekterer dette en forskjell i hvilket gravutstyr de døde ble utstyrt med – en relativt utbredt skikk med enkelt utstyr ”på land” versus få, men luksuriøse sett med beinsaker på holmene? Den begrensede størrelsen på materialet gjør det imidlertid vanskelig å gjøre mer enn å spekulere. Det er kanskje mest sannsynlig at forskjellen skriver seg fra den forskjellige kjønnsfordelingen; enkelte kammer var utstyr for begge kjønn, mens sett av kammer, hårspyd og –nåler var forbeholdt kvinner. Gravene ”fra land” på Føre, Bø kommune, inneholder forøvrig i to tilfeller (gravene 7 og 13 i app.d) dyrebein og i tre tilfeller (gravene 10, 15 og 16) bjørneklør (antagelig fra skinnfeller). Dette er funntyper som ikke gjenfinnes i materialet fra holmene, men jeg tør ikke tillegge dette forholdet for meget vekt siden materialet er så lite. Gravfeltet på Føre ble desuten gravd ut relativt nylig i motsetning til den overveiende del av materialet fra holmene (som tidligere nevnt ble dette gravd ut av Nicolaissen på et langt tidligere tidspunkt); det er ikke usannsynlig at dette er materiale som ikke ville blitt tatt vare på av Nicolaissen om han skulle ha støtt på det.

10.2 Morfologi

10.2.1 Morfologiens informasjonspotensiale

Den ”Ambrosianska skolan” innen bebyggelsesarkeologien betraktet først og fremst variasjoner og likheter i gravmorfologi som et dateringsinstrument. Variasjonens sosiale og ideologiske betingelser ble i denne sammenheng ofte noe neglisjert, og det ble i liten grad tatt hensyn til at variasjonen i utformingen av gravene også må antas å kunne uttrykke religiøse, økonomiske og sosiale skiller (Bennett 1987:163, 1988:73-74; Bertilsson 1983:35; Dommasnes 2001:28; Holand 1988:9; Kaliff 1997. Se også Ambrosiani 1964:71,78). Jeg tok likeledes selv i kapittel 7 utgangspunkt i at den morfologiske variasjonen var kronologisk betinget, men ønsker i det følgende også å vurdere hvorvidt gravenes utforming kan fortelle noe om ideologi, trosforestillinger, status og etnisitet.

Graver har, som Skre (1998:199) påpeker, hatt et meningsinnhold utover å bare være et gravgjemme. Gravenes utforming er således et meningsbærende uttrykk (Gansum 1995:93). Ulf Bertilsson skriver at

”Konstruktionsdetaljerna [...] måste ha ett förklaringsvärde som delvis ligger utanför den rent tekniska utformingen av gravarna [...] varje detalj [gjenspeiler] ett led i en komplicerad gravbyggnads- och begravningsritual” (Bertilsson 1983:35).

Morfologien må i denne sammenheng kunne betraktes som betinget av dens egenskaper *qua* rituellt uttrykk. Både eskatologiske og kosmologiske forestillinger må således kunne tenkes å være uttrykt i gravenes utforming. Status og roller kan også være reflektert i gravminnenes størrelse

eller forskjellige utforming. Etnisitet lar seg også uttrykke slik; f.eks. har Mats Burström (1991:130-140) påpekt at forskjellige gravtyper kan ha vært anvendt i forbindelse med materiell identitetsmarkering mellom nabogrupper.

Det understrekes imidlertid, i tråd med det som er skrevet tidligere, at der ikke er noen lovmessigheter hva angår det morfologiske uttrykket og politiske, sosiale og økonomiske strukturer. Utformingen av gravene vil delvis være et resultat av den formidlingen av sosiale "sannheter" – ideologi – som skjer via den rituelle utøvelsen. Etnisk tilhørighet eller status kan således like gjerne være bevisst over- eller underkommunisert i ritualene. Gravenes utforming er primært et rituell og ideologisk uttrykk, som (eventuelt indirekte og fordreid) inneholder informasjon om samfunnsorganisasjonen.

10.2.2 Erverv, status, etnisitet og religion uttrykt i gravenes morfologi

Gravenes morfologi varierer over tid, som lagt til grunn i kapittel 7. Jeg konkluderte her med at de fleste formelementene syntes å høre hjemme i e.ja. mens gravene i y.ja. var enklere og mer "slurvet" utformede. Det er nærliggende å betrakte en slik forskjell som uttrykk for endrede ideologiske føringer. Blant formtrekkene som relativt ofte gikk igjen på gravene (fra eldre jernalder) var gravkamre, fotkjeder og –grøfter. Jeg vil i dette kapitlet nevne noen momenter som kan bidra til å belyse disse formelementenes *betydning*. Dette burde for det første kunne gi en pekepinn om hvilke ideologiske forandringer som skjer i overgangen til yngre jernalder når disse formelementene mer eller mindre forsvinner. I neste kapittel vil jeg, for det andre, også undersøke om der er noen forskjeller mellom gravene på holmene og gravene "på land" i e.ja. hva angår morfologi. En forståelse av morfologiens meningsinnhold burde her kunne belyse eventuelle ideologiske forskjeller også i et synkront perspektiv.

Formelementene bærer, i likhet med gravgodset nevnt ovenfor, preg av å tilhøre den i store deler av Skandinavia utbredte germanske gravskikk (jfr. f.eks. med Ambrosiani 1964; Løken 1974; Næss 1996 [1968]). Gravenes form og bygningsmateriale er derimot, i hvertfall i prinsippet, vanskeligere å bastant plassere i noen bestemt etnisk gruppe (samisk eller germansk). Skauen (1996:123-128) påpeker således at det kan være vanskelig å avgjøre om røyser i "steinrik" utmark er germanske eller samiske. Jeg har dessverre bare i begrenset grad informasjon om lokale forhold hva angår "steinrikhet" på lokalitetene. Generelt kan en imidlertid si at gravholmene befinner seg i områder med germansk bosetning (se kap.8.2.2), en etnisk tilknytning både funnene (se kap.10.1) og formelementene støtter opp om. Med unntak for gravene på Tengelfjordholmen ser jeg derfor liten grunn til å betvile gravenes tilknytning til det befolkningslementet som hadde en germansk materiell kultur.

De fleste formelementene ble i kapittel 7 knyttet (skjønt langt fra eksklusivt) til e.ja. Av totalt **279**¹ graver fra gravholmene daterte til e.ja. i appendiks a har **29** (10%) således formelementet fotkjede, **35** (13%) har fotgrøft og **104** (37%) har gravkammer. I tillegg er det snakk om **13** (5%) bautaer, **2** bremer og **1** klotstein daterte til denne perioden. Av de 279 gravene er det totalt **164**² (59%) graver med formelementer mot bare **115** (41%) graver uten spesielle formtrekk. At det er så få graver uten formelementer fra e.ja. er kanskje ikke overraskende all den tid gravfelt uten spesielle formtrekk i utgangspunktet ble betraktet som karakteristiske for y.ja. (se kap. 7.2.2). Det er således mulig å mistenke den lave andelen graver uten formelementer fra e.ja. i mitt materiale for å skyldes dateringsmetoden. Om en betrakter morfologien utelukkende for de gravene hvor *funn* fra e.ja. er gjort (og som således både er sikkert daterte og dokumenterte), ser en imidlertid at dette ikke er tilfelle. Av 41 graver har 27 (66%) kammer, 4 (10%) har fotgrøft, 4 (10%) har fotkjede, 2 (5%) har bauta. Tilsammen har 31 (76%) av gravene dokumentert formelementer, mens bare 10 (24%) er uten. En kan dermed trygt konstatere at andelen graver i eldre jernalder uten konstruksjonsdetaljer som fotkjede, fotgrøft og gravkammer er svært begrenset.

Denne omsorgsfulle utformingen av fotkjeder, -grøfter og kamre som er så vanlig i e.ja. – og som *ikke* er det i y.ja – fremtvinger en vurdering av disse formelementenes meningsinnhold. Direkte lar disse aspektene ved gravenes utforming seg knytte til overgangsritualer, på samme vis som gravenes lokalisering på holmer gjorde det (se kap.9.2.4). I den liminale tilstanden – tilstanden den døde befinner seg i før hun eller han når ”den andre siden” – blir liket som tidligere nevnt gjerne fryktet. Liminaltilstanden kan således tenkes å være årsaken til konstruksjonsdetaljer som fotkjeder, fotgrøfter og gravkamre. Disse kan ha virket til å fysisk skille de avdøde fra omgivelsene slik at de levende ble beskyttet fra de døde. Ved å isolere den døde fra de levendes sfære symboliseres også at avskjeden er endelig (Dommasnes 2001:133).

Disse formelementene kan også tenkes å være mer direkte knyttet til samfunnets kosmologi, ved å ha konstituert et skille i rommet mellom en hellig og en profan sfære (Gansum 1995:76). Holand (1989:100) sammenligner tunanleggenes utformning med gravenes, og påpeker at sistnevntes avgrensning med fotgrøfter eller fotkjeder også understreker en avgrenset og lukket sirkel. Gravhaugen kan således oppfattes som et religiøst uttrykk i seg selv, hvor (eventuelle) gravleggelser faktisk er av en sekundær betydning hva angår haugens meningsinnhold. Gravhaugen trenger således ikke nødvendigvis være et ”minnesmerke” over avdøde; det lar seg

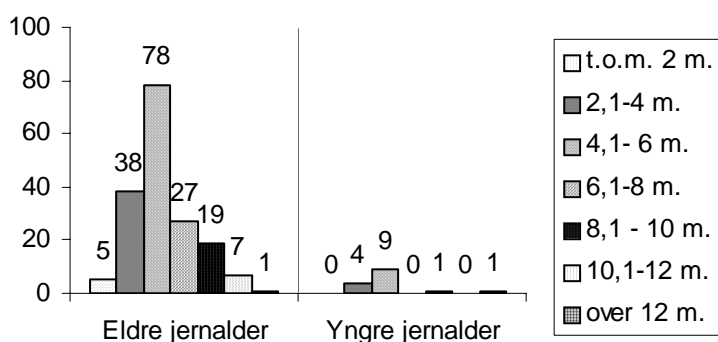
---

¹ *Ikke* inkludert samleoppføringer i appendiks a, bare graver med individuelt oppgitte data.

² De totalt 184 formelementene på gravene fra e.ja. er fordelt på 164 forskjellige graver, siden noen graver har flere formelementer.

tenke at haugen i seg selv kanskje er viktigst og faktisk gir graven dens religiøse betydning (Hoftun 2001:220-221)¹.

Det er ikke usannsynlig at en persons erverv eller andre rolle/status-forhold skulle kunne være reflektert i utformingen av den graven hun eller han får. Grunnet knappheten på funnmateriale som lar seg knytte til erverv, lar det seg imidlertid ikke gjøre å belyse en eventuell sammenheng her siden en ikke har noe ervervsrelatert funnmateriale å ta utgangspunkt i. Status kan derimot tenkes å være direkte reflektert i gravminnenes størrelse – som nevnt tidligere så må en kunne anta at store (og dermed arbeidskrevende) gravminner reflekterer en viss status og makt. Det motsatte er imidlertid selvsagt *ikke* nødvendigvis tilfelle, små og lite forseggjorte graver kan være

Figur 24: Runde graver fra gravholmene, fordelt etter størrelse

resultat av underkommunisering av status og rikdom like meget som et resultat av "fattigdom". Om en betrakter størrelsen på de runde gravene² fra gravholmene får en en fordeling slik figur 24 viser. En ser at gravene fra e.j.a. i all hovedsak er mellom 2 og 10 meter i diameter. Den aller største gruppen, bestående av 78 graver, har en diameter på relativt beskjedne 4-6 meter, mens den nest største gruppen er enda mindre. Tatt i betraktning det totale antallet runde graver her (175) er det kanskje påfallende at bare 8 av disse er over 10 meter i diameter. Gravenes relativt (i forhold til gravene "fra land", se under) beskjedne størrelse og jevne fordeling størrelsesmessig, samt fraværet av store graver kan muligens reflektere egalitære verdier og små sosiale forskjeller – men *kan* også være resultatet av en bevisst underkommunikasjon av forskjeller.

Det ble i kap.10.1 påvist en sammenheng mellom kjønn og gravlokalisering via gravgodset. Om en sammenheng mellom kjønn og morfologi kunne påvises, ville en potensielt kunnet kjønnebestemt hele det registrerte materialet, og ikke bare de funnførende gravene. Den skjeve kjønnsfordelingen en så i forrige kapittel kunne således blitt nærmere dokumentert. Flere forskere har i denne sammenheng påpekt at *lange* gravhauger oftest er bygd over kvinner (Holand 1989:80-81). Holands materiale viser også at lange graver oftere er knyttet til kvinner enn til menn (Holand 1989:83). 5 av 6 kjønnsbestemte (vha. funn) lange graver fra e.j.a. i mitt materiale (app. a

¹ Dette kan være en alternativ forklaring på det relativt store antallet graver som er undersøkt uten at funn er gjort, og som derfor ofte har vært betraktet som kenotafer.

² Bare daterte, runde graver med individuelt oppgitte data.

og c) er likeledes kvinnegraver. Det er dermed ikke urimelig å skulle betrakte den overveiende del av de 55 lange gravene i appendiks a som kvinnegraver. Så lenge de aller fleste gravene i mitt materiale er *runde* – en form som ikke synes knyttet til noe bestemt kjønn – sier imidlertid ikke dette oss så meget. Sammenhengen mellom lange graver og kvinner støtter imidlertid i det minste opp om de konklusjonene jeg trakk vha. gravgodset, siden det i materialet ”fra land” (app.d) bare er 2 lange graver av totalt 33 (6%), mens det i materialet fra gravholmene (app.a) er 55 av totalt 386¹ (14%). At kvinnene er bedre representert på holmene enn ”på land” demonstreres dermed også morfologisk, selv om en ikke kommer noe nærmere en mer nøyaktig kvantifisering av kjønnsfordelingen.

10.2.3 Forskjeller i morfologi mellom gravholmer og tunnære gravfelt

At gravenes morfologi varierer over tid er allerede fastslått, og er en forutsetning for dateringen av det meste av empirien i denne avhandlingen. Jeg ønsker som tidligere nevnt også å undersøke om det kan være forskjeller i morfologi også synkront i undersøkelsesområdet – *in casu* mellom ”gravene på land” og gravene på gravholmene. Dette medfører selvsagt at den morfologiske kronologien utviklet og anvendt tidligere blir trukket noe i tvil. Jeg vil imidlertid i det følgende holde fast ved de morfologiske dateringene som er gjort, samtidig som eventuelle synkrone forskjeller vil bli forsøkt kartlagt. Dette kan synes som et vanskelig forehavende, men siden den kronologiske utsagnskraften til gravenes utforming i stor grad lå i *forekomst* eller *fravær* av formelementer – indikerende henholdsvis eldre og yngre jernalder – lar det seg gjøre å fokusere på variasjoner i forekomsten av de forskjellige formelementene, som altså stort sett skriver seg fra e.ja. som er perioden jeg ønsker å belyse. For å ytterligere holde meg på sikker empirisk grunn vil jeg her kun legge til grunn graver som er sikkert datert ved hjelp av funn: de funnførende gravene fra eldre jernalder på gravholmene fra appendiks a (også oppført i appendiks c, selvsagt, men her uten formelementer) og de funnførende gravene fra samme periode ”fra land” i Lofoten og Vestereålen (appendiks d).

Av 41 funnførende graver fra eldre jernalder på gravholmene hadde som nevnt 31 (76%) dokumentert formelementer, mens bare 10 (24%) var uten. Av de 33 funnførende gravene ”fra land” fra samme periode har derimot bare 17² graver (52%) formelementer, mot hele 16 (48%) uten. De formelementene som faktisk forekommer er ført opp i tabell 15 under, sammen med tallene for gravene på holmene.

---

¹ Tallet er selvsagt ikke inkludert samlebeskrivelser, eller graver med manglende opplysninger om form.

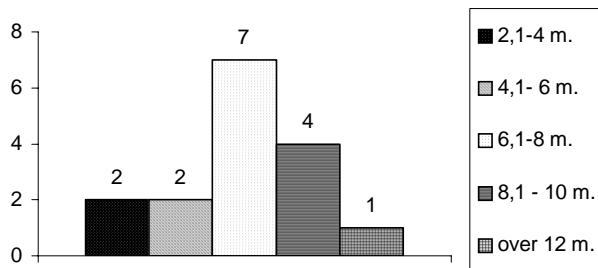
² Som det fremgår av tabell 15 under er der 19 registrerte formelementer på gravene ”fra land” (app.d). Disse er imidlertid fordelt på 17 graver, siden en grav – oppføring nummer 12 – har hele tre formelementer.

Tabell 15: Forekomst av formelementer på utgravde graver fra eldre jernalder på gravholmer og "på land".

	Kammer		Fotgrøft		Fotkjede		Bauta		Klotstein		Graver uten formelementer		Antall graver
Gravholmer	27	66%	4	10%	4	10%	2	5%	-	-	10	24%	41
"Fra land"	17	52%	-	-	-	-	1	3%	1	3%	16	48%	33

Det materialet jeg baserer meg på her er åpenbart av en svært begrenset størrelse, og resultatene skal følgelig betraktes med noe skepsis. Det er forøvrig tilfelle at endel av gravene på Føre (oppføringene 7-16 i app. d) var i en svært dårlig forfatning da de ble gravd ut – dette kan ha bidratt til at antallet graver uten formelementer ble såvidt høyt. Den relativt store andelen graver uten formelementer, og den totale mangelen på fotgrøfter og fotkjedder, i materialet "fra land" er likevel interessant.

At gravene "på land" er noe mindre forseggjorte, betyr ikke nødvendigvis at mindre arbeid ble

lagt ned i dem. Av 16 runde graver "fra land" i Lofoten og Vesterålen (appendiks d) fordeler gravenes størrelse (diameter) seg som det fremgår av figur 25. Antallet graver er riktignok for lavt til å skulle uttale seg med

Figur 25: Runde graver "fra land", fordelt etter størrelse.

noen større grad av sikkerhet, men

tendensen en ser er interessant sammenlignet med størrelsen for gravene på gravholmene (se forrige kapittel, jfr. fig.25). Mens de fleste runde gravene der var *under* 6 meter i diameter, er de fleste "fra land" *over* 6 meter. Den største gruppen fra gravholmene var mellom 4 og 6 meter, den største gruppen her ligger mellom 6 og 8 meter i diameter. Dette kan kanskje forstås som en viss forskjell i status, hvor mer arbeid ble investert i gravene nærmere gården enn det som ble gravene på holmene til del. Dette forholdet oppveies kanskje av de førstnevnte gravenes relativt mindre forseggjorte utforming.

10.3 Konklusjon: forskjellige gravskikker og -tradisjoner

10.3.1 Forskjellige gravskikker i eldre jernalder

På et overordnet etnisk nivå hører både gravgodset og gravenes utforming utvilsomt den "fellesgermanske" materielle kulturen til. I kapittel 9 ble det imidlertid hevdet at lokaliseringen av gravene i seg selv, samt de relativt større gravfeltene på holmene enn "på land", indikerte to forskjellige gravskikker – knyttet til to forskjellige grupper med forskjellige religiøse forestillinger og med hver sin økonomiske og sosiale orientering. Jeg vil under forsøke å oppsummere og ytterligere belyse endel av de momentene fra dette kapittelet og kap.9 som synes å peke mot forskjellige gravskikker.

Gravlokaliseringen ble i kap.9 oppfattet som knyttet til forskjellige erverv, gravholmene konkret til større sosiale felleskap med fiske/fangst-tilpasning, gravene "på land" til gårder og jordbruk. Arbeidsredskaper er imidlertid generelt lite vanlige i graver fra e.ja., og de som forekommer evner i liten grad å belyse spørsmål om erverv. Hva angår spørsmål omkring status og sosial og økonomisk differensiering er der imidlertid forskjeller i gravgods og morfologi mellom gravholmer og graver nærmere gårdene som må tenkes å kunne være knyttet til dette: relativt mindre graver på holmene enn på land, samt større gravfelt, kan kanskje betraktes som uttrykk for at de som gravla sine døde på holmene i mindre grad vektla status enn de som begravde sine døde i nærheten av gårdene, og kanskje var mer egalitært innrettede enn sistnevnte. På den annen side kan gravgodset og utformingen av gravene på holmene til en viss grad oppfattes som mer ekstravagant enn ditto "på land". Forskjellene har dermed et noe tvetydig uttrykk, som er vanskelig å tolke. Kanskje er det slik at de mindre gravene på holmene er en strategi for å *kommunisere* egalitet, uten at dette faktisk reflekterer de reelle forholdene?

Det er utvilsomt markante forskjeller i forekomsten av *våpen* og *spinnehjul*, et forhold som reflekterer en betydelig forskjell i kjønnsfordeling mellom de to materialene. På gravholmene er $\frac{3}{4}$ av de kjønnsbestemte gravene kvinnegraver, mens $\frac{3}{4}$ av de gårdsnære gravene er mannsgraver. Denne kjønnsforskjellen understrekes også av at antallet lange graver er betydelig høyere blant gravene på holmene enn "på land".

Denne skjeve kjønnsfordelingen kunne selvsagt vært betraktet som utslag av en slags kjønnssegregering, hvor menn helst ble gravlagt i nærheten av gården, mens kvinnene oftest fikk sitt siste hvilested på en holme eller liten øy – og at de alle således tilhørte samme sosiale gruppe (i livet om ikke i døden). Det ville isåfall ikke være snakk om noen konsekvent praktisert segregering siden der både er mannsgraver på holmene og kvinnegraver "på land" (om enn de er i mindretall): 23% av de kjønnsbestemte gravene fra holmene er mannsgraver, mens 27% av de kjønnsbestemte gravene "på land" er kvinnegraver. At der er $\frac{3}{4}$ menn "på land" og $\frac{3}{4}$ kvinner på holmene bør heller ikke forlede en til å tro at det *totalt* er snakk om 50% menn og 50% kvinner gravlagt i undersøkelsesområdet. Andelen graver "på land" er tross alt betydelig lavere enn andelen graver på holmer i e.ja. (og omvendt i y.ja.).

Jeg vil derfor hevde at skjevheten i kjønnsfordeling godt kan støtte opp om tanken om en økonomisk basert kulturdualisme, og at det således er snakk om to forskjellige grupper. Tar en utgangspunkt i at de som begravde sine døde på holmene var knyttet til en fiske/fangst-tilpasning følger det nærmest av seg selv at mannsbegravelser blir underrepresentert. Årsaken til dette er rett

og slett at mennene i denne gruppen svært ofte vil være kommet bort på havet¹. Om de som begravde sine døde i nærheten av gårdene på sin side i større grad baserte sitt erverv på jordbruk, er det kanskje grunn til å tro at kvinnebegravelser her ikke ville ha blitt spesielt vektlagt, all den tid en må anta at odelsideologien vil legge vekt på markeringen av det patrilineale. Kjønnforskjellen kan således i seg selv tas til inntekt for en "kulturdualisme" knyttet til forskjellig økonomisk tilpasning i den forstand at overvekten av mannsgraver på land reflekterer en jordbruksideologi mens dominansen av kvinnegraver på holmene er et resultat av deres menns virke på havet.

Kvinnedominansen her kan i tillegg også ha vært knyttet til religiøse føringer. Forskjellen en ser mellom de to materialene mht. kjønn gir grunn til å spekulere omkring de religiøse forestillingene knyttet til dette. Hva enten de gravlagte menneskene på holmene (hovedsaklig kvinner) tilhørte samme sosiale gruppe som de som ble gravlagt nærmere gården, eller det er snakk om to separate ("etniske") grupper, så er det fristende (om enn ikke spesielt originalt) å peke på muligheten for en kobling mellom kjønn og fruktbarhet. Lokaliseringen til gravholmer kan således ha vært resultat av forestillinger som assosierte fruktbarhet med kvinner og vann (jfr. kap.5.1.4), mens menn og jord på sin side var knyttet til hverandre gjennom odelsideologien. Det ble nevnt at fotgrøfter og fotkjeder på gravene på gravholmene kan forstås som fysiske skiller i rommet mellom det hellige og det profane, og/eller at de kan ha virket til å holde døde unna de levendes verden. Om også lokaliseringen til holmer *per se* forstås i dette lyset (se kap.9), med vannet som en fysisk og kognitiv grense, kan en ane en forskjell i de religiøse forestillingene som uttrykkes i gravskikken på henholdsvis holmene og "på land": Der den ene gravskikken i stor grad vektlagt adskillelse av døde og levende, hellig og profant rom og vannet som regenererende medium, der fikk de døde bli fysisk værende i denne verden, blant de levende, i den andre. Dette siste forholdet er det nærliggende å knytte til jordbruksideologiens betoning av "Blut und Boden" med sin tette kobling mellom slekten – både levende og døde medlemmer – og jorden. Nedleggelsen av dyr, og deler av dyr, i graver "på land" indikerer kanskje også religiøse forestillinger her som ikke gjenfinnes i gravholmeskikken. Opedal (1997:92-94) nevner i denne sammenheng at dyr kan være nedlagte i graver som offer i forbindelse med overgangsritualet. Dette har kanskje ikke vært nødvendig på gravholmene, hvor lokaliseringen i seg selv i så stor grad understreket det liminale aspektet.

---

¹ I denne forbindelse ville det kunne vært fruktbart å få belyst antallet graver uten funn – mulige kenotafer – på gravholmene og "på land". Om mannsunderskuddet på holmene virkelig skyldtes at mannfolkene "bleiv" burde en kanskje kunne forventet et høyere antall slike her. Materialet mitt, slik det foreligger, tillater imidlertid ikke dette.

10.3.2 Diakront: to forskjellige gravtradisjoner gjennom jernalderen

De fleste gravholmene synes å høre hjemme i romertid og folkevandringstid, men noen har også vært benyttet i y.j.a., og en kan dermed ane en kontinuitet i gravtradisjonen fra romertid frem til vikingtid (se under). Muligheten for kontinuitet tilbake til bronsealder har spilt liten rolle i diskusjonen om tradisjonsutvikling i norsk forhistorie, der skillet mellom bronsealder og jernalder har vært skarpt markert (Dommasnes 1994:35). En forståelse av kulturforholdene i foregående perioder er imidlertid "en forutsetning for å kunne nærme seg vesentlige problemer når det gjelder oppfatning av kultur, religion og særskilte gravskikker også i påfølgende perioder", som Dommasnes (2001:12) skriver. Jeg forsøkte således innledningsvis (kap.4) å presentere mulighetene for at en i e.j.a. hadde en kulturdualisme med røtter tilbake i steinalder eller tidlig metalltid. Jeg har senere knyttet gravholmeskikken til den ene siden av denne dualismen, den som var knyttet til et større sosialt felleskap med et jakt/fangst-erwerb. Der er imidlertid ingen konkrete indikasjoner på at noen av gravene på gravholmene skulle være eldre enn romertid. Det er dermed vanskelig å skulle føre bevis for at gravholmetradisjonen i seg selv skulle ha sine røtter i eldre tider. Mangelen på konkrete indikasjoner utelukker likevel ikke at enkelte graver her kan være eldre: funntomme graver – av hvilke der er svært mange – kan tenkes å representere et eldre stadium i gravskikken hvor gravgods ikke var påkrevd. Flatmarksgraver vil dessuten nesten aldri bli oppdaget på gravholmer – graver uten overflatemarkering vil av åpenbare årsaker ikke bli identifiserte som resultat av det registreringsarbeidet eller de utgravninger av synlige gravminner som har funnet sted på holmene.

Dette blir imidlertid bare spekulasjoner siden der ikke foreligger beviser for noen aktivitet på holmene i undersøkelsesområdet før romertid. I Harstad kommune i Sør-Troms er der imidlertid en øy, Kjeøya, som må kunne karakteriseres som en gravholme. Her er det i tillegg til gravene funnet hellemalier som skriver seg fra tidlig metalltid (Olsrud 1996). Det blir her nærliggende å tenke seg at øyen har hatt en "hellig" status allerede lenge før en begynte å anlegge graver her (jfr. Olsrud 1996¹). I tråd med kap.9.2 vil jeg hevde at en slik tradisjon kan ha foreligget for de fleste, kanskje alle, gravholmene i undersøkelsesområdet, selv om ingen *materielle rester* etter deres status som hellig steder gjenfinnes.

Forskjeller i gravskikken fra e.j.a. til y.j.a. er behandlet utførlig av andre forfattere (*inter alios* Sjøvold (1962 og 1974); Holand (1989); se også Vinsrygg 1979) på bakgrunn av mer omfattende materiale. De utviklingstrekkene som en kan se i materialet fra undersøkelsesområdet

---

¹ Inger-Marie Olsruds tolkning av meningsinnholdet til fornminnene på Kjeøya er forøvrig i stor grad sammenfallende med de tankene jeg har gjort meg i denne avhandlingen om religiøse forestillinger av syklisk art, liv-død-regenerering etc. (se Olsrud 1996:56-58, 58-70).

korresponderer ikke overraskende i hovedsak med de resultatene disse forskerne har kommet frem til. I korte trekk går en fra relativt forseggjorte graver, med et i typer og antall tilsynelatende noe standardisert gravgods i e.ja., til mer slurvet utformede men større graver med et langt mer variert gravgods, samt en stor andel flatmarksgraver, i y.ja. Parallellt med dette finner det altså sted en endring i lokaliseringspreferansene, fra overveiende på holmer i e.ja. til overveiende gravfelt nærmere gårdene i y.ja.

Som det går frem av denne avhandlingen, har det imidlertid også vært en viss kronologisk overlapping mellom de to lokaliseringspreferansene, med både graver "på land" i e.ja. og gravholmer i y.ja.. Det er nærliggende å betrakte gravene fra e.ja. "på lands" relativt mindre forseggjorte utforming og den maskuline dominansen – i tillegg til deres plassering – som en forsiktig begynnelse på den gravskikken vi kjenner fra y.ja. med nokså "shabby" morfologi, flere begravde menn enn kvinner og en mer tunnær lokalisering. At gravene "på land" er noe mindre forseggjorte enn gravene på holmene betød ikke, som vi så, at de nødvendigvis var mindre i størrelse – tvert imot syntes de å være noe større. Dette er også et trekk som gjør disse gravene mer like de en kjenner fra yngre jernalder enn gravene på gravholmene. Det er derfor nærliggende å tro at en her aner konturene av to forskjellige gravtradisjoner gjennom jernalder: i e.ja. en dominerende tradisjon med gravholmer og en i omfang svært begrenset tradisjon med mer tunnære gravfelt – hvorav sistnevnte i y.ja. blir den dominerende på førstnevntes bekostning.

Det er, som det fremgår av materialet, ingen graver på gravholmene som definitivt lar seg knytte til *merovingertid*, mens en har endel graver som lar seg datere til vikingtid. Det kan derfor virke som om en således har et brudd i tradisjonen med gravholmer. Dette forholdet bør ikke tillegges mye vekt. Det er velkjent at flatmarksgraver var svært populære – utgjørende ca. 50 % av gravene – i denne perioden (Stamsø Munch 1977:24; Vinsrygg 1979:61). Som tidligere nevnt er dette en gravtype som så og si *aldri* vil bli oppfanget på gravholmene uansett om de måtte være der eller ei. Flatmarksgraver vil dermed ikke opptre i materialet uansett hvor tallrike de eventuelt måtte være. Selv om en også hadde et visst innslag av graver med overflatemarkering i merovingertid, kan en ikke påstå at mangelen på slike graver datert til merovingertid på gravholmene er påfallende, det lille antallet graver datert til y.ja. totalt – og det enda mindre antallet graver datert til perioder *innenfor* y.ja. – tatt i betraktning. Selv om der strengt tatt ikke er noen påviselig kontinuitet i gravholmetradisjonen mellom e.ja. og vikingtid vil jeg derfor likevel ikke si at dette indikerer noen diskontinuitet.

Det omfattende skiftet fra e.ja. til y.ja., hvor den ene tradisjonen fortrenger den andre må kunne betraktes som en indikasjon på en mer omfattende endring av størstedelen av jernaldersamfunnets religiøse forestillinger og ideologi. Denne endringen må kunne forstås etter

samme mønster som den synkrone forskjellen innen e.ja. som er blitt undersøkt i avhandlingen: m.a.o. fra større felleskap med fangst/fiske-tilpasning til gårdsbasert jordbruksideologi.

Denne endringen skjedde imidlertid ikke over natten, røttene til "gårdsideologien" skimtes allerede i de relativt få gårdsnære gravfeltene i e.ja. Den ideologien denne gravskikken uttrykket var meget nærmere den en kjenner sydpå – presumptivt hos disse menneskenes samhandlingspartnere – enn den ideologien som gravholmene var uttrykk for. Selv om begge gravskikkene må sies å representere et germansk kulturuttrykk (hva angår gravmorfologi og gravgods) var nok de verdiene gravholmene var uttrykk for fjernere fra det "fellesgermanske" tankegodset (odel, jordbruk gård etc.) enn det gravfeltene "på land" var. Ettersom den politiske og økonomiske integreringen av de norrøne områdene i Norge skjøt fart i y.ja. er det kanskje grunn til å tro gravholmene og den ideologien de representerte i økende grad ble oppfattet som anakronistiske rester av en jakt/fangst kultur som hørte en fjern fortid til.

11 Avsluttende bemerkninger

Gravholmene kan ha tilhørt et befolkningselement som var spesialiserte på fangst og fiske, og som kanskje i denne forstand videreførte tradisjoner fra steinalderen. Selve gravskikken (bortsett fra lokaliseringen) kan være overtatt fra deres nyinnflyttede eller "nyomvendte" germanske naboer som levde mer i tråd med den jordbruksideologien en kjenner i Mellom- og Syd-Skandinavia. Integreringen av jeger/fangst-folkene i denne germanske kulturen var kanskje således ikke fullbragt på *alle* felter i eldre romertid og folkevandringstid. Det som Johansen (1990:9 etter Zvelebil og Rowly-Conwy 1984) kaller en "substitution phase", en overgangsperiode hvor jeger/fangst – folk og "bønder" (definert videst mulig) levde side om side, kan således ha vart helt inn i y.ja. Gravenes utforming og gravgodset vitner om at germaniseringen i en "overordnet" etnisk forstand var overstått, mens gravenes lokalisering antyder forskjeller – kanskje endog "stress" i Hodders forstand – mellom befolkningselementene. Den delen av befolkningen som hadde tatt opp gårdsbruk av sydiskandinavisk type fremprovoserte kanskje en form for symbolsk protest fra de som levde på mer tradisjonelt vis. Gravholmene kan i denne forstand tenkes å *kommunisere* – dog ikke nødvendigvis i realiteten *reflektere* – en ideologi som vektla egalitet og felleskap, i kontrast til tungravene som var knyttet til gård, odel og privat eiendomsrett.

Det er likevel ikke usannsynlig at de skulle kunne leve side om side, siden ervervsformene kan ha vært mer eller mindre komplementære. En slik sameksistens kan videre meget vel tenkes å være en villet situasjon fra lokale makthaveres side – jfr. forholdet mellom samer og nordmenn i y.ja. Som nevnt i kapittel 4.3.2 kan en i samhandlingssituasjoner få strategier som går på å etablere et symbolfelleskap. Marianne Skandfer (1996) fremholder at forekomsten av samiske hornskjeer både i samiske og norrøne kontekster kan ha vært en demonstrasjon av solidaritet mellom nordlendinger og samer i middelalder. På samme måte kan de felles aspektene ved gravskikken – *in casu* gravgoods og morfologi – i undersøkelsesområdet være del av den kommunikasjon av solidaritet som et samarbeide må ha fordret. De forskjellige lokaliseringpreferansene kan samtidig ha understreket deres forskjellige økonomiske roller, mentalitet og ideologi. En ser således at en "etnisk" grense blir opprettholdt av forskjellig gravlokalisering, samtidig som andre sider av gravskikken er felles og utgjør et symbolfelleskap.

Eller kanskje ikke.

Litteratur

Forkortelser:

”TMAa”: Tromsø Museums Aarshefter

”TMÅ”: Tromsø Museums Årshefter

Allen, Douglas

2002 *Myth and Religion in Mircea Eliade*. Routledge, New York og London.

Ambrosiani, Björn

1964 *Fornlämningar och bebyggelse: studier i Attundalands och Södertörns förhistoria*. Kungl. Vitterhets-, historie- och antikvitets akademien, Stockholm.

1983 ”Bebyggelseshistoria: källkritiska reflektioner kring fornlämningsmaterialets representativitet”. I Ólafsson, G. (red.), *Hus, gård och bebyggelse* s. 7-11. Thjóðminjasafn Íslands, Reykjavik.

Bakka, Egil

1973 ”Omkring problemet om kulturdualisme i Sør-Noreg”. I Simonsen, P. og Stamsø Munch, G. (red.), *Bonde-veidemann, bofast - ikke bofast i nordisk forhistorie* s.109-127. Universitetsforlaget, Tromsø/Oslo/Bergen.

1976 *Arktisk og nordisk i bronsealderen i Nordskandinavia*. Universitetet i Trondheim.

Barth, Fredrik

1969 ”Introduksjon”. I Barth, F. (red.), *Ethnic Groups and Boundaries*. s.9-38. Universitetsforlaget, Oslo/Bergen/Tromsø.

1996 ”Enduring and emerging issues in the analysis of ethnicity”. I Vermeulen, H. og Govers, C. (red.), *The Anthropology of Ethnicity – Beyond 'Ethnic Groups and Boundaries'*: s.11-33. Het Spinhuis, Amsterdam.

Baudou, Evert og Selinge, Klas-Göran

1977 *Västernorrlands Förhistoria*. Västernorrlands läns landsting, Motala.

Bell, Catherine

1997 *Ritual Perspectives and Dimensions*. Oxford University Press, New York og Oxford.

Bennett, Agneta

1987 ”Mälardalens järnaldersgravfelt”. I Andræ, T., Hasselmo, M. og Lamm, K. (red.), *7000 år på 20 år*. s. 143-164. Riksantikvarieämbetet, Stockholm.

1988 ”Graven. Religiös och social symbol”. I Iregren, E., Jennbert, K. & Larsson, L. (red.), *Gravskick och gravdata*. s.73-85. Arkeologiska Institutionen och Historiska Museet, Lund.

Bertelsen, Reidar (red.)

2003 *Rapport fra arkeologisk registrering i Fleinvær, Gildeskål kommune, Nordland i mai 2002*. Foreløpig utgave. Nordland fylkeskommune og Universitetet i Tromsø.

Bertelsen, Reidar

1983 ”Gårdslokalisering i jernalder og historisk tid i Lofoten og Vesterålen, stabilitet eller labilitet”. I Ólafsson, G. (red.), *Hus, gård og bebyggelse*. s.21-32. Thjóðminjasafn Íslands, Reykjavik.

1985 *Lofoten og Vesterålens historie*. Kommunene i Lofoten og Vesterålen.

1997 ”Kystfolket i jernalder og mellomalder. Fiskerbønder eller bondefiskere?”. I Sørheim, H. (red.), *Arkeologi og kystkultur*. s.6-15. Sunnmøre Museum, Ålesund.

- 1999 "Settlement on the divide between land and ocean. From Iron Age to Medieval Period along the coast of Northern Norway". I Fabech, C. og Ringtved, J. (red.), *Settlement and Landscape. Proceedings of a conference in Århus, Denmark, May 4-7 1998*. s.261-267. Jutland Archaeological Society, Moesgård.
- Bertilsson, Ulf**
1983 "Bohuslänska rösen – struktur, kronologi, funktion – innledning til en analys av Bohusläns bronsålder". I Ólafsson, G. (red.), *Hus, gård och bebyggelse*. s. 33-42. Thjóðminjasafn Íslands, Reykjavik.
- Binns, Kari Støren**
1978 *Jernalderbosetningen på Kvaløy i Troms. En undersøkelse av økologisk og sosial tilpasning i et nord-norsk kystmiljø*. Magistergradsavhandling, Universitetet i Tromsø.
- Bloch, Maurice og Parry, Jonathan (red.)**
1982a *Death and the regeneration of life*. Cambridge University Press, Cambridge.
- Bloch, Maurice og Parry, Jonathan**
1982b "Introduction: death and the regeneration of life". I Bloch, M. og Parry, J. (red.), *Death and the regeneration of life*. s.1-44. Cambridge University Press, Cambridge.
- Bourdieu, Pierre**
1977 *Outline of a Theory of Practice*. Cambridge University Press, Cambridge.
1996 [1982] "Ritualer som innstiftende handlinger". I Bourdieu, P., *Symbolisk makt. Artikler i utvalg*. s.27-37. Pax Forlag, Oslo.
1996 [1993] "Et steds betydning". I Bourdieu, P., *Symbolisk makt. Artikler i utvalg*. s.149-158. Pax Forlag, Oslo.
- Burström, Mats**
1991 *Arkeologisk samhøllsavgrønsning* Stockholms Universitet, Stockholm.
- Cohen, Abner**
1996 [1974] "The Lesson of Ethnicity". I Sollors, W. (red.), *Theories of Ethnicity – A Classical Reader*. s.370-384. MacMillan Press Ltd., London.
- Cooney, Gabriel**
1994 "Sacred and secular neolithic landscapes in Ireland". I Carmichael, D. L., Hubert, J., Reeves B. og Schanche, A. (red.), *Sacred Sites, Sacred Places*. s.32-43. Routledge, London og New York.
- Dahl, Kjersti**
1998 *Jernalder i Steigen og Bø: graver, landskap og bosetning*. Hovedfagsavhandling, Universitetet i Tromsø.
- DeVos, G.A. og Romanucci-Ross, L.**
1995 "Part VI:Conclusion–Ethnic Identity:A Psychocultural Perspective". I DeVos, G.A. og Romanucci-Ross, L. (red.), *Ethnic Identity – Creation, Conflict and Accomodation*. s.349-379. Altamira Press, Walnut Creek/London/New Delhi.
- Dommasnes, Liv Helga**
1994 "Tradisjon og endring belyst gjennom forhistorisk materiell kultur – en skisse". I Schjødt, J.P. et al (red.), *Myte og Ritual i det førkristne Norden*. s.25-40. Odense Universitetsforlag.
2001 "Tradisjon og handling i førkristen vestnorsk gravskikk II. Fra Vereide til vikingtid". *Arkeologiske avhandlingar og rapporter fra Universitetet i Bergen - 5*. Arkeologisk institutt, Universitetet i Bergen.
- Eliade, Mircea**
1959 *The Sacred and the Profane. The Nature of Religion*. Harcourt Inc., San Diego, New York og London.

- 1991 [1949] *The Myth of the Eternal Return or, Cosmos and History*. Princeton University Press, Princeton, N.J.
- Eller, Jack og Coughlan, Reed**
1996 "The Poverty of Primordialism". I Hutchinson, J. og Smith, A.D. (red.), *Ethnicity*. s.45-51. Oxford University Press, Oxford og New York.
- Gansum, Terje**
1995 *Jernaldergravskikk i Slagendalen: Oseberghaugen og Storhaugene i Vestfold*. Magistergradsavhandling, Universitetet i Oslo.
- Gansum, Terje, Jerpåsen, Gro B., og Keller, Christian**
1997 "Arkeologisk landskapsanalyse med visuelle metoder". *Ams – Varia 28*. Arkeologisk museum i Stavanger.
- van Gennep, Arnold**
1999 [1909] *Rites de passage. Overgangsriter*. Pax Forlag, Oslo.
- Giddens, Anthony**
1984 *The Constitution of Society. Outline of the Theory of Structuration*. University of California Press, Berkeley og Los Angeles.
- Giddens, Anthony og Pierson, Christopher**
1998 *Conversations with Anthony Giddens. Making Sense of Modernity*. Polity Press, Cambridge.
- Gräslund, Bo**
1974 *Relativ Datering: Om Kronologisk Metod i Nordisk Arkeologi*. Uppsala universitet, Uppsala.
- Gurevich, Aron J.**
1985 *Categories of Medieval Culture*. Routledge og Kegan Paul, London, Boston, Melbourne og Henley.
- Guttormsen, Helge**
1990 *Sortlands historie. Bind I – Swartalande*. Sortland kommune.
- Görman, Marianne**
1989 "Hur kan man använda arkeologiskt material i religionshistorisk forskning?". I Larson, L. og Wyszomirska, B. (red.), *Arkeologi och religion. Rapport från arkeologidagarna 16 – 18 januari 1989*. University of Lund, Lund.
- Hansen, Lars Ivar**
1990 *Samiske fangstsamfunn og norsk høvdingeøkonomi*. Novus, Oslo.
- Härke, Heinrich**
1994 "Data Types in Burial Analysis". I Stjernquist, B. (red.), *Prehistoric Graves as a Source of Information*. s.31-39. Kungl. Vitterhets Historie och Antikvitets Akademien, Stockholm.
- 1997a "The Nature of Burial Data". I Jensen, C.K. og Nielsen, K.H. (red.), *Burial & Society – The Chronological and Social Analysis of Archaeological Burial Data*. s.19-27. Aarhus University Press, Aarhus.
- 1997b "Material Culture as Myth: Weapons in Anglo – Saxon Graves". I Jensen, C.K. og Nielsen, K.H. (red.), *Burial & Society – The Chronological and Social Analysis of Archaeological Burial Data*. s.119-127. Aarhus University Press, Aarhus.
- 1997c "Final Comments: Ritual, Symbolism and Social Inference". I Jensen, C.K. og Nielsen, K.H. (red.), *Burial & Society – The Chronological and Social Analysis of Archaeological Burial Data*. s.191-195. Aarhus University Press, Aarhus.
- Hastrup, Kirsten**
1985 *Culture and History in Medieval Iceland. An Anthropological Analysis of Structure and Change*. Clarendon Press, Oxford.

- Hedeager, Lotte**
1999 *Skygger av en annen virkelighet. Oldnordiske myter.* Pax Forlag, Oslo.
- Henriksen, Jørn**
1995 *Hellegropene–Fornminner fra en funntom periode.* Hovedfagsavhandling, Universitetet i Tromsø.
- Hill, J.N. & Evans, R.K.**
1972 "A model for classification and typology". I Clark, D.L. (red.), *Models in archaeology*: s. 231-273. London.
- Hodder, Ian**
1982 *The Present Past – An Introduction to Anthropology for Archaeologists.* B. T. Batsford Ltd., London.
1992 [1982] *Theory and Practice in Archaeology.* Routledge, London og New York.
- Hoftun, Oddgeir**
2001 *Norrøn tro og kult ifølge arkeologiske kilder.* Solum, Oslo.
- Holand, Ingegerd**
1988 "Graver- monument for døde og levende". *Ottar 1, 1988*: s. 7-12.
1989 *Graver og samfunn – samfunnsutvikling og organisasjon i Nord-Hålogaland i jernalderen, basert på endringer og variasjon i gravskikk.* Magistergradsavhandling, Universitetet i Tromsø.
- Holm-Olsen, Inger Marie**
1988 "Gravhauger i nordnorsk arkeologi". *Ottar 1, 1988*: s.3-6.
- Hultkrantz, Åke**
1985 "Some Critical Reflections on the Ecology of Religions". *Temenos 21*: s.83-90.
1994 "Religion and Environment among the Saami: An Ecological Study". I Irimoto, Takashi og Yamada, Takako (red.), *Circumpolar Religion and Ecology – An Anthropology of the North*: s.347-374. University of Tokyo Press.
- Huntington, Richard og Metcalf, Peter**
1991 [1979] *Celebrations of Death. The Anthropology of Mortuary Ritual.* 2.utgave. Cambridge University Press, Cambridge.
- Hyenstrand, Åke**
1974 *Centralbygd – randbygd: strukturella, ekonomiska och administrativa hovudlinjer i mellansvensk yngre järnålder.* Almqvist & Wiksell, Stockholm.
- Irimoto, Takashi**
1994 "Anthropology of the North". I Irimoto, Takashi og Yamada, Takako (red.), *Circumpolar Religion and Ecology – An Anthropology of the North*: s.423-440. University of Tokyo Press.
- Jansen, Kristian**
1973 "De vestnorske hulefunn og problemet omkring jeger-fisker-bonde". I Simonsen, P. og Stamsø Munch, G. (red.), *Bonde-veidemann, bofast - ikke bofast i nordisk forhistorie*: s.100-109. Universitetsforlaget, Tromsø/Oslo/Bergen.
- Johansen, Olav Sverre**
1979 "Jernaldergårder i Nord-Norge". I Fladby, R. og Sandnes, J. (red.), *På leiting etter den eldste garden*: s.95 – 115. Universitetsforlaget, Oslo.
1980 "Gravplassen på Holsøya i Buksnesfjorden". *Lofotr 1980*: s. 7- 21.
1982 "Viking Age Farms: Estimating the Number and Population Size. A Case Study from Vestvågøy, North Norway". *Norwegian Archaeological Review Vol.15, no. 1-2*: s.45-69.
1990 "Synspunkter på jernalderens jordbrukssamfunn i Nord-Norge". *Stensiserie B nr. 29*. ISV, Universitetet i Tromsø.

- Jones, Siân**
1997 *The Archaeology of Ethnicity – Constructing identities in the past and present.* Routledge, London og New York.
- Jørgensen, Roger**
1986 "The Early Metal Age in Nordland and Troms". *Acta Borealia 2, 1986:* s.61-87.
1988 "Utviklingstendenser i nord-norsk bosetning ved overgangen fra eldre til yngre jernalder". I Näsman, Ulf og Lund, Jørgen (red.), *Folkevandringstiden i Norden – en krisetid mellom ældre og yngre jernalder.* Aarhus Universitetsforlag, Århus.
1989 "Criteria for dating Prehistoric Graves. Stone Age, Bronze Age or Iron Age?". *Acta Borealia 2, 1989:* s. 28-41.
- Kakeya, Makoto**
1994 "Social Linkage of Ecology and Religion in Ecological Anthropological Studies". I Irimoto, Takashi og Yamada, Takako (red.), *Circumpolar Religion and Ecology – An Anthropology of the North.* s.247-249. University of Tokyo Press.
- Kaliff, Anders**
1997 "Grav och kultplats". *Aun 24,* Uppsala.
- Kristiansen, Kristian**
1987 "Center and Periphery in Bronze Age Scandinavia". I Rowlands, M. *et al* (red.), *Centre and Periphery in the Ancient World.* s.74-85. Cambridge University Press, Cambridge.
- Larsen, Ingvild**
2001 *Gravens plassering i jernalder. En analyse av hvilke faktorer som har på-virket plasseringen av jernalderens døde i Lurøy.* Hovedfagsoppgave, UiTø.
- Løken, Trond**
1974 *Gravminner i Østfold og Vestfold. Et forsøk på en typologisk-kronologisk analyse og en religionshistorisk tolkning.* Magistergradsavhandling, Universitetet i Oslo.
- Malmer, Mats P.**
1968 "De kronologiska grundbegreppen". *Fornvännen 1968/2:* s.81-91.
- Meløe, Jakob**
1990 "The Two Landscapes of Northern Norway". *Acta Borealia 1, 1990:*s.68-80.
- Mortensen, Mona**
1991 *De kom i tusentall? Migrasjoner i forhistorien: en studie fra Vest-Norge i yngre romertid og folkevandringstid.* Hovedfagsavhandling i arkeologi, Universitetet i Bergen.
- Mundal, Else**
1974 *Fylgjemotiva i norrøn litteratur.* Universitetsforlaget, Oslo/Bergen/Tromsø.
1994 "Mytar og diktning". I Schjødt, J. P. *et al.* (red.), *Myte og Ritual i det før-kristne Norden.* s.63-71. Odense Universitetsforlag.
- Myhre, Bjørn**
1964 "Metodeproblem i seinere års arkeologisk forskning". *Stavanger Museums Årbok 1964:* s.5-28. Stavanger.
1990 "Hvor gamle er gårdsgrensene?". I Schmidt, T. (red.), *Namn og eldre busetnad – Rapport frå NORNA's femtande symposium på Hamar 9.-11. juni, 1988.* NORNA-förlaget, Uppsala.
- Näsman, Ulf**
1994 "Liv och död. Sydsandinaviska grav- och offerriter från 200 till 1000 e.Kr". I Schjødt, J.P. *et al* (red.), *Myte og Ritual i det førkristne Norden.* s.73-94. Odense Universitetsforlag.
- Nicolaissen, O.**
1906 "Arkæologiske undersøgelser i Nordlands og Tromsø amter 1905". *TMAa. 28*
1908 "Undersøgelser i Nordlands amt 1906". *TMAa. 29*

- 1909-10 "Undersøkelser i Nordlands amt 1907". *TMAa. 30*
- 1910a "Arkæologiske undersøkelser i Nordlands amt 1908". *TMAa. 31-32*
- 1910b "Undersøkelser i Tromsø og Nordlands amter 1909". *TMAa. 31-32*
- 1911 "Undersøkelser i Nordlands og Tromsø amter 1910". *TMAa. 33*
- 1912 "Arkæologiske undersøkelser i Nordlands og Tromsø amter 1911". *TMAa. 34*
- 1913a "Undersøkelser i Nordlands amt 1912". *TMAa. 35-36*
- 1913b "Undersøkelser i Nordlands amt 1913". *TMAa. 35-36*
- 1915 "Arkæologiske undersøkelser i Nordlands amt 1914". *TMAa. 37*
- 1918a "Undersøkelser i Tromsø og Nordlands amter 1915". *TMAa. 38-39*
- 1918b "Arkæologiske undersøkelser i Tromsø og Nordlands amter 1916". *TMAa. 38-39*
- 1919a "Arkæologiske undersøkelser". *TMAa. 40*
- 1919b "Arkæologiske undersøkelser". *TMÅ. 41*
- 1920 "Arkæologiske undersøkelser". *TMÅ. 42*
- 1921 "Arkæologiske undersøkelser". *TMÅ. 43*
- 1922 "Arkæologiske undersøkelser". *TMÅ. 44*
- Nielsen, Karen Høilund**
- 1997 "From Society to Burial and from Burial to Society?". I Jensen, C.K. og Nielsen, K.H. (red.), *Burial & Society – The Chronological and Social Analysis of Archaeological Burial Data*. s.103-110. Aarhus University Press, Aarhus.
- Næss, Jenny-Rita**
- 1972 "Some Reflections on the Study of Iron Age Burial Customs in Norway". *Norwegian Archaeological Review* vol. 5: s. 23-27.
- 1996 [1968] "Undersøkelser i jernalderens gravskikk på Voss". *AmS - Rapport 7*, Arkeologisk museum i Stavanger.
- Odner, Knut**
- 1985 "Saamis (Lapps), Finns and Scandinavians in History and Prehistory – Ethnic Origins and Ethnic Processes in Fenno-Scandinavia". *Norwegian Archaeological Review* vol.18: s.1-12.
- 1992 "Ethnicity and Traditions in Northern Fenno-Scandinavia – "Finns and terfinns" ten years after". *Acta Borealia* nr.2: s.21-36.
- Olsen, Bjørnar**
- 1985 "Comments on Saamis, Finns and Scandinavians in History and Prehistory". *Norwegian Archaeological Review* vol.18: s.13-18.
- 1997 *Fra ting til tekst. Teoretiske perspektiv i arkeologisk forskning*. Universitetsforlaget, Oslo.
- Olsen, Magnus**
- 1926 *Ættegård og helligdom. Norske stedsnavn sosialt og religionshistorisk belyst*. Aschehoug & Co., Oslo.
- Olsrud, Inger-Marie**
- 1996 *Bilder i landskap. Bergmalingene på Kjeøya i Harstad*. Hovedfagsoppgave, Universitetet i Bergen.
- Opedal, Arnfrid**
- 1997 "Båtgraver – rituell kommunikasjon som politisk strategi? Et eksempel fra Karmøy på 800-tallet". I Krøger, J.F. (red.), *Rikssamlingen – Høvdingmakt og kongemakt. Karmøyseminaret 1996*:s.88-106. Dreyer Forlag, Stavanger.
- Ore, Katrine**
- 1998 "Mircea Eliade og myte/rite-skolen". I Ruud, I. M. og Hjelde, S. (red.), *Enhet i mangfold? 100 år med religionshistorie i Norge*. s.172-196. Tano Aschehoug.

Pedersen, Ellen Anne

1990 "Rydningrøysfelt og gravminner – spor av eldre bosetningsstruktur på østlandet". I Schmidt T. (red.), *Namn og eldre busetnad – Rapport frå NORNA's femtande symposium på Hamar 9.-11. juni 1988*: s.197-216. NORNA – förlaget, Uppsala.

Rasch, Monika

1994 "Burial Practices – Grave Furniture and Burial Methods during the Roman Iron Age". I Stjernquist, B. (red.), *Prehistoric Graves as a Source of Information*: s.181-200. Kungl. Vitterhets Historie och Antikvitets Akademien, Stockholm.

Rennie, Bryan S.

1996 *Reconstructing Eliade – Making Sense of Religion*. State University of New York Press, Albany.

Ringstad, Bjørn

1987 *Vestlandets største gravminner – et forsøk på lokalisering av forhistoriske maktsentra*. Magistergradsavhandling, Universitetet i Bergen.

Rygh, Oluf

1999 [1885] *Norske Oldsager*. Optrykk. Tapir Forlag, Trondheim.

Saladin d'Anglure, Bernard

1994 "Brother Moon (*Taqqiq*), Sister Sun (*Siqiniq*), and the Direction of the World (*Sila*): From Arctic Cosmography to Inuit Cosmology". I Irimoto, Takashi og Yamada, Takako (red.), *Circumpolar Religion and Ecology – An Anthropology of the North*: s.187-212. University of Tokyo Press.

Schanche, Audhild

1986 *Nordnorsk jernalderarkeologi – et sosialgeografisk perspektiv*. Magistergradsavhandling, Universitetet i Tromsø.

1989 "Jernalderens bosettingsmønster i et fleretnisk perspektiv". I Bertelsen, R. et al (red.), *Framskritt for fortida i nord. I Povl Simonsens fotefar*: s.171-184. Tromsø Museum.

2000 *Graver i ur og berg. Samisk gravskikk og religion fra forhistorisk til nyere tid*. Davvi Girji OS, Karasjok.

Schanche, Kjersti

1991 "En båtbegravelse i Føre, Bø i Vesterålen". *Ottar nr. 5*: s.13-20.

Schjødt, Jens Peter

1989 "Den komparative religionshistories muligheter som hjelpefag for arkæologien". I Larson, L. og Wyszomirska, B. (red.), *Arkeologi och religion. Rapport från arkeologidagarna 16 – 18 januari 1989*. University of Lund.

1994 "Heltedigtning og initiationsritualer. En religionsfænomenologisk analyse av den "unge" Sigurd Fafnersbanes historie". I Schjødt, J. P. et al. (red.), *Myte og Ritual i det førkristne Norden*: s.113-127. Odense Universitetsforlag.

Shanks, Michael og Tilley, Christopher

1992 [1987] *Re-Constructing Archaeology. Theory and Practice*. Routledge, London og New York.

Simonsen, Povl

1991 [1970] *Fortidsminner nord for polarsirkelen*. Universitetsforlaget, Oslo.

Sjøvold, Thorleif

1962 *The Iron Age settlement of Arctic Norway: a study in the expansion of European Iron Age culture within the Arctic Circle I*. Norwegian Universities Press, Oslo.

1973 "Den norske innvandring til Nord-Norge". I Simonsen, P. og Stamsø Munch, G. (red.), *Bonde - veidemann, bofast - ikke bofast i nordisk forhistorie*: s.253-264. Universitetsforlaget, Tromsø/Oslo/Bergen.

- 1974 *The Iron Age settlement of Arctic Norway: a study in the expansion of European Iron Age culture within the Arctic Circle II.* Norwegian Universities Press, Tromsø/Oslo/Bergen.
- Skandfer, Marianne**
1996 *Coarverbasttet – Samiske hornskjeer fra middelalder til moderne tid.* Hovedfagsavhandling, Universitetet i Tromsø.
- Skauen, Irene**
1996 *Graver i tid og rom. Et eksempel fra jernalder i Meløy kommune, Nordland.* Hovedfagsoppgave, UiO.
- Skre, Dagfinn**
1997 "Haug og grav. Hva betyr gravhaugene?". I Christensson, A., Mundal, E. og Øye, I. (red.), *Middelalderens symboler*. s.37-52. Senter for europeiske kulturstudier, Bergen.
1998 "Herredømmet. Bosetning og besittelse på Romerike 200-1350 e.Kr." *Acta Humaniora* 32. Universitetsforlaget, Oslo.
2001a "The Social Context of Settlement in Norway in the First Millenium AD". *Norwegian Archaeological Review Vol.34, No.1*: s.1-12.
2001b "Reply to Comments on the Social Context in the First Millenium AD". *Norwegian Archaeological Review Vol.34, No.1*: s.24-29.
- Solberg, Bergljot**
2000 *Jernalderen i Norge. Ca. 500 f.Kr. til 1030 e.Kr.* Cappelen Akademisk Forlag, Oslo.
- Sollund, May-Liss Bøe**
1994 *Åsrøyser - gravminner fra bronsealderen? En analyse av åsrøysene i Vestfold.* Hovedfagsoppgave, Universitetet i Oslo.
- Spevakovsky, Alexander B.**
1994 "Animal Cults and Ecology: Ainu and East Siberian Examples". I Irimoto, Takashi og Yamada, Takako (red.), *Circumpolar Religion and Ecology – An Anthropology of the North*. s.103-108. University of Tokyo Press.
- Stamsø Munch, Gerd**
1977 "Graver og gravskikk i Nord Norge i norsk jernalder". *Ottar nr 98, 1977*: s. 18-26.
- Steinsland, Gro**
1994 "Eros og død i norrøn kongeideologi". I Schjødt, J. P. et al. (red.), *Myte og Ritual i det førkristne Norden*. s.141-157. Odense Universitetsforlag.
- Steinsland, Gro og Sørensen, Preben Meulengracht**
1994 *Menneske og makter i vikingenes verden.* Universitetsforlaget.
- Storli, Inger**
1985 *Håløyghøvdinger: Om grunnlaget for og vedlikeholdet av høvdingmakt i jernalderen, med vekt på Sør-Salten.* Magistergradsavhandling, Universitetet i Tromsø.
- Storm Munch, Jens**
1973 "Jernaldergården i Nord-Norge". I Simonsen, P. og Stamsø Munch, G. (red.), *Bonde – veidemann, bofast – ikke bofast i nordisk forhistorie*. s.264-274. Universitetsforlaget, Tromsø/Oslo/Bergen.
- Thomas, David Hurst**
1998 *Archaeology.* Harcourt Brace College Publishers, Orlando & Fort Worth.
- Tsigaridas, Zanette**
1996 *Grav-symbol-samfunn. En analyse av langhauger fra eldre jernalder i Vest-Agder.* Hovedfagsavhandling, Universitetet i Oslo.

Turner, Victor W.

1999 [1964] "Midt imellom. Liminalfasen i overgangsriter". I van Gennep, A., *Rites de passage. Overgangsriter*. s.131-145. Pax Forlag, Oslo.

Ucko, P. J.

1994 "Foreword". I Shennan, S. J. (red.), *Archaeological Approaches to Cultural Identity*. s.ix-xx. Routledge, London og New York.

Vinsrygg, Synnøve

1974 "Problemstillinger omkring grav og gravfelt, gard og bygd i Noreg i jernalderen". *Stavanger Museums Årbok 1973*: s.37-50.

1979 "Merovingartid i Nord-Noreg". *Arkeologiske avhandlinger fra Historisk museum nr. 2 – 1979*. Universitetet i Bergen.

Zachrisson, Inger

1985 "Comments on Saamis, Finns and Scandinavians in History and Prehistory". *Norwegian Archaeological Review* vol.18: s.19-22.

Zachrisson, Inger et al

1997 *Möten i gränsland. Samer och germaner i Mellanskandinavien*. Statens Historiska Museum, Stockholm.

Zachrisson, Torun

1994 "The Odal and its Manifestation in the Landscape". *Current Swedish Archaeology Vol. 2*: s.219-238.

Appendiks

Forkortelser:

App.: Appendiks

Ass: Assosiasjon - grav datert på bakgrunn av andre, daterte, graver på feltet, se kap. 7

Diam. Diameter

E + nummer. oppføringsnummer for grav i Sjøvold 1962 (se litt.liste).

E.ja.: Eldre jernalder

Fvt.: Folkevandringstid

Morf.: Morfologi – grav datert vha. formelement, jfr. kap. 7

Nic. + årstall. O.M. Nicolaissen i Tromsø Museums Årshefter (se litteraturliste).

P.k./pers.kom.: personlig kommunikasjon

R + nummer. Typebestemt (stort sett av Nicolaissen eller Sjøvold) etter Oluf Rygh 1885 (se litt.liste). Tallet etter "R" henviser til Ryghs nummerering.

Sfvt. Sen folkevandringstid

Sim.9f. Povl Simonsen 1991 (se litteraturliste)

Sjø + 62 eller **74** Thorleif Sjøvold 1962 eller 1974 (se litteraturliste).

Sms. Sammensetning – datering vha. feltets sammensetning av formelementer, jfr. kap. 7

Tfvt.: Tidlig folkevandringstid.

top.ark.: topografisk arkiv og funnprotokoller, Tromsø Museum

Tvt.: Tidlig vikingtid

Vt.: Vikingtid

Y.ja.: Yngre jernalder

Yrt.: Yngre romertid

ØK: Registreringer gjort i forbindelse med utarbeidelse av Økonomisk Kartverk.

Opplysninger oppgitt i parenteser er omtrentlige data som skyldes fellesbeskrivelser i ØK-registreringene, f.eks. av typen "fire lange gravhauger med lengde fra 3-5 meter".

"Uviss" datering av graver og gravfelt betyr at gravene ikke lar seg plassere i enten e.ja. eller y.ja. I langt de fleste tilfellene hører de imidlertid utvilsomt *jernalder* til selv om de ikke lar seg datere mer eksakt. "Uviss" betyr således i nesten alle tilfeller en generell datering til jernalder.

Appendiks a: Graver og gravfelt på gravholmer i undersøkelsesområdet

Forklaring av felt i tabellene

A	Navn på øy/holme: B										
Gnr./navn: C				ØK-kart: D			Datering gravholme: E				
Felt: F		Graver: G		Funn: H (I)			Kilder: J				
Lokalitet: K		L					Datering lokalitet: M				
N		O		P		Q	R	S	T	U	V

A: Oppføringsnummer på gravholme B: Navn på gravholme C: Gårdsnummer og -navn D: ØK-kart E: Gravholmens brukstid (se kapittel 8) F: Antall gravfelt på holmen G: Antall graver på holmen H: Ts. numre som skriver seg fra holmen (I): Oppføringsnumre i appendiks c. J: Kilder (gravholme) K: Nummer/navn på lokalitet. R/X nummer brukt i tilfeller der det er mulig, ellers er lokalitetene gitt vilkårlige benevnelser.	L: Resonnement bak dateringen (jfr.kap.7) M: Datering av lokaliteten N: Oppføringsnummer på enkeltgrav O: Gravtype P: Gravens form Q: Mål; diameter eller bredde x lengde R: Formelementer S: Daterende funn fra graven (jfr. appendiks c for nærmere beskrivelse av disse funnene) T: Datering av graven U: Dateringsmetoder lagt til grunn for datering av graven (jfr. kapittel 7). V: Kilder (enkelgrav)

Bø kommune:

1	Navn på øy/holme: Kalvøya									
Gnr./navn: 2 Røsnes				ØK-kart: DX 249-3			Datering gravholme: Eldre jernalder			
Felt: 1		Graver: 5		Funn: -			Kilder: ØK			
Lokalitet: 4900 G12 R1		Situasjonen er mangelfull hva angår data om utformingen av disse gravene. De to bautaene peker imidlertid mot e.ja., og denne dateringen kan vel også gjøres gjeldende for feltet som helhet.					Datering lokalitet: Eldre jernalder			
1	Gravrøys	Rund	(5,5-6,5)	Bauta		E.ja.	Morf./ Sms.	ØK		
2	Gravrøys	Rund	(5,5-6,5)			E.ja.	Ass./ Sms.	ØK		
3	Gravrøys	Rund	(5,5-6,5)	Bauta		E.ja.	Morf./ Sms.	ØK		
4	Gravrøys	Rund	(5,5-6,5)			E.ja.	Ass./ Sms.	ØK		
5	Gravrøys	Rund	(5,5-6,5)			E.ja.	Ass./ Sms.	ØK		

2	Navn på øy/holme: Sandholmen								
Gnr./navn: 2 Røsnes			ØK-kart: DX 248-2			Datering gravholme: Eldre jernalder			
Felt: 1		Graver: 2		Funn: -		Kilder: ØK			
Lokalitet: 4900 H12 R1		Grav 7 synes å kunne plasseres i e.ja. med rimelig grad av sikkerhet, både formelement og form/størrelse peker i denne retning. Den andre graven dateres ved assosiasjon med førstnevnte.					Datering lokalitet: Eldre jernalder		
6	Gravrøys	Rund	5,5			E.ja.	Ass.	ØK	
7	Gravrøys	Lang	4 x 8	Kammer?		E.ja.	Morf.	ØK	

3	Navn på øy/holme: Lønsøy								
Gnr./navn: 8 Uvåg ("Ågetveit")			ØK-kart: DX 249-5-3			Datering: Uviss			
Felt: 1		Graver: 1		Funn: -		Kilder: ØK			
Lokalitet: 4900 G12 R2		Ingen holdepunkter for datering.					Datering lokalitet: Uviss		
8	Gravrøys	Rund	8			Uviss	Ikke daterbar	ØK	

4	Navn på øy/holme: Vardholmen, søndre								
Gnr./navn: 8 Uvåg			ØK-kart: DX 248-5-3			Datering: Eldre jernalder			
Felt: 1		Graver: 2		Funn: -		Kilder: Nicolaissen 1916:10; ØK			
Lokalitet: 4900 H12 R5		Grav 10 dateres morfologisk til e.ja., den andre ved assosiasjon					Datering lokalitet: Eldre jernalder		
9	Gravrøys	Rund	5			E.ja.	Ass.	Nic. 1918a:10; ØK	
10	Gravrøys	Lang	8 x 5	Kammer		E.ja.	Morf	Nic. 1918a:10; ØK	

5	Navn på øy/holme: Avløysa								
Gnr./navn: 8 Uvåg			ØK-kart: DX 248-5-1			Datering: Uviss			
Felt: 1		Graver: 1		Funn: -		Kilder: ØK			
Lokalitet: 4900 H12 R4		Ingen holdepunkter for datering.					Datering lokalitet: Uviss		
11	Gravrøys	Rund	4			Uviss	Ikke daterbar	ØK	

6	Navn på øy/holme: Finnøya								
Gnr./navn: 8 Uvåg ("Ågetveit")			ØK-kart: DX 248-5-1			Datering: Yngre jernalder?			
Felt: 3		Graver: 4		Funn: Ts. 2339-40 (1-2)		Kilder: Nicolaissen 1916: 9-10; top.ark.; ØK			
Lokalitet: 4900 H12 R3		De to gravene dateres med noe usikkerhet til y.ja., den ene på bakgrunn av funn, den andre ved assosiasjon med denne. Dateringen av funnene er imidlertid ikke sikker (iflg. Nicolaissen), noe som naturligvis gjør også dateringen av gravene noe usikker.					Datering lokalitet: Yngre jernalder?		
12	Gravrøys	Rund	5	Kammer?		Y.ja?	Ass.	ØK	
13	Gravrøys	Rund	5,5	Kammer	Ts.2339-40	Yngre jernalder?	Funn	Nic. 1918a:9-10; ØK	
Lokalitet: 4900 H12 X2		Den fjernede grav 14 lar seg ikke datere.					Datering lokalitet: Uviss		
14	Gravrøys	Rund?	5			Uviss	Ikke daterbar	ØK	
Lokalitet: Lokalitet c		Graven lar seg ikke datere.					Datering lokalitet: Uviss		
15	Gravrøys	Rund	6	Fotgrøft		Uviss	Ikke daterbar	Nic. 1918a:10	

7	Navn på øy/holme: Sandholmen								
Gnr./navn: 8 Uvåg			ØK-kart: ?			Datering: Eldre jernalder			
Felt: 1		Graver: 4		Funn: Ts. 2132-39 (3-10)		Kilder: Nic. 1912:28-30; Sjø 62:84-85; top.ark.			
Lokalitet: Lokalitet a		Grav 17 dateres ved funn og morfologi til e.ja. Gravene 16 og 18 dateres morfologisk, og grav 19 ved assosiasjon, til e.ja. Antallet graver med fornelementer understreker også feltets alderdommelige preg.					Datering lokalitet: Eldre jernalder		
16	Gravrøys	Lang	0,5 x 5,5	Kammer Bauta?		Eldre jernalder	Morf. Sms.	Nic. 1913a: 29	
17	Gravrøys	Lang	5 x 9	Kammer	Ts.2132-39	Sen folkevandringstid	Funn Morf. Sms.	Nic.1913a: 28-29; Sjø 62:85	
18	Gravrøys	Lang	6 x 8,5	Kammer Bautaer (2)		Eldre jernalder	Morf. Sms.	Nic. 1913a:28	
19	Gravrøys	Rund	3			Eldre jernalder	Ass. Sms.	Nic.1913a: 30	

8	Navn på øy/holme: Rørøya								
Gnr./navn: 11 Ramberg			ØK-kart: DX 248-5-3			Datering: Uviss			
Felt: 1		Graver: 3		Funn: -		Kilder: ØK			
Lokalitet: 4900 K10 R2		Lengden på grav 20 burde, i henhold til kapittel 7, datere den (og eventuelt hele feltet) til y.ja. Dateringen av lange graver under 5 meter i lengde til y.ja. gjaldt imidlertid i prinsippet gravrøyser/hauger. Siden gravene her er av en annen og uviss type (og usikre som graver i det hele tatt) tør jeg ikke gi dem noen datering.					Datering lokalitet: Uviss		
20	Strandvollgrav?	Lang	1 x 3			Uviss	Ikke daterbar	ØK	
21	Strandvollgrav?	Rund	2			Uviss	Ikke daterbar	ØK	
22	Strandvollgrav?	Rund	2			Uviss	Ikke daterbar	ØK	

9	Navn på øy/holme: Storøya								
Gnr./navn: 11 Ramberg			ØK-kart: DX 248-5-3			Datering: Eldre jernalder			
Felt: 1		Graver: 6		Funn: Ts. 2129-31 (11-13)		Kilder: Nic. 1912:26-28; Sjø 62:84-85; top.ark.; ØK			
Lokalitet: 4900 K10 R4		Grav 27 dateres til yngre romertid vha. funn. De andre gravene dateres også til e.ja. ved morfologi eller assosiasjon. Sammensetningen av fornelementer indikerer også en datering til e.ja. for feltet.					Datering lokalitet: Eldre jernalder		
23	Gravrøys	Rund	9	Kammer		Eldre jernalder	Morf. Sms.	Nic. 1913a:27-28	
24	Gravrøys	Rund	7			Eldre jernalder	Ass. Sms.	Nic. 1913a:27	
25	Gravrøys	Rund	6	Kammer		Eldre jernalder	Morf. Sms.	Nic. 1913a:27	
26	Gravrøys	Rund	4,5	Kammer		Eldre jernalder	Morf. Sms.	Nic. 1913a:27	
27	Gravrøys	Rund	6	Kammer	Ts.2129-31	Yngre romertid	Funn Morf. Sms.	Nic. 1913a:27; Sjø 62:84-85	
28	Gravrøys	Rund	9	Fotkjede		Eldre jernalder	Morf. Sms.	Nic. 1913a: 26-27	

10	Navn på øy/holme: Trettholmen								
Gnr./navn: 11 Ramberg			ØK-kart: DX 248-5-3			Datering: Eldre jernalder			
Felt: 1		Graver: 1		Funn: -		Kilder: Nicolaissen 1912: 28; ØK			
Lokalitet: 4900 J 10 R2		Både lengde og kammer peker mot e.ja. for denne gravens vedkommende.					Datering lokalitet: Eldre jernalder		

29	Gravrøys	Lang	4 x 10	Kammer		E.ja.	Morf.	Nic. 1913a: 28; ØK
----	----------	------	--------	--------	--	-------	-------	--------------------

11	Navn på øy/holme: Stor-Buøya							
Gnr./navn: 11 Ramberg			ØK-kart: DX 248-5-3		Datering: Begge perioder			
Felt: 1		Graver: 26		Funn: Ts. 2049 - 2083, 2140 - 2141 (14-47)		Kilder: Nicolaissen 1912:30-31; Sjø 62:81-84; top.ark.; ØK		
Lokalitet: 4900 J 10 R1		En grav dateres av Nicolaissen til yngre jernalder vha. funn. Alle de andre - ni - daterbare gravene dateres derimot til e.ja., fem av disse også ved morfologi. Ytterligere seks graver dateres til e.ja. vha. morfologi (lengde) alene. Jeg har ingen grunn til å skulle betvile Nicolaissens datering av funnet fra grav 53, men Sjøvold (1974:116) uttrykker imidlertid tvil omkring funnets type og datering. De resterende ti gravene regnes derfor som mest sannsynlig hjemmehørende i e.ja. pga. deres assosiasjon med de andre gravene. (Ts. numrene 2075, 2077 og 2083 er også funnet her, uvisst i hvilke graver, to fra e.ja., ett med uviss datering).					Datering lokalitet: Begge perioder	
30	Gravrøys	Lang	5,5 x 10	Kammer	Ts.2078	Eldre jernalder	Funn Morf.	Nic.1912: 84; Sjø 62:83; ØK
31	Gravrøys	Lang	4,5 x 12		Ts.2057-59	Folkevandringstid	Funn Morf.	Nic.1912: 80-81; Sjø 62:82; ØK
32	Gravrøys	Lang	(8 - 13)			E.ja.	Morf.	ØK
33	Gravrøys	Lang	(8 - 13)			E.ja.	Morf.	ØK
34	Gravrøys	Lang	4,5 x 10	Kammer	Ts.2081-82	Eldre jernalder	Funn Morf.	Nic.1912: 85; Sjø 62:85; ØK
35	Gravrøys	Rund	(6 - 10)			E.ja.	Ass.	ØK
36	Gravrøys	Rund	(6 - 10)			E.ja.	Ass.	ØK
37	Gravrøys	Rund	10,5		Ts.2060-65	Tidlig folkevandringstid	Funn	Nic.1912: 82; Sjø 62:82; ØK
38	Gravrøys	Rund	8,5		Ts.2066-74	Tidlig folkevandringstid	Funn	Nic.1912: 82-83; Sjø 62:83; ØK
39	Gravrøys	Rund	(6 - 10)			E.ja.	Ass.	ØK
40	Gravrøys	Rund	(6 - 10)			E.ja.	Ass.	ØK
41	Gravrøys	Lang	4,5 x 10,5	Kammer	Ts.2049-56	Sen folkevandringstid	Funn Morf.	Nic.1912: 80; Sjø 62:81-82; ØK
42	Gravrøys	Rund	(6 - 10)			E.ja.	Ass.	ØK
43	Gravrøys	Rund	5		Ts.2141	E.ja.	Funn	Nic.1913a: 30; ØK
44	Gravrøys	Rund	(6 - 10)			E.ja.	Ass.	ØK
45	Gravrøys	Rund	(6 - 10)			E.ja.	Ass.	ØK
46	Gravrøys	Lang	6 x 9	Kammer Bautaer (2 stk.)	Ts.2079-80	Folkevandringstid	Funn Morf.	Nic. 1912: 84-85; Sjø 62: 83-84; ØK
47	Gravrøys	Rund	(6 - 10)			E.ja.	Ass.	ØK
48	Gravrøys	Rund	(6 - 10)			E.ja.	Ass.	ØK
49	Gravrøys	Lang	(8 - 13)			E.ja.	Morf.	ØK
50	Gravrøys	Lang	(8 - 13)			E.ja.	Morf.	ØK
51	Gravrøys	Lang	(8 - 13)			E.ja.	Morf.	ØK
52	Gravrøys	Lang	(8 - 13)			Eldre	Morf.	Nic. 1913a:

							jernalder		30; ØK
53	Gravrøys	Rund	6			Ts.2140	Y.ja.?	Funn	Nic. 1913a: 30; Sjø 74:116; ØK
54	Gravrøys	Rund	5				Eldre jernalder	Ass.	Nic. 1913a: 30; ØK
55	Gravrøys	Rund	6			Ts.2076	Eldre jernalder	Funn	Nic.1912: 84; Sjø 62: 83; ØK

12	Navn på øy/holme: Lyngøya								
Gnr./navn: 11 Ramberg			ØK-kart: DX 248-5-3			Datering: Eldre jernalder?			
Felt: 1		Graver: 6		Funn: -		Kilder: Nicolaissen 1912:28; ØK			
Lokalitet: 4900 K10 R3		Grav 56 dateres morfologisk til e.ja., 57 ved assosiasjon. De fire andre gravene er av en markant forskjellig type, og er kanskje ikke engang sikre som graver betraktet. Jeg velger å datere disse til e.ja. vha. deres assosiasjon med den førstnevnte graven, dog ikke med noen grad av sikkerhet.						Datering lokalitet: Eldre jernalder?	
56	Gravrøys	Rund	4,5	Kamre (2)		E.ja.	Morf.	Nic. 1913a: 28; ØK	
57	Gravrøys	Rund	4 -5			E.ja.	Ass.	Nic. 1913a: 28; ØK	
58	Strandvollgrav?	Lang	2 x 4			E.ja.?	Ass.	ØK	
59	Strandvollgrav?	Rund	1-1,5			E.ja.?	Ass.	ØK	
60	Strandvollgrav?	Rund	1-1,5			E.ja.?	Ass.	ØK	
61	Strandvollgrav?	Rund	1-1,5			E.ja.?	Ass.	ØK	

13	Navn på øy/holme: Galtholmen								
Gnr./navn: 11 Ramberg			ØK-kart: DX 247-5-1			Datering: Eldre jernalder			
Felt: 1		Graver: 7		Funn: -		Kilder: ØK			
Lokalitet: 4900 K10 R5		Tre graver dateres til e.ja. vha. formelementer (gravene 62-64), grav 68 er en steinlegning og som sådan også hjemmehørende i e.ja. Tre graver dateres ved assosiasjon. De lange gravenes lengde er ikke tillagt noen vekt i dette tilfellet, da gravenes form er usikre.						Datering lokalitet: Eldre jernalder	
62	Gravrøys	Lang?	1,5 x 3	Bauta		E.ja.	Morf./ Sms.	ØK	
63	Gravrøys	Lang?	3 x 8	Bauta		E.ja.	Morf./ Sms.	ØK	
64	Gravrøys	Lang?	4 x 5	Bauta		E.ja.	Morf./ Sms.	ØK	
65	Gravrøys	Lang?	5 x 6			E.ja.	Ass./ Sms.	ØK	
66	Gravrøys	Rund	5			E.ja.	Ass./ Sms.	ØK	
67	Gravrøys	Rund?	3			E.ja.	Ass./ Sms.	ØK	
68	Steinlegning	Rund	6			E.ja.	Morf./ Sms.	ØK	

14	Navn på øy/holme: Bøholmen								
Gnr./navn: 14 Bø			ØK-kart: DW 247-5-2			Datering: Uviss			
Felt: 1		Graver: 7		Funn: -		Kilder: ØK			
Lokalitet: 4900 K8 R5		Mangelfulle opplysninger vedrørende gravenes utforming gjør en datering på bakgrunn av utforming umulig. Jeg finner det, av samme grunn, heller ikke rimelig å skulle ta mangelen på formelementer til inntekt for en datering til y.ja.						Datering lokalitet: Uviss	
69	Gravrøys?	Rund?	2-3			Uviss	Ikke daterbar	ØK	
70	Gravrøys?	Rund?	2-3			Uviss	Ikke daterbar	ØK	
71	Gravrøys?	Rund?	2-3			Uviss	Ikke daterbar	ØK	
72	Gravrøys?	Rund?	2-3			Uviss	Ikke daterbar	ØK	
73	Gravrøys	Rund	Ingen data			Uviss	Ikke daterbar	ØK	
74	Gravrøys	Rund	Ingen data			Uviss	Ikke daterbar	ØK	
75	Gravrøys	Rund	6			Uviss	Ikke daterbar	ØK	

15	Navn på øy/holme: Galgeøya (Jektøya)								
Gnr./navn: 17 Steine			ØK-kart: DW 247-5-4			Datering: Eldre jernalder			
Felt: 2		Graver: 51¹		Funn: Ts. 1537-1549 (48-61²)		Kilder: Nicolaissen 1906:245-249; Sjø 62:85-86; top.ark.; ØK			
Lokalitet: Lokalitet a		Med unntak av grav 84 lar samtlige graver seg datere vha. morfologi og/eller funn til e.ja. Gravfeltet som helhet har også et alderdommelig preg som understøtter denne dateringen, i.o.m. at bare en grav ikke har registrerte forlementer.						Datering lokalitet: Eldre jernalder	
76	Gravrøys	Rund	6	Kammer	Ts.1537-46	Yngre romertid	Funn Morf. Sms.	Nic. 1906: 245-247; Sjø 62: 86,129	
77	Gravrøys	Rund	4	Kammer		Eldre jernalder	Morf. Sms.	Nic. 1906: 248	
78	Gravrøys	Rund	4	Kammer		Eldre jernalder	Morf. Sms.	Nic. 1906: 248	
79	Gravrøys	Rund	8	Kammer		Eldre jernalder	Morf. Sms.	Nic. 1906: 248	
80	Gravrøys	Rund	4	Kammer		Eldre jernalder	Morf. Sms.	Nic. 1906: 248	
81	Gravrøys	Rund	6	Kammer		Eldre jernalder	Morf. Sms.	Nic. 1906: 248	
82	Gravrøys	Rund	3,5	Kammer		Eldre jernalder	Morf. Sms.	Nic. 1906: 248	
83	Gravrøys	Rund	4	Kammer	Ts.1547-48	Eldre jernalder	Funn Morf. Sms.	Nic. 1906: 248; Sjø 62: 85	
84	Gravrøys	Rund	4,5			Eldre jernalder	Ass. Sms.	Nic. 1906: 247-248	
Lokalitet: Lokalitet b		Samtlige graver lar seg datere til e.ja. morfologisk, grav 89 også ved funn. Sammensetningen indikerer også e.ja.						Datering lokalitet: Eldre jernalder	
85	Gravhaug	Lang	5 x 10	Kammer		Eldre jernalder	Morf. Sms.	Nic. 1906: 249	
86	Gravhaug	Rund	6	Kammer		Eldre jernalder	Morf. Sms.	Nic. 1906: 249	
87	Gravrøys	Rund	7	Kammer	-tapt (nr.60 i app. c.)	Eldre jernalder	Funn Morf. Sms.	Nic. 1906: 249	
88	Gravhaug	Uregelmessig	-	Kammer		Eldre jernalder	Morf. Sms.	Nic. 1906:249	
89	Gravhaug	Halvsirkel	6	Kammer	Ts.1549	Folkvandringstid	Funn Morf. Sms.	Nic. 1906: 248-249; Sjø 62:86	

¹ Gravene på Galgeøya er nevnt i ØK-registeret, U49639/4900 L4 R1, det er der tale om hele 51 graver. Dataene er imidlertid så mangelfulle at jeg kun har oppgitt individuelle data for de 14 gravene som Nicolaissen omtaler.

²Det bortkommede funn 60 (se appendiks c) fra grav 87 er uten Ts.nummer.

16	Navn på øy/holme: Nord-Svinøya								
Gnr./navn: 25 Svinøy¹			ØK-kart: DV 247-5-2			Datering: Begge perioder?			
Felt: 7		Graver: 84²		Funn: Ts. 147-150, 1515-1536 (171-196)³		Kilder: Sjøvold 1962: 89-90, 128-129; top.ark.; ØK			
Lokalitet: 4900 K 2 R1		En grav, nr. 92, dateres til e.ja. siden den er en steinlegning. To graver dateres til e.ja. på bakgrunn av deres lengde, mens en grav burde plasseres i y.ja. vha. samme kriterie. Jeg tør imidlertid ikke gjøre den sistnevnte dateringen med noen stor grad av sikkerhet tatt i betraktning at gravene på Svinøya i den grad de lar seg datere, og funnene som er gjort (jfr. app.c), ellers entydig peker mot e.ja. Muligheten for at feltet spenner over begge hovedperioder av jernalder må imidlertid likevel holdes åpen, og gravene uten daterende fortrekk gis derfor ingen datering.					Datering lokalitet: Begge perioder?		
90	Gravrøys	Lang?	4 x 6			E.ja.	Morf.	ØK	
91	Gravrøys	Lang?	4 x 7			E.ja.	Morf.	ØK	
92	Steinlegning	Lang?	1 x 3			E.ja.	Morf.	ØK	
93	Gravrøys	Ukjent	Ingen data			Uviss	Ikke daterbar	ØK	
94	Gravrøys	Ukjent	Ingen data			Uviss	Ikke daterbar	ØK	
95	Gravrøys	Lang	2 x 4,5			Y.ja.?	Morf.	ØK	
96	Gravrøys	Rund	6			Uviss	Ikke daterbar	ØK	
Lokalitet: 4900 K 2 R2		Graven dateres morfologisk til e.ja.					Datering lokalitet: Eldre jernalder		
97	Gravrøys	Lang	5,5 x 9			E.ja.	Morf.	ØK	
Lokalitet: 4900 K 2 R3		Gravene 98 og 100 dateres til e.ja. siden de er steinlegninger og har mulige kamre. Grav 99 dateres til samme periode ved assosiasjon.					Datering lokalitet: Eldre jernalder		
98	Steinlegning	Lang?	1 x 3	Kammer?		E.ja.	Morf.	ØK	
99	Gravrøys	Rund	5			E.ja.	Ass.	ØK	
100	Steinlegning	Lang?	1 x 3	Kammer?		E.ja.	Morf.	ØK	
Lokalitet: 4900 K 2 R4		Der er ikke oppgitt data for hver enkelt grav i ØK-registreringen. Kommentaren "Gjennomgående meget godt markerte røys er oppmuring eller grøft" i ØK-registreringen peker imidlertid mot e.ja. Funnene på øya er også ellers entydig knyttet til e.ja., selv om en ikke vet fra hvilke(t) felt de kommer. Dateringen er selvsagt likevel usikker.					Datering lokalitet: Eldre jernalder?		
101	25 gravrøys	"Rundaktige"	-	Fotkjeder og fotgrøfter?		E.ja.?	Sms.	ØK	
Lokalitet: 4900 K 2 R5		Dokumentasjonen for enkeltgravene er for dårlig til å skulle kunne datere dette feltet. Det er vel imidlertid mest sannsynlig at gravene hører hjemme i e.ja., konteksten tatt i betraktning, selv om denne dateringen ikke kan sannsynliggjøres med foreliggende data.					Datering lokalitet: Uviss		
102	40 gravrøys	Uviss	-			Uviss	Ikke daterbar	ØK	
Lokalitet: 4900 K 2 R6		Dokumentasjon for enkeltgraver foreligger ikke. ØK-registreringen synes imidlertid å beskrive kamre i flere av gravene ("oppmuringer" og "heller"). En forsiktig datering av feltet til e.ja. gjøres derfor. To frittstående bautaer på feltet understøtter denne dateringen.					Datering lokalitet: Eldre jernalder		
103	7 gravrøys	Uviss	-	Fotkjeder eller bautaer		Eldre jernalder	Sms.	ØK	

¹ Nord-Svinøy - og antagelig også Svinøykalven og Sør-Svinøy – skal tidligere ha tilhørt gården Vinje (Holand 1989:108).

² Bare 12 graver er ført opp individuelt. Oppføringene 101-103 er således "samleoppføringer"

³ En rekke funn er, som det fremgår av dette gjort ved utgravninger på Nordsvinøya. Dessverre vites ikke hvilke gravfelt disse stammer fra, de er derfor ikke nevnt her. De er imidlertid ført opp i appendiks c.

Lokalitet: 4900 K 2 R7	Ingen holdepunkter for datering.						Datering lokalitet: Uviss		
104	Gravrøys	Rund	3,5				Uviss	Ikke daterbar	ØK

17	Navn på øy/holme: Sør-Svinøya								
Gnr./navn: 25 Svinøy			ØK-kart: DV 247-5-2			Datering: Eldre jernalder			
Felt: 2		Graver: 30¹		Funn: -			Kilder: ØK		
Lokalitet: 4900 K2 R11	Dette feltet er mangelfullt dokumentert ved registrering, og opplysninger om enkeltgravene foreligger ikke. Feltet lar seg følgelig ikke datere.						Datering lokalitet: Uviss		
105	16 strandvollgraver		-	Ingen data			Uviss	Ikke daterbare	ØK
Lokalitet: 4900 K2 R12	Dette feltet er også mangelfullt registrert hva angår data om enkeltgravene, og er således ikke daterbart. Gravene kan imidlertid tenkes å tilhøre samme felt som gravene under neste oppføring, og er kanskje også identiske med disse. E.ja er isåfall en sannsynlig datering.						Datering lokalitet: Uviss - eldre jernalder?		
106	14 graver		-	Ingen data			Uviss (eja?)	Ikke daterbare	ØK
Lokalitet: 4900 K2 R12?	Ni dokumenterte graver, gravd ut av Nicolaissen i 1913, hører muligens hjemme i ovenfornevnte felt 4900 K 2 R12. Fem av disse dateres til e.ja. ved morfologi, de andre ved assosiasjon. At fire av ni graver har forrelementer understøtter dateringen til e.ja. for feltet som helhet.						Datering lokalitet: Eldre jernalder		
107	Gravrøys	Rund	4,5				Eldre jernalder	Ass. Sms.	Nic.1913b: 150
108	Gravrøys	Rund	12	Fotkjede			Eldre jernalder	Morf. Sms.	Nic.1913b: 149
109	Hellekistegrav	Rektangulær	Ingen data				Eldre jernalder	Morf. Sms.	Nic.1913b: 149
110	Gravrøys	Rund	Ingen data	Kammer			Eldre jernalder	Morf. Sms.	Nic.1913b: 149
111	Gravrøys	Rund	4				Eldre jernalder	Ass. Sms.	Nic.1913b: 149
112	Gravrøys	Rund	3				Eldre jernalder	Ass. Sms.	Nic.1913b: 149
113	Gravrøys	Rund	3,5	Kammer			Eldre jernalder	Morf. Sms.	Nic.1913b: 149
114	Gravrøys	Rund	4	Kammer			Eldre jernalder	Morf. Sms.	Nic.1913b: 149
115	Gravrøys	Rund	9				Eldre jernalder	Ass. Sms.	Nic.1913b: 150

¹ Sørsvinøya har 30 eller 39 registrerte graver. Denne usikkerheten bunnar i uvissheit om hvorvidt gravene 107-115, som er undersøkt og beskrevet av Nicolaissen, er identiske med oppføring 106 (4900 K2 R12) - graver registrert i forbindelse med Økonomisk Kartverk. Jeg har valgt å legge til grunn at Nicolaissens graver hører inn under sistnevnte, og at antallet graver således er 30 totalt på Sørsvinøya. Bare disse 9 gravene har data oppgitt individuelt, og er oppført individuelt under. Oppføringene 105 og 106 er "samleoppføringer"

18	Navn på øy/holme: Svinøykalven									
Gnr./navn: 25 Svinøy				ØK-kart: DV 247-5-2			Datering: Eldre jernalder			
Felt: 3		Graver: ca. 60¹		Funn: 1500-1513, 2126-2128 (62-77)			Kilder: Sjø 62:87-89; top.ark.; ØK			
Lokalitet: 4900 K2 R10		Røysen er beskrevet som "grop" - antagelig er det krateret det siktes til. Det er ingen holdepunkter for datering.						Datering lokalitet: Uviss		
116	Gravrøys	Rund	5				Uviss	Ikke daterbar	ØK	
Lokalitet: 4900 K 2 R8		Ni dokumenterte graver, gravd av Nicolaissen i 1904 og 1912, må antas å høre hjemme i dette feltet, som ifølge ØK skulle bestå av totalt hele 55-60 graver. Seks av disse dateres til e.ja. ved funn, en grav vha. morfologi og to ved assosiasjon. Siden adekvate data ikke eksisterer for resten av feltets vedkommende, er det selvsagt vanskelig å uttale seg med sikkerhet om dateringen til feltet som helhet. Det må likevel kunne antas at det er snakk om e.ja., de foreliggende datas entydighet tatt i betraktning.						Datering lokalitet: Eldre jernalder?		
117	Gravrøys	Rund	3				Eldre jernalder	Ass.	Nic.1913a: 26; ØK	
118	Gravrøys	Rund	6	Kammer			Eldre jernalder	Morf.	Nic.1913a: 26; ØK	
119	Gravrøys	Rund	7,5				Eldre jernalder	Ass.	Nic. 1913a: 26; ØK	
120	Gravrøys	Rund	3,5		Ts.2126-28		Folke- vand- ringstid	Funn	Nic.1913a: 25-26; Sjø 62:88-89; ØK	
121	Gravrøys	Rund	10	Kammer	Ts.1512-13		Yngre romertid	Funn Morf.	Sjø 62:88; ØK	
122	Gravrøys	Rund	7	Kammer	Ts.1509-10		Yngre romertid	Funn Morf.	Sjø 62:88; ØK	
123	Gravrøys	Rund	7	Kammer	Ts.1504-08		Yngre romertid	Funn Morf.	Sjø 62:88; ØK	
124	Gravrøys	Rund	3,5	Kammer	Ts.1503		Yngre romertid	Funn Morf.	Sjø 62:87; ØK	
125	Gravrøys	Rund	10	Kammer	Ts.1500-02		Yngre romertid	Funn Morf.	Sjø 62:87; ØK	
Lokalitet: 4900 K2 R9		Der er ingen holdepunkter for datering av disse fire gravene.						Datering lokalitet: Uviss		
126	4 graver	Runde	-				Uviss	Ikke daterbar	ØK	

19	Navn på øy/holme: Føreholmen									
Gnr./navn: 29 Føre				ØK-kart: DV 248-2			Datering: Uviss			
Felt: 1		Graver: 8		Funn: -			Kilder: ØK			
Lokalitet: 4900 H4 R6		Pga. mangelfulle opplysninger gis det ingen holdepunkter for datering. Grav 127 burde kanskje vært datert til e.ja., men opplysningene her er såvidt mangelfulle at jeg velger å la være.						Datering lokalitet: Uviss		
127	Hellekistegrav?	Lang	Ingen data				Uviss	Ikke daterbar	ØK	
128	Gravrøys	Rund	Ingen data				Uviss	Ikke daterbar	ØK	
129	Gravrøys	Lang	Ingen data				Uviss	Ikke daterbar	ØK	
130	Gravrøys	Rund	Ingen data				Uviss	Ikke daterbar	ØK	
131	Gravrøys	Lang	Ingen data				Uviss	Ikke daterbar	ØK	
132	Gravrøys	Lang	Ingen data				Uviss	Ikke daterbar	ØK	
133	Gravrøys	Lang	Ingen data				Uviss	Ikke daterbar	ØK	
134	Gravrøys	Lang	Ingen data				Uviss	Ikke daterbar	ØK	

¹ Feltet 4900 K2 R8 skal bestå av 55-60 gravrøys, men data er ikke oppgitt for hver enkelt grav i ØK-registreringen. Bare 9 graver på dette feltet har individuelt oppgitte data og er oppført under.

20	Navn på øy/holme: Husøya							
Gnr./navn: 41 Asan				ØK-kart: ?		Datering: Eldre jernalder		
Felt: 2		Graver: 9		Funn: -		Kilder: ØK		
Lokalitet: 4900 E 2 R3		Bautaen på grav 136 er det eneste holdepunktet en har for datering her, noe som daterer graven til e.ja. med rimelig grad av sikkerhet. Gravfeltet synes ellers å være overfladisk dokumentert ved registreringen, jeg mener derfor det er grunn til å anta at der kan være flere (kronologisk relevante) forntrekk her som ikke er registrerte. Datasituasjonen gjør imidlertid at jeg ikke tør å gjøre mer enn å antyde en mulig datering til e.ja. for disse gravene, basert på deres assosiasjon med grav 136.					Datering lokalitet: Eldre jernalder?	
135	Gravrøys	Rund	(5-8)			E.ja?	Ass.	ØK
136	Gravrøys	Rund	(5-8)	Bauta		E.ja	Morf.	ØK
137	Gravrøys	Rund	(5-8)			E.ja?	Ass.	ØK
138	Gravrøys	Rund	(5-8)			E.ja?	Ass.	ØK
139	Gravrøys	Rund	(5-8)			E.ja?	Ass.	ØK
140	Gravrøys	Rund	(5-8)			E.ja?	Ass.	ØK
141	Gravrøys	Rund	(5-8)			E.ja?	Ass.	ØK
142	Gravrøys	Rund	(5-8)			E.ja?	Ass.	ØK
Lokalitet: 4900 E 2 R4		Graven dateres med rimelig grad av sikkerhet til e.ja., dette både pga. formelement og størrelse.					Datering lokalitet: Eldre jernalder	
143	Gravrøys	Lang	5 x 9	Kammer		E.ja.	Morf.	ØK

21	Navn på øy/holme: Haversandøya							
Gnr./navn: 41 Asan				ØK-kart: DW 250-5-3		Datering: Eldre jernalder		
Felt: 1		Graver: 2		Funn: -		Kilder: ØK		
Lokalitet: 4900 E 2 R1		Grav 144 dateres til e.ja. vha. morfologi, grav 145 ved assosiasjon.					Datering lokalitet: Eldre jernalder	
144	Gravrøys	Lang	3 x 8			E.ja.	Morf.	ØK
145	Gravrøys	Rund	5			E.ja.	Ass.	ØK

22	Navn på øy/holme: Buøya							
Gnr./navn: 45 Gustad				ØK-kart: DW 250-5-1		Datering: Begge perioder		
Felt: 2		Graver: 2		Funn: -		Kilder: ØK		
Lokalitet: 4900 D 4 R4		Røysen er fjernet, men rester av gravkammeret (heller) står igjen. Graven dateres morfologisk til e.ja.					Datering lokalitet: Eldre jernalder	
146	Gravrøys	Uviss	Ingen data	Kammer		E.ja.	Morf.	ØK
Lokalitet: 4900 D 4 R5		Graven dateres morfologisk til y.ja.					Datering lokalitet: Yngre jernalder	
147	Gravrøys	Oval	4 x 6			Y.ja.	Morf.	ØK

23	Navn på øy/holme: Torvøya							
Gnr./navn: 45 Gustad				ØK-kart: ?		Datering: Uviss – Eldre jernalder?		
Felt: 3		Graver: 12		Funn: -		Kilder: ØK		
Lokalitet: 4900 D4 R2		Her foreligger ingen holdepunkter for datering.					Datering lokalitet: Uviss	
148	Gravrøys	Rund	3			Uviss	Ikke daterbar	ØK
149	Gravrøys	Rund	3			Uviss	Ikke daterbar	ØK
150	Gravrøys	Rund	3			Uviss	Ikke daterbar	ØK
Lokalitet: 4900 D4 R3		Amatørgravd. Dateres morfologisk til e.ja.					Datering lokalitet: Eldre jernalder	

	151	Gravrøys	Rund	5	Kammer		E.ja.	Morf.	ØK	
	Lokalitet: 4900 D4 R7		Den eneste graven som har daterende forntrekk her er grav 153. Formtrekkene er imidlertid kronologisk motstridende, kammeret peker mot e.ja. mens den ovale formen peker mot y.ja. Tatt i betraktning de i tillegg noe mangelfulle opplysningene i registreringen finner jeg ikke å kunne gi feltet noen datering.					Datering lokalitet: Uviss		
	152	Gravrøys	Rund	(4-7)			Uviss	Ikke daterbar	ØK	
	153	Gravrøys	Oval	3 x 6	Kammer		Uviss	Ikke daterbar	ØK	
	154	Gravrøys	Rund	(4-7)			Uviss	Ikke daterbar	ØK	
	155	Gravrøys	Rund	(4-7)			Uviss	Ikke daterbar	ØK	
	156	Gravrøys	Rund	(4-7)			Uviss	Ikke daterbar	ØK	
	157	Gravrøys	Rund	(4-7)			Uviss	Ikke daterbar	ØK	
	158	Gravrøys	Rund	(4-7)			Uviss	Ikke daterbar	ØK	
	159	Gravrøys	Rund	(4-7)			Uviss	Ikke daterbar	ØK	

Hadsel kommune:

24	Navn på øy/holme: Gjæva								
Gnr./navn: ?			ØK-kart: -			Datering: Eldre jernalder			
Felt: 1		Graver: 4¹		Funn: -		Kilder: Nyregistrert 2001			
Lokalitet: Lokalitet a		Gravene 161 og 163 dateres til e.ja. vha. morfologi, de to andre ved assosiasjon. Sammensetningen indikerer kanskje også e.ja., selv om antallet graver er for lite til å uttale seg med sikkerhet.					Datering lokalitet: Eldre jernalder		
	160	Gravrøys	Rund	4,5			E.ja?	Ass.	Nyreg. 2001
	161	Gravrøys	Rund	5	Fotkjede		E.ja.	Morf.	Nyreg. 2001
	162	Gravrøys	Rund	7			E.ja?	Ass.	Nyreg. 2001
	163	Gravrøys	Rund	7	Fotkjede		E.ja.	Morf.	Nyreg. 2001

25	Navn på øy/holme: Holmsnesøya								
Gnr./navn: 75 Holmsnes?			ØK-kart: ?			Datering: Eldre jernalder			
Felt: 6		Graver: 9		Funn: -		Kilder: Nic. 1911:4-6; p.k. L.E.Narmo.			
Lokalitet: Lokalitet a		Samtlige graver dateres til e.ja. vha. morfologi. Dermed indikerer også sammensetningen sterkt e.ja.					Datering lokalitet: Eldre jernalder		
	164	Gravrøys	Lang	4 x 7	Kammer		Eldre jernalder	Morf. Sms.	Nic. 1911: 5-6; Pers.k. L.E. Narmo
	165	Gravrøys	Rund	7,6	Kammer		Eldre jernalder	Morf. Sms.	Nic. 1911:5; Pers.kom. L.E. Narmo
	166	Gravrøys	Rund	7,2	Kammer		Eldre jernalder	Morf. Sms.	Pers.kom. L.E.Narmo
	167	Gravrøys	Rund	5,5	Kammer		Eldre jernalder	Morf. Sms.	Nic. 1911: 4-5
Lokalitet: Lokalitet b		Graven lar seg ikke datere.					Datering lokalitet: Uviss		
	168	Gravrøys	Rund	11			Uviss	Ikke daterbar	Nic. 1911:4; Pers.kom. L.E.Narmo
Lokalitet: Lokalitet c		Graven dateres forsiktig til e.ja.					Datering lokalitet: Eldre jernalder?		

¹ Øyen er brukt som slåtteland, og graver kan være fjernet i forbindelse med dette, iflg. lokale informanter.

	169	Gravrøys	Rund	5	Kammer		E.ja?	Morf.	Nic. 1911:5	
	Lokalitet: Lokalitet d	Graven dateres med forsiktighet til e.ja.						Datering lokalitet: Eldre jernalder?		
	170	Gravrøys	Rund	7,5	Kammer		E.ja?	Morf.	Nic. 1911:5	
	Lokalitet: Lokalitet e	Graven dateres forsiktig til e.ja.						Datering lokalitet: Eldre jernalder?		
	171	Gravrøys	Rund	6	Kammer		E.ja?	Morf.	Nic. 1911:5	
	Lokalitet: Lokalitet f	Graven dateres forsiktig til e.ja.						Datering lokalitet: Eldre jernalder?		
	172	Gravrøys	Rund	5,6	Kammer?		E.ja?	Morf.	Nic. 1911:6	

26	Navn på øy/holme: Tengelfjordholmen								
Gnr./navn: 12 Tengelfjorden			ØK-kart: EB 243-5-4			Datering: Uviss			
Felt: 1		Graver: 2		Funn: -		Kilder: ØK			
	Lokalitet: Lokalitet a	Grav 174 ville normalt blitt datert til e.ja. pga. formen. Grunnet usikkerhet omkring gravenes etniske opprinnelse (se kapittel 8) tør jeg likevel ikke gi gravene noen datering.						Datering lokalitet: Uviss	
	173	Gravrøys	Rund	4			Uviss	Ass.	ØK
	174	Gravhaug	Rektangulær	3 x 5			Uviss	Morf.	ØK

27	Navn på øy/holme: Risøya								
Gnr./navn: 62 Hadsel			ØK-kart: DZ 246-5-3			Datering: Begge perioder			
Felt: 5		Graver: 21		Funn: Ts. 2951-2990 (78-116)		Kilder: Nicolaissen 1924:16-19; top.ark.; ØK			
	Lokalitet: 4340 H14 R1	Gravene 176, 177 og 181 dateres ved hjelp av funn til y.ja., resten ved hjelp av assosiasjon med disse. Oppføring 183 er en frittstående bauta, og burde vel vært henført til e.ja., men konteksten tatt i betraktning daterer jeg også denne til y.ja. At bare en av gravene har registrert formelement kan synes å støtte denne dateringen av feltet. Det hefter forøvrig noe usikkerhet ved nøyaktig hvilke graver Nicolaissen gravde og hvor funnene altså stammer fra. Det er imidlertid ingen tvil om at det er dette feltet det er snakk om.						Datering lokalitet: Yngre jernalder	
	175	Gravhaug	Rund	3			Y.ja.	Ass.	ØK
	176	Gravrøys	Rund	6	Fotgrøft	Ts.2954-84	Tidlig vikingtid	Funn	Nic.1924: 17-18,31-35; ØK
	177	Gravhaug	Rund	5		Ts.2989-90	Y.ja.	Funn	Nic.1924: 18,35; ØK
	178	Gravhaug	Rund	3			Y.ja.	Ass.	ØK
	179	Gravhaug	Rund	3			Y.ja.	Ass.	ØK
	180	Gravhaug	Rund	3			Y.ja.	Ass.	ØK
	181	Gravrøys	Rund	6		Ts.2985-88	Vikingtid	Funn	Nic.1924 18,35; ØK
	182	Gravhaug	Rund	6			Y.ja.	Ass.	Nic.1924;ØK
	183	Bautastein		-			Y.ja?	Ass.	ØK
	Lokalitet: Lokalitet b	Grav 186 og 188 dateres til e.ja. ved hjelp av funn (og morfologi). Gravene 184, 185 og 189 dateres ved hjelp av morfologi, og 187 ved assosiasjon. Forekomsten av formelementer på nesten samtlige graver gir også feltet som helhet et alderdommelig preg.						Datering lokalitet: Eldre jernalder	
	184	Gravrøys	Rund	5,5	Kammer		Eldre jernalder	Morf. Sms.	Nic.1924; ØK
	185	Steinlegning	Rund	4	Fotkjede		Eldre jernalder	Morf. Sms.	Nic.1924; ØK

	186	Gravrøys	Rund	6	Kammer	Ts.2951	Eldre jernalder	Funn Morf. Sms.	Nic.1924: 16,31; ØK
	187	Gravrøys	Rund	3			Eldre jernalder	Ass. Sms.	Nic.1924; ØK
	188	Gravrøys	Rund	6	Kammer	Ts.2953	Eldre jernalder	Funn Morf. Sms.	Nic.1924: 18,31; ØK
	189	Gravrøys	Rund	6	Kammer		Eldre jernalder	Morf. Ass. Sms.	Nic.1924; ØK
	Lokalitet: Den ene graven dateres til e.ja. på bakgrunn av fotkjeden, den andre ved assosiasjon med denne.								Datering lokalitet: Eldre jernalder
	190	Gravrøys	Rund	7	Fotkjede		E.ja?	Morf.	ØK
	191	Gravrøys	Uregelmessig	3			E.ja?	Ass.	ØK
	Lokalitet: Begge gravene dateres morfologisk til e.ja.								Datering lokalitet: Eldre jernalder
	192	Gravrøys	Rundaktig	4,5	Bauta		Eldre jernalder	Morf.	Nic.1924:19; Nyreg. 2001
	193	Gravrøys	Rund	5	Fotkjede Kammer		Eldre jernalder	Morf.	ØK
	Lokalitet: Fotgrøften er ikke daterende på egen hånd, og feltet er for lite til å skulle vurdere sammensetningen av forntrekk.								Datering lokalitet: Uviss
	194	Gravrøys	Rund	5			Uviss	Ikke daterbar	ØK
	195	Gravrøys	Rund	7	Fotgrøft		Uviss	Ikke daterbar	ØK

28	Navn på øy/holme: Silsandholmen									
Gnr./navn 75 Holmsnes				ØK-kart: ?			Datering: Yngre jernalder			
Felt: 1		Graver: 3		Funn: Ts. 1939-1940 (117-118)			Kilder: Nicolaissen 1911:6; top.ark.			
	Lokalitet: Grav 198 dateres til y.ja. vha. funn, de to andre vha. assosiasjon.								Datering lokalitet: Yngre jernalder	
	196	Gravhaug	Rund	5,5			Y.ja?	Ass.	Nic.1911:6	
	197	Gravhaug	Rund	5			Y.ja?	Ass.	Nic.1911:6	
	198	Gravhaug	Rund	9		Ts.1939-40	Y.ja	Funn	Nic.1911:6	

29	Navn på øy/holme: Stor-Skjærvøya									
Gnr./navn: 102 Fleinnes				ØK-kart: ?			Datering: Eldre jernalder			
Felt: 1		Graver: 3		Funn: -			Kilder: Nicolaissen 1924:14-15			
	Lokalitet: Samtlige graver dateres til e.ja. ved hjelp av morfologi. Sammensetning indikerer (dermed) også e.ja.								Datering lokalitet: Eldre jernalder	
	199	Gravhaug	Rund	5	Kammer		E.ja.	Morf./Sms.	Nic.1924:15	
	200	Gravhaug	Rund	3,5	Kammer		E.ja.	Morf./Sms.	Nic.1924:14	
	201	Gravhaug	Rund	3,5	Kammer		E.ja.	Morf./Sms.	Nic.1924:14	

30	Navn på øy/holme: Lille-Skjærvøya									
Gnr./navn: 102 Fleinnes				ØK-kart: ?			Datering: Eldre jernalder			
Felt: 2¹		Graver: 10		Funn: Ts.2947-2948 (119-120)			Kilder: Nicolaissen 1924:14; top.ark.			
	Lokalitet: Gravene 202 og 203 dateres til e.ja. vha. funn, 205 og 206 vha. morfologi. Grav 204 dateres vha. assosiasjon med de andre. At tre av fem graver har registrerte forrelementer støtter også en datering til e.ja. for feltet som helhet.								Datering lokalitet: Eldre jernalder	

¹ Antall graver og gravfelt på Lille-Skjærvøya er litt usikkert; det kan være opptil 15 graver og flere felt enn de to.

	202	Gravrøys	Rund	4	Kammer	Ts.2947	Folke- vand- ringstid	Funn Morf. Sms.	Nic.1924: 14, 29-30	
	203	Gravrøys	Rund	5	Kammer	Ts.2948	Folke- vand- ringstid	Funn Morf. Sms.	Nic.1924: 14, 30	
	204	Gravhaug	Rund	5			Eldre jernalder	Ass. Sms.	Nic.1924: 14	
	205	Gravhaug	Lang	Ingen data	Kammer		Eldre jernalder	Morf. Sms.	Nic.1924: 14	
	206	Gravhaug	Lang	9 x 6			Eldre jernalder	Morf. Sms.	Nic.1924: 14	
	Lokalitet: Lokalitet b		Mangel på informasjon vanskeliggjør noen datering her. Mangelen på formelementer kan skyldes dette, og vil derfor ikke tas til inntekt for en datering til y.ja.						Datering lokalitet: Uviss	
	207	Gravhaug	Ukjent	Ingen data			Uviss	Ikke daterbar	Nic.1924:14	
	208	Gravhaug	Ukjent	Ingen data			Uviss	Ikke daterbar	Nic.1924:14	
	209	Gravhaug	Ukjent	Ingen data			Uviss	Ikke daterbar	Nic.1924:14	
	210	Gravhaug	Ukjent	Ingen data			Uviss	Ikke daterbar	Nic.1924:14	
	211	Gravhaug	Ukjent	Ingen data			Uviss	Ikke daterbar	Nic.1924:14	

Sortland kommune:

31	Navn på øy/holme: Kjerringnesøya								
Gnr./navn: 3 Kjerringnes			ØK-kart: ?			Datering: Eldre jernalder			
Felt: 1		Graver: 1		Funn: -		Kilder: ØK			
Lokalitet: 4900 W2 R1		Graven dateres til e.ja. vha. morfologi.						Datering lokalitet: Eldre jernalder	
	212	Gravrøys	Rund	6	Kammer		E.ja.	Morf.	ØK

32	Navn på øy/holme: Verholmen								
Gnr./navn: 18 ?			ØK-kart: ?			Datering: Uviss			
Felt: Ingen data		Graver: Ingen data		Funn: -		Kilder: Guttormsen 1990:59			
Lokalitet: Ikke registrert		Ingen data er tilgjengelig. Holmen er tatt med siden den er markert som gravholme på kart i Helge Guttormsens (1990:59) bok.						Datering lokalitet: Uviss	

33	Navn på øy/holme: Vikøya								
Gnr./navn: 20 Breivik			ØK-kart: ED 251-5-3			Datering: Begge perioder			
Felt: 2		Graver: 21		Funn: -		Kilder: ØK			
Lokalitet: 4900 Q12 R3		Åtte graver (213-214, 217-218, 220-222 og 228) dateres til e.ja. vha. formelementer. To graver, 225 og 226, er imidlertid ovale og kan således tenkes å være fra y.ja. Med graver mulig daterte til begge perioder på feltet blir det vanskelig å datere de gravene som er uten daterende fortrekk.						Datering lokalitet: Begge perioder?	
	213	Gravhaug	Rund	5	Fotkjede?		E.ja?	Morf.	ØK
	214	Gravhaug	Rund	4,5	Fotkjede		E.ja.	Morf.	ØK
	215	Gravhaug	Rund	4			Uviss	Ikke daterbar	ØK
	216	Gravhaug	Rund	6			Uviss	Ikke daterbar	ØK
	217	Gravhaug	Rund	5,5	Fotkjede		E.ja.	Morf.	ØK
	218	Gravhaug	Rund	5	Fotkjede?		E.ja?	Morf.	ØK
	219	Gravhaug	Rund	4,5			Uviss	Ikke daterbar	ØK
	220	Gravhaug	Rund	4,5	Fotkjede?		E.ja?	Morf.	ØK

221	Gravhaug	Rund	4	Fotkjede?		E.ja?	Morf.	ØK	
222	Gravhaug	Rund	5	Fotkjede?		E.ja?	Morf.	ØK	
223	Gravhaug	Rund	3			Uviss	Ikke daterbar	ØK	
224	Gravhaug	Rund	5			Uviss	Ikke daterbar	ØK	
225	Gravhaug	Oval	3 x 7			Y.ja?	Morf.	ØK	
226	Gravhaug	Oval	4 x 7			Y.ja?	Morf.	ØK	
227	Gravhaug	Rund	4			Uviss	Ikke daterbar	ØK	
228	Gravhaug	Uregelmessig	4,5 x 6,5	Fotkjede?		E.ja?	Morf.	ØK	
Lokalitet: 4900 Q12 R4		Gravene 230, 232 og 233 dateres morfologisk til e.ja. 229 og 231 dateres vha. assosiasjon. Tre av fem graver har formelementer, noe som støtter denne dateringen for feltet som helhet.					Datering lokalitet: Eldre jernalder		
229	Gravhaug	Rund	5			E.ja.	Ass./Sms.	ØK	
230	Gravhaug	Rund	6,5	Fotkjede		E.ja.	Morf./Sms.	ØK	
231	Gravhaug	Rund	5			E.ja.	Ass./Sms.	ØK	
232	Gravhaug	Rund	6	Fotkjede		E.ja.	Morf./Sms.	ØK	
233	Gravhaug	Rund	Ingen data	Fotkjede		E.ja.	Morf./Sms.	ØK	

34	Navn på øy/holme: Bremnesøya								
Gnr./navn: 25 Bremnes			ØK-kart: ED 252-5-2			Datering: Begge perioder?			
Felt: 7		Graver: 32		Funn: Ts. 1343-1345, 1348-1357, 1941-1945 (121-138)		Kilder: Sjøvold 1962:94-97; top.ark.; ØK			
Lokalitet: 4900 N6 R1		Ingen holdepunkter for datering.					Datering lokalitet: Uviss		
234	Gravrøys	Rund	7			Uviss	Ikke daterbar	ØK	
235	Gravrøys	Rund	8			Uviss	Ikke daterbar	ØK	
236	Gravhaug	Rund	6			Uviss	Ikke daterbar	ØK	
237	Gravrøys	Rund	8			Uviss	Ikke daterbar	ØK	
Lokalitet: 4900 N6 R2		Grav 240 og 241 dateres morfologisk til e.ja., 238 vha. assosiasjon. Grav 239 er oval, som er et forntrekk oftest assosiert med y.ja., men har samtidig bauta som oftest knyttes til e.ja. samt en lengde som også peker i mer alderdommelig retning. Konteksten leder meg til å datere denne også til e.ja. At tre av fire graver har formelementer støtter dateringen av feltet som helhet til e.ja.					Datering lokalitet: Eldre jernalder		
238	Gravrøys	Rund	4,5			E.ja.	Ass./Sms.	ØK	
239	Gravhaug	Oval	4 x 6	Bauta		E.ja.	Morf./Sms.	ØK	
240	Gravrøys	Rund	8	Fotkjede		E.ja.	Morf./Sms.	ØK	
241	Gravhaug	Rund	5	Kammer		E.ja.	Morf./Sms.	ØK	
Lokalitet: 4900 N6 R3		Ingen holdepunkter for datering.					Datering lokalitet: Uviss		
242	Gravrøys	Rund	6			Uviss	Ikke daterbar	ØK	
243	Gravrøys	Rund	5			Uviss	Ikke daterbar	ØK	
244	Gravrøys	Rund	5			Uviss	Ikke daterbar	ØK	
Lokalitet: 4900 N6 R4		Grav 248 dateres til e.ja. vha. funn. Det er ikke helt sikkert at funnene er gjort i akkurat denne graven, men denne virker mest sannsynlig. Funnene er uansett ganske sikkert fra dette feltet. Grav 245 dateres morfologisk til e.ja. Gravene 250 og 251 er ovale, som er en form (usikkert) knyttet til y.ja. Grav 250 har imidlertid muligens oppmurt gravkammer, som vel heller peker mot e.ja., men jeg velger likevel å holde muligheten åpen for at feltet strekker seg over begge perioder.					Datering lokalitet: Begge perioder?		
245	Gravrøys	Rund	4	Fotgrøft Kammer?		E.ja.	Morf.	ØK	
246	Gravrøys	Rund	7,5			Uviss	Ikke daterbar	ØK	
247	Gravhaug	Rund	5			Uviss	Ikke daterbar	ØK	
248	Gravhaug	Lang	4 x 6,5	Kammer?	Ts.1941-45	E.ja.	Funn/Morf.	Nic.1911: 11 - 12; Sjø 62: 96-97, 130-131; ØK	
249	Gravrøys	Rund	4			Uviss.	Ikke daterbar	ØK	

	250	Gravrøys	Oval	4,5 x 7,5	Kammer?		Y.ja.?	Morf.	ØK	
	251	Gravrøys	Oval	3 x 6			Y.ja.?	Morf.	ØK	
	252	Gravrøys	Rund	6			Uviss	Ikke daterbar	ØK	
	Lokalitet: 4900 N6 R5 Ingen holdepunkter for datering.							Datering lokalitet: Uviss		
	253	Gravrøys	Rund	7			Uviss	Ikke daterbar	ØK	
	254	Gravhaug	Rund	6			Uviss	Ikke daterbar	ØK	
	255	Gravhaug	Rund	5			Uviss	Ikke daterbar	ØK	
	Lokalitet: 4900 N6 R6 Gravene 257, 258, 259 og 260 dateres til e.ja. vha. funn. Grav 256 dateres morfologisk, og 261 og 262 ved assosiasjon, til e.ja. At samtlige syv graver har formelementer (selv om ikke alle er daterende) er en sterk indikasjon på at feltet hører hjemme i e.ja. Det hersker noe tvil om hvorvidt funnene er knyttet til de fire rette gravene, men funnene er uomtvistelig fra dette gravfeltet - hva jo er hovedsaken hva angår dateringen av feltet som helhet.							Datering lokalitet: Eldre jernalder		
	256	Gravhaug	Rund	8	Fotgrøft Fotkjede		Eldre jernalder	Morf. Sms.	ØK	
	257	Gravhaug	Lang?	5 x 15	Fotgrøft Bauta Kammer	Ts.1348-53	Tidlig folkevandringstid	Funn Morf. Sms.	Sjø 62: 95-96,130-131; ØK	
	258	Gravhaug	Lang?	5 x 10	Fotgrøft Kammer	Ts.1354-55	Sen folkevandrings-tid	Funn Morf. Sms.	Sjø 62: 96,130-131; ØK	
	259	Gravhaug	Rund	6	Fotgrøft	Ts.1356-57	Eldre jernalder	Funn Morf. Sms.	Sjø 62: 96,130-131; ØK	
	260	Gravhaug	Oval	5 x 11	Fotgrøft Fotkjede	Ts.1343-45	Tidlig folkevandringstid	Funn Morf. Sms.	Sjø 62: 95,130-131; ØK	
	261	Gravrøys	Rund	8	Fotgrøft		E.ja.	Ass./Sms.	ØK	
	262	Gravhaug	Rund	7	Fotgrøft		E.ja.	Ass./Sms.	ØK	
	Lokalitet: 4900 N6 R7 Grav 264 og 265 dateres morfologisk til e.ja., 263 ved assosiasjon. At to av tre graver har formelementer støtter dette. Det er noe usikkerhet knyttet til formelementenes art; i forbindelse med grav 265 refereres det i ØK-registreringen til "steinkonstruksjon", om grav 264 heter det at den skulle være "steinsatt". Dette er tolket som henholdsvis gravkammer og fotkjede.							Datering lokalitet: Eldre jernalder		
	263	Gravhaug	Rund	6			E.ja.	Ass./ Sms.	ØK	
	264	Gravhaug	Rund	5	Fotkjede?		E.ja.	Morf./ Sms.	ØK	
	265	Gravhaug	Rund	4	Kammer?		E.ja.	Morf./ Sms.	ØK	

35	Navn på øy/holme: Reinsnesøya								
Gnr./navn: 28 Reinsnes			ØK-kart: EE 251-5-3			Datering: Uviss			
Felt: 1		Graver: 1		Funn: -		Kilder: ØK			
Lokalitet: 4900Q16R4 Her foreligger ingen holdepunkter for datering.							Datering lokalitet: Uviss		
	266	Gravrøys	Rund	5			Uviss	Ikke daterbar	ØK

36	Navn på øy/holme: Storøya								
Gnr./navn: 39 Frøskeland			ØK-kart: EB 250-5-2			Datering: Yngre jernalder			
Felt: 1		Graver: 2		Funn: -		Kilder: ØK			
Lokalitet: 4900 Q6 R5 Grav 267 dateres til y.ja. vha. morfologi, den andre graven ved assosiasjon med førstnevnte. Sistnevntes betydelige størrelse indikerer kanskje også y.ja. (jfr. kapittel 7).							Datering lokalitet: Yngre jernalder		
	267	Gravrøys	Oval	3 x 6			Y.ja.	Morf.	ØK
	268	Gravrøys	Rund	15			Y.ja.	Ass.	ØK

Øksnes kommune:

37	Navn på øy/holme: Meværøan								
Gnr./navn: 75 Klo			ØK-kart: EC 256-5-4			Datering: Eldre jernalder			
Felt: 1		Graver: 1		Funn: -		Kilder: Nyregistrert 2001			
Lokalitet: Lokalitet a		Graven er datert til e.ja. vha. morfologi.					Datering lokalitet: Eldre jernalder		
269	Gravrøys	Rund	3,5	Kammer		E.ja.	Morf.	Nyreg. 2001	

38	Navn på øy/holme: Årholmen¹								
Gnr./navn: 77 Gisløy			ØK-kart: ED 255-5-3			Datering: Eldre jernalder			
Felt: 1		Graver: 4		Funn: -		Kilder: Nyregistrert 2001			
Lokalitet: Lokalitet a		Gravene 270 og 273 dateres til e.ja. vha. morfologi. Grav 272 er registrert som oval, men denne klassifiseringen er på ingen måte sikker. Tatt i betraktning konteksten daterer jeg derfor også denne til e.ja. vha. assosiasjon, i likhet med grav 271.					Datering lokalitet: Eldre jernalder		
270	Gravrøys	Lang	4,1 x 6,8			E.ja.	Morf.	Nyreg. 2001	
271	Gravrøys	Uregelmessig	3,3			E.ja	Ass.	Nyreg. 2001	
272	Gravrøys	Oval?	4,9 x 6,3			E.ja?	Ass.	Nyreg. 2001	
273	Gravrøys	Uregelmessig	5	Fotkjede?		E.ja.	Morf.	Nyreg. 2001	

39	Navn på øy/holme: Nonøya								
Gnr./navn: 11 Finnvåg?			ØK-kart: ?			Datering: Eldre jernalder			
Felt: 3		Graver: 8		Funn: -		Kilder: Nicolaissen 1908:4-5			
Lokalitet: Lokalitet a		Gravene 274, 275, 278 og 279 dateres morfologisk til e.ja. De to andre dateres til samme periode ved assosiasjon. At to av seks graver har formelementer registrert kan også synes å støtte denne dateringen av feltet som helhet.					Datering lokalitet: Eldre jernalder		
274	Gravhaug	Lang	5 x 7			E.ja	Morf./Sms.	Nic. 1908:4	
275	Gravhaug	Lang	6 x 7			E.ja.	Morf./Sms.	Nic. 1908:5	
276	Gravhaug	Rund	5			E.ja?	Ass./Sms.	Nic. 1908:5	
277	Gravhaug	Rund	6			E.ja?	Ass./Sms.	Nic. 1908:5	
278	Gravhaug	Rund	6	Kammer		E.ja	Morf./Sms.	Nic. 1908:4	
279	Gravhaug	Rund	5	Klotstein		E.ja	Morf./Sms.	Nic. 1908:4	
Lokalitet: Lokalitet b		Graven dateres til e.ja. pga. gravkammeret.					Datering lokalitet: Eldre jernalder		
280	Gravhaug	Rund	6	Kammer		E.ja	Morf.	Nic. 1908:5	
Lokalitet: Lokalitet c		Graven dateres morfologisk til e.ja. pga. form/størrelse og formelement.					Datering lokalitet: Eldre jernalder		
281	Gravhaug	Lang	5 x 8	Kammer		E.ja	Morf.	Nic. 1908:5	

40	Navn på øy/holme: Finnvågøya								
Gnr./navn: 11 Finnvåg			ØK-kart: ?			Datering: Eldre jernalder			
Felt: 4		Graver: 10		Funn: Ts.1679a, 1680 (139-142²)		Kilder: Nicolaissen 1908:5-7; top.ark.			
Lokalitet: Lokalitet a		Grav 285 dateres til e.ja. ved funn, de andre morfologisk. Dateringen styrkes av at samtlige har formelementer.					Datering lokalitet: Eldre jernalder		
282	Gravhaug	Lang	8 x 10	Kammer		E.ja.	Morf./ Sms.	Nic.1908:5	

¹ Der er også registrert fire rydningsrøys og en moderne tuft på holmen.

² To funn, 139 og 140, er uten Ts.nummer.

	283	Gravhaug	Rund	5	Kammer		E.ja.	Morf./ Sms.	Nic.1908:5
	284	Gravhaug	Rund	4	Kammer		E.ja.	Morf./ Sms.	Nic.1908:6
	285	Gravhaug	Rund	3	Kammer	Ts.1679a	E.ja.	Funn/Morf./Sms.	Nic.1908:6
	286	Gravhaug	Rund	7	Kammer		E.ja.	Morf./ Sms.	Nic.1908:6
	Lokalitet: Grav 287 lar seg datere til e.ja. ved funn, de to andre morfologisk. Dateringen styrkes av at samtlige har formelementer.								Datering lokalitet: Eldre jernalder
	287	Gravhaug	Rund	5	Kammer	Ts.1680	E.ja.	Funn/Morf./Sms.	Nic.1908:7
	288	Gravhaug	Rund	4	Kammer		E.ja.	Morf./Sms.	Nic.1908:7
	289	Gravhaug	Rund	6	Kammer		E.ja.	Morf./Sms.	Nic.1908:7
	Lokalitet: Graven lar seg vanskelig datere; lengden ligger akkurat i grenseland hva kronologi angår.								Datering lokalitet: Uviss
	290	Gravhaug	Lang	3 x 5			Uviss	Ikke daterbar	Nic.1908:7
	Lokalitet: Ingen holdepunkter for datering.								Datering lokalitet: Uviss
	291	Gravhaug	Rund	4			Uviss	Ikke daterbar	Nic.1908:7

41	Navn på øy/holme: Dyrøyholmen									
Gnr./navn: 11 Finnvåg?				ØK-kart: ?			Datering: Eldre jernalder			
Felt: 1		Graver: 1		Funn: 1679b (143)			Kilder: Nicolaissen 1908:6; top.ark.			
	Lokalitet: Graven dateres ved funn til folkevandringstid.								Datering lokalitet: Eldre jernalder	
	292	Gravhaug	Rund	7		Ts.1679b	Fvt.	Funn	Nic. 1908:6	

42	Navn på øy/holme: Flatholmen (Steinlandsholmen)									
Gnr./navn: 56 Gullvik				ØK-kart: ?			Datering: Eldre jernalder?			
Felt: 1		Graver: 24		Funn: -			Kilder: Nyreg. 2001; Sim. 91:85-86			
	Lokalitet a: Gravene på Flatholmen har et samlet morfologisk uttrykk som er kronologisk sett svært motstridende. Povl Simonsen (1991:85-86) mener at de båtformede (dvs. spissovale) "steinsetningene" daterer feltet til y.ja. Ved nyregistrering i 2001 ble disse, under tvil, registrert som gravhauger eller overgrodde røyser snarere enn steinsetninger. Den spissovale formen på gravene 295-296, 298-299, 307 og 310-313 peker riktignok mot y.ja., men jeg mener feltet ellers bærer like mye preg av e.ja. Grav 297 dateres relativt sikkert til e.ja. vha. morfologi, og de øvrige gravene med formelementer er mer sannsynlig hjemmehørende i e.ja. enn y.ja. At elleve av fireogtyve graver har formelementer peker også mot e.ja. for feltet som helhet. Det er vanskelig å skulle foreslå at de runde gravene er fra e.ja. mens de spissovale er fra y.ja. De spissovale gravenes beliggenhet på feltet – midt i – tyder ikke på at de skulle være de sist anlagte. Jeg velger derfor å datere samtlige graver til e.ja., om enn med stor grad av usikkerhet.								Datering lokalitet: Eldre jernalder?	
	293	Gravhaug	Rund	6			E.ja?	Ass./ Sms.	Nyreg.2001	
	294	Gravhaug	Rund	5,4	Bauta		E.ja.	Morf./ Sms.	Nyreg.2001	
	295	Gravhaug	Spissoval	5 x 9,1	Fotgrøft? Kammer?		Eldre jernalder?	Ass. Sms.	Nyreg.2001; Sim.91:85-86	
	296	Gravhaug	Spissoval	5,7 x 10,2			Eldre jernalder?	Ass./ Sms.	Nyreg.2001; Sim.91:85-86	
	297	Gravhaug	Rund	10,6	Brem		E.ja.	Morf./ Sms.	Nyreg.2001	
	298	Gravhaug	Spissoval	6,2 x 9,6	Fotgrøft		Eldre jernalder?	Ass. Sms.	Nyreg.2001; Sim.91:85-86	
	299	Gravhaug	Spissoval	5,1 x 11,1			Eldre jernalder?	Ass. Sms.	Nyreg.2001; Sim.91:85-86	
	300	Gravhaug	Rund	9,1	Fotgrøft Kammer		E.ja.	Morf./ Sms.	Nyreg.2001	
	301	Gravhaug	Uregelmessig	- (3)			E.ja?	Ass./Sms.	Nyreg.2001	
	302	Gravhaug	Uregelmessig	- (3)			E.ja?	Ass./Sms.	Nyreg.2001	

303	Gravhaug	Rund	12,5	Fotgrøft Kammer	E.ja.	Morf./ Sms.	Nyreg.2001
304	Gravhaug	Rund	6,2	Fotgrøft	E.ja?	Ass./Sms.	Nyreg.2001
305	Gravhaug	Uregelmessig	- (6)		E.ja?	Ass./Sms.	Nyreg.2001
306	Gravhaug	Rund	5,5		E.ja?	Ass./Sms.	Nyreg.2001
307	Gravhaug	Spissoval	6,5 x 11,3	Fotgrøft?	E.ja?	Ass./Sms.	Nyreg.2001
308	Gravhaug	Rund	7,2	Fotgrøft	E.ja?	Ass./Sms.	Nyreg.2001
309	Gravhaug	Rund	9,9	Fotgrøft	E.ja?	Ass./Sms.	Nyreg.2001
310	Gravhaug	Spissoval	5,5 x 16		Eldre jernalder?	Ass./ Sms.	Nyreg.2001; Sim.91:85-86
311	Gravhaug	Spissoval	4,2 x 11,3		Eldre jernalder?	Ass./ Sms.	Nyreg.2001; Sim.91:85-86
312	Gravhaug	Spissoval	4,2 x 12,6		Eldre jernalder?	Ass./ Sms.	Nyreg.2001; Sim.91:85-86
313	Gravhaug	Spissoval	3,7 x 9,9		Eldre jernalder?	Ass./ Sms.	Nyreg.2001; Sim.91:85-86
314	Gravhaug	Rund	7,8		E.ja?	Ass./ Sms.	Nyreg.2001
315	Gravhaug	Uregelmessig	- (5)		E.ja?	Ass./ Sms.	Nyreg.2001
316	Gravhaug	Rund	8,1	Fotgrøft Kammer	E.ja.	Morf./ Sms.	Nyreg.2001

43	Navn på øy/holme: Gåsholmen							
Gnr./navn: 11 Finnvåg?			ØK-kart: ?			Datering: Uviss		
Felt: 1		Graver: 1		Funn: -		Kilder: Nicolaissen 1908:7		
Lokalitet: Lokalitet a		Ingen holdepunkter for datering.					Datering lokalitet: Uviss	
317	Gravhaug	Rund	4			Uviss	Ikke daterbar	Nic.1908:7

44	Navn på øy/holme: Svinøya							
Gnr./navn: 49 Øksnes			ØK-kart: ?			Datering: Eldre jernalder?		
Felt: 7		Graver: 29		Funn: -		Kilder: Nyregistrert 2001		
Lokalitet: Lokalitet a		Ni graver dateres morfologisk til e.ja. vha. fornelementer og størrelse, de andre vha. assosiasjon. At ti av atten graver har fornelementer synes også å plassere feltet som helhet i e.ja.; derfor daterer jeg heller ikke gravene 321 og 331 til y.ja. selv om de er ovale. Muligheten for at feltets brukstid strekker seg over hele jernalderen skal selvsagt likevel ikke avvises.					Datering lokalitet: Eldre jernalder?	
318	Gravrøys	Rund	9,5	Fotgrøft? Kammer	E.ja.	Morf./ Sms.	Nyreg.2001	
319	Gravrøys	Rund	4,3		E.ja.	Ass./Sms.	Nyreg.2001	
320	Gravrøys	Rund	5,9	Fotgrøft	E.ja.	Ass./Sms.	Nyreg.2001	
321	Gravrøys	Oval	4,4 x 8,9	Fotgrøft	Uviss	Se kommentar	Nyreg.2001	
322	Gravrøys	Rund	5,2	Fotgrøft Kammer	E.ja.	Morf./ Sms.	Nyreg.2001	
323	Gravrøys	Rund	9,7	Brem?	E.ja.	Morf./ Sms.	Nyreg.2001	
324	Gravrøys	Rund	6,8		E.ja.	Ass./ Sms.	Nyreg.2001	
325	Gravrøys	Lang	4,5 x 9,5		E.ja.	Morf./ Sms.	Nyreg.2001	
326	Gravrøys	Rund	8,5	Fotgrøft? Fotkjede?	E.ja.	Morf./Sms.	Nyreg.2001	
327	Gravrøys	Rund	8,5	Fotgrøft? Kammer	E.ja.	Morf./ Sms.	Nyreg.2001	
328	Gravrøys	Rund	4,5		E.ja.	Ass./Sms.	Nyreg.2001	
329	Gravrøys	Rund	7	Fotgrøft Kammer	E.ja.	Morf./ Sms.	Nyreg.2001	
330	Gravrøys	Lang	4,8 x 9,7		E.ja.	Morf./ Sms.	Nyreg.2001	
331	Gravrøys	Oval	5,2 x 11,5		Uviss	Se kommentar	Nyreg.2001	
332	Gravrøys	Rund	3,5		E.ja.	Ass./Sms.	Nyreg.2001	
333	Gravrøys	Rund	3,5		E.ja.	Ass./Sms.	Nyreg.2001	
334	Gravrøys	Rund	4,5	Kammer	E.ja.	Morf./ Sms.	Nyreg.2001	
335	Gravrøys	Rund	8	Fotgrøft	E.ja.	Ass./ Sms.	Nyreg.2001	

Lokalitet: Lokalitet b	Hellekistegraven dateres til e.ja. vha. morfologi, grav 336 gis samme datering ved assosiasjon med førstnevnte.							Datering lokalitet: Eldre jernalder	
336	Gravrøys	Rund	7				E.ja.	Ass.	Nyreg.2001
337	Hellekistegrav?	Rektangulær	2 x ?				E.ja.	Morf.	Nyreg.2001
Lokalitet: Lokalitet c	Ingen holdepunkter for datering.							Datering lokalitet: Uviss	
338	Gravrøys	Rund	3,6				Uviss	Ikke daterbar	Nyreg.2001
339	Gravrøys	Rund	5,3				Uviss	Ikke daterbar	Nyreg.2001
340	Gravrøys	Rund	3,7				Uviss	Ikke daterbar	Nyreg.2001
Lokalitet: Lokalitet d	Grav 342 dateres til e.ja. ved morfologi, de to andre ved assosiasjon med denne.							Datering lokalitet: Eldre jernalder	
341	Gravrøys	Rund	2				E.ja.	Ass.	Nyreg.2001
342	Gravrøys	Lang	2,7 x 6,7				E.ja.	Morf.	Nyreg.2001
343	Gravrøys	Rund	3,5				E.ja.	Ass.	Nyreg.2001
Lokalitet: Lokalitet e	Ingen holdepunkter for datering.							Datering lokalitet: Uviss	
344	Gravrøys	Rund	4,5				Uviss	Ikke daterbar	Nyreg.2001
Lokalitet: Lokalitet f	Ingen holdepunkter for datering.							Datering lokalitet: Uviss	
345	Gravrøys	Rund	4,1				Uviss	Ikke daterbar	Nyreg.2001
Lokalitet: Lokalitet g	Graven dateres til e.ja. vha. morfologi.							Datering lokalitet: Eldre jernalder	
346	Gravrøys	Rund	6	Kammer			E.ja.	Morf.	Nyreg.2001

45	Navn på øy/holme: Sommarøyholmen								
Gnr./navn: 64 Sommarøy	ØK-kart: ?				Datering: Eldre jernalder				
Felt: 1	Graver: 13	Funn: Ts. 2480-2489, 8608, 8888-8891, 9664 (144-163)					Kilder: Top.ark.;ØK		
Lokalitet: Lokalitet a	Seks graver dateres til e.ja. vha. funn (fem av disse har også formelementer knyttet til e.ja.). Ytterligere fem graver kan dateres til e.ja. vha. morfologi alene. De to siste dateres da ved assosiasjon til samme periode. At åtte av tretten graver på feltet har formelementer understøtter dateringen. Grav 354 har en lengde som peker mot y.ja., men konteksten tatt i betraktning dateres også denne til e.ja.							Datering lokalitet: Eldre jernalder	
347	Gravrøys	Rund	3	Kammer?	Ts.9664g	E.ja.	Funn/ Morf./Sms.	Utgr.rap.1988, 89, 92, top.ark	
348	Steinlegning	Rund	3			E.ja.	Morf. Sms.	Utgr.rap.1988, 89, 92, top.ark	
349	Gravrøys	Rund	5			E.ja.	Ass. Sms.	Utgr.rap.1988, 89, top.ark	
350	Gravrøys	Rund	4	Kammer		E.ja.	Morf. Sms.	Utgr.rap.1988, 89, top.ark	
351	Gravrøys	Halvsirkel	8	Fotkjede?	Ts.2487-89, 8891a	E.ja.	Funn/ Morf./Sms.	Utgr.rap.1989, top.ark	
352	Gravrøys	Uregelmessig	-	Kammer		E.ja.	Morf. Sms.	Utgr.rap.1988, 89, top.ark	
353	Steinlegning	Uregelmessig	-			E.ja.	Morf. Sms.	Utgr.rap.1988, top.ark	
354	Gravrøys	Lang	2 x 4			E.ja?	Ass. Sms.	Utgr.rap.1988, top.ark	
355	Gravrøys	Uregelmessig	-	Fotkjede kammer	Ts.8888a	E.ja.	Funn/ Morf./Sms.	Utgr.rap.1988, top.ark	
356	Gravrøys	Rund	5		Ts.2481-86	Fvt.	Funn Sms.	Utgr.rap.1988, top.ark	
357	Gravrøys	Rund	10,5	Fotkjede		E.ja.	Morf. Sms.	Utgr.rap.1988-89, top.ark	
358	Gravrøys	Rund	4	Fotkjede	Ts.2480	E.ja.	Funn/ Morf./Sms.	Utgr.rap.1986, 88, top.ark	
359	Gravrøys	Rund	5,8	Kammer	Ts.8608a-c	E.ja.	Funn/ Morf. Sms.	Utgr.rap.1986, top.ark	

46	Navn på øy/holme: Kvannholmen								
Gnr./navn: 76 Strengelvåg			ØK-kart: EC 256-5-4			Datering: Begge perioder			
Felt: 2		Graver: 17		Funn: Ts. 323-325, 1858 (164-167)			Kilder: Nyregistrert 2000; top.ark.; ØK		
Lokalitet: Lokalitet a		Gravene 360 og 370-374 kan knyttes morfologisk til y.ja. De andre gravene på feltet er jeg imidlertid tilbøyelig til å datere til e.ja. pga. deres morfologi og feltets høye bestanddel av graver med formelementer: Om en tenker seg at samtlige runde graver dateres e.ja., og samtlige ovale til y.ja., så ser en at at åtte av ti runde har formelementer, mens bare én av seks ovale har en (mulig) fotgrøft. Dette harmonerer med det en vet om formelementers relative hyppighet i de to periodene. De runde gravene dateres derfor til e.ja., mens de ovale dateres til y.ja. Funnene nr. 164-167 (Ts. 323-325 og 1858) i appendiks c er fra Kvannholmen, men det vites dessverre ikke hvilke graver de stammer fra; disse er daterte til yngre jernalder.						Datering lokalitet: Begge perioder	
360	Gravhaug	Oval	11,5 x 27	Fotgrøft?		Y.ja.	Morf./ Sms.	Nyreg.2000	
361	Gravhaug	Rund	8,6	Fotgrøft Kammer		E.ja.	Morf. Sms.	Nyreg.2000	
362	Gravhaug	Rund	9,7	Fotgrøft Kammer		E.ja.	Morf. Sms.	Nyreg.2000	
363	Gravhaug	Rund	10,9	Fotgrøft Kammer		E.ja.	Morf. Sms.	Nyreg.2000	
364	Gravhaug	Rund	9,5	Fotgrøft Kammer		E.ja.	Morf. Sms.	Nyreg.2000	
365	Gravhaug	Rund	10,9	Fotgrøft Kammer		E.ja.	Morf. Sms.	Nyreg.2000	
366	Gravhaug	Rund	12	Fotgrøft Kammer		E.ja.	Morf. Sms.	Nyreg.2000	
367	Gravhaug	Rund	5,8			E.ja.	Ass./ Sms.	Nyreg.2000	
368	Gravhaug	Rund	9,8	Fotgrøft		E.ja.	Ass./ Sms.	Nyreg.2000	
369	Gravhaug	Rund	8,6			E.ja.	Ass./ Sms.	Nyreg.2000	
370	Gravhaug	Oval	4,3 x 19			Y.ja.	Morf./ Sms.	Nyreg.2000	
371	Gravhaug	Oval	6,3 x 11,4			Y.ja.	Morf./ Sms.	Nyreg.2000	
372	Gravhaug	Oval	7 x 15,5			Y.ja.	Morf./ Sms.	Nyreg.2000	
373	Gravhaug	Oval	7,8 x 19			Y.ja.	Morf./ Sms.	Nyreg.2000	
374	Gravhaug	Oval	8,4 x 14,8			Y.ja.	Morf./ Sms.	Nyreg.2000	
375	Gravhaug	Rund	9	Fotgrøft		E.ja.	Ass./ Sms.	Nyreg.2000	
Lokalitet: Lokalitet b		Ingen holdepunkter for datering.						Datering lokalitet: Uviss	
376	Gravrøys	Rund	9	Fotgrøft		Uviss	Ikke daterbar	Nyreg.2000	

47	Navn på øy/holme: Strengelvågøya								
Gnr./navn: 76 Strengelvåg			ØK-kart: EC 255-5-1/2			Datering: Begge perioder			
Felt: 5		Graver: 14		Funn: -			Kilder: Nyregistrert 2000		
Lokalitet: Lokalitet a		Ingen holdepunkter for datering.						Datering lokalitet: Uviss	
377	Gravrøys	Rund	2,6			Uviss	Ikke daterbar	Nyreg.2000	
Lokalitet: Lokalitet b¹		Grav 383 dateres (med stor usikkerhet) til e.ja. Ellers er det få holdepunkter for noen datering. De andre gravene kan kanskje svært forsiktig dateres til e.ja. vha. assosiasjon, men denne dateringen er åpenbart uhyre svakt fundert. Gravene 380 og 381 er svært usikre som forminner, grav 382 kan bestå av flere utrottede røys.						Datering lokalitet: Uviss - eldre jernalder?	
378	Røys	Rund	5			E.ja?	Ass.	Nyreg.2000	

¹ Røysene på lokalitet b kan tenkes å være rydningsrøys, snarere enn gravrøys. To (moderne) hustuffer er også registrert på samme lokalitet.

	379	Røys	Rund	5			E.ja?	Ass.	Nyreg.2000	
	380	Røys	Rund	1,8			E.ja?	Ass.	Nyreg.2000	
	381	Røys	Rund	1,7			E.ja?	Ass.	Nyreg.2000	
	382	Røys	Uregelmessig	-			E.ja?	Ass.	Nyreg.2000	
	383	Røys	Rund	3	Kammer?		E.ja?	Morf.	Nyreg.2000	
	Lokalitet: Lokalitet c							Grav 384 dateres til y.ja. vha. morfologi, både form (og størrelse, om en betrakter graven som "lang" snarere enn oval) peker mot y.ja. Grav 385 dateres derimot til e.ja. grunnet formelementet. Jeg velger også å datere grav 386 til samme periode vha. assosiasjon med 385 (snarere enn med 384). Dette pga. at 384 skiller seg markant ut, mens gravene 385 og 386 derimot er ganske like av utforming og synes å høre sammen.		Datering lokalitet: Uviss - begge perioder
	384	Gravrøys	Oval	4,5 x 24			Y.ja?	Morf.	Nyreg.2000	
	385	Gravrøys	Rund	5,5	Kammer		E.ja?	Morf.	Nyreg.2000	
	386	Gravrøys	Rund	4,8			E.ja?	Ass.	Nyreg.2000	
	Lokalitet: Lokalitet d							Ingen holdepunkter for datering. Røysen er usikker som fornminne.		Datering lokalitet: Uviss
	387	Gravrøys	Rund	2,1			Uviss	Ikke daterbar	Nyreg.2000	
	Lokalitet: Lokalitet e							Grav 390 dateres til e.ja. vha. morfologi. Det er ingenting å gå på for de to andre gravenes vedkommende, bortsett fra deres assosiasjon med 390. De to er også noe usikre som fornminner betraktet.		Datering lokalitet: Eldre jernalder
	388	Gravrøys	Rund	2,5			E.ja?	Ass.	Nyreg.2000	
	389	Gravrøys	Rund	2,5			E.ja?	Ass.	Nyreg.2000	
	390	Gravrøys	Rund	6,1	Kammer		E.ja.	Morf.	Nyreg.2000	

48	Navn på øy/holme: Littj-Kvannholmen									
Gnr./navn: 76 Strengelvåg			ØK-kart: EC 255-5-2			Datering: Eldre jernalder				
Felt: 1		Graver: 5		Funn: -		Kilder: Nyregistrert 2000				
	Lokalitet: Lokalitet a							Grav 393 dateres til e.ja. vha. morfologi, de andre dateres tentativt ved assosiasjon med denne. Tre av fem graver har registrerte formelementer, noe som understøtter dateringen. Grav 392 er litt tvilsom som fornminne, oppføring 394 også.		Datering lokalitet: Eldre jernalder
	391	Gravhaug	Rund	4,3	Fotgrøft		E.ja.	Ass./ Sms.	Nyreg.2000	
	392	Gravhaug	Rund	2,4	Fotgrøft?		E.ja.	Ass./ Sms.	Nyreg.2000	
	393	Gravhaug	Rund	4,2	Fotkjede		E.ja.	Morf./ Sms.	Nyreg.2000	
	394	Usikker type	Firkantet	1,4 x 1,8			E.ja?	Ass./ Sms.	Nyreg.2000	
	395	Gravhaug	Rund	5,5			E.ja.	Ass./ Sms.	Nyreg.2000	

49	Navn på øy/holme: Kalven									
Gnr./navn: 76 Strengelvåg			ØK-kart: EC 255-5-2			Datering: Uviss				
Felt: 1		Graver: 2		Funn: -		Kilder: Nyregistrert 2001				
	Lokalitet: Lokalitet a							Ingen holdepunkter for datering.		Datering lokalitet: Uviss
	396	Gravrøys	Rund	6,5			Uviss	Ikke daterbar	Nyreg.2001	
	397	Gravrøys	Rund	1,5			Uviss	Ikke daterbar	Nyreg.2001	

50	Navn på øy/holme: Bjørn								
Gnr./navn: 75 Klo			ØK-kart: EC 256-5-4			Datering: Uviss			
Felt: 1		Graver: 27		Funn: -		Kilder: Nyregistrert 2001			
Lokalitet: Lokalitet a		Om disse røysene oppfattes som gravrøyser kan de kanskje henføres til yngre jernalder grunnet deres "slurvete" utforming og totale mangel på formelementer. Tvil omkring røysenes funksjon¹ gjør imidlertid at jeg ikke tør å komme med noe dateringsforslag.					Datering lokalitet: Uviss		
	398	Røys	Ubestemmelig	-			Uviss	Ikke daterbar	Nyreg.2001
	399	Røys	Ubestemmelig	-			Uviss	Ikke daterbar	Nyreg.2001
	400	Røys	Ubestemmelig	-			Uviss	Ikke daterbar	Nyreg.2001
	401	Røys	Ubestemmelig	-			Uviss	Ikke daterbar	Nyreg.2001
	402	Røys	Ubestemmelig	-			Uviss	Ikke daterbar	Nyreg.2001
	403	Røys	Ubestemmelig	-			Uviss	Ikke daterbar	Nyreg.2001
	404	Røys	Ubestemmelig	-			Uviss	Ikke daterbar	Nyreg.2001
	405	Røys	Ubestemmelig	-			Uviss	Ikke daterbar	Nyreg.2001
	406	Røys	Ubestemmelig	-			Uviss	Ikke daterbar	Nyreg.2001
	407	Røys	Ubestemmelig	-			Uviss	Ikke daterbar	Nyreg.2001
	408	Røys	Ubestemmelig	-			Uviss	Ikke daterbar	Nyreg.2001
	409	Røys	Ubestemmelig	-			Uviss	Ikke daterbar	Nyreg.2001
	410	Røys	Ubestemmelig	-			Uviss	Ikke daterbar	Nyreg.2001
	411	Røys	Ubestemmelig	-			Uviss	Ikke daterbar	Nyreg.2001
	412	Røys	Ubestemmelig	-			Uviss	Ikke daterbar	Nyreg.2001
	413	Røys	Ubestemmelig	-			Uviss	Ikke daterbar	Nyreg.2001
	414	Røys	Ubestemmelig	-			Uviss	Ikke daterbar	Nyreg.2001
	415	Røys	Ubestemmelig	-			Uviss	Ikke daterbar	Nyreg.2001
	416	Røys	Ubestemmelig	-			Uviss	Ikke daterbar	Nyreg.2001
	417	Røys	Ubestemmelig	-			Uviss	Ikke daterbar	Nyreg.2001
	418	Røys	Ubestemmelig	-			Uviss	Ikke daterbar	Nyreg.2001
	419	Røys	Ubestemmelig	-			Uviss	Ikke daterbar	Nyreg.2001
	420	Røys	Ubestemmelig	-			Uviss	Ikke daterbar	Nyreg.2001
	421	Røys	Ubestemmelig	-			Uviss	Ikke daterbar	Nyreg.2001
	422	Røys	Ubestemmelig	-			Uviss	Ikke daterbar	Nyreg.2001
	423	Røys	Ubestemmelig	-			Uviss	Ikke daterbar	Nyreg.2001
	424	Røys	Ubestemmelig	-			Uviss	Ikke daterbar	Nyreg.2001

51	Navn på øy/holme: Svinholmen								
Gnr./navn: 73 Husjorda			ØK-kart: EC 257-5-3			Datering gravholme: Uviss			
Felt: 1		Graver: 1		Funn: -		Kilder: Nyregistrert 2000			
Lokalitet: Lokalitet a		Ingen holdpunkter for en datering.					Datering lokalitet: Uviss		
	425	Gravrøys	Ukjent	-			Uviss	Ikke daterbar	Nyreg.2000

¹ Røysene her er alle uryddige, og tildels svært små. De *ligner* kanskje på små rydningsrøysler snarere enn graver, men konteksten utelukker dette. Det ble foretatt et prøvestikk på sletten hvor røysene ligger for, om mulig, å avklare hva slags aktivitet røysene representerer. Dette ga dessverre ingen holdepunkter for noen konklusjon.

Appendiks b: Graver "fra land" i Bø kommune

Forklaring av felt i tabellene

Gnr.: A		Gård: B					
C	D	E	Gravtype(r): F	Form: G	Mål: H	Formelementer: I	Datering: J

A: Gårdsnummer

F: Gravtype

B: Gårdsnavn

G: Form på grav

C: Nummer på oppføring

H: Mål; diameter eller bredde x lengde

D: R/X-nr. og nummer på oppføring i
forminneregisteret

I: Formelementer

E: Fornminnetype

J: Datering

All informasjon her er fra fornminneregisteret til Niku, kilder er derfor ikke oppgitt. Unntaket her er gravfeltet på Føre, hvor endel opplysninger er fra Sjøvold (1962:75-81). Dateringen av gravene er for det meste gjort morfologisk etter samme fremgangsmåte som materialet i appendiks a. Resonnementene bak de morfologiske dateringene er oppgitt i fornoter.

Gnr.: 4		Gård: Skorpen					
1	4900 F10R1 / 09838	Enkeltgrav	Gravtype(r): Gravhaug	Form: Oval	Mål: 7 x 8,5	Formelementer:	Datering: Y.ja.¹

Gnr.: 9		Gård: Ringstad					
2	4900 H10X3 / 09847	Enkeltgrav?	Gravtype(r): Gravhaug?	Form: Uviss	Mål: 10	Formelementer: Fotkjede?	Datering: E.ja.²
3	4900 H10R1 / 09826	Gravfelt	Gravtype(r): Gravrøys Gravrøys	Form: Uviss Uviss	Mål: 5,5 Uviss	Formelementer:	Datering: Uviss
4	4900 H10R2 / 09809	Gravfelt	Gravtype(r): Gravrøys Gravrøys Gravrøys Gravrøys	Form: Rund Rund Lang Rund	Mål: 5 3 4 x 7 2,5	Formelementer: Bauta el. kammer? Kammer?	Datering: E.ja.³

Gnr.: 11		Gård: Ramberg					
5	4900 J8X3 / 09909	Gravfunn (ts. 5135)	Gravtype(r): Ingen data	Form: Ingen data	Mål: Ingen data	Formelementer: Ingen data	Datering: E.ja.
6	4900 K10R1 / 09822	Gravfelt	Gravtype(r): Gravrøys Gravrøys Gravrøys Gravrøys	Form: Rund Rund Rund Rund	Mål: (5,5-10,5) (5,5-10,5) (5,5-10,5) (5,5-10,5)	Formelementer: Mangelfulle data? Mangelfulle data? Mangelfulle data? Mangelfulle data?	Datering: Uviss

¹ Dateres på bakgrunn av form.

² Usikkert datert på bakgrunn av (mulig) formelement.

³ Dateres av (noe usikre) formelementer og lengde på lang grav.

Gnr.: 12		Gård: Snarset					
7	4900 K8R1 / 09801	Enkeltgrav	Gravtype(r): Gravnøys	Form: Rund	Mål: 5	Formelementer:	Datering: Uviss

Gnr.: 13		Gård: Lokkøy					
8	4900 K8R2 / 09800	Gravfelt?	Gravtype(r): "Grop" "Grop" "Grop"	Form: Rund Rund Rund	Mål: (1) (1) (1)	Formelementer:	Datering: Uviss
9	4900 K8R4 / 09798	Enkeltgrav?	Gravtype(r): Gravhaug?	Form: Uviss	Mål: 3	Formelementer:	Datering: Uviss

Gnr.: 14		Gård: Bø					
10	4900 K6R1 / 09796	Gravfelt	Gravtype(r): Gravnøys Gravnøys Gravnøys Gravnøys	Form: Rund Rund Rund Rund	Mål: 4 5 1 4	Formelementer:	Datering: Y.ja? ¹
11	4900 K6R4 / 09794	Gravfelt	Gravtype(r): Strandvollgrav Strandvollgrav Strandvollgrav Strandvollgrav Strandvollgrav Strandvollgrav Strandvollgrav	Form: Lang Uviss Rund Rund Uviss Uviss Uviss	Mål: 2 x 5 Uviss 0,9 2 1 0,6 2 2	Formelementer: Kammer?	Datering: Uviss
12	4900 K6R3 / 09793	Gravfelt	Gravtype(r): Gravnøys Gravnøys Gravnøys Gravnøys Gravnøys Gravnøys Gravnøys Gravnøys Gravnøys Gravnøys	Form: Rund Rund Rund Lang Rund Rund Lang Rund Rund Lang	Mål: 4 4 4 9 x 13 9 10,5 8 x 10 3 5 2 x 3	Formelementer:	Datering: Begge perioder ²
13	4900 K6R2 / 09792	Gravfelt	Gravtype(r): Gravnøys Gravnøys	Form: Rund Rund	Mål: 4 7	Formelementer:	Datering: Uviss

¹ Mangelen på formelementer kan kanskje peke mot y.ja.

² Dateringen er gjort på bakgrunn av lengden på de lange gravene – hvorav de to lengste peker mot e.ja., mens den korteste i henhold til kapittel 7 bør høre hjemme i y.ja. For feltet som helhet betraktet peker mangelen på formelementer mer mot y.ja. enn e.ja.

Gnr.: 15		Gård: Mårsund					
14	4900 L6R2 / 09805	Gravfelt	Gravtype(r): Gravrøys Gravrøys Gravrøys Gravrøys Gravrøys Gravrøys Gravrøys	Form: Rund Rund Lang Rund Rund Rund Lang Rund	Mål: 7 5 4 x 5 4 8 4 3 x 4 6	Formelelementer: Fotkjede el. kammer	Datering: Begge perioder ¹
15	4900 L6R1 / 09804	Enkeltgrav	Gravtype(r): Gravrøys	Form: Lang	Mål: 3 x 4	Formelelementer:	Datering: Y.ja. ²
16	4900 L4R3 / 09802	Enkeltgrav	Gravtype(r): Gravhaug	Form: Lang	Mål: 12 x 16,5	Formelelementer:	Datering: Uviss

Gnr.: 17		Gård: Steine					
17	09807	Gravfelt	Gravtype(r): Gravrøys x 25	Form: Runde	Mål: (1-6)	Formelelementer: Ingen data	Datering: Uviss
18	4900 L4R4 / 09795	Gravfelt	Gravtype(r): Gravrøys x 25	Form: Uviss	Mål: (1-3)	Formelelementer: Ingen data	Datering: Uviss
19	4900 L4R6 / 09765	Gravfelt	Gravtype(r): Gravrøys x 33	Form: Uviss	Mål: (1,5-4)	Formelelementer: Ingen data	Datering: Uviss
20	4900 L4R7 / 09766	Gravfelt	Gravtype(r): Gravrøys x 9	Form: Uviss	Mål: (1-3,5)	Formelelementer: Ingen data	Datering: Uviss
21	4900 L4R8 / 09764	Gravfelt	Gravtype(r): Gravrøys Gravrøys Gravrøys	Form: Rund Rund Rund	Mål: 2 2 2	Formelelementer: Kammer? Kammer?	Datering: E.ja? ³

Gnr.: 19		Gård: Vinje					
22	4900 K4X2 / 09755	Gravfelt	Gravtype(r): Gravrøys, flere	Form: Ingen data	Mål: Ingen data	Formelelementer: Ingen data	Datering: Uviss
23	4900 K4X4 / 09757	Gravfelt	Gravtype(r): Gravrøys, flere	Form: Ingen data	Mål: Ingen data	Formelelementer: Ingen data	Datering: Uviss
24	4900 K4R1 / 09759	Gravfelt	Gravtype(r): Gravrøys Gravrøys Gravrøys Gravrøys Gravrøys Gravrøys	Form: Rund Rund Rund Rund Lang Oval	Mål: 3 Ingen data Ingen data 3 2 6,5 x 9 5 x 7,5	Formelelementer:	Datering: Begge perioder ⁴

¹ Den korteste lange graven peker mot y.ja., formelementet (uvisst om det er fotkjede eller gravkammer) knyttet til den ene runde peker mer mot e.ja.

² Lengden peker mot y.ja.

³ Datert på bakgrunn av formelementer.

⁴ Den lange graven peker mot e.ja., den ovale mot y.ja. i henhold til kapittel 7. Forskjellen på en oval og en lang grav kan være vanskelig å avgjøre i felt: Den ovale graven er omtalt som "tilnærmet oval" i registreringen, og det kan følgelig tenkes at også denne er lang. Feltet som helhet synes imidlertid likevel mest å gjenspeile y.ja.s ganske anonyme morfologi.

25	4900 K4R2 / 09760	Gravfelt	Gravtype(r): Gravnøys Gravnøys Gravnøys Gravnøys Gravnøys	Form: Rund Rund Lang Rund Rund	Mål: Ingen data Ingen data 4 x 9 Ingen data Ingen data	Formelelementer:	Datering: E.ja. ¹
26	4900 K4R4 / 09761	Gravfelt	Gravtype(r): Gravnøys x 5-6	Form: Ingen data	Mål: (2-3)	Formelelementer: Mangelfulle data?	Datering: Uviss

Gnr.: 26		Gård: Kleppelv					
27	4900 K4X1 / 09754	Gravfelt	Gravtype(r): Gravnøys Gravnøys Gravnøys	Form: Ingen data Ingen data Ingen data	Mål: Ingen data Ingen data Ingen data	Formelelementer: Ingen data Ingen data Ingen data	Datering: Uviss

Gnr.: 28		Gård: Fjærvoll					
28	4900 J2R1 / 09778	Enkeltgrav	Gravtype(r): Gravhaug	Form: Rund	Mål: 4	Formelelementer:	Datering: Uviss
29	4900 H4R7 / 09771	Enkeltgrav	Gravtype(r): Gravnøys	Form: Uviss	Mål: 3 x 5	Formelelementer:	Datering: E.ja. ²

Gnr.: 29		Gård: Føre					
30	4900 H4X11 / 09905	Gravfelt	Gravtype(r): Flatmarksgrav Flatmarksgrav Flatmarksgrav Flatmarksgrav Flatmarksgrav Flatmarksgrav	Form:	Mål:	Formelelementer:	Datering: Y.ja. ³
31	4900 H4R8 / 09774	Gravfelt	Gravtype(r): Gravnøys x 11	Form: Mangelfulle data ⁴	Mål:	Formelelementer:	Datering: Uviss
32	4900 H4R10 / 09772	Gravfelt	Gravtype(r): Gravnøys Gravnøys Gravnøys Gravnøys Uviss type Gravnøys Gravnøys Steinlegning Gravnøys Gravnøys Uviss type	Form: Rund? Rund? Rund? Rund? Uviss Rektangulær Rund? Rektangulær Rektangulær Rund? Uviss	Mål: 3 x 5 ? x10 4 x 5	Formelelementer: Kammer Kammer Kammer Kammer? Bautaer Klotstein Kammer Kammer	Datering: E.ja. ⁵
33	4900 H4R11 / 09773	Enkeltgrav	Gravtype(r): Gravnøys	Form: Rund	Mål: 16	Formelelementer:	Datering: Uviss

¹ Datert til e.ja. på bakgrunn av lengden på den lange graven.

² Datert på bakgrunn av korsformet spenne som skal være funnet i eller like ved graven (eventuelt Ts.nr. ukjent).

³ Dateringen baserer seg på flatmarksgravenes assosiasjon med y.ja. (Holand 1989:54).

⁴ Data er oppgitt, men er organisert så forvirrende at det ikke er mulig å få noen fornuft ut av dem.

⁵ Dette gravfeltet må være det som ble gravd av Simonsen og Slettebo på 50-tallet. Opplysningene oppgitt i denne oppføringen er hentet fra Sjøvold (1962:75-81) snarere enn fornminneregisteret, siden Sjøvolds opplysninger er mer detaljerte. Flere av gravene her ga daterende funn (utelukkende fra e.ja., se appendiks d for detaljer).

Gnr.: 30		Gård: Forøy					
34	4900 H4R4 / 09899	Enkeltgrav	Gravtype(r): Gravrøys	Form: Rund	Mål: 4,5	Formelelementer:	Datering: Uviss
35	4900 H4R2 / 09769	Gravfelt	Gravtype(r): Gravrøys Gravrøys Steinlegning? Gravrøys Gravrøys Gravrøys	Form: Rund Rund Kvadratisk? Oval Rund Rund	Mål: 2,5 4 2 x 2 2 x 3,5 3 4,5	Formelelementer:	Datering: Begge perioder? ¹

Gnr.: 39		Gård: Søberg					
36	4900 H4X6 / 09892	Enkeltgrav	Gravtype(r): Gravrøys	Form: Uviss	Mål: 5	Formelelementer:	Datering: Uviss
37	4900 H2R1 / 09890	Gravfelt	Gravtype(r): Gravrøys Gravrøys Gravrøys	Form: Rund Rund Rund	Mål: 5 8 4,5	Formelelementer:	Datering: Uviss
38	4900 H2X2 / 09885	Enkeltgrav	Gravtype(r): Gravhaug	Form: Ingen data	Mål: Ingen data	Formelelementer:	Datering: Uviss
39	4900 H2X3 / 09886	Enkeltgrav	Gravtype(r): Gravrøys	Form: Rund?	Mål: Ingen data	Formelelementer:	Datering: Uviss
40	4900 H2X5 / 09888	Enkeltgrav	Gravtype(r): Flatmarksgrav	Form: Ingen data	Mål:	Formelelementer:	Datering: Uviss
41	4900 H4R1 / 09767	Enkeltgrav	Gravtype(r): Gravrøys	Form: Rund	Mål: 7	Formelelementer:	Datering: Uviss
42	4900 G4R2 / 09780	Enkeltgrav	Gravtype(r): Gravrøys	Form: Oval	Mål: 2,5 x 4	Formelelementer:	Datering: Y.ja. ²
43	4900 G4R1 / 09779	Enkeltgrav	Gravtype(r): Gravrøys	Form: Rund	Mål: 8	Formelelementer:	Datering: Uviss

Gnr.: 40		Gård: Skårvågen					
44	4900 G2X1 / 09883	Enkeltgrav?	Gravtype(r): Steinlegning?	Form: Rektangulær	Mål: 1 x 2	Formelelementer:	Datering: E.ja ³

Gnr.: 44		Gård: Skålbrekken					
45	4900 E4R6 / 09865	Gravfelt	Gravtype(r): Gravrøys Gravrøys Gravrøys Gravrøys Gravrøys Gravrøys	Form: Rund Rund Rund Rund Rund Rund	Mål: (3-7) (3-7) (3-7) (3-7) (3-7) (3-7)	Formelelementer:	Datering: Y.ja? ⁴

¹ Steinlegningen peker mot e.ja., mens den ovale formen på den fjerde graven og feltets mangel på formelelementer peker mot y.ja. Opplysningene i registreringen er imidlertid noe forvirrede, og tolkningen min av den tredje graven som steinlegning er således noe usikkert fundert.

² Datert til y.ja. på bakgrunn av form.

³ Datert til e.ja. på bakgrunn av gravtype og form.

⁴ Datert til y.ja. pga. mangelen på formelelementer på feltet.

Gnr.: 47		Gård: Sandvik					
46	4900 D4R1 / 09781	Gravfelt	Gravtype(r): Gravnøys Grav Gravnøys Gravhaug	Form: Oval Uviss Lang? Lang	Mål: Ingen data Ingen data 4 x ? 2 x 4	Formelelementer:	Datering: Y.ja. ¹

Gnr.: 49		Gård: Nyke					
47	4900 B2R2 / 09818	Gravfelt	Gravtype(r): Gravnøys Gravnøys	Form: Rund? Rund?	Mål: 3 6	Formelelementer:	Datering: Uviss
48	4900 B2R3 / 09819	Gravfelt	Gravtype(r): Strandvollgrav x 6	Form: Ingen data	Mål: (1-3)	Formelelementer:	Datering: Uviss
49	4900 B2R1 / 09820	Gravfelt	Gravtype(r): Strandvollgrav x 14	Form: Runde og ovale	Mål: (1-5)	Formelelementer:	Datering: Uviss
50	4900 C4R1 / 09821	Gravfelt	Gravtype(r): Gravnøys x 4	Form: Runde	Mål: (4-12)	Formelelementer: Mangelfulle data?	Datering: Uviss
51	4900 C4R2 / 09791	Gravfelt	Gravtype(r): Gravnøys ² Gravnøys Gravnøys	Form: Rund Rund Rund	Mål: 2 2 3	Formelelementer:	Datering: Uviss

Gnr.: 50		Gård: Hovden					
52	4900 A2R1 / 09784	Gravfelt	Gravtype(r): Gravhaug ³ x 3 Gravhaug	Form: Lange Rund?	Mål: (1 x 2) 3	Formelelementer:	Datering: Uviss
53	4900 A2R2 / 09783	Gravfelt	Gravtype(r): Gravhaug x 9 Gravhaug Gravhaug Steinlegning	Form: Runde og ovale Rund Spissoval "Vifteformet"	Mål: Ingen data 8 7 x 18 Ingen data	Formelelementer: Fotgrøfter Fotgrøft	Datering: Begge perioder ⁴

Gnr.: 65		Gård: Rise					
54	4900 E4R4 / 09862	Gravfelt	Gravtype(r): Gravnøys Gravnøys	Form: Rund Rund	Mål: 3 3	Formelelementer:	Datering: Uviss
55	4900 E4R7 / 09864	Gravfelt	Gravtype(r): Gravnøys, flere	Form: Runde og ovale	Mål: (2-12)	Formelelementer: Mangelfulle data?	Datering: Y.ja? ⁵
56	4900 E6R1 / 09866	Gravfelt	Gravtype(r): Gravnøys Gravnøys Gravnøys	Form: Rund Rund Rund?	Mål: 3 5 5	Formelelementer:	Datering: Uviss

¹ Den ovale formen på den første graven og lengden på den fjerde peker mot y.ja.

² Denne og de to neste gravene burde antagelig vært registrerte som strandvollgraver e.l. snarere enn som røyser, i.o.m. at de beskrives som *forsenkninger*.

³ Disse tre gravene burde antagelig også vært registrerte som strandvollgraver.

⁴ De ovale gravene burde være hjemmehørende i y.ja., mens steinlegningen er av mer alderdommelig type. Fotgrøftene er ikke daterende.

⁵ Feltet dateres til y.ja. pga. de ovale gravene. Den mangelfulle registreringen sår noe tvil om hvorvidt mangelen på formelelementer er reell – men om den er det, peker også dette mot y.ja.

Gnr.: 66		Gård: Eidet					
57	4900 E4X2 / 09861	Gravfelt	Gravtype(r): Steinlegning Steinlegning	Form: Oval Oval	Mål: ? x 1,5 ? x 1,5	Formelementer:	Datering: E.ja? ¹
58	4900 E4R1 / 09815	Enkeltgrav	Gravtype(r): Gravrøys?	Form: Oval	Mål: 4 x 5	Formelementer:	Datering: Y.ja? ²
59	4900 E4R2 / 09816	Gravfelt	Gravtype(r): Gravrøys Gravhaug	Form: Rund Rund	Mål: 3 6	Formelementer: Bauta?	Datering: E.ja? ³
60	4900 E4R3 / 09817	Enkeltgrav?	Gravtype(r): Gravrøys?	Form: Rund	Mål: 3	Formelementer:	Datering: Uviss

---

¹ Gravtypen og formen er kronologisk motstridende. Steinlegninger er imidlertid mer sikkert knyttet til e.ja. enn formen er til y.ja.

² Datert på bakgrunn av formen.

³ Forsiktig datert til e.ja. pga. (mulig) formelement.

Appendiks c: Funn fra gravholmene i undersøkelsesområdet

Forklaring av felt i tabellene

Gravholme: A			Grav: B	Kjønn: C	Datering: D
E	F	G	H		

A: Nummer (refererer til appendiks a) og navn på gravholme

B: Nummer (refererer til appendiks a) på graven som funnene er gjort i.

C: Kjønnstilknytning (asterisk betyr at jeg selv har foretatt kjønnsbestemmelsen, ellers er den stort sett basert på Sjøvold).

D: Datering

E: Nummer på oppføring

F: Ts. nummer

G: Funnbeskrivelse

H: Kilder

Bø kommune:

Gravholme: 6 Finnøya			Grav: 13	Kjønn: Mann*	Datering: Y.ja?
1	Ts.2339	Sverdblad, tveegget, stykker av	Nicolaissen 1918a:10; top.ark; ØK		
2	Ts.2340	Mosaikkperle	Nicolaissen 1918a:10; top.ark; ØK		

Gravholme: 7 Sandholmen			Grav: 17	Kjønn: Kvinne	Datering: 500tall
3	Ts.2132	Spannformet leirkar, skår	Nic. 1913a:28; Sjø 62:85,128-129; top.ark		
4	Ts.2133	Spannformet leirkar, skår	Nic. 1913a:29; Sjø 62:85,128-129; top.ark		
5	Ts.2134	Bøylespenne, bronse	Nic. 1913a:29; Sjø 62:85,128-129; top.ark		
6	Ts.2135	Bøylespenne, bronse	Nic. 1913a:29; Sjø 62:85,128-129; top.ark		
7	Ts.2136	Bøylespenne, bronse	Nic. 1913a:29; Sjø 62:85,128-129; top.ark		
8	Ts.2137	Bøylespenne, bronse	Nic. 1913a:29; Sjø 62:85,128-129; top.ark		
9	Ts.2138	Smykkenål, bronse	Nic. 1913a:29; Sjø 62:85,128-129; top.ark		
10	Ts.2139	Bor, jern, stykke av	Nic. 1913a:29; Sjø 62:85,128-129; top.ark		

Gravholme: 9 Storøya			Grav: 27	Kjønn: Kvinne*	Datering: 300tall
11	Ts. 2129	Bøylespenne, bronse	Nic. 1913a:27; Sjø 62:84-85,128-129; top.ark		
12	Ts. 2130	Bøylespenne, bronse/sølv	Nic. 1913a:27; Sjø 62:84-85,128-129; top.ark		
13	Ts. 2131	Knivblad, stykker av	Nic. 1913a:27; Sjø 62:84-85,128-129; top.ark		

Gravholme: 11 Storbuøya			Grav: 30	Kjønn: Uvisst	Datering: E.ja.
14	Ts. 2078	Leirkar, stykker av		Nic.1912:84; Sjø 62:83,128-129;top.ark; ØK	
			Grav: 31	Kjønn: Kvinne	Datering: 400tall
15	Ts. 2057	Spannformet leirkar, stykker av		Nic.1912:81; Sjø 62:82,128-129; top.ark	
16	Ts. 2058	Perler		Nicolaissen 1912:81, 1913:31; Sjøvold 1962:82,128-129; top.ark	
17	Ts. 2059	Jernredskap, stykker av		Nic.1912:81; Sjø 62:82,128-129; top.ark	
			Grav: 34	Kjønn: Kvinne	Datering: E.ja.
18	Ts. 2081	Tetningskitt ¹		Nic.1912:85; Sjø 62:84,128-129; top.ark; ØK	
19	Ts. 2082	Spinnehjul, kleber, R 170		Nic.1912:85; Sjø 62:84,128-129; top.ark; ØK	
			Grav: 37	Kjønn: Kvinne	Datering: 400tall
20	Ts. 2060	Jernstykker		Nic. 1912:82; Sjø 62:82; top.ark	
21	Ts. 2061	Ringspenne, bronse		Nic.1912:82; Sjø 62:82; top.ark	
22	Ts. 2062	Smykkenål, bronse		Nic.1912:82; Sjø 62:82; top.ark	
23	Ts. 2063	Hektespenne, bronse, R 268		Nic.1912:82; Sjø 62:82; top.ark	
24	Ts. 2064	Spinnehjul, kleber		Nic.1912:82; Sjø 62:82; top.ark	
25	Ts. 2065	Stykker av jern, vevsverd, R 150		Nic.1912:82; Sjø 62:82; top.ark	
			Grav: 38	Kjønn: Mann	Datering: 400tall
26	Ts. 2066	Øks ("kileøks")		Nic.1912:82; Sjø 62:83,128-129; top.ark	
27	Ts. 2067	Sverdblade, stykker av		Nic.1912:83; Sjø 62:83,128-129; top.ark	
28	Ts. 2068	Spydspiss, stykker av		Nic.1912:83; Sjø 62:83,128-129; top.ark	
29	Ts. 2069	Pilespisser, stykker av		Nic.1912:83; Sjø 62:83,128-129; top.ark	
30	Ts. 2070	Bøylespenne, korsformet, bronse, R 249		Nic.1912:83; Sjø 62:83,128-129; top.ark	
31	Ts. 2071	Fragmenter av bronsegj.stand (spenne?)		Nic.1912:83; Sjø 62:83,128-129; top.ark	
32	Ts. 2072	Nål (?), bronse		Nic.1912:83; Sjø 62:83,128-129; top.ark	
33	Ts. 2073	Nål (?), bronse		Nic.1912:83; Sjø 62:83,128-129; top.ark	
34	Ts. 2074	Leirkar, spannformet (?)		Nic.1912:83; Sjø 62:83,128-129; top.ark	
			Grav: 41	Kjønn: Kvinne	Datering: 500tall
35	Ts. 2049	Bøylespenne, bronse, korsformet		Nic.1912:80; Sjø 62:81-82,128-129; top.ark	
36	Ts. 2050	Bøylespenne, korsformet		Nic.1912:80; Sjø 62:81-82,128-129; top.ark	
37	Ts. 2051	Liten bøylespenne, korsformet		Nic.1912:80; Sjø 62:81-82,128-129; top.ark	
38	Ts. 2052	Liten bøylespenne, korsformet		Nic.1912:80; Sjø 62:81-82,128-129; top.ark	
39	Ts. 2053	Fingerringe (2 stk), sølv		Nic.1912:80; Sjø 62:81-82,128-129; top.ark	
40	Ts. 2054	Ringspenne, bronse		Nic.1912:80; Sjø 62:81-82,128-129; top.ark	
41	Ts. 2055	Keramikk, stykker av		Nic.1912:80; Sjø 62:81-82,128-129; top.ark	
42	Ts. 2056	Vevspyd		Nic.1912:80,1913:31; Sjø 62:81-82,128-129; top.ark	

¹ Kan være å oppfatte som karforingskitt til trekar (jfr. Holand 1989:61).

			Grav: 43	Kjønn: Mann*	Datering: E.ja?
43	Ts. 2141	Spydspiss, jern, stykke av		Nicolaissen 1913a:30; top.ark; ØK	
			Grav: 46	Kjønn: Uvisst	Datering: 400tall
44	Ts. 2079	Kam, bein, R 159		Nicolaissen 1912:84-85; Sjøvold 1962:83-84,128-129; top.ark; ØK	
45	Ts. 2080	Leirkar,spannformet,stykker av		Nicolaissen 1912:85; Sjøvold 1962:83-84,128-129; top.ark; ØK	
			Grav: 53	Kjønn: Mann*	Datering: Y.ja.
46	Ts. 2140	Pilespiss, jern, tveegeet, R 540		Nicolaissen 1913a:30; Sjø 74:116; top.ark; ØK	
			Grav: 55	Kjønn: Mann?	Datering: E.ja.
47	Ts. 2076	Pinsett, bronse, R165		Nic.1912:84; Sjø 62:83,128-129; top.ark; ØK	

Gravholme: 15 Galgeøya			Grav: 76	Kjønn: Kvinne	Datering: 300tall
48	Ts. 1537	Kam, bein		Nic.1906:245-246;Sjø 62:86,128-129; top.ark	
49	Ts. 1538	Hårspyd, bein		Nic.1906:246; Sjø 62:86,128-129; top.ark	
50	Ts. 1539	Hårspyd, bein		Nic.1906:246; Sjø 62:86,128-129; top.ark	
51	Ts. 1540	Nål, bein		Nic.1906:246; Sjø 62:86,128-129; top.ark	
52	Ts. 1541	Nål, bronse		Nic.1906:246; Sjø 62:86,128-129; top.ark	
53	Ts. 1542	Nål, bronse		Nic.1906:247; Sjø 62:86,128-129; top.ark	
54	Ts. 1543	Perle, grønt glass		Nic.1906:247; Sjø 62:86,128-129; top.ark	
55	Ts. 1544	Bøylespenne, bronse		Nic.1906:247; Sjø 62:86,128-129; top.ark	
56	Ts. 1545	Ringspenne, bronse		Nic.1906:247; Sjø 62:86,128-129; top.ark	
57	Ts. 1546	"Knop av jern" og stykke av knivblad		Nic.1906:247; Sjø 62:86,128-129; top.ark	
			Grav: 83	Kjønn: Kvinne	Datering: E.ja.
58	Ts. 1547	Spinnehjul, kleberstein		Nic.1906:248; Sjø 62:85; top.ark	
59	Ts. 1548	Spinnehjul, kleberstein		Nic.1906:248; Sjø 62:85; top.ark	
			Grav: 87	Kjønn: Kvinne?*¹	Datering: E.ja.?
60	-	Små stkr. av krumkniv (tapt?)		Nicolaissen 1906:249	
			Grav: 89	Kjønn: Uvisst	Datering: 500tall
61	Ts. 1549	Spenne, korsformet, bronse		Nic.1906:249; Sjø 62:86,128-129; top.ark	

Gravholme: 18 Svinøykalven			Grav: 120	Kjønn: Kvinne	Datering: Fvt.
62	Ts. 2126	Spenne, korsformet, bronse		Nic.1913a:25; Sjø 62:88-89,128-129; top.ark	

¹ Både kjønnsbestemmelse og datering er foretatt i henhold til Oluf Rygh: "Krumknive af Jern. Oftest i Grave, der tilhøre Periodens [eldre jernalders] tidligere del, og især i Kvindegrave" (Rygh 1999 [1885]:6).

63	Ts. 2127	Spenne, rund, bronse	Nic.1913a:25; Sjø 62:88-89,128-129; top.ark
64	Ts. 2128	Pinsett, bronse	Nic.1913a:26; Sjø 62:88-89,128-129; top.ark
		Grav: 121	Kjønn: Uvisst Datering: 300tall
65	Ts. 1512?	Spenne, korsformet, R248	Sjøvold 1962:88,128-129
66	Ts. 1513?	Keramikkskår	Sjøvold 1962:88,128-129
		Grav: 122	Kjønn: Uvisst Datering: 300tall
67	Ts. 1509?	Spenne, bøyleformet	Sjøvold 1962:88,128-129
68	Ts. 1510?	Redskap, jern (ildstål?)	Sjøvold 1962:88, 128-129
		Grav: 123	Kjønn: Kvinne Datering: 300tall
69	Ts. 1504?	Spenne, bøyleformet	Sjøvold 1962:88, 128-129
70	Ts. 1505?	Nål, sølv	Sjøvold 1962:88, 128-129
71	Ts. 1506?	Nål, bronse	Sjøvold 1962:88, 128-129
72	Ts. 1507?	Nål, bronse	Sjøvold 1962:88, 128-129
73	Ts. 1508?	Nål, bronse	Sjøvold 1962:88, 128-129
		Grav: 124	Kjønn: Kvinne?* Datering: 300tall
74	Ts. 1503	Nål, bronse	Sjøvold 1962:87, 128-129
		Grav: 125	Kjønn: Kvinne Datering: 300tall
75	Ts. 1500?	Spiralformet ring, gull, R183	Sjøvold 1962:87, 128-129
76	Ts. 1501?	Spenne, ringformet, bronse	Sjøvold 1962:87, 128-129
77	Ts. 1502?	Spenne, bøyleformet, bronse	Sjøvold 1962:87, 128-129

Hadsel kommune:

Gravholme: 27 Risøya		Grav: 176	Kjønn: Mann*	Datering: Tvt.
78	Ts. 2954	Sverd, tveegget, R492/type H	Nicolaissen 1924:31; Sjøvold 1974:111	
79	Ts. 2955	Spyd, damaskert, R517/type E	Nicolaissen 1924:31; Sjøvold 1974:112	
80	Ts. 2956	Øks, R558/type E	Nicolaissen 1924:31; Sjøvold 1974:112	
81	Ts. 2957	Skjoldbule, stykker av	Nicolaissen 1924:31	
82	Ts. 2958	Tverrøks, liten, R403	Nicolaissen 1924:32	
83	Ts. 2959	Sverdhjalte, nedre del, type H	Nicolaissen 1924:32-33; Sjøvold 1974:111	
84	Ts. 2960	Sverdknapp av bein, pilespisser, knivblad	Nicolaissen 1924:33	
85	Ts. 2961	Bryne	Nicolaissen 1924:33	
86	Ts. 2962	Smietang	Nicolaissen 1924:33	
87	Ts. 2963	Ambolt, R392	Nicolaissen 1924:33	
88	Ts. 2964	Avlstein, kleber	Nicolaissen 1924:33	
89	Ts. 2965	Hammer, R394	Nicolaissen 1924:33	
90	Ts. 2966	Klinkhammer	Nicolaissen 1924:33	
91	Ts. 2967	Bor, R418	Nicolaissen 1924:33	

92	Ts. 2968	Rembeslag til bisse, to stk., R569	Nicolaissen 1924:33
93	Ts. 2969	Jernring, oval (beslag?)	Nicolaissen 1924:33
94	Ts. 2970	Kam, bein, stykker av	Nicolaissen 1924:33-34
95	Ts. 2971	Saks, stykker av, R 442	Nicolaissen 1924:34
96	Ts. 2972	"Uthulejern", ca.R 412	Nicolaissen 1924:34
97	Ts. 2973	Bitt (bisse), stykke av	Nicolaissen 1924:34
98	Ts. 2974	Spillebrikker, to stk., bein og stein	Nicolaissen 1924:34
99	Ts. 2975	Bolt, firesidet, jern	Nicolaissen 1924:34
100	Ts. 2976	Beslag, jern, to stk.	Nicolaissen 1924:34
101	Ts. 2977	Tang, jern	Nicolaissen 1924:34
102	Ts. 2978	Beslag, bein	Nicolaissen 1924:34
103	Ts. 2979	Beslag, hvirvelformet, bein	Nicolaissen 1924:34
104	Ts. 2980	Beslag, bein, to stk.	Nicolaissen 1924:34
105	Ts. 2981	Håndtak, bein (til fil/bor?)	Nicolaissen 1924:34
106	Ts. 2982	"Krittliggende stoff"	Nicolaissen 1924:35
107	Ts. 2983	Bjørnetenner, to stk.	Nicolaissen 1924:35
108	Ts. 2984	Vektskåler og balanse, bronse	Nicolaissen 1924:35
			Grav: 177
			Kjønn: Mann*
			Datering: Vt.?
109	Ts. 2989	Sverd, tveegget, stykker av	Nicolaissen 1924:18,35
110	Ts. 2990	Bryne	Nicolaissen 1924:35
			Grav: 181
			Kjønn: Mann*
			Datering: Vt.
111	Ts. 2985	Sverd, deler av	Nicolaissen 1924:18,35; Sjøvold 1974:112
112	Ts. 2986	Øks, sterkt forrustet	Nicolaissen 1924:18,35; Sjøvold 74:112
113	Ts. 2987	Knivblad	Nicolaissen 1924:18,35; Sjøvold 74:112
114	Ts. 2988	Hengebryne	Nicolaissen 1924:18,35; Sjøvold 74:112
			Grav: 186
			Kjønn: Kvinne*
			Datering: E.ja.?
115	Ts. 2951	Spinnehjul, kleber	Nicolaissen 1924:16,31
			Grav: 188
			Kjønn: Kvinne*
			Datering: E.ja.?
116	Ts. 2953	Spinnehjul, leire	Nicolaissen 1924:18,31

Gravholme: 28 Silsandholmen			Grav: 198
			Kjønn: Mann*
			Datering: Y.ja.
117	Ts. 1940	Klepjern (høtt?)	Nicolaissen 1911:6; top.ark.
118	Ts. 1939	Sverdblade, stykker av	Nicolaissen 1911:6; top.ark.

Gravholme: 30 Skjærvøya, Lille-			Grav: 202
			Kjønn: Kvinne*
			Datering: Fvt.
119	Ts. 2947	Smykkenål, bronse, ca. R 275	Nicolaissen 1924:14,29-30
			Grav: 203
			Kjønn: Kvinne*
			Datering: Fvt.
120	Ts. 2948	Spinnehjul, kleber, R170	Nicolaissen 1924:14,30

Sortland kommune:

Gravholme: 34 Bremnesøya			Grav: 248	Kjønn: Mann	Datering: E.ja.
121	Ts. 1941	Spydspiss med mothaker		Nicolaisen 1911:12; Sjøvold 1962:97,130-131	
122	Ts. 1942	Celt, R151		Nicolaisen 1911:12; Sjøvold 1962:97,130-131	
123	Ts. 1943	Jernfragmenter og klinksøm		Nicolaisen 1911:12; Sjøvold 1962:97,130-131	
124	Ts. 1944	"Buesaks", deler av, R442		Nicolaisen 1911:12; Sjøvold 1962:97,130-131	
125	Ts. 1945	Beslag, bronse, to stk.		Nicolaisen 1911:12; Sjøvold 1962:97,130-131	
			Grav: 257	Kjønn: Kvinne	Datering: 400tall
126	Ts. 1348	Keramikk, spannformet		Sjøvold 1962:95, 130-131	
127	Ts. 1349	Knivblad		Sjøvold 1962:95, 130-131	
128	Ts. 1350	Hårspyd, ben		Sjøvold 1962:95-96, 130-131	
129	Ts. 1351	Hårspyd, ben		Sjøvold 1962:95-96, 130-131	
130	Ts. 1352	Nål, ben		Sjøvold 1962:95-96, 130-131	
131	Ts. 1353	Kam, ben, R159		Sjøvold 1962:95-96, 130-131	
			Grav: 258	Kjønn: Ukjent	Datering: 500tall
132	Ts. 1354	Keramikk, spannformet		Sjøvold 1962:96,130-131	
133	Ts. 1355	Krok, jern		Sjøvold 1962:96,130-131	
			Grav: 259	Kjønn: Mann	Datering: E.ja. (Fvt?)
134	Ts. 1356?	Spydspiss, tapt		Sjøvold 1962:96,130-131	
135	Ts. 1357?	Beltestein?		Sjøvold 1962:96,130-131	
			Grav: 260	Kjønn: Kvinne	Datering: 400tall
136	Ts. 1343	Keramikk, spannformet		Sjøvold 1962:95,130-131	
137	Ts. 1344	Spenne, korsformet, bronse		Sjøvold 1962:95,130-131	
138	Ts. 1345	Spenne, korsformet, bronse		Sjøvold 1962:95,130-131	

Øksnes kommune:

Gravholme: 40 Finnvågøya			Grav: 283	Kjønn: Uvisst	Datering: E.ja. ¹
139	-	Tange, knivblad		Nicolaisen 1908:5	
140	-	"Jernredskaper" (?), stykker av		Nicolaisen 1908:5	
			Grav: 285	Kjønn: Kvinne*	Datering: E.ja.
141	Ts. 1679a	Spinnehjul, kleber		Nicolaisen 1908:6; top.ark.	

¹ Denne dateringen er basert på den morfologiske dateringen av graven (og gravfeltet) i appendiks a, ikke på gjenstandene som sådan.

			Grav: 287	Kjønn: Mann*	Datering: E.ja.
142	Ts. 1680	Sverdblade, tveegget, stykker av		Nicolaissen 1908:7;top.ark	

Gravholme: 41 uten navn			Grav: 292	Kjønn: Uvisst	Datering: Ca. 500
143	Ts. 1679b	Spannformet leirkar, stykker av		Nic.1908:6; Sjø 62:91,128-129; top.ark	

Gravholme: 45 Sommarøyholmen			Grav: 347	Kjønn: Kvinne?*	Datering: E.ja.
144	Ts. 9664g	Glassperler, 23 stk.		Utgravningsrapport 1992, topografisk arkiv	
			Grav: 351	Kjønn: Kvinne	Datering: 300tall
145	Ts. 8891a	Skiferbryne ¹		Utgravningsrapport 1988, topografisk arkiv	
146	Ts. 2487	Glassperler, 73 stk.		Funnprotokoll og utgr.rap.1988, top.ark; Nic.1919:6-7; Sjøvold 1962:130-131	
147	Ts. 2488	Bøylespenne, bronse		Funnprotokoll og utgr.rap.1988,top.ark; Nic.1919:7; Sjøvold 1962:130-131	
148	Ts. 2489	Spinnehjul, kleber		Funnprotokoll og utgr.rap.1988,top.ark; Nic.1919:7; Sjøvold 1962:130-131	
			Grav: 352	Kjønn: Kvinne²	Datering: E.ja.³
149	Ts. 8890a-c	Kranium, deler av skjellett, ubrent (kvinne)		Utgravningsrapport 1988, topografisk arkiv	
150	Ts. 8890g	Fragmenter av jern (pilesmiss?)		Utgravningsrapport 1988, topografisk arkiv	
			Grav: 353	Kjønn: Mann?⁴*	Datering: Uviss⁵
151	Ts. 8889a	Fiskesøkke, kleber (sekundært?)		Utgravningsrapport 1988, topografisk arkiv	
152	Ts. 8889b	Skiferbryne, fragmenter av (sekundært?)		Utgravningsrapport 1988, topografisk arkiv	
			Grav: 355	Kjønn: Mann*	Datering: E.ja. (Fvt?)
153	Ts. 8888a	"Ildslagningsstein" (-beltestein?), kvartsitt		Utgravningsrapport 1988, topografisk arkiv	
			Grav: 356	Kjønn: Kvinne	Datering: 300tall

¹ Dette funnet gjort ved utgravning i 1988 kan, i følge utgravningsrapporten, tenkes å være sekundært i forhold til gravleggelsen.

² Kraniet skal være fra kvinne. Om funn 150 virkelig er en pilesmiss, så er denne begravelsen noe uvanlig i.o.m. at det er snakk om en kvinnebegravelse med våpen. Funnet er imidlertid ikke sikkert identifisert som pilesmiss.

³ Denne dateringen er basert på den morfologiske dateringen av graven og gravfeltet, jfr. appendiks a, ikke på gjenstandene i seg selv.

⁴ Kjønnbestemmelsen av graven er selvsagt avhengig av at funnene hører hjemme i gravkonteksten. I følge utgravningsrapporten kan de imidlertid tenkes å være sekundære.

⁵ Grunnet funnernes mulige sekundære karakter – og dermed deres grunnleggende usikre datering – har jeg latt være å datere dem på bakgrunn av gravmorfologi, slik jeg gjorde i forbindelse med funnene fra grav 283 og 352. Det bemerkes at det prinsipielt sett er funnernes, og ikke gravens, datering som er ført opp her, selv om dette selvsagt i de fleste tilfeller går ut på det samme. Graven er i dette tilfelle datert e.ja. (jfr. appendiks a),

154	Ts. 2481	Bøylespenne, bronse, R 243	Funnprotokoll og utgr.rap.1988, top.ark; Nic.1919:4; Sjøvold 1962:130-131
155	Ts. 2482	Bøylespenne, korsformet, bronse	Funnprotokoll og utgr.rap.1988, top.ark; Nic.1919:4; Sjøvold 1962:130-131
156	Ts. 2483	Bøylespenne, bronse, R 243	Funnprotokoll og utgr.rap.1988, top.ark; Nic.1919:4; Sjøvold 1962:130-131
157	Ts. 2484	Glassperler, 35 stk.	Funnprotokoll og utgr.rap.1988, top.ark; Nic.1919:5; Sjøvold 1962:130-131
158	Ts. 2485	Spinnehjul, kleber, R 170	Funnprotokoll og utgr.rap. 1988, top.ark; Nic.1919:5; Sjøvold 1962:130-131
159	Ts. 2486	Jernredskap, stykker av	Funnprotokoll og utgr.rap.1988, top.ark; Nic.1919:5; Sjøvold 1962:130-131
		Grav: 358	Kjønn: Mann* Datering: E.ja.
160	Ts. 2480	Spydblade, R 205	Funnprotokoll og utgr.rap.1986,top.ark; Nic.1919:4
		Grav: 359	Kjønn: Kvinne* Datering: E.ja.
161	Ts. 8608a	Spinnehjul, kleber	Utgravningsrapport 1986, topografisk arkiv
162	Ts. 8608b	Slagstein (primær i forhold til grav?)	Utgravningsrapport 1986, topografisk arkiv
163	Ts. 8608c	Spenne, korsformet	Utgravningsrapport 1986, topografisk arkiv

Funn med uviss gravtilknytning:

Gravholme: 46 Kvannholmen		Grav: Uvisst	Kjønn: Mann/Menn* Datering: Y.ja.
164	Ts. 1858	Øks, jern R556	Funnprotokoll, topografisk arkiv
165	Ts. 323	Jernstykke, rester av kileøks?	Topografisk arkiv
166	Ts. 324	Pilespiss?, jern	Topografisk arkiv
167	Ts. 325	Jernstykke, kniv eller ildstål	Topografisk arkiv

Gravholme: 11 Storbuøya		Grav: Uvisst	Kjønn: Kvinne* Datering: E.ja.
168	Ts. 2075	Remspenne, bronse	Topografisk arkiv; ØK
169	Ts. 2077	Snellehjul	Topografisk arkiv; ØK
170	Ts. 2083	Jernredskap, fragmenter av	Topografisk arkiv; ØK

Gravholme: 16 Nordsvinøya ¹		Grav: E168	Kjønn: Mann Datering: 500tall
---	--	-------------------	---

¹ Opplysningene om funnene fra denne graven, og samtlige graver fra Nordsvinøya under med E+nummer, er hentet fra Sjøvold (1962). Det har ikke vært mulig å fastslå nøyaktig hvilke graver på Nordsvinøya dette er og hvilke gravfelt de tilhører, siden opplysningene om gravfeltene på øyen er så mangelfulle (se appendiks a).

171	Ts. 147? ¹	Enegett sverd, fragment av	Sjøvold 1962:89,128-129
172	Ts. 148?	Øks	Sjøvold 1962:89,128-129
173	Ts. 149?	Spydspiss	Sjøvold 1962:89,128-129
174	Ts. 150?	"Jernstykke"	Sjøvold 1962:89,128-129
Grav: E169			Kjønn: Kvinne
			Datering: 300tall
175	Ts. 1515?	Spenne, bronse	Sjøvold 1962:89, 128-129
176	Ts. 1516?	Spenne, bronse	Sjøvold 1962:89, 128-129
177	Ts. 1517?	Spenne, bronse	Sjøvold 1962:89, 128-129
178	Ts. 1518?	Spenne, bronse	Sjøvold 1962:89, 128-129
179	Ts. 1519?	Glassperler	Sjøvold 1962:89, 128-129
180	Ts. 1520?	Rembeslag, bronse	Sjøvold 1962:89, 128-129
Grav: E170			Kjønn: Kvinne
			Datering: 300tall
181	Ts. 1521?	Spenne, bronse	Sjøvold 1962:89,128-129
182	Ts. 1522?	Spenne, bronse	Sjøvold 1962:89,128-129
183	Ts. 1523?	Spenne, bronse	Sjøvold 1962:89,128-129
184	Ts. 1524?	Spenne, bronse	Sjøvold 1962:89,128-129
185	Ts. 1525?	Ring, sølv	Sjøvold 1962:89,128-129
186	Ts. 1526?	Ring, sølv	Sjøvold 1962:89,128-129
187	Ts. 1527?	Nål, bronse	Sjøvold 1962:89,128-129
188	Ts. 1528?	Krumkniv, jern	Sjøvold 1962:89,128-129
Grav: E171			Kjønn: Kvinne
			Datering: 300tall
189	Ts. 1529?	Spenne	Sjøvold 1962:90,128-129
190	Ts. 1530?	Spenne	Sjøvold 1962:90,128-129
191	Ts. 1531?	Spenne	Sjøvold 1962:90,128-129
Grav: E172			Kjønn: Kvinne
			Datering: 300tall
192	Ts. 1532?	Ring, gull	Sjøvold 1962:90,128-129
193	Ts. 1533?	Ring, sølv	Sjøvold 1962:90,128-129
194	Ts. 1534?	Ring, sølv	Sjøvold 1962:90,128-129
195	Ts. 1535?	Perler, 45 stk.	Sjøvold 1962:90,128-129
196	Ts. 1536?	Nål, bronse, fragmenter av	Sjøvold 1962:90,128-129

¹ Ts.numrene herfra og ut er noe usikkert knyttet til de enkelte gjenstandene, de kan være byttet om.

Appendiks d: Funnførende eldre jernalders graver "fra land" i Lofoten og Vesterålen

Forklaring av felt i tabellene

A	Gård: B	Kommune: C	Ts.nr.: D	Datering: E	Kjønn: F
Funnbeskrivelse: G					Kilder: H
Våpen: I	Keramikk: I	Redskaper: I	Beingjenstander: I	Smykker: I	Diverse: I
Gravtype: J	Form: K	Størrelse: L	Formelementer: M		

A: Nummer på oppføring

B: Gårdsnavn

C: Kommune

D: Ts.nummer

E: Datering

F: Kjønn (dvs.: kvinne, mann, barn eller uviss)

G: Beskrivelse av gjenstandene

H: Kilder

I: Forekomst eller fravær av bestemte funnkategorier (**x** indikerer forekomst)

J: Gravtype

K: Form på graven

L: Størrelse på graven: diameter eller bredde x høyde

M: Eventuelle formelementer

1	Gård: Lovik	Kommune: Andøy	Ts.nr.: 1738-49	Datering: Sftv.	Kjønn: Kvinne
Funnbeskrivelse: Keramikk, spanformet; kam, bein; spenne, ringformet; hekter, spiralformet, sølv; "fuglenål"; spinnehjul, kleberstein (3).					Kilder: Sjø 62:97-98, 130-131
Våpen:	Keramikk: X	Redskaper: X	Beingjenstander: X	Smykker: X	Diverse:
Gravtype: Gravrøys	Form: Rund	Størrelse: 14 m.	Formelementer: -		

2	Gård: Åse	Kommune: Andøy	Ts.nr.: 1753	Datering: Fvt.	Kjønn: Mann
Funnbeskrivelse: Skjoldbule					Kilder: Sjø 62:99, 130-131
Våpen: X	Keramikk:	Redskaper:	Beingjenstander:	Smykker:	Diverse:
Gravtype: Gravrøys	Form: Rund	Størrelse: 9 m.	Formelementer: -		

3	Gård: Lovik	Kommune: Andøy	Ts.nr.: 1750	Datering: Fvt.	Kjønn: Uvisst
Funnbeskrivelse: Spenne, korsformet; keramikkskår					Kilder: Sjø 62:98,130-131
Våpen:	Keramikk: X	Redskaper:	Beingjenstander:	Smykker: X	Diverse:
Gravtype: Gravrøys	Form: Ingen data	Størrelse: Ingen data	Formelementer: Ingen data		

4	Gård: Hov	Kommune: Austvågøy	Ts.nr.: 1317-18	Datering: Yrt.	Kjønn: Mann?
Funnbeskrivelse: Spenne, bronse; spydspiss?					Kilder: Sjø 62:67, 126-127
Våpen:	Keramikk:	Redskaper:	Beingjenstander:	Smykker:	Diverse:
X				X	
Gravtype: Gravrøys	Form: Rund	Størrelse: 7 m.	Formelementer: -		

5	Gård: Hov	Kommune: Austvågøy	Ts.nr.: 1315	Datering: E.ja.	Kjønn: Uvisst
Funnbeskrivelse: Keramikkskår					Kilder: Sjø 62:67,126-127
Våpen:	Keramikk:	Redskaper:	Beingjenstander:	Smykker:	Diverse:
	X				
Gravtype: Gravrøys	Form: Lang	Størrelse: ? x 10 m.	Formelementer: -		

6	Gård: Hov	Kommune: Austvågøy	Ts.nr.: 1314	Datering: E.ja.	Kjønn: Uvisst
Funnbeskrivelse: Keramikkskår; 4 glassperler					Kilder: Sjø 62:67,126-127
Våpen:	Keramikk:	Redskaper:	Beingjenstander:	Smykker:	Diverse:
	X			X	
Gravtype: Gravrøys	Form: Lang	Størrelse: 6 x 9 m.	Formelementer:-		

7	Gård: Føre	Kommune: Bø	Ts.nr.: 5339a-c	Datering: E.ja.?¹	Kjønn: Uvisst
Funnbeskrivelse: Dyrebein					Kilder: Sjø 62:78,126-127
Våpen:	Keramikk:	Redskaper:	Beingjenstander:	Smykker:	Diverse:
					X
Gravtype: Gravrøys?	Form: Ingen data	Størrelse: Ingen data	Formelementer: Kammer		

8	Gård: Føre	Kommune: Bø	Ts.nr.: 5338a-s	Datering: Yrt.	Kjønn: Kvinne
Funnbeskrivelse: Spenne; nåler (5); kam; keramikk; kniv; spinnehjul (2); glassbeger					Kilder: Sjø 62:77, 126-127
Våpen:	Keramikk:	Redskaper:	Beingjenstander:	Smykker:	Diverse:
	X	X	X	X	X
Gravtype: Gravrøys	Form: Ingen data	Størrelse: Ingen data	Formelementer: Kammer		

9	Gård: Føre	Kommune: Bø	Ts.nr.: 5342a-h	Datering: Yrt.	Kjønn: Barn
Funnbeskrivelse: Kam; pilespisser? (2); kniv; spenne					Kilder: Sjø 62:78, 126-127
Våpen:	Keramikk:	Redskaper:	Beingjenstander:	Smykker:	Diverse:
		X	X	X	
Gravtype: Steinlegning?	Form: Rektangulær	Størrelse: 3,5 x 5 m.	Formelementer: Kammer		

¹ Datert av Sjøvold til e.ja. grunnet gravens assosiasjon til andre graver fra e.ja. på samme felt.

10	Gård: Føre	Kommune: Bø	Ts.nr.: 5337a-q	Datering: Yrt.	Kjønn: Mann
Funnbeskrivelse: Keramikk; sverd m/ skjede; spydspisser (2); skjoldbule og -håndtak; bjørneklør (4)					Kilder: Sjø 62:75-76, 126-127
Våpen:	Keramikk:	Redskaper:	Beingjenstander:	Smykker:	Diverse:
X	X				X
Gravtype: Gravrøys	Form: Ingen data	Størrelse: Ingen data	Formelementer: Kammer		

11	Gård: Føre	Kommune: Bø	Ts.nr.: 5343a-c	Datering: E.ja.¹	Kjønn: Mann*
Funnbeskrivelse: Hjalteknapp til dolk, bronse					Kilder: Sjø 62:78-79, 128-129
Våpen:	Keramikk:	Redskaper:	Beingjenstander:	Smykker:	Diverse:
X					
Gravtype: Gravrøys	Form: Ingen data	Størrelse: Ingen data	Formelementer: -		

12	Gård: Føre	Kommune: Bø	Ts.nr.: 5345a-f	Datering: Yrt.	Kjønn: Mann?
Funnbeskrivelse: Nål, bronse; pilespisser (3)					Kilder: Sjø 62:79-80, 128-129
Våpen:	Keramikk:	Redskaper:	Beingjenstander:	Smykker:	Diverse:
		X		X	
Gravtype: Gravrøys	Form: Rektangulær	Størrelse: 4 x 5 m.	Formelementer: Bautaer, klotstein, kammer		

13	Gård: Føre	Kommune: Bø	Ts.nr.: 5341a-e	Datering: E.ja.²	Kjønn: Uvisst
Funnbeskrivelse: Spillebrikke; jernbeslag; dyrebein					Kilder: Sjø 62:78, 126-127
Våpen:	Keramikk:	Redskaper:	Beingjenstander:	Smykker:	Diverse:
			X		X
Gravtype: Ingen data	Form: Ingen data	Størrelse: Ingen data	Formelementer: -		

14	Gård: Føre	Kommune: Bø	Ts.nr.: 5340a-b	Datering: E.ja.³	Kjønn: Mann*
Funnbeskrivelse: Kam; pilespisser (2); bronseplate					Kilder: Sjø 62:78, 126-127
Våpen:	Keramikk:	Redskaper:	Beingjenstander:	Smykker:	Diverse:
		X	X		X
Gravtype: Gravrøys	Form: Ingen data	Størrelse: Ingen data	Formelementer: -		

15	Gård: Føre	Kommune: Bø	Ts.nr.: 5344a-u	Datering: Yrt.	Kjønn: Mann
Funnbeskrivelse: Keramikk; ildslagningstein; skjoldbule og -håndtak; kam, bein; kniver; spenne, bronse; nål, bronse; bjørneklør					Kilder: Sjø 62:79, 128-129

¹ Datert av Sjøvold til e.ja. grunnet gravens assosiasjon til andre graver fra perioden på samme felt.

² Datert av Sjøvold til e.ja. grunnet gravens assosiasjon til andre graver fra perioden på samme felt.

³ Datert av Sjøvold til e.ja. grunnet gravens assosiasjon til andre graver fra perioden på samme felt.

Våpen: X	Keramikk: X	Redskaper: X	Beingjenstander: X	Smykker: X	Diverse: X
Gravtype: Steinlegning	Form: Rektangulær	Størrelse: ? x 10 m.	Formelementer: -		

16	Gård: Føre	Kommune: Bø	Ts.nr.: 5346a-n	Datering: Yrt.	Kjønn: Barn
Funnbeskrivelse: Kam, bein; nåler, bronse (2); spenner, bronse; kniv, jern; leketøysfisk; bjørneklør; keramikkskår				Kilder: Sjø 62:80, 128-129	
Våpen:	Keramikk: X	Redskaper: X	Beingjenstander: X	Smykker: X	Diverse: X
Gravtype: Gravrøys	Form: Ingen data	Størrelse: Ingen data	Formelementer: Kammer		

17	Gård: Sandnes	Kommune: Flakstad	Ts.nr.: 2259	Datering: E.ja.	Kjønn: Mann
Funnbeskrivelse: Spydspiss				Kilder: Sjø 62:73, 126-127	
Våpen: X	Keramikk:	Redskaper:	Beingjenstander:	Smykker:	Diverse:
Gravtype: Gravrøys	Form: Rund	Størrelse: 7,5 m.	Formelementer: Kammer		

18	Gård: Sandnes	Kommune: Flakstad	Ts.nr.: 2253-54	Datering: Sftv.	Kjønn: Mann
Funnbeskrivelse: Sverd; spydspisser (2); skjoldbule og -håndtak; pilespisser				Kilder: Sjø 62:72, 126-127	
Våpen: X	Keramikk:	Redskaper: X	Beingjenstander:	Smykker:	Diverse:
Gravtype: Gravrøys	Form: Rund	Størrelse: 9 m.	Formelementer: Kammer		

19	Gård: Sandnes	Kommune: Flakstad	Ts.nr.: 2256	Datering: E.ja.	Kjønn: Mann
Funnbeskrivelse: Beltestein				Kilder: Sjø 62:72, 126-127	
Våpen:	Keramikk:	Redskaper: X	Beingjenstander:	Smykker:	Diverse:
Gravtype: Gravrøys	Form: Rund	Størrelse: 7,5 m.	Formelementer:-		

20	Gård: Sandnes	Kommune: Flakstad	Ts.nr.: 2258	Datering: Sftv.	Kjønn: Uvisst
Funnbeskrivelse: Keramikkskår				Kilder: Sjø 62:73, 126-127	
Våpen:	Keramikk: X	Redskaper:	Beingjenstander:	Smykker:	Diverse:
Gravtype: Gravrøys	Form: Rund	Størrelse: 7 m.	Formelementer: -		

21	Gård: Vareide	Kommune: Flakstad	Ts.nr.: 2247-49	Datering: Fvt.	Kjønn: Mann
Funnbeskrivelse: Spydspisser (2); pinsett, bronse				Kilder: Sjø 62:73, 126-127	
Våpen: X	Keramikk:	Redskaper:	Beingjenstander:	Smykker:	Diverse: X

Gravtype: Gravrøys	Form: Rund	Størrelse: 7,5 m.	Formelementer: Kammer
---------------------------	-------------------	--------------------------	------------------------------

22	Gård: Fleines	Kommune: Hadsel	Ts.nr.: 2945-46	Datering: Yrt.	Kjønn: Kvinne
Funnbeskrivelse: Fingerring, gull; perler					Kilder: Sjø 62:74, 126-127
Våpen:	Keramikk:	Redskaper:	Beingjenstander:	Smykker:	Diverse:
				X	
Gravtype: Gravrøys	Form: Rund	Størrelse: 8 m.	Formelementer: Kammer		

23	Gård: Strønstad	Kommune: Hadsel	Ts.nr.: 615	Datering: E.ja.	Kjønn: Mann
Funnbeskrivelse: Beltestein					Kilder: Sjø 62:75, 126-127
Våpen:	Keramikk:	Redskaper:	Beingjenstander:	Smykker:	Diverse:
		X			
Gravtype: Gravhaug	Form: Ingen data	Størrelse: Ingen data	Formelementer: -		

24	Gård: Fleines	Kommune: Hadsel	Ts.nr.: 2949	Datering: E.ja.	Kjønn: Mann
Funnbeskrivelse: Beltestein					Kilder: Sjø 62:74, 126-127
Våpen:	Keramikk:	Redskaper:	Beingjenstander:	Smykker:	Diverse:
		X			
Gravtype: Gravrøys	Form: Rund	Størrelse: 8,5 m.	Formelementer: -		

25	Gård: Ramsvik	Kommune: Vestvågøy	Ts.nr.: 2389	Datering: Yrt.	Kjønn: Uvisst
Funnbeskrivelse: Keramikkskår; jernfragmenter					Kilder: Sjø 62:71, 126-127
Våpen:	Keramikk:	Redskaper:	Beingjenstander:	Smykker:	Diverse:
	X				
Gravtype: Gravrøys	Form: Rund	Størrelse: 9 m.	Formelementer: -		

26	Gård: Ballstad	Kommune: Vestvågøy	Ts.nr.: 2526-27	Datering: E.ja.	Kjønn: Kvinne?
Funnbeskrivelse: Fingerring, sølv; redskap, jern; glassperler					Kilder: Sjø 62:69, 126-127
Våpen:	Keramikk:	Redskaper:	Beingjenstander:	Smykker:	Diverse:
		X		X	
Gravtype: Ingen data	Form: Ingen data	Størrelse: Ingen data	Formelementer: Kammer		

27	Gård: Strengelvåg	Kommune: Øksnes	Ts.nr.: 1663-64	Datering: Sftv.	Kjønn: Mann
Funnbeskrivelse: Spydspisser, jern (2)					Kilder: Sjø 62:94, 130-131
Våpen:	Keramikk:	Redskaper:	Beingjenstander:	Smykker:	Diverse:
X					
Gravtype: Gravrøys	Form: Ingen data	Størrelse: Ingen data	Formelementer: -		

28	Gård: Austringen	Kommune: Øksnes	Ts.nr.: 1685-88	Datering: E.ja.	Kjønn: Mann
-----------	-------------------------	------------------------	------------------------	------------------------	--------------------

Funnbeskrivelse: Sverdblade, tveegget; spydspiss(er); beltestein					Kilder: Sjø 62:90, 128-129	
Våpen: X	Keramikk:	Redskaper: X	Beingjenstander:	Smykker:	Diverse:	
Gravtype: Gravrøys	Form: Rund	Størrelse: 8 m.	Formelementer: Kammer			

29	Gård: Austringen	Kommune: Øksnes	Ts.nr.: 1689-91	Datering: Sftv.	Kjønn: Uvisst¹	
Funnbeskrivelse: Spinnehjul, kleberstein; øks, jern; knivblad					Kilder: Sjø 62:91, 128-129	
Våpen: X	Keramikk:	Redskaper: X	Beingjenstander:	Smykker:	Diverse:	
Gravtype: Gravrøys	Form: Rund	Størrelse: 4 m.	Formelementer: Kammer			

30	Gård: Kirkevik	Kommune: Øksnes	Ts.nr.: 2994-96	Datering: Sftv.	Kjønn: Kvinne	
Funnbeskrivelse: Spanner, korsformede (2); keramikk, spannformet					Kilder: Sjø 62:92, 128-129	
Våpen:	Keramikk: X	Redskaper:	Beingjenstander:	Smykker: X	Diverse:	
Gravtype: Gravrøys	Form: Rund	Størrelse: 4 m.	Formelementer: Kammer			

31	Gård: Nærøy	Kommune: Øksnes	Ts.nr.: 124-26	Datering: Fvt.	Kjønn: Kvinne	
Funnbeskrivelse: Spenne, bronse; keramikk, spannformet; spinnehjul, kleberstein					Kilder: Sjø 62:92, 130-131	
Våpen:	Keramikk: X	Redskaper: X	Beingjenstander:	Smykker: X	Diverse:	
Gravtype: Gravrøys	Form: Ingen data	Størrelse: 3,8 m. (x ? m.)	Formelementer: Kammer			

32	Gård: Nærøy	Kommune: Øksnes	Ts.nr.: 1673-74	Datering: Yrt.	Kjønn: Uvisst	
Funnbeskrivelse: Spenne, bronse; knivblad					Kilder: Sjø 62:93, 130-131	
Våpen:	Keramikk:	Redskaper: X	Beingjenstander:	Smykker: X	Diverse:	
Gravtype: Gravrøys	Form: Rund	Størrelse: 6 m.	Formelementer: Kammer			

33	Gård: Nærøy	Kommune: Øksnes	Ts.nr.: 1676	Datering: E.ja.	Kjønn: Mann	
Funnbeskrivelse: Beltestein					Kilder: Sjø 62:93, 130-131	
Våpen:	Keramikk:	Redskaper: X	Beingjenstander:	Smykker:	Diverse:	
Gravtype: Gravrøys	Form: Rund	Størrelse: 5 m.	Formelementer: Kammer			

¹ Gjenstandene i graven er kjønnsmessig motstridende; det kan kanskje være snakk om en dobbeltbegravelse? Jeg velger for sikkerhets skyld å la graven være ubestemt hva angår kjønnsstilknytning.